Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

Gujrati
2004

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી

અમૃત વાર્તા

VOL.-8 OCTOBER, 2004 NO. 4

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

SHREE SHIREE ANANDAMAYEE SANGHA

❁ Branch Ashrams ❁

1. AGARPARA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram. P.O. Kamarhati Calcutta-700058 (Tel : 25531208)
2. AGARTALA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram. Palace Compound P.O. Agartala- 799001. West Tripura (Tel : 0381-2208618)
3. ALMORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Patal Devi. P.O. Almora-263602, (Tel : 05962-233120)
4. ALMORA	:	ShreeShree Ma Anandamayee Ashram, P.O.Dhaul-China. Almora-263881, (Tel : 05962-262013)
5. BHIMPURA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhimpura. P.O. Chandod, Baroda- 391105, (Tel : 02663-233208+ 233782)
6. BHOPAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Bairagarh. Bhopal-462030, M.P. (Tel : 0755-2641227)
7. DEHRADUN	:	ShreeShree Ma Anandamayee Ashram, Kishenpur.P.O. Rajpur, Dehradun-248009 (Phone : 0135-2734271)
8. DEHRADUN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kalyanvan,176,Rajpur Road,P.O.Rajpur, Dehradun-248009, (Phone : 0135-2734471)
9. DEHRADUN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Raipur Ordnance Factory, Dehradun-248010
10. JAMSHEDPUR	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Near Bhatia Park, Kadma, Jamshedpur-831005
11. KANKHAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Kankhal.Hardwar-249408, (Tel : 01334-246575)
12. KEDARNATH	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Near Himlok. P.O. Kedarnath, Chamoli-246445,
13. NAIMISHARANYA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Puran Mandir.P.O. Naimisharanya, Sitapur-261402, U.P. (Tel : 05865-251369)

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના દિવ્ય જીવન
તથા
દિવ્ય વાણીવિષયક ત્રૈમાસિક પત્રિકા

વર્ષ - ૮ ઑક્ટોબર, ૨૦૦૪ સં - ૪

પ્રધાન સંપાદક : પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજી

મૅનેજીંગ સંપાદક :
શ્રી પાનૂ બ્રહ્મચારી

સંપાદક :
ઉત્તરા ચિનુભાઈ

પરામર્શ સમિતિ :
બ્ર. વસુમતી મહેતા, જ્યોતિબહેન થાનકી
નિરંજન મહેતા, કાર્તિકેય ભટ્ટ

વાર્ષિક લવાજમ :

ભારતમાં	રૂા. ૬૦/-
વિદેશમાં	યુ. એસ. ડૉલર ૧૨/-
એક અંકની છૂટક કિંમત	રૂા. ૨૦/-

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અમૃત વાર્તા

સામાન્ય નિયમો

આ પત્રિકા ચાર જુદી ભાષાઓમાં છપાય છે. - ગુજરાતી, હિન્દી, બંગાળી અને અંગ્રેજી. આ પત્રિકામાં મુખ્યત્વે શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા વિષેના લેખો છપાશે, તેમ છતાં સાધુ-સંતોનાં જીવન-ચરિત્રો અથવા આધ્યાત્મિક તથા જ્ઞાનવર્ધક ધાર્મિક વાર્તા પણ સ્વીકારવામાં આવશે. શ્રી શ્રી મા વિષયક લેખો આપવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે. ભક્તોના જીવનમાંના અનુભવો, પ્રસંગો કે જે અતિશય વ્યક્તિગત ન હોય, તેમજ શ્રી શ્રી માની લીલાઓ જે ભક્તોએ નિહાળી હોય તથા શ્રી શ્રી મા વિષેની અનુભૂતિઓ હોય તે લખી મોકલવા વિનંતિ છે. ફૂલસ્કેપ પાનાની એક બાજુ પર લખી મોકલવાથી સરળ રહેશે. જોડણીની ભૂલો સુધારી, ચોખ્ખા અક્ષરે લખી નીચેના સરનામે મોકલી આપવું.

-: લવાજમ મોકલવાનું સરનામું :-

મેનેજીંગ સંપાદક,
"મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા" (ગુજરાતી અંક)
શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી આશ્રમ,
ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧

વારાણસીનો સર્વ પત્રવ્યવહાર હિન્દી ભાષામાં કરવો.

-: લેખો મોકલવાનું સરનામું :-

ઉત્તરા ચિનુભાઈ,
૨૩, શ્યામ-વિહાર, થલતેજ-શીલજ રોડ, થલતેજ,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૫૪.

સ્વામી શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ તરફથી મુદ્રક તથા પ્રકાશક શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી દ્વારા શ્રી શ્રી આનન્દમયી, સંઘ, ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧ (ઉ.પ્ર.) થી પ્રકાશિત તથા રત્ના પ્રિંટિંગ વર્ક્સ, બી. ૨૧/૪૨, કમચ્છા વારાણસી - ૧૦ (ઉ.પ્ર.) માં મુદ્રિત. સંપાદક - શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

અનુક્રમણિકા

ॐ भवतापप्रणाशिन्यै आनन्दघनमूर्तये ।
ज्ञानभक्तिप्रदायिन्यै मातस्तुभ्यं नमो नमः ॥

૦૧. માતૃવાણી ૧

૦૨. આત્માનંદની ડાયરીમાંથી ૩

૦૩. સંતાનવત્સલા મા ૬

૦૪. પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીની મુલાકાત ૧૦

૦૫. ધ્યાન .... પ્રા. કાર્તિકેય ભટ્ટ ૧૩

૦૬. ઋષિતર્પણ-૧ .... લક્ષ્મી ૨૨

૦૭. શ્રીમદ્‌ભાગવત - (દશમ સ્કંધ) .... અનુરાધા જોષી ૨૬

૦૮. માતૃ-સત્સંગ .... સ્વ. અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્ત ... ૨૯

૦૯. આશ્રમ સમાચાર ૩૫

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"હરિ કથા હી કથા, ઔર સબ વૃથાવ્યથા"

- મા આનન્દમયી

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના સર્વ ભક્તોને

"મા આનન્દમયી સેવા સમિતિ (MASS, Inc.) USA"

તરફથી સપ્રેમ

જય મા.

આ સમિતિ (MASS, Inc.) અમેરિકામાં પેન્સીલવેનીયા રાજ્યમાં સ્થાયી થઈ રજીસ્ટર થઈ છે. પૂ. શ્રી શ્રી માના ભક્તોનાં ધાર્મિક કાર્ય, સત્સંગ તથા જનસેવાનું ધ્યેય ધરાવતી આ સંસ્થાએ અમેરિકાની સરકાર તરફથી (Tax - Exemption) કર મુક્તિ મેળવી છે. સંસ્થાનો નંબર છે : 23 - 29675 જે IRS Code 501 (C) (3) ને સુસંગત રહેશે.

ઉત્તર અમેરિકામાં વસતા માતૃભક્ત જનોને વિનંતિ કે "મા આનન્દમયી અમૃતવાર્તા" ત્રિમાસિકનું લવાજમ સમિતિને (MASS, Inc.) મોકલવું. ચાર ભાષાઓમાં (અંગ્રેજી, હિન્દી, ગુજરાતી અને બંગાળી)માં પ્રસિદ્ધ થતી આ દિવ્ય-માતૃ સત્સંગપૂર્ણ પત્રિકાનો લવાજમ દર : વાર્ષિક બાર ડોલર ($12) લેખે જે ભાષામાં રસ હોય તે માટે મોકલવા વિનંતિ છે.

વધુ માહિતિ માટે સંપર્ક સાધો :

મહાદેવ પટેલ

C/o. MA Ananadmayee Seva Samiti, Inc.
212, Moore Road, Wallingford 19086 - 6843
Tel. : 610 - 876 -6862
Fax : 610 - 876 - 1351
email : maha devpatel@netscape.net

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

માતૃવાણી

પોતાની જાતને જાણવા માટે, પોતાને મેળવવા માટે, હું કોણ છું—એ રીતે જાણવા માટે સત્સંગ કરવાનો જ છે. ભગવાનને પ્રાર્થના કરજો—હે ભગવાન, જાણવાનો રસ્તો ખોલી દો.

●

જ્યાં પોતાનું -પારકું નથી. આનંદ-સાગરમાં પોતાને મેળવવું. ભગવાનને મેળવવા તે જ પરમપથ, બીજા બધા વિપથ. પરમપથ પોતાનો પથ છે. વિપથમાં જવાથી વિપદ થશે. જે પથમાં ચાલવાથી સ્વરૂપ-પ્રકાશ, તે જ સાચો પથ, ભગવાનને જાણવાનો એ જ પથ.

●

જપ કરતાં કરતાં મન શાંત થઇ જાય છે. આખો વખત મનમાં જપ રાખે. ભગવાન-ચિંતા રક્ષા-બંધન છે.

●

પોતાની પાસે હૃદય(રૂપી) જમીન તો છે. એમાં ભગવત્‌નામરૂપી બીજ મૂકવાથી ભગવાનનો પ્રકાશ થાય છે. ભગવત્-પ્રકાશ થયા પછી કોઇ કમી નથી હોતી. પોતાની જમીનને (તમે) કેમ ખાલી મૂકી રાખી ? જપ-ધ્યાનમાં મસ્ત રેહવું, (જમીનને) આબાદ કરવી જોઇએ.

●

જે સંસ્કાર વડે સંસ્કાર નિવૃત્ત થાય એવા સંસ્કાર લેવા.

●

નવરા બેઠેલા જોઇને સારું નથી લાગતું, કામ કરો કે જપ કરો કે ધ્યાન કરો કે અંદર અંદર જપ કરો.

●

ચોપડીના પૃષ્ઠની માફક જીવન જતું રહે છે. જે દિવસો જાય છે, તે આવતા નથી.

●

સૂર્યના પ્રકાશની જેમ ચારે બાજુ ભગવાનની મહિમા ફેલાયેલી છે. જે વ્યાકુળતાથી એમની બાજુ ઉન્મુખ થશે તે જ મેળવશે.

●

ભગવાન એકમાત્ર બધાના ગુરુ છે, અને જીવમાત્ર એમના શિષ્યો.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

●

કોઈ સાકારની અંદરથી નિરાકારમાં પહોંચી જાય છે, અને કોઈ નિરાકારમાં સ્થિત થયા પછી શું-કોણ છે-તે પ્રગટ થાય છે, તેથી ગુરુ જે ધારા આપે તેને જ લઈને ચાલવું.

●

મનમાં જ સ્ફુરણ-દર્શન વચ્ચે વચ્ચે થાય છે. જે દર્શનમાં બીજો પ્રશ્ન રહેતો નથી તે દર્શન મનની અંતર્ગત નથી થતું.

●

કેટલા હજાર હજાર જીવનોમાં વહેતા વહેતા જીવનયાત્રા. એની વચ્ચે શુભ સંસ્કાર-સૂત્રનો પ્રકાશ જો ઉપસ્થિત થઈ જાય, (તો) એ મહાગતિ થવાની દિશા—'એમની' કેટલી બધી કરુણા. દીનોના નાથ બંધુ 'તેઓ' જ, એટલા માટે ને ? અસમર્થ બોધ જ્યાં, 'એમની' જ પાસે પ્રાર્થના, એમનો જ ભાવ, સ્વયં જોડીને એમાં જ મસ્ત રહેવાની કોશિશ-કોશિશ-કોશિશ.

●

અંદર પ્રાપ્તિ જ પ્રાપ્તિ, અંદર પામવા માટે વ્યથાનું લક્ષણ હોવું—ભગવાનને ન પામવાની જ્વાળા, વ્યથા, એમની બાજુ ચાલવાનો રસ, ન પામવાની ક્લાંતિ, શ્રાંતિ સ્વાભાવિક.

●

આત્મિક સંબંધ જ્યાં, ત્યાં આ શરીર જ્યારે જે 'ખ્યાલ'માં આવે, જે કંઈ કરશે, કહેશે તે માની લેવું. મનુષ્ય જ બધું કરી શકે. જેટલો બોજો મનુષ્ય ઉપાડી શકે, તેટલો જ તો આપવાનો. આ ક્ષેત્રમાં ના કહ્યાથી સાંભળવું ન જોઈએ. થોડું માનીશ, થોડું નહીં માનું—શા માટે એનું અપમાન ? ક્રોધ, અભિમાન, સર્વાંગ ઉત્તેજિત, અહંકારયુક્ત જે રૂપ, તે રૂપ પ્રગટ થવું કંઈ સારું છે ? આ શરીરને આદરથી પ્યાર જ્યાં, ત્યાં ક્રોધની મૂર્તિ શું શોભનીય છે ?

●

ભગવાનમાં અનુરાગ થાય તો વિષયોમાં વૈરાગ્ય થઈ જાય, મન તો આસક્તિ વિના નથી રહેતું, તેથી ભગવાનમાં અનુરાગ. સત્સંગ જપ ધ્યાન.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આત્માનંદની ડાયરીમાંથી

(ગતાંકથી આગળ)

વિજયાનંદે પ્રશ્ન પૂછ્યો : પ્રગાઢ પ્રેમના ભાવથી આત્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે ?

મા : હા, પ્રેમ, ભગવાન માટે પ્રેમ, તે પણ એક માર્ગ છે; પરંતુ સંસાર જેને પ્રેમ કહે છે તે મોહ છે. વ્યક્તિઓ વચ્ચે સાચો પ્રેમ હોઈ જ ન શકે. જે વિશુદ્ધ નથી, સ્વાર્થજનિત અહંકાર અને મમત્વથી સીમિત છે, તેની પાસેથી વિશુદ્ધ પ્રેમ કેવી રીતે મળે ? મારી પાસે લોકો આવીને કહે છે, ''અમુકને માટે મને સાચો પ્રેમ છે, સાંસારિક પ્રેમ નથી.'' પરંતુ તેઓ પોતાને છેતરે છે. જે નાશ પામનાર છે તેને માટે પ્રેમ તે માત્ર મોહ છે, અને તેથી મૃત્યુ તરફ લઈ જાય છે. તમારા પ્રેમનું પાત્ર ન મળે તો તમે એને મારવા માગો છો કે પોતે મરવા માગો છો, જ્યારે ભગવાન માટેનો પ્રેમ મૃત્યુના મૃત્યુ પ્રત્યે, અમરત્વ પ્રત્યે દોરી જાય છે. એટલા માટે કહ્યું છે કે ગુરુમાં મનુષ્યબુદ્ધિ રાખવી તે પાપ છે. ગુરુને ભગવાન જ ગણવા જોઈએ.

એક એવી સ્ત્રીને જાણું છું કે જે ગુરુના દેહત્યાગ પછી આત્મહત્યા કરવા માગતી હતી. મેં એને કહ્યું, ''ગુરુ કંઈ મરી શકે ? એમણે દેહ છોડી દીધો છે તેનો એવો અર્થ નથી કે ગુરુનું અવસાન થયું છે. ગુરુ તો સર્વવ્યાપી છે અને શિષ્યનો કદાપિ ત્યાગ કરતા નથી. તારે આત્મહત્યા કરવી છે કારણ કે તેઓ જતા રહ્યા છે, આ જ બતાવે છે કે તું એમને વ્યક્તિ તરીકે ચાહે છે, ગુરુ તરીકે નહીં.'' એવું ચોક્કસ છે કે લોકો એમના ગુરુને પ્રેમ કરતા હોય છે, પરંતુ જો તેઓ સદ્‌ગુરુ હશે તો તેઓ એમના (શિષ્યોના) પ્રેમને ઊર્ધ્વગામી કરીને દિવ્ય પ્રત્યે વાળશે. પણ જો તેઓ પોતે વ્યક્તિત્વથી પર ન થયા હોય તો મુશ્કેલીઓ ઊભી થશે. એવા ઘણા દાખલા છે જેમાં બિનઅનુભવી કન્યાઓ કે યુવાન વિધવાઓ, પરણેલી સ્ત્રીઓ સુદ્ધાં, ખોટે માર્ગે દોરાઈ ગઈ છે. એમ કહેવાય છે કે શરીર, મન, હૃદય સહિત પોતાનું સર્વસ્વ ગુરુને અર્પણ કરવું. શરીર અર્પણ કરવાનો અર્થ છે પોતાની વાસનાઓ એમને અર્પણ કરી દેવી જેથી તેનું ઊર્ધ્વગમન થાય. એનો અર્થ એવો નથી થતો કે ભૌતિકરૂપે શરીર અર્પણ કરવું. જો આનો ખોટો અર્થ કાઢવામાં આવે કે દુરાચાર થાય તો, હું એમ કહીશ કે તમારી દીક્ષા થઈ હોવા છતાં એ વ્યક્તિ તમારા ગુરુ નથી. હવે તમારે ગંગાસ્નાન કરીને તમારી જાતને પવિત્ર કરવી પડશે અને નવેસરથી આરંભ કરવું પડશે. કેટલીક વાર મંત્રનો ત્યાગ સુદ્ધાં કરવો પડે, કારણ કે એ ખોટા ગુરુની સ્મૃતિ સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલો છે. આ જાતની પરિસ્થિતિમાં બીજો મંત્ર જપવો તે જ યોગ્ય છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પ્રશ્ન : નિદ્રાને કેવી રીતે જીતવી ?

મા : નિદ્રાને જીતી ન શકાય, એ આપમેળે જતી રહે. દિવસના ચોવીસ કલાકમાંથી થોડો સમય નિદ્રાને આપવો જ પડે. જ્યારે તમે ગાઢ નિદ્રામાં હો ત્યારે ઈન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિ બંધ રહે છે, તેમ છતાં અજ્ઞાનના આવરણમાંથી પણ તમે આત્માનો સ્પર્શ પામી શકો છો. એમ ન હોય તો તમે ચાલી ન શકો, પરંતુ જેમ જેમ તમે સાધનામાં પ્રગતિ કરતા જશો, તેમ તેમ ઈન્દ્રિયો વધારે ને વધારે શાંત થતી જશે. તમારા આત્માની જેટલી નિકટ જતા જશો તેટલી જ નિદ્રાની આવશ્યકતા ઘટતી જશે. જ્યારે તમે આત્માનંદની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરો ત્યારે કર્મ, અનુભવ કે નિદ્રાનો પ્રશ્ન જ ન રહે, કારણ કે 'એક' જ છે. ત્યારે નિદ્રા આપમેળે જતી રહે છે. યોગી એના યોગ દ્વારા જે દૈવી શક્તિ જાગૃત થાય તેના વડે નિદ્રાને જીતી શકે. જ્યારે તમે તમારા આત્મામાં પ્રતિષ્ઠિત થાઓ ત્યારે નિદ્રાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો નથી થતો.

•

નૈમિષારણ્ય, ૩૧-ઑક્ટોબર, ૧૯૬૦.

સ્વામી અખંડાનંદજીએ ક્રોધ વિષે પ્રવચન કર્યું. એમણે કહ્યું કે ક્રોધનો પિતા વાસના છે અને વાસનાનું કારણ છે અભિમાન.

ગુરુ પ્રત્યે સંપૂર્ણ આત્મસમર્પણ અને એમની સેવા વિના ક્રોધ જતો નથી. ક્રોધ એક એવો અગ્નિ છે જે સાધનાના રસને ગ્રસી લે છે અને એના પ્રવાહને અવરોધે છે.

શ્રી મોદી : મેં જોયું છે કે ગંગોત્રી જેવાં સ્થાનોમાં રહેતા સાધુઓ, કે જેઓ એવા હિમપ્રદેશમાં પણ વસ્ત્રો કે કામળા વગર રહી શકે છે, સૌથી વધારે ક્રોધ કરતા હોય છે.

મા : જે અવસ્થામાં 'હું' ને 'તું' નું ભાન નથી રહેતું, જેમાં આત્મા એક અને સર્વવ્યાપી છે એવું જ્ઞાન છે, તેમાં સ્થિતિ ન થાય ત્યાં સુધી ક્રોધને પૂર્ણ રૂપે કેવી રીતે જીતી શકાય ?

પ્રશ્ન : ધારો કે મારી પાસે માતાજીનું ચિત્ર હોય અને કોઈ આવીને ખસેડી દે તો મારે ક્રોધ ન કરવો ?

મા : ના, તમારે એમ કહેવું કે માએ પોતે જ ચિત્ર પાડી નાખ્યું. જે કંઈ થાય છે તે બધું એમનું (માનું) જ કરેલું છે.

પ્રશ્ન : ધારો કે મારા હૃદયમાં માનું ચિત્ર હોય અને કોઈ એનું અપમાન કરે તો મારે ક્રોધ ન કરવો ?

મા : ના, તમારો એવો ભાવ હોવો જોઈએ કે મા પોતે જ બોલ્યાં છે. એ તો સર્વવ્યાપી છે. મારી સહનશક્તિ તપાસવા માટે, ક્રોધનું કારણ દેખાવા છતાં મને ક્રોધ ન કરવા માટેની

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

તક આપવા માટે તેઓ (મા) આમ બોલ્યાં છે.

કોઈએ રામાયણમાંથી એક શ્લોક કહ્યો, જેમાં કહ્યું છે કે કોઈ તમારા ગુરુની નિંદા કરે તો સાંભળવી નહીં અને એ વ્યક્તિથી દૂર રહેવું.

મા : તમે બહુ સુંદર કહ્યું. અમુક સ્થિતિમાં એમ કરવું જ યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન : અત્યંત અપમાનજનક પરીક્ષાઓમાંથી પસાર થયા પછી જ્યારે સીતા ભૂમિમાં સમાઈ ગયાં, તે ક્રોધને કારણે નહોતું ?

મા : ના, ક્રોધ નહોતો. એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ હતી કે એમનાથી પૃથ્વી પર રહેવાય એમ હતું જ નહીં. જવું પડે એવું જ હતું.

પ્રશ્ન : સીતાએ સાચેસાચ શું અનુભવ્યું ?

મા : તમે 'યંત્ર' વગાડતા નથી. ઉત્તર નથી આવતો. પરંતુ તમે પોતે જ તો સીતા છો, તમે જ રામ છો.

યોગેશ બ્રહ્મચારી : ના, હું રામ નથી કે સીતાયે નથી.

મા : ના, 'હું' રામ નથી. જ્યાં 'હું' છે ત્યાં રામ હોઈ ન શકે. મેં એમ નથી કહ્યું કે 'હું' રામ છું. કેવળ રામ જ છે, રામ સિવાય બીજું કંઈ નથી. બધું જ રામ છે.

●

અજગરે દેડકાને અડધો ગળી લીધો હોય તો પણ દેડકો માખીઓ ખાતો રહે છે. એ જ રીતે તૃષ્ણાથી અંધ પુરુષ અવસ્થા થઈ ગઈ હોવા છતાં વિષયનું સેવન કરતો રહે છે.

- જગદ્‌ગુરુ શંકરાચાર્ય

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

સંતાનવત્સલા મા

- બ્રહ્મલીન સ્વામી નારાયણાનંદ તીર્થ

માત્ર આપણા દેશના લોકો જ મા પ્રત્યે આકર્ષિત થાય છે અને માને ચાહે છે એવું નથી, પરદેશી લોકો કે જેઓ માનું વક્તવ્ય સમજી નથી શકતા, મા વિષે કંઇ જાણતા નથી, એમાંના પણ કોઈ કોઇ માને જોઇને એવા મુગ્ધ થઇ જાય છે કે એમનો દેશ, આત્મીય સ્વજનો, બંધુ-બાંધવો અને ઉપજીવિકા-કાર્યો બધાંનો પરિત્યાગ કરીને, અનેક જાતનાં દુઃખો સ્વીકારીને 'એમના' પદતલમાં પડ્યા છે. મને લાગે છે કે આ જ છે શ્રીશ્રીમાની સૌથી મોટી વિભૂતિ ! અવાક્ થઇ જવાય છે એ લોકોનો મા પ્રત્યેનો અનુરાગ જોઇને ! દેશ-પરદેશનાં, વિવિધ અવસ્થાનાં, વિવિધ પ્રકૃતિવાળાં, વિવિધ સંસ્કારો અને રુચિ ધરાવતાં સકળ નરનારીઓ કેવી રીતે પ્રતિદિન 'એમના' પ્રત્યે પ્રગાઢરૂપે આકર્ષાઈ જાય છે તે જોઇને વિસ્મયે વિમૂઢ થઇ જવાય છે.

ફક્ત મનુષ્ય જ મા પ્રત્યે આકર્ષાય છે એમ નથી, મૂક પશુ પણ માને જોવા માટે, 'એમની' સમીપ આવવા માટે એને 'એમની' પાસેથી લાડ-પ્રેમ મેળવવા માટે ઉત્કંઠિત થઇને 'એમની' પાસે દોડી જાય છે. એક ઘટનાનો અહીંયાં ઉલ્લેખ કર્યા વગર રહેવાતું નથી. શ્રીશ્રીમાની જે અપૂર્વ શક્તિ છે તેને જેટલી જોઉં છું તેટલો જ મુગ્ધ થાઉં છું.

બાંગલા સન્ ૧૩૫૮ના ફાલ્ગુન માસમાં (ઇ.સ. ૧૯૫૧નો માર્ચ) અમે ઘણા લોકો શ્રીશ્રીમા સાથે વૃંદાવનમાં છીએ. તે વખતે વૃંદાવનમાં હજી માનો વર્તમાન આશ્રમ બન્યો ન હતો.

વૃંદાવનના પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ સાધુ અને મહાપ્રભુ શ્રીશ્રી ગૌરાંગદેવના પરમ ભક્ત શ્રી હરિબાબાજી મહારાજના આશ્રમની અતિ નિકટના એક મકાનમાં માને રહેવાની વ્યવસ્થા થઇ છે. અમે પણ ઘણાં જણ એમની સાથે એ જ મકાનમાં રહ્યાં છીએ. શ્રી હરિબાબાના વિશેષ આગ્રહથી માને ત્યાં જવાનું થયું છે. મને યાદ છે ત્યાં સુધી શ્રી હરિબાબા મહારાજજીના શુભ જન્મોત્સવ ઉપલક્ષ્યે માનું વૃંદાવન આગમન થયું છે. મા પ્રતિદિન ત્રણ વાર શ્રી હરિબાબાના સત્સંગમાં નિયમરૂપે જઇને બેસે છે.

એક વખત બપોરે લગભગ ૧૧ વાગે સત્સંગમાં રાસલીલા સમાપ્ત થયા પછી આશ્રમની પશ્ચિમ બાજુના નાના દરવાજામાંથી મા એમના રહેઠાણના ઓરડા તરફ જઇ રહ્યાં છે. અમે બધાં પણ માની સાથે સાથે અમારા રહેવાના નિર્દિષ્ટ સ્થાને જઇએ છીએ. જેવાં અમે બધાં માની પાછળ પાછળ આશ્રમમાંથી ગલીમાં આવ્યાં, ત્યાં જોયું કે સામેની બાજુથી એક કૃષ્ણવર્ણની હૃષ્ટપુષ્ટ સુંદર ગાય પૂંછડી ઊંચી કરીને દોડતી દોડતી અમારી તરફ આવી રહી છે. ગાય અમારી બાજુ દોડતી આવે છે તે જોઇને અમે બધાંએ વચ્ચેથી બે ભાગમાં વહેંચાઇને એને જવા માટે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

રસ્તો છોડી દીધો. પરંતુ ગાય દોડતી દોડતી આવીને એકાએક શ્રીશ્રીમાની સામે એકદમ ઊભી રહી ગઇ. એ જોઇને અમે માને લઇને મકાનના દરવાજામાં પ્રવેશ કરવા માંડ્યાં. ગાય પણ માની પાછળ પાછળ દરવાજામાંથી જવા લાગી. એને કોઇ પણ રીતે અમે રોકી શક્યા નહીં. અમે એની ગતિ રોકવા માટે જેટલી ચેષ્ટા કરી, તેટલી જ લોકોને ધક્કા મારતી મારતી ગાય ભીડમાંથી માના ઓરડાની અંદર જવા માટે જાણે પાગલ થઇ ગઇ. લોકોની ધક્કામુક્કીમાંથી ગમે તે રીતે છૂટીને મા એમના ઓરડામાં આવીને ખાટલા ઉપર બેસી ગયાં. ગાય પણ લોકોને ધક્કા મારીને ખસતી ખસતી માના ઓરડાના દરવાજા વચ્ચે આવીને ઊભી રહી ગઇ. મા એમના ખાટલા પરથી ઊભા થઇને આવ્યાં. એના માથા પર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં, લાડ કરતાં બોલ્યાં ''આ તો મા મુલાકાત જ થઇને હવે આવજો મા, હવે આવજો.'' માનાં લાડ પામીને અને એમના વરદ હસ્તનું સ્નેહપૂર્ણ સ્પર્શસુખ અનુભવીને, શાંત થઇને, ગાય ધીરે ધીરે જે બાજુથી આવેલી તે જ બાજુએ પોતાની મેળે ચાલી ગઇ. ગાય જાણે કે માનાં લાડ અને સ્નેહ પ્રાપ્ત કરવા માટે જ વ્યાકુળ થઇને દોડતી આવી હતી.

●

વિદેશી લોકો પણ શ્રી શ્રી માને કેવો પ્રેમ કરે છે તેનું એક દૃષ્ટાંત અહીંયાં ઉલ્લેખ કરવાનો પ્રયત્ન કરું છું. બંગાળી ૧૩૬૪ સન (ઇ.સ. ૧૯૫૭)ની ગુરુપૂર્ણિમા પછી મા દેહરાદૂનથી કાશી આવીને આશ્રમમાં રહ્યાં છે, તે દરમિયાન એક દિવસ બપોરે એક અમેરિકન પ્રૌઢ સાહેબ અને મેમ માનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છાથી આશ્રમમાં ઉપસ્થિત થયાં. મા ત્યારે ભોગ પછી બીજે માળે એમના નાના શયનકક્ષમાં વિશ્રામ કરતાં હતાં. કોઇ પણ દર્શનાર્થીનો એમની સાથે મુલાકાત કરવા માટેનો તે સમય નહોતો. આ ઘટના તે વખતની છે જ્યારે માનાં દર્શન માટેનો નિર્ધારિત સમય સાંજે ૫ પછીનો હતો. એ વાત પેલા સાહેબ અને મેમને જણવવામાં આવી. તેઓ બંને સાંજે ૫ સુધી પ્રતીક્ષા કરવા તૈયાર હતાં, પરંતુ માને જોયા વગર તેઓ જવાનાં નહોતાં. તેઓ બંને શ્રીશ્રીમાનાં દર્શન કરીને એ જ દિવસે કાશીથી બીજે જતાં રહેવાનાં હતાં. તેઓ એ કહેવાનું પણ ન ભૂલ્યાં કે શ્રીશ્રીમાનાં દર્શનના ઉદ્દેશ્યથી જ તેઓ કાશી આવ્યાં હતાં. કાશીમાં એમને અન્ય કોઇ કામ ન હતું.

આશ્રમવાસિની કોઇ એક મહિલાએ આ સમાચાર દયા કરીને મા સુધી પહોંચાડ્યા. સાહેબ અને મેમ સાંજે ૫ સુધી રાહ જોવા માટે રાજી હતાં, પરંતુ મા સાથે મુલાકાત કર્યા વિના આશ્રમ છોડીને જશે નહીં—એમની આ વાત સાંભળીને તથા દર્શન માટેનો આગ્રહ જોઇને, મને લાગે છે કે, કરુણામયી શ્રીશ્રીમાએ માના વિશ્રામસ્થળે જ બંનેને લઇ જવાની અનુમતિ પ્રદાન કરી, સ્વયં ખાટલા પર બેઠાં. આગતુંકોને કલ્પના સુદ્ધાં નહોતી કે આવે અસમયે માનાં દર્શન કરવાનું

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શક્ય થશે. માના આદેશાનુસાર આશ્રમના કોઈકે જઈને મેમને સાહેબને જણાવ્યું કે અત્યારે જ એમને માતૃદર્શન થશે. અપ્રતત્યાશિત રૂપે આ સમાચાર પ્રાપ્ત કરતાં અમેરિકન દંપતિ આનંદપૂર્વક હસતું હસતું માના વિશ્રામકક્ષમાં જઈને ઉપસ્થિત થયું. એમણે આવીને જોયું કે મા એમની શય્યા ઉપર સ્થિર બેઠાં છે. એક દુભાષિયાની મારફત માની વાત એમને તથા એમની વાત માને સમજાવી દેવામાં આવી. માએ વાતવાતમાં પોતાના શરીરને બતાવીને કહ્યું "Your baby" અર્થાત્ ''તમારું નાનું બાળક''. આશા છે કે અહીંયાં એવો ઉલ્લેખ કરવો અપ્રાસંગિક નહીં લાગે કે મા આજકાલ વચ્ચે આવા બે ચાર અંગ્રેજી શબ્દો બોલે છે. એટલું તો કહેવું જ પડે કે શબ્દોનો યથાસ્થાને પ્રયોગ તેમ જ યથાયોગ્ય ઉચ્ચારણ કરતાં જોઈને ઘણાંને વિશ્વાસ નથી થતો કે તેઓ (મા) અંગ્રેજી ભાષા પહેલેથી જાણતાં નથી.

શ્રીશ્રીમાના મુખમાંથી આ બે શબ્દો પડવાની સાથે સાથે મેમ માની પાસે જઈને, એમને પકડીને, પોતે નાની છોકરીની જેમ ખૂબ વ્હાલ કરવાં લાગ્યાં. માતૃસ્નેહમાં મેમ એકદમ લીન થઈ ગયાં અને વાત્સલ્યરસની ધારાથી એમનું હૃદય પલ્લવિત થઈ ગયું. લાંબા કાળે પોતાના ગર્ભજાત સંતાનને મેળવીને ગર્ભધારિણી મા જેમ સંતાન-સ્નેહથી વિભોર થઈ જાય તેમ શ્રી શ્રી માને પ્રાપ્ત કરીને એમનું વહાલ ઊભરાઈ ગયું. કઈ રીતે હૃદયનો પ્રેમ પ્રગટ કરવો તે જાણે કે મેમ સમજી શકતાં ન હતાં. વહાલની અતિશયતા કે અધિકતાથી તેઓ આ રીતે વિહ્વળ થઈ ગયાં. સાહેબ સ્થિરભાવે બેસીને પત્નીની આંતરિક પ્રેમાભિવ્યક્તિ જોતા હતા. એમણે પણ હૃદયના ગહન પ્રેમને વધારે રોકી ન શકવાથી શ્રીશ્રીમાની સમીપ જઈને, માના મસ્તકને પોતાના ખભા પાસે લાવીને એટલી મમતાથી વહાલ કરવા માંડ્યું કે જાણે સાચે જ એમની નાની દીકરીને દીર્ઘકાળ પછી પાછી ન મેળવી હોય ! આ ઘટના સમયે કોઈ જ હતું નહીં, સહેજ પણ કૃત્રિમતા અથવા લોકોને દેખાડવાનો ભાવ નહોતો. આ હતો પરિપૂર્ણ વિશુદ્ધ વાત્સલ્યપ્રેમ. મહામહોપાધ્યાય પંડિત શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ કહેતા કે કોઈ પણ જ્ઞાન કે કોઈ પણ પ્રેમ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરે ત્યારે જ ભગવત્ જ્ઞાનમાં અને ભગવત્પ્રેમમાં પરિણત થાય. અમેરિકનદંપતિનો શ્રીશ્રીમા પ્રત્યેનો આ પવિત્ર અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ જગતમાં અતિશય દુર્લભ છે. બહુ વાર સુધી તેઓ બન્ને મૌન બેસીને અનિમેષ નયને શ્રીશ્રીમાને - એમના ''બેબી''ને જોતાં રહ્યાં. માને નિહાળતાં જાણે એમનું મન ભરાતું નહોતું. માને ફક્ત એમના જોવાના નશાથી જ જોતાં હતાં—એ જોવાની વચ્ચે ક્યાંય પણ કોઈ પ્રકારના સ્વાર્થ કે મતલબની નામનીયે ગંધ નહોતી. માને જોતાં જોતાં જાણે તેઓ એકદમ સમાધિમાં આવી ગયાં. થોડોક સમય આ રીતે ભાવનિમગ્ન રહ્યા પછી તેઓ ફરી પાછાં ફર્યાં આપણા આ પ્રાકૃતિક જગતમાં. ત્યારે પતિ-પત્નીના મુખ ઉપર એક અપૂર્વ સ્વર્ગીય સુષમા ઝળકી ઊઠી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીશ્રીમાની પાસેથી વિદાય લેતી વખતે બંનેની આંખોના ખૂણામાં દેખાયાં સંતાન પ્રત્યેના પિતામાતાના વાત્સલ્યરસના અત્યંત પવિત્ર અશ્રુકણો. માની પાસેથી જવાનું જાણે એમનું મન ઇચ્છતું નહોતું.

જતી વખતે એક એક ડગલું ભરે છે, વળી માના સુંદર ભાવયુક્ત મુખ તરફ ફરી ફરીને જુએ છે, અને પોતનાં સજળ નયનોને રૂમાલથી લૂછે છે, જાણે કોઇ પરમ આત્મીય જન પાસેથી તેઓ કોઇ એક અતિ દૂર દેશમાં ચિરકાળ માટે વિદાય લઇને જાય છે. એ વિચ્છેદનું મર્માંતક કરુણ દશ્ય આજે પણ મારી આંખ સામે સ્પષ્ટ દેખાય છે. એમના ગયા પછી પરમ કરુણામયી શ્રીશ્રીમા એ આંતરિક પ્રેમની અભિવ્યક્તિ જોઇને બોલ્યાં, "આજે આ સાહેબે જેવું વહાલ કર્યું, આ શરીરના પિતાએ પણ કોઇ દિવસ આ રીતે આ શરીરને વ્હાલ કર્યું નથી."

●

મા, તું શું સમજતી નથી કે મારે
તારા સિવાય બીજું કોઈ નથી ?
તારા નામનું ગાન કેમ કરવું તે હું જાણતો નથી.
મારામાં એ ભક્તિ કે જ્ઞાન નથી,
જે મને તારા ભણી દોરી જાય.
મારામાં સાવ સાચો પ્રેમ પણ નથી.
તારી અસીમ કૃપા વડે મારા પર એ પ્રેમ વરસાવ
એ હું માગું છું.

- શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીની મુલાકાત

પૂ. સ્વામીજીએ વાર્તાલાપના પ્રથમ ચરણમાં શ્રીશ્રીમાનાં પ્રથમ દર્શનના સંદર્ભમાં ઉત્તર આપ્યો હતો કે "એ મારા જીવનનું 'ટર્નિંગ પોઈન્ટ' હતું". ત્યાંથી વાત આગળ ચાલે છે :

પ્રશ્ન : તે જ સમયથી આપના આધ્યાત્મિક જીવનનો આરંભ થયો ?

સ્વામીજી : આમ તો મારું આધ્યાત્મિક જ જીવન હતું, તેમ છતાં આ કંઈક વિશેષ હતું. હું મુંબઈમાં 'સર્વિસ' કરતો હતો. મારી એવી ઈચ્છા હતી કે કોઈને માટે બોજારૂપ ન થાઉં, મારો ખર્ચો હું પોતે ઉપાડું. આ બધી વાતો આઝાદી પહેલાંની છે. માના સંપર્કમાં આવ્યા પછી તો transformation એવું થવા માંડ્યું કે જાણે *કાંઈ feeling* જ નથી ! અર્થાત્ આ સંસારમાં કાંઈ નથી, એવું લાગવા માંડ્યું. હું કામે જતો ખરો, પણ કોઈ સાથે હળવા-મળવાનું નહિ, બસ કામથી કામ રાખતો. અંદરથી કંઈક એવી ભાવનાઓ આવતી. બાકીનો સમય ચુપચાપ પડી રહેતો. સમયસર ખાવા-પીવાનું બધું છૂટી ગયું.

પ્રશ્ન : આપના આવા આકસ્મિક પરિવર્તનની આપનાં ઘરનાંઓ પર શી અસર થઈ ?

સ્વામીજી : ઘરમાં બધાં એ જ કહેતાં કે આને શું થઈ ગયું છે ? ધીમે ધીમે અંદરથી બધું change થતું ગયું. જ્યારે લગ્નની વાત આવી તો કહ્યું કે લગ્ન-બગન નહિ કરું. કુટુંબીજનોનું ખાસ દબાણ નહોતું કારણકે એમણે પહેલાં જ જ્યોતિષીને બતાવેલું, અને જ્યોતિષીએ ભવિષ્યવાણી કરી દીધેલી કે આ ગૃહસ્થીમાં નહિ જાય.

પ્રશ્ન : આપની અંદરોઅંદર જ્યારે પરિવર્તનની અવસ્થા ચાલતી હતી ત્યારે આપે શું વિચાર્યું ?

સ્વામીજી : અલ્હાબાદમાં અર્ધકુંભ થવાનો હતો. મારી સાથે મારો એક મિત્ર પણ કામ કરતો હતો. મેં એને કહ્યું કે અર્ધકુંભમાં અલ્હાબાદ જવાનું છે. હું એને ઘેર ગયો તો એનાં માએ કહ્યું, "જો, આ એકલો જવાનો છે, તું કેમ નથી જતો ?" મિત્રએ કહ્યું, "પ્રયત્ન કરીશ."

પ્રશ્ન : આપ પહેલવહેલી વાર કુંભમાં જવાના હતા ?

સ્વામીજી : હા, એમ જ હતું. મને તો કંઈ ખ્યાલ જ નહોતો. ક્યાં કપડાં લેવાનાં છે, કેવી ટિકિટ થશે - મારું એ બાજુ બિલકુલ ધ્યાન જ નહોતું. ભગવાનની ઈચ્છાથી જે થવાનું છે. તે થશે. મિત્રએ જ બધી વ્યવસ્થા કરી દીધી. એક બૅગમાં કપડાં મૂકી દીધાં, ટિકિટની વ્યવસ્થા કરી દીધી. મારી પાસે ભક્ત ડૉ. પન્નાલાલનો એક કાગળ હતો, જેમાં કુંભ મેળામાં માના શિબિરનું

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

signmark હતું. અમે રાત્રે નવ-દસ વાગે અલ્હાબાદ પહોંચ્યા. 'મેલા-એક્સપ્રેસ'માં. દોસ્ત સાથે હતો. અમે મેલા ગ્રાઉન્ડમાં જવા માટે ટાંગો (ઘોડાગાડી) કર્યો. લગભગ રાત્રે બાર-એક વાગે મેલા ગ્રાઉન્ડમાં પહોંચ્યા. ત્યાં જઈને માના શિબિરે જવાનો માર્ગ પૂછવાથી અમને બતાવ્યો. લગભગ રાતે દોઢ વાગે અમે માના શિબિરમાં પહોંચ્યા. અંદર ગયા તો માનાં દર્શન તો શક્ય જ નહોતાં, આટલી મોડી રાત થઈ ગઈ હતી. અમે માના 'ટેન્ટ'ની સામે ગયા પ્રણામ કરવા માટે, તંબૂનો દરવાજો બંધ થઈ ગયો હતો. બહારથી જ પ્રણામ નિવેદન કર્યા મનોમન. માને 'બાહ્ય દૃષ્ટિ'એ તો મારા આવવાની ખબર નહોતી, છતાં અંદરથી બહુ જ આત્મીયતાથી માએ કહ્યું, ''કાલે સવારે તૈયાર રહેજો, સ્નાન છે. એક ટેન્ટમાં જઈને સૂઈ જજો. સવારે પાંચ વાગે જવાનું છે.''

પ્રશ્ન : આપને ન જોવા છતાં મા દ્વારા આમ કહેવાથી આપને કેવો અનુભવ થયો ?

સ્વામીજી : એ તો કહી નથી શકાતું, એને માટે શબ્દો નથી. સવારે મેં માની ઉપસ્થિતિમાં સ્નાન કર્યું. સ્નાન પછી મા અલ્હાબાદથી બનારસ ગયાં. મને ફક્ત એટલું જ કહ્યું—''આના''

આ બાજુ શું થયું—ઘોડાગાડીમાં અમારી સૂટકેસ રહી ગયેલી. એમાં ૪-૫ 'સેટ' કપડાં હતાં. મને તો કંઈ ખ્યાલ જ નહોતો રહેતો. તેમ છતાં સવારે ગમે તે રીતે મા સાથે 'સ્નાન' કરી લીધું. માએ ફક્ત ''આના'' એટલું જ કહ્યું, માની સાથે બીજી કાંઈ જ વાત ન થઈ શકી, ત્યાં તો ભયંકર ભીડ પણ હોય છે.

પ્રશ્ન : માએ આપને માત્ર ''આના''—એટલું જ કહ્યું હતું. ક્યાં જવાનું, કેવી રીતે જવાનું —કંઈ જ આપે પૂછ્યું પણ નહિ. આપે પછી શું કર્યું ?

સ્વામીજી : હું ત્યાં કોઈને ઓળખતો પણ નહોતો. માના ગયા પછી 'ટેન્ટ' ખાલી થઈ ગયો. દોસ્તે કહ્યું - ''ચાલો, સ્ટેશને જઈએ.'' પાસે જ દારાગંજ સ્ટેશન હતું. મારા દોસ્તે ટાંગાવાળાને કહ્યું, ''પરમ દિવસે અમે એક ટાંગામાં આવેલા, તેમાં અમારી એક સૂટકેસ રહી ગઈ છે.'' મારો દોસ્ત જ બધું કરવાનો હતો, કારણ કે મારાથી તો કંઈ જ થતું નહોતું. અમારી વાત સાંભળીને એક નાનો છોકરો બોલી ઊઠ્યો, ''હા, તમારી સૂટકેસ તમે ભૂલી ગયા છો.'' એક ટાંગાવાળાએ કહ્યું, ''હું તમને એને ઘેર લઈ જાઉં.'' એ અમને પેલા ટાંગાવાળાને ઘરે લઈ ગયો કે જેના ટાંગામાં અમે અલ્હાબાદ સ્ટેશનેથી 'કૅમ્પ' સુધી આવ્યા હતા. બધાએ અમને અમારા સામાન વિષે પૂછ્યું, અમે જણાવ્યું કે કેવો છે અમારો સામાન. બધાએ એને કહ્યું, ''આ લોકો બહુ ફરીને આવ્યા છે, એમને એમનો સામાન આપી દો.'' સહુના કહેવાથી એણે અમને સૂટકેસ આપી દીધી. મિત્રએ એને દસ રૂપિયા આપ્યા.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અલ્હાબાદથી બનારસની એક 'મેલા સ્પેશ્યલ' ટ્રેન ચાલતી હતી. અમને બનારસના માના આશ્રમની કાંઈ જ ખબર નહોતી. અમે 'મેલા સ્પેશ્યલ'માં બેસી ગયા. રાત્રે બારેક વાગે બનારસ પહોંચ્યા. પાસે આશ્રમનું સરનામું ન હોવાને લીધે રાતે સ્ટેશને જ રોકાયા. સવારે ચાર વાગે ઊઠીને દાતણ-પાણી પતાવીને તૈયાર થઈ ગયા. એટલામાં તો ધોતિયું-પહેરણ પહેરેલો એક કાળો યુવક આવ્યો. એણે પૂછ્યું, "તમે ગુજરાતથી આવ્યા છો ?" મને થયું આ કોણ છે વળી, હું તો ઓળખતો નથી. મેં એને કહ્યું કે મને 'આનન્દમયી આશ્રમ' જવું છે. એણે કહ્યું "હું તો ત્યાં જ રહું છું." મા જ આવો સંયોગ કરાવી દે છે. એણે કહ્યું, "હું તમારે માટે એક રિક્ષા કરાવી આપું. તમે એને આટલા (અમુક) પૈસા આપી દેજો, એ તમને આશ્રમ સુધી લઈ જશે. જતાં જતાં મેં એને પૂછ્યું, "તમારું નામ શું છે ? જેથી તમારી ઓળખાણ માને આપી શકું." એણે કહ્યું, "હું આશ્રમમાં રહું છું, મારું નામ 'ગોપાલ' છે."

આશ્રમમાં ગયો. મા બે દિવસ પછી ત્યાંથી બીજે જવાનાં હતાં. મેં માની સાથે એકાંતમાં વાતો કરી, જેમાં મુખ્યત્વે વ્યક્તિગત ચર્ચા હતી. માએ મને પૂછ્યું—તુમ ક્યા કરતે હો ? ક્યોં આના ચાહતે હો ? કૌન કૌન ઘર પર હૈ ? કિતને ભાઈ હૈં ? મેં બધું સવિસ્તાર જણાવ્યું. માએ કહ્યું, "इतने हैं तो एकाध आ जाए तो क्या फर्क पडता है।"

બે દિવસ પછી મા અન્યત્ર ગયાં.

●

જ્યારે તમે બાહ્ય વસ્તુઓને પોતાની કરવા ઇચ્છો છો ત્યારે તે તમારા હાથમાંથી ચાલી જાય છે. પણ જ્યારે તમે તે તરફ ઉપેક્ષા સેવશો અને આત્મા તરફ મોં ફેરવશો તે જ ક્ષણથી પરમ કલ્યાણકારક અવસ્થા તમારી શોધ કરશે. એ જ દૈવી વિધાન છે.

- સ્વામી રામતીર્થ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ધ્યાન

- પ્રા. કાર્તિકેય ભટ્ટ

ધ્યાનનો સમય :

સામાન્ય રીતે પરોઢના ૩.૩૦ પછીનો સમય ધ્યાન માટે ઉત્તમ ગણાય છે. કેટલાક રાત્રિના ૧૨ થી ૩ ના સમયને ઉત્તમ ગણાવે છે, પરંતુ શ્રી રમણમહર્ષિ ધ્યાન માટે સમયની આવશ્યકતાનો સ્વીકાર કરતા નથી. તેઓ કહે છે : ''સમય એક ખ્યાલ છે. સત્તા કેવળ સત્યની છે.'' આમ છતાં તેઓ સમય અને આસન વગેરેના નિયમો અને અનુશાસનોને ધ્યાનની પ્રારંભિક કક્ષાના સાધકો માટે આવશ્યક ગણાવે છે. શ્રીમા ધ્યાન માટે સંધિક્ષણ બતાવે છે. પરોઢિયે ઊગતા પહોરને બ્રાહ્મ મુહૂર્ત કહીએ છીએ તે સમય. એ જ રીતે નમતો સૂર્ય, સંધ્યાનો સમય. તે ઉપરાંત મધ્યદિવસ અને મધ્યરાત્રિ. પોણાબારથી સવાબારના સમયને મધ્યરાત્રિને 'અમૃતકલા' કહે છે. આ ચાર સંધિક્ષણો લઈ તેની આજુબાજુ સમય વધારવાની કોશિષ કરવી. આ સમય ધ્યાન માટે ઉત્તમ કહી શકાય. મા કહે છે :''આ જે જવા-આવવાની સંધિમાં જે શક્તિ છે તેનો પ્રકાશ થાય. આ જે તમે લોકો *'electric light'* વગેરે કહો છો એટલે મુક્તિ સ્થિતિની ક્ષણ બીજું શું.'' ''જો એક વાર એ જ ક્ષણ મળી જાય. ક્ષણમાં સર્વ ક્ષણ રહેલી છે. આ ક્ષણનો સ્પર્શ થતાં જ તમે સર્વ ક્ષણો મેળવી શકશો.''

ધ્યાન માટેનું આસન :

સામાન્ય રીતે પદ્માસનમાં, સિદ્ધાસનમાં કે સુખાસનમાં ધ્યાન કરી શકાય છે. શ્રી રમણ મહર્ષિ પદ્માસન અથવા સુખાસનમાં બેસવાનું કહે છે, આમ છતાં તેઓ અમુક એક આસનને અનિવાર્ય ગણાવતા નથી. તેઓ કહે છે, ''આત્મામાં સ્થિરતા એ સાચું આસન છે, તે આસનમાં સ્થિર થાઓ. ક્યા આસનમાં આત્મા બેસશે ? ધ્યાન કરતી વખતે કોઈક વિશિષ્ટ પ્રકારનું આસન હોવું જોઈએ એવું દબાણ મનને અસ્વસ્થ બનાવી દે છે.'' શ્રીમાએ ધ્યાન સમયના આસનની તરેહ તરેહની વાતો કરી છે. અભ્યાસ અને સમજણની સરળતા ખાતર તેને નીચે પ્રમાણે દર્શાવી છે.

જપ-ધ્યાનમાં બેસતાં શરૂ શરૂમાં આસનમાં દીર્ઘ સમય સુધી બેસવાનો પ્રયત્ન કરવો જ ઉચિત. આસન જ્યારે સિદ્ધ થવા પ્રત્યે હોય—કેટલી ક્ષણ એ આસનમાં હતો એ પ્રશ્ન જ નથી, ગમે તે આસનમાં ગમે તેટલી ક્ષણ—સૂતાં સૂતાં, બેઠાં બેઠાં, ઊભાં ઊભાં કે આડા પડીને—

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

જેનું જે આસન. પોતાના લક્ષ્યથી અથવા ઇષ્ટથી ખસી જવાનો પ્રશ્ન જ નથી ઊભો થતો. પ્રત્યેક અંગભંગિમાં રહેવું એ એક આસન થયું.

● ધ્યાનાભ્યાસના આરંભમાં કોઇ કદાચ સાધારણ આસનમાં બેસે છે પરંતુ, જ્યારે સારી રીતે ધ્યાન કે જપ શરૂ થઇ જાય ત્યારે જેમ આપોઆપ ઉદ્ગાર આવી જાય તેમ આપોઆપ જ સરખું આસન થઇ જાય. આસન પણ જામી જાય. જેમ ટાયરમાં પમ્પ થોડા કરતાં ટાયર ઢીલું રહે છે, વળી પમ્પ પૂરા થતાં ખાસ્સી સ્વાભાવિક સ્થિતિ (ટાયરની) થઇ જાય તેવી જ રીતે ધ્યાન જામતાં શરીરની જડતા ચાલી જાય છે, ઊઠતી વખતે શરીરમાં કોઇ પ્રકારનો થાક કે અંગપીડા અથવા અકડાઇ જવું, એ કાંઇ થતું નથી.

● જો એક સિવાય બીજા આસન પર બેસતાં ધ્યાન ન થાય તો સમજવું જોઇએ તમારો આસનમાં ભોગ થાય છે. એ પણ વિઘ્ન.

● ધ્યાન જ્યારે થવા લાગે ત્યારે આસન પછી બાધક રહેતું નથી. ભોગ નથી એટલે કે આ આસને બેસતાં ધ્યાન લાગશે અને આ આસને નહીં લાગે એવી કોઇ વાત નથી, સીધાવાંકા ગમે તેમ બેસો ને આપોઆપ જ આસન પણ થઇ જશે. તમારા શરીરને યોગ્ય સમયે બેસાડી દેશે. વળી કોઇ સમયે કોઇ આસનની અપેક્ષા રહેતી નથી. જે અવસ્થામાં રહે તે અવસ્થામાં જ ધ્યાન થઇ જાય છે. અવશ્ય કોઇ સ્થળે એમ પણ થાય, કોઇ વિશેષ આસનથી—પદ્માસન, સિદ્ધાસન આદિથી—બેસતાં મહાયોગમાં કોઇ વાર પણ એને વિક્ષેપ નથી થતો.''

''આસનનો ખરો અર્થ આત્મામાં અડગ સ્થિતિ છે અને એ અંદર છે.'' શ્રી રમણ મહર્ષિનું આ વિધાન શ્રીમાની વાતને અનુમોદન આપે છે.

ધ્યાન ક્યાં કેન્દ્રિત કરવું ? : હૃદય પર ધ્યાન :

સામાન્ય રીતે ધ્યાન કરવા માટે ભ્રૂમધ્યે, નાકને ટેરવે, કપાળે, હૃદયથી માંડીને શરીરનાં વિવિધ ચક્રો પ્રત્યે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું સૂચવવામાં આવે છે. પૂજ્ય શ્રીમોટા સહિત ઘણા સંતો હૃદયમાં ધ્યાન કરવાનું સૂચવે છે. શ્રી રમણમહર્ષિએ કહ્યું છે, ''જો એકાગ્રતા મગજ દ્વારા સાધવામાં આવે તો ગરમીનાં સંવેદનો અને માથાનો દુઃખાવો પણ ઉત્પન્ન થાય. હૃદય શીતળ અને આહ્લાદક હોય છે. તે હૃદયમાં એકાગ્રતા સાધવાની છે. તમે વિશ્રાંતિનો અનુભવ કરો અને એ રીતે તમારું ધ્યાન સરળ બનશે. શ્રીમા પણ હૃદયમાં જ ધ્યાન કરવા જણાવે છે. આ માટે માએ કહેલી વાતને નીચે પ્રમાણેના મુદ્દામાં દર્શાવી શકાય.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

● સુખ દુઃખના અનુભવનું સ્થાન હૃદય છે.

● ગુરુને હૃદયના આસન પર બેસાડી શ્વાસ-પ્રશ્વાસ પ્રત્યે લક્ષ્ય રાખવાથી મન જલ્દી સ્થિર થાય છે.

● શ્વાસ-પ્રશ્વાસ એ તમારો પ્રાણ છે અને એનાથી તમે જીવિત છો. મનુષ્ય, પશુ, પંખી સહુ કોઈ પ્રાણ થકી જીવિત છે. ગુરુ પ્રાણરૂપે બ્રહ્માંડમાં વ્યાપ્ત છે, તેથી શ્વાસ-પ્રશ્વાસ પર લક્ષ્ય રાખીને ગુરુમંત્રનો જપ કરતા રહેવું.

● બીજમાંથી વૃક્ષ ઉત્પન્ન કરવા માટે માટીની જરૂર છે. વૃક્ષ ઉત્પન્ન થતાં પણ એનું મૂળ તો માટીમાં જ રહે છે, અને એ મૂળ વૃક્ષનો પ્રાણ છે, કારણ કે ડાળીઓ કાપી નાખો તો પણ મૂળ છે જ. એને પાણી આપતાં તે મૂળમાં પહોંચાડી દે છે. એ જ રીતે શરીરરૂપી વૃક્ષનું મૂળ છે મસ્તક. ડાળીઓ નીચેની બાજુ. હૃદય વૃક્ષનું થડ છે. એને પાણી આપતાં તે મૂળમાં પહોંચાડી દે છે. આથી હૃદયમાં ધ્યાન કરવું.

મા કહે છે : "આમ કરતાં જોઈ શકશો કે મન સ્થિર થઈ ગયું છે, તેનો પ્રકાશ થયો છે અને પ્રકાશ થતાં જ સંશયોનો અંત આવશે. આમ કરતાં એક સ્થિતિ એવી આવે છે કે જ્યારે સામે ગુરુ કે ઈષ્ટદેવની છબિની પણ જરૂર રહેતી નથી" માએ કહ્યું છે કે જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ આ સઘળા માર્ગના લોકો આ કરી શકે છે :

હૃદય-આસન પર ગુરુને સ્થાપવા એ ભક્તિમાર્ગ. ગુરુની સાથે પ્રાણીમાત્રમાં પ્રાણરૂપે ગુરુને સ્થાપવા એ જ્ઞાનમાર્ગ. જપ આદિ ક્રિયા એ કર્મ માર્ગ.

મા કહે છે, "આ પદ્ધતિ ત્રણે માર્ગમાં સહાયક બને છે. અલબત્ત ગુરુએ જે માર્ગ બતાવ્યો હોય તે માર્ગે શિષ્યે ચાલવું જોઈએ."

મંત્રજપ અને ધ્યાન :

મા કહે છે : "અરે, મંત્ર શું ? મંત્ર તો - આ 'તું હું' નો જે બોધ રહ્યો છે તે અહંકારયુક્ત થઈને તો—વળી સ્વયં રહ્યા છે શબ્દરૂપમાં .... બે ચાર ખંડ અક્ષરોની યોજનામાં જે શબ્દો છે એના ઉચ્ચારમાત્રથી જ જ્ઞાન." માની આ અર્થસભર ગહન વાણીને સ્પષ્ટ કરતાં શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે : "મંત્ર એક રહસ્યમય વસ્તુ છે. એની અંદર બે પરસ્પર વિરોધી અંશ અવિરુદ્ધરૂપે પ્રકાશિત થઈને મંત્રમાં મંત્રનું સંપાદન કરે છે. તેમાંથી એક અહંકાર છે જે તમે અથવા હું - ને રૂપે બોધસ્વરૂપે વિદ્યમાન્ છે; અને એક શબ્દ, ચૈતન્યમય શબ્દ. જ્યોતિનો આકાર ભાસમાન્ થાય છે." મા કહે છે, "(આ મંત્ર) એ મનનો જ વ્યાપાર છે." કવિરાજજી લખે છે કે આ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મંત્ર જાપ એ પણ એક બંધન હોવા છતાં તેની ઉપયોગિતા છે, કારણકે કોઇ એક બંધનનો સ્વીકાર કરી જગતનાં અનંત બંધનોથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. મંત્ર અથવા શબ્દબ્રહ્મ આત્મસ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત થવાનો એક મુખ્ય ઉપાય છે. મંત્રશક્તિ અનંત મહાશક્તિની એક કણિકામાત્ર છે, પરંતુ કણિકા હોવા છતાં અગ્નિના સ્ફુલિંગની જેમ એ જીવંત કણિકા છે; કારણકે એ મહાજ્ઞાનથી અભિન્ન છે.'' એટલે શ્રીમાએ કહ્યું છે :''આ તણખો અગ્નિનો તણખો બીજું શું ?'' માએ કહ્યું છે : ''શબ્દ દ્વારા જ તો નિઃશબ્દમાં (જવાય છે.)''

શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે : ''મંત્રજપની શરૂ કરેલી ક્રિયાનો જ્યારે અંત આવે છે અને મન માનસક્રિયારહિત બને છે ત્યારે જ ધ્યાન થાય છે.... આમ ચિત્ત દ્વારા જન્મેલી મંત્રજાપની પ્રક્રિયા દ્વારા ધ્યાન શક્ય છે, અને એમાંથી જ ચૈતન્યનો અનુભવ થાય છે.'' મંત્રજાપના આરંભ અને અંતની વાત કરતાં મહર્ષિ રમણ કહે છે : "What is meditation but mental repetition of a concept ? It is a mental Japam which begins with words and ends in the silence of the self." શ્રીમા કહે છે : જ્યારે શ્વાસોચ્છ્વાસની સાથે દિવસરાત જપ થવા લાગે, સાધક સર્વ કાંઇ કરવા છતાં આંતરિક વૃત્તિથી જપના લય સાથે તદ્રૂપ રહી શકે અને તે પણ ચોવીસ કલાક, ત્યારે અજપાજપ કહેવાય. એ રૂપ, અવર્ણનીય ને નિર્વિચાર સ્વરૂપ તમારામાં શબ્દબ્રહ્મરૂપે પ્રકટ થયું. શબ્દબ્રહ્મરૂપે તમારામાં આવિર્ભાવ પામે ! તમારું અહમ્ તમે વિસરી જાઓ ત્યારે એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થશે.''

શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ કહે છે : ''શબ્દનો મહિમા ભલે ગમે તેટલો હોય (અવશ્ય સંસ્કૃત અને વિશેષાધિત શબ્દની અહીં વાત છે) તે છતાં પણ અધિક મહિમા નિઃશબ્દ અથવા શબ્દાતીત (અથવા મૌન)નો છે. આ અવસ્થાને લક્ષ્યમાં રાખીને જ કહેવામાં આવે છે ''गुरोस्तु मौनं व्याख्यानं शिष्यस्तु छिन्नसंशय: ।'' શ્રી રમણ મહર્ષિ વારંવાર કહેતા ''મૌન જ મારો ઉપદેશ છે.''

જપ, ધ્યાન અને સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતિ એક જ હરોળમાં છે. મા કહે છે જપ કે ધ્યાન એકથી બીજું આગળ કે શ્રેષ્ઠ એમ નથી. ગુરુ અથવા ઈષ્ટનું ધ્યાન કરવું કે જપ કરવો એ એક જ છે કારણ કે નામ અને નામી એક જ છે.

પ્રાર્થના અને ધ્યાન :

ભક્તે માને પ્રશ્ન કર્યો, ''પ્રાર્થના અને ધ્યાનમાં શો ભેદ છે ?'' ઉત્તરમાં શ્રીમાએ કહ્યું : ''પ્રાર્થનામાં ઇચ્છા-આકાંક્ષા રહેલી છે. તેમ છતાં વિનમ્ર પ્રાર્થના કે તદ્રૂપ પ્રાર્થનાથી પ્રભુ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા ને પ્રેમનો વિકાસ થાય છે. જ્યારે ધ્યાન એટલે તેની સાથે એકરૂપ થઇ જતાં, ઇચ્છા કે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આકાંક્ષાને સ્થાન જ નથી.'' પ્રાર્થનામાં તમે તમારી અંતરેચ્છા અંતર્યામીને વ્યક્ત કરો છો. જો કે ઈશ્વર સાથે એકરૂપ થવાની, એનું દર્શન પામવાની કે એ જાતની પણ ઈચ્છા તો હોય છે જ. જ્યારે ધ્યાન એટલે વિચારમાત્રની વિસ્મૃતિ કરતાં કરતાં એનામાં જ તદ્રૂપ થવું, નિમગ્ન થવું, એમાં ઈચ્છા-માગણી નથી. પૂજ્ય શ્રી હરિઃૐ મોટા કહે છે : ''પ્રાર્થના પણ એક પ્રકારનું ધ્યાન છે. પ્રાર્થના સાકાર છે, ધ્યાન નિરાકાર છે. ધ્યાનમાં આપણે કશો આધાર લેતા નથી. ભાવની વૃદ્ધિ અર્થે પ્રાર્થનાનો સાધન તરીકે આધાર લઈએ છીએ. ભાવનાનો ભાવમાં લય થઈ જાય એ ભાવનાનું રહસ્ય છે. ધ્યાન અને પ્રાર્થનાનું પરિણામ જોકે એક સરખું છે.''

મા કહે છે : ''કેટલીકવાર તમે જેને માટે પ્રાર્થના કરો છો તે વસ્તુ કદાચ તમને મળતી નથી, પરંતુ તમારું શ્રેય શેમાં રહેલું છે તેની તમને ખબર નથી; જેમ રડતા બાળકને બિસ્કિટ આપી છાનું રાખો તેમ અન્ય વસ્તુથી પણ પ્રભુ તમને શાંત કરે છે.'' શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે કે શરૂઆતમાં માણસ દુન્યવી વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે ઈશ્વરને પ્રાર્થે છે. ધીમે ધીમે તે ઈશ્વર માટે ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરતો થાય છે. આ સંદર્ભમાં શ્રીમા કહે છે : ''શરૂઆતમાં વ્યક્તિ દ્રવ્ય, કુટુંબ, સ્નેહીજનો તેમજ પોતાનાં નામ-કીર્તિ માટે પ્રાર્થના કરે છે, એમ કરતાં પ્રાર્થના આપોઆપ હૃદયમાંથી ઉદ્ભવ પામતી જાય. તે વગર રહી શકાય નહીં, અને એમ કરતાં 'હે પ્રભુ તું પ્રગટ થા, હું ક્યારે તારાં દર્શન કરીશ' એવી તીવ્રતમ ભાવનાનો ઉદય થતો જાય ! 'તારી ઈચ્છા હોય તેમ કરું, હું તો માત્ર તારું યંત્ર છું, મને બળ આપ'. એમ મનની ભાવના પ્રકટ થતી રહે.... વળી કેટલીકવાર પ્રાર્થના થતી જ નથી. કોને માટે પ્રાર્થના કરવી ? ભગવાન સઘળું કંઈ કરે છે, એ જ વિચારે તમામ ચિંતાથી મુક્ત થઈ ધ્યાનસ્થ થઈ જાય છે.'' પૂજ્ય શ્રી મોટાએ એમ કહ્યું છે કે ધ્યાનની શરૂઆતમાં અને ધ્યાનના અંતે પણ પ્રાર્થના થઈ શકે છે.

પ્રાણાયમ અને શ્વાસ પરનું ધ્યાન :

પ્રાણ કે શ્વાસ પરના નિયંત્રણની પ્રક્રિયાને યોગાશાસ્ત્રમાં પ્રાણાયમ કહ્યો છે. જેનાં મુખ્ય ત્રણ અંગો છે. શ્વાસ લેવો તે પૂરક, શ્વાસ રોકવો તે કુંભક અને શ્વાસ છોડવો તે રેચક. સામાન્ય રીતે પ્રાણાયમની આ પ્રક્રિયામાં ૧ : ૪ : ૨ નું પ્રમાણ જાળવવામાં આવે છે. ઉદાહરણ તરીકે પૂરક ૧૦ સેકન્ડનો હોય તો કુંભક ૪૦ સેકન્ડનો હોય અને રેચક ૨૦ સેકન્ડનો હોય. કેટલાક આંતર્ કુંભક (શ્વાસ લીધા પછી રોકવો) સાથે બહિર્કુંભક પણ (શ્વાસ છોડ્યા પછી રોકવો) કરે છે. શ્રીમા કહે છે :'' પ્રાણાયામનો અર્થ છે પ્રાણોનો વ્યાયામ.'' પ્રાણનો નિરોધ કે નિયંત્રણ એ મનોનિરોધનું સાધન છે, આથી પ્રાણાયમ દ્વારા મનની ચંચળતાને દૂર કરી મનને શાંત -

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વિચાર રહિત કરી શકાય છે. મા કહે છે : "જો નામજપ સારી રીતે કરી શકો તો તમને પ્રતીત થશે કે આપોઆપ પ્રાણાયમ થઇ રહ્યો છે." "હઠયોગ કે રાજયોગમાં જો શુદ્ધ ભગવદ્ભાવનો અભાવ હશે તો તે ફળદાયી થશે નહીં, પણ જો તે ભગવન્મુખી હશે તો પ્રયત્ન વિના પણ પ્રાણનો સંયમ આપોઆપ થઇ જાય. આસન ઠીક ઠીક સુંદર રીતે જામી જાય અને મેરુદંડ આપોઆપ સીધો થઇ જાય. આમ થાય તો સમજવું કે પ્રાણની ગતિ એમની (ઈશ્વર, આત્મા) તરફ થઇ રહી છે." મા કહે છે : "શ્વાસ-પ્રશ્વાસ પ્રત્યે લક્ષ્ય રાખીને જપ કરવાથી ઘણો લાભ થાય છે." શ્વાસને જોવો તેને પણ એક પ્રકારના પ્રાણાયમ તરીકે વર્ણવાય છે. બે પારસી બહેનોને નામસ્મરણ, કીર્તન કે અન્ય કોઇ રીત અનુકૂળ આવતી ન હોવાથી શ્રીમાએ તેમને શ્વાસ-પ્રશ્વાસ જોવાની ભલામણ કરી હતી. શ્વાસ જોવાથી મન શાંત થાય છે અને નીરવતાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. પૂજ્યશ્રી મોટાએ કહ્યું છે કે શ્વાસનો અભ્યાસ કરવાથી આપણને જીવનનું હાર્દ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રાણાયમ કે પ્રાણના નિરોધ દ્વારા પ્રાણની બહિર્મુખ ગતિને અંતર્મુખ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે. પ્રાણ અને મન એકબીજા સાથે સંકળાયેલાં છે. આથી જો પ્રાણ અંકુશિત થાય, નિયંત્રિત થાય તો મનનું ભટકવું પણ નિયંત્રિત થાય. એ જ રીતે જો મન સ્થિર હશે તો પ્રાણ કે શ્વાસ પણ નિયંત્રિત હશે. મા કહે છે કે જ્યાં સુધી પ્રાણની બહિર્મુખ ગતિને અંતર્મુખ ન કરાય ત્યાં સુધી સાધકને તેની સાધનાનું ફળ યોગ્યરૂપમાં પ્રાપ્ત થતું નથી. શ્રીગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે કે વિધાતાએ સકળ ઈન્દ્રિયોને બહિર્મુખ કરી છે. પરિણામે અંતર્મુખ અને બહિર્મુખ બન્ને ધારાઓ સંઘર્ષ ઉત્પન્ન કરે છે. મન ભગવદ્ અભિમુખ થવા માગે છે અને દેહ તથા ઈન્દ્રિયો તેને એ માર્ગે જવા દેતાં નથી. તેના જવાના માર્ગમાં અવરોધ ઊભો કરે છે. આથી બળપૂર્વક પ્રયત્નપૂર્વક (પ્રાણાયમ કે અન્ય ક્રિયા પદ્ધતિ યા અભ્યાસ દ્વારા) મનને અંતર્મુખ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

મા ક્રિયાના બે પ્રકાર પાડે છે. વિશેષ ક્રિયા અને સામાન્ય ક્રિયા. સ્વભાવના યોગથી (આપોઆપ ભગવદ્ અભિમુખતા તરફ થતું વલણ) જે ક્રિયા થાય તે વિશેષ ક્રિયા, અને પ્રયત્નપૂર્વક (બળપૂર્વક) જે ક્રિયા નિષ્પન્ન થાય (દા.ત. પ્રાણાયમ દ્વારા મનનું નિયંત્રણ) તે સામાન્ય ક્રિયા. મા કહે છે જ્યાં સુધી સ્વાભાવિક ક્રિયા (વિશેષ ક્રિયા) થતી નથી ત્યાં સુધી પ્રયત્નપૂર્વક, બળપૂર્વક સામાન્ય ક્રિયા કરવી રહી. જોકે અભ્યાસ દ્વારા આ શક્ય બનતું નથી. આમ છતાં અભ્યાસ કરતાં કરતાં સ્વભાવની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેમ થતાં (પ્રાણની ગતિ ભગવદ્ અભિમુખ થતાં) મનનું પરિવર્તન આપોઆપ સિદ્ધ થઇ જાય છે. ટૂંકમાં Effortless થવા માટે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

Effort કરવો રહ્યો. શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે પ્રાણાયમથી મનની ગતિ અવરોધાય છે પરંતુ પ્રાણાયમની પ્રક્રિયા પૂરી થતાં મનનું ભટકવું ફરીથી શરૂ થાય છે. અલબત્ત થોડા સમયનું મનોનિયંત્રણ પણ ધ્યાન માટે અવશ્ય લાભદાયક પૂરવાર થાય છે.

શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે કે પ્રાણાયામ તેના જાણકાર કે માર્ગદર્શકની દોરવણી હેઠળ જ કરવાં જોઇએ, નહીં તો શરીરને હાનિ થવાનો પૂરો ભય રહે છે. શ્રીમાએ કહ્યું છે : ''જો યોગ્ય શિક્ષક હોય તો તે શિષ્યની પ્રાણની ગતિને બરાબર સમજીને કાં તો તેને આગળ પ્રગતિ કરાવે છે અથવા કોઇ વાર પાછળ પાડી દે છે.... જો આવા ડૉક્ટરની સલાહ ના મળે તો હાનિ થવાની શંકા.'' અલબત્ત આ વાત શ્રીમાએ માત્ર પ્રાણાયમના નિષ્ણાતના સંદર્ભમાં જ નહીં પરંતુ સદ્‌ગુરુ (પરમ પદના ડૉક્ટર)ના સંદર્ભમાં પણ કહી છે.

ધ્યાન : મનોલય અને મનોનાશ

''योगश्चित्तवृतिनिरोधः।'' મહર્ષિ પતંજલિનાં યોગસૂત્રોમાંનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે. ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ એ યોગ છે. ચિત્તમાં ઉત્પન્ન થતી વૃત્તિઓનું શમન કરી ચિતને નિવૃત્ત કરવું તે યોગ છે. નિરોધના બે પ્રકાર છે, મનોલય અને મનોનાશ. પ્રાણાયમ દ્વારા કે પ્રાણના નિરોધ દ્વારા કે અન્ય કોઇ રીતે થોડા સમય માટે મનની ગતિ અવરોધાય છે, કામચલાઉ—થોડા સમય પૂરતું મન નિર્વિષય બને છે અથવા શાંત થઇ જાય છે. સંકલ્પ-વિકલ્પ રહિત બને છે ત્યારે તેને મનોલય કહે છે. પ્રાણ નિરોધની ક્રિયા બંધ થતાં મન પાછું ઉત્થાન પામે છે અને પુનઃ વિષયોમાં ભટકવા લાગે છે. આમ મનોલય કામચલાઉ છે તથા એ સ્થિતિમાં, મનોલય પહેલાં અને મનોલય પછી અને મનોલય દરમિયાન અજ્ઞાનની દશા રહે છે. જ્યારે જ્ઞાનમાં નષ્ટ થયેલું મન કે મૃત થયેલું મન પુનઃજન્મ પામતું નથી તેને મનોનાશ કહે છે. આમ મનને વાસનાશૂન્ય કરવું એ જ મનોનાશ. મનોલય પામેલું મન પુનઃ જાગૃત થઇને વિષયોમાં ભટકે છે, જ્યારે મનોનાશ પામેલું વાસનાશૂન્ય મન ક્યારેય ફરીથી જન્મતું નથી.

૧૮, ઑગસ્ટ ૧૯૪૮માં બનારસમાં કોઇ ભક્તે જિજ્ઞાસા કરી કે ''ધ્યાનથી મન ક્રમશઃ ઉત્તરોત્તર બૃહદ્ વસ્તુને ધારણ કરે છે, પછી જ્યારે એનાથી અધિક ધારણ કરવાની મનની શક્તિ બહાય જાય, ત્યારે મન આપોઆપ લય થઇ જાય છે. ત્યારે એ ધ્યાન નથી જ્ઞાન છે, એવો કોઇનો મત છે. શું આ સાચું છે ?'' શ્રીમાએ પોતાની ગહનવાણીમાં મનોલય-મનોનાશ-જ્ઞાન-સ્વયંપ્રકાશ વગેરેની સમજૂતી આપી હતી. જેમાંનાં કેટલાંક અવતરણો નીચે પ્રમાણે છે :

● શું નાશ લય છે ? ના-સ એટલે ''એ'' નથી, સ્વ નથી જ્યાં તેનો જ તો નાશ કરો

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

છો. જ્યાં નાશનો નાશ થઇ જાય છે. મનોનાશને શું લય કહો છો ?''

● ''..... અહીં ઊતરવા ચડવાનું રહે છે, ના રહેતું હોય તો કહો કેમ ? ફરી જ્યાં ઊતરવા-ચઢવાનો પ્રશ્ન નથી એમ પણ છે.''

● ''મન લય થઇને તત્ આકાર, એવું શું કહો છો ? એક એમ છે કે બીજી જગ્યા મળે નહીં, એટલે માર્ગ મળ્યો નથી માટે લય. અને આ બાજુ જે તત્ એ જે સ્વયંપ્રકાશ. એનાથી મનના અલગ અસ્તિત્વનો કોઇ પ્રશ્ન જ નથી. એ જ સ્વયંપ્રકાશ. ત્યારે મનનો લય કે અલય આ પ્રશ્ન ઊઠવાનો અવસર ક્યાં ?''

શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ શ્રીમાની આ પરાવાણીનું વિશ્લેષણ કરતાં કહે છે કે ''ચિત્તનો લય સ્વીકાર કરતાં ચિત્તનો પુનરુદ્ભવ પણ અવશ્યંભાવી પરંતુ ભગવાનના પરમધામ અથવા આત્મસ્વરૂપ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતાં વ્યુત્થાનની કોઇ આશંકા નથી રહેતી. એ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત - 'यद्गत्वा न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम' આ દૃષ્ટિકોણથી વિચાર કરતાં સમજાશે કે ચિત્તનો લય પ્રાર્થનીય નથી. જ્ઞાનના ઉદયથી ચિત્તનો આત્યંતિક નિરોધ જ (મનોનાશ) પ્રાર્થનીય છે. યર્થાથમાં અજ્ઞાન અથવા અનર્થ યથાવત્ રહી જાય, પરંતુ જ્ઞાનના ઉદ્દેશ્યથી ચિત્ત બળી ગયેલા વસ્ત્રના જેવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય, એ સમયે એ રહે છતાં ન રહેવા સમાન. જ્ઞાન સિવાય બીજા કોઇ પણ ઉપાયથી આ બળી ગયેલા વસ્ત્ર જેવી અવસ્થા પ્રાપ્ત નથી થઇ શકતી.''

મનનો લય થતાં ફરીથી એનું વ્યુત્થાન થશે જ. આથી જ શ્રીમદ્ શંકરાચાર્યના પરમગુરુ ગૌડપાદ મુનિએ કહ્યું છે કે ચિત્તને લીન ન થવા દેવું પણ હંમેશાં એને જાગૃત રાખવું. શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે કે મનોલયની આ અવસ્થાને મુક્તિની અવસ્થા માનવાની ભૂલ ન કરવી જોઇએ. મહર્ષિ કહે છે સાધકે જાગ્રત્ રહીને સતત જાતને પૂછતા રહેવું જોઇએ કે આ મનોલયનો અનુભવ કરનાર કોણ છે ? મહર્ષિ કહે છે કે આધ્યાત્મિક અવસ્થાની આ સ્થિતિમાંથી યોગ્ય માર્ગદર્શનના અભાવે બહાર આવવું મુશ્કેલ થઇ જાય છે. બહુ જ થોડા લોકો પૂર્વજન્મનાં સત્કર્મો દ્વારા અથવા પરમકૃપા દ્વારા પોતાના અંતિમ લક્ષ્ય સુધી પહોંચી શકે છે. આ સ્થિતિ... શ્રીમા અને શ્રીરમણ મહર્ષિ યોગનિદ્રાની સ્થિતિ તરીકે વર્ણવે છે

જ્યારે મનોનાશની અવસ્થામાં ગૌડપાદ મુનિએ કહ્યું છે તેમ ''જ્યારે ચિત્તમાં લય નથી રહેતો, વિક્ષેપ નથી રહેતો, ચંચળતા નથી રહેતી અને જ્યારે ચિત્તમાં વિષયનો આકાર પ્રતિભાસમાન્ નથી થતો, ત્યારે એ ચિત્ત નિત્યસિદ્ધ બ્રહ્મસ્વરૂપમાં પ્રકાશમાન્ થાય છે.'' એનાથી વિદિત થશે કે ચિત્ત વાસ્તવમાં બ્રહ્મ સિવાય બીજું કંઇ નથી. આમ આ સમજૂતી દ્વારા મનોલય

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અને મનોનાશને સમજી શકાય છે.

ધ્યાનની પૂર્ણતા :

શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ કહે છે, "ધ્યાન અથવા સમાધિની પૂર્ણતાને પરિણામે પ્રજ્ઞા અથવા જ્ઞાનનો ઉદય થાય છે... જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થતાં જ્ઞાનનો પણ નિરોધ થઇ જાય છે. જ્ઞાનના નિરોધની સાથે ચિત્તનું અતિક્રમણ થાય છે અને આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ થાય છે, એટલા માટે ધ્યાનથી જ્ઞાન અને જ્ઞાનથી સ્વ-સ્વરૂપ સ્થિતિ, એ જ શાસ્ત્ર-નિર્દિષ્ટ, સ્વાભાવિક ક્રમ છે." આ અંતિમ અવસ્થા કે સ્થિતિમાં 'મૂળનો સ્વાદ' કે 'સ્વયંપ્રકાશ' તરીકે, શ્રી રમણ મહર્ષિ હૃદય-ચૈતન્યના પ્રકાશ તરીકે, પૂજ્ય શ્રી મોટા 'અસલ સ્વરૂપનો અનુભવ' તરીકે વર્ણવે છે. માનું સુંદર વિધાન છે : "મૂળ એક (છે એમાં) એકાગ્ર થતાં મૂળમાં ચાલી જાય, તેની સૃષ્ટિ કેવી રીતે થઇ ? એકાગ્ર થતાં તે પમાય, વાત એ છે. એકાગ્ર થતાં પોતાને મેળવી લો."

•

મન-ચિત્ત રહેવા છતાં પણ ન રહેવા તુલ્ય થઇ શકે છે, તેમ ચિત્ત ન રહેવાથી પણ ચિત્તનું કાર્ય ચાલી શકે છે. શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજના કથનાનુસાર : બૌદ્ધયોગીજનો કહે છે કે મુક્ત પુરુષોનું ચિત્ત કેવળ ક્રિયાચિત્ત હોય છે, જેના રહેવાથી ચિત્તમાં ક્રિયા થાય છે પરંતુ એ ક્રિયાનો કોઇ વિપાક નથી. જ્યાં સુધી મનમાં ચિત્તમાં સારા ખોટા સંસ્કાર વિદ્યમાન્ રહે છે ત્યાં સુધી ક્રિયાથી વિપાક પેદા થાય છે, પરંતુ જ્યારે મનનો સંપૂર્ણપણે નાશ (મનોનાશ) થાય છે ત્યારે એવા મનમાં (ચિત્તમાં) ક્રિયા રહેવા છતાં એનાથી શુભ-અશુભ ફળ પેદા થતું નથી. આ પ્રકારનું ચિત્ત રહેવા છતાં અચિત્ત છે. શ્રી રમણ મહર્ષિ આવા મનને દિવસ દરમિયાન દેખાતા ચન્દ્રમા સાથે સરખાવે છે. આવા મુક્તપુરુષો માના શબ્દોમાં 'ખયાલ' દ્વારા અને પૂજ્ય શ્રી મોટાના શબ્દોમાં 'સ્ફુરણા'થી ક્રિયા કરતા હોય છે. શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે : "સાધારણ મન રજસ્-તમસ્ (ઉત્તેજના અને મૂઢતા) ગુણોવાળું હોય છે, તેથી એ અહંકારજન્ય ઇચ્છાઓ અને દુર્બળતાઓથી યુક્ત હોય છે, પરંતુ જ્ઞાનીનું મન શુદ્ધસત્ત્વરૂપ અને નિર્વિકાર હોય છે, જે સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાનમય કોષમાં રહીને કામ કરે છે. જ્ઞાની એના માધ્યમથી જગત સાથે સંપર્ક બનાવી રાખે છે. તેથી એના સંકલ્પો શુદ્ધ હોય છે."

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ઋષિતર્પણ - ૧

ઐતરેય ઉપનિષદ્ - એક પરિચય

- લક્ષ્મી

ઐતરેય ઉપનિષદ્‌નો સારાંશ

ઋગ્વેદના ઐતરેય આરણ્યક અંતર્ગત દ્વિતીય આરણ્યકના અધ્યાય ૪, ૫ અને ૬નું નામ ઐતરેય ઉપનિષદ્ છે. આ ઉપનિષદ્ બ્રહ્મ વિદ્યાપ્રધાન છે. ભગવાન શંકરાચાર્યનું ઐતરેયોપનિષદ્-વિષયક ભાષ્ય અત્યંત મહત્ત્વનું છે. એના ઉપોદ્‌ઘાત-ભાષ્યમાં એમણે મોક્ષના હેતુનો નિર્ણય કરતી વખતે કર્મ તથા કર્મસમુચ્ચિત જ્ઞાનનું નિરાકરણ કર્યું છે, અને કેવળ જ્ઞાનને જ એનું એકમાત્ર સાધન કહ્યું છે. તે પછી જ્ઞાનનો અધિકારી કોણ તેનો નિર્ણય કરતાં સંન્યાસીને જ અધિકારી નક્કી કર્યો છે. ત્યાં તેઓ કહે છે કે, ગૃહસ્થાશ્રમ તે પોતાના ગૃહવિશેષના પરિગ્રહનું નામ છે, અને જો કામનાઓ રહે તો જ ગૃહસ્થાશ્રમ શક્ય છે; પરંતુ જ્ઞાનીમાં કામનાઓનો સર્વથા અભાવ હોય છે, તેથી કોઇ પણ કારણે જો ચિત્તશુદ્ધિ થઇ ગઇ હોય તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઇ જાય; છતાં કામનાશૂન્ય અવસ્થામાં એને એના ગૃહવિશેષના પરિગ્રહનો અભાવ થઇ ગયો હોવાથી આપોઆપ ભિક્ષુકત્વની પ્રાપ્તિ થઇ જશે. શંકરાચાર્યનો મત એવો છે કે "यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहोति" વગેરે શ્રુતિવાક્યો ફક્ત અજ્ઞાનીઓને અગ્રસર કરવા માટે છે, બોધવાનને માટે એ જાતની કોઇ વિધિ નથી. આ પ્રમાણે વિદ્વાનને માટે પારિવ્રાજ્યની અનિવાર્યતા દર્શાવીને આચાર્ય જિજ્ઞાસુને માટે પણ એની અવશ્યકર્તવ્યતાનું વિધાન કરે છે, તથા તે માટે એમણે "शान्तो दान्त उपरतस्तितिक्षुः", "अत्याश्रमिभ्यः परमं पवित्रं प्रोवाच सम्यगृषिसंघजुष्टम्", "न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः" ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ તથા "ज्ञात्वा नैष्कर्म्यमाचरेत्", "ब्रह्माश्रमपदे वसेत्" ઇત્યાદિ સ્મૃતિઓનાં ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે.

બ્રહ્મજિજ્ઞાસુ બ્રહ્મચારીને માટે પણ ચતુર્થાશ્રમ (સંન્યાસ)નું વિધાન કરતાં આચાર્ય કહે છે કે એના વિષયમાં એવી શંકા ન કરાય કે ઋણત્રય (દેવઋણ, પિતૃઋણ, ઋષિઋણ)ની નિવૃત્તિ કર્યા સિવાય એને સંન્યાસનો અધિકાર નથી, કારણકે જે ગૃહસ્થાશ્રમનો સ્વીકાર કરે તેને જ માટે ઋણત્રય છે, ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વીકારતાં પહેલાં તો ઋણી થવાનો પ્રશ્ન જ નથી ઊભો થતો. આત્મતત્ત્વની જિજ્ઞાસા હોય અને જે સાધ્યસાધનરૂપી અનિત્ય સંસારમાંથી મુક્તિ ઇચ્છતો હોય, તે ભલે ગમે તે આશ્રમમાં હોય, એણે સંન્યાસ ગ્રહણ કરવો જ જોઇએ.

ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના બે મુખ્ય આધાર છે : (૧) જિજ્ઞાસુએ એટલા માટે ગૃહત્યાગ કરવો કે એનાથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને જ્ઞાનોપયોગી સાધનસંપત્તિનું ઉપાર્જન થવું અઘરું છે, અને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

(૨) બોધવાન્‌માં તો કામનાઓનો સંપૂર્ણ અભાવ થઇ ગયો હોવાથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું એને માટે શક્ય નથી. આમ જ્ઞાનોપયોગી સાધનસંપત્તિનું ઉપાર્જન કરવું તથા કામનાઓનો સંપૂર્ણ અભાવ —આ બે ગૃહત્યાગ માટેનાં મુખ્ય હેતુઓ છે.

જેઓ ઘરમાં રહેવા છતાં શમ-દમ જેવાં સાધનોથી સંપન્ન થઈ શકતા હોય, અને જે બોધવાનોની નિષ્કામતામાં ગૃહવિશેષમાં રહેવું બાધક ન થતું હોય, તેઓ તો ઘરમાં રહીને પણ જ્ઞાનોપાર્જન તેમ જ જ્ઞાનરક્ષા કરી જ શકે છે. તેઓ બાહ્ય રૂપે સંન્યાસી ન હોવા છતાં પણ વાસ્તવિક રૂપે સંન્યાસધર્મસંપન્ન હોય છે, તેથી આચાર્યના મતનું જ અનુસરણ છે.

ઐતરેય ઉપનિષદ્‌માં ત્રણ અધ્યાયો છે. સારાંશમાં **પ્રથમ અધ્યાયઃ** સૃષ્ટિના આરંભમાં માત્ર એક આત્મા જ હતો, એના સિવાય અન્ય કંઇ જ નહોતું. એણે લોકરચના માટે ઈક્ષણ (વિચાર) કર્યો અને સંકલ્પમાત્રથી 'અંભ', 'મરીચિ' અને 'મર'—એમ ત્રણ લોકની રચના કરી. પછી પરમાત્માએ એ લોક માટે લોકપાલોની રચના કરવાનો વિચાર કર્યો, અને અપ્ (જળ) માંથી જ એક પુરુષની રચના કરીને એને અવયવયુક્ત કર્યો. પરમાત્માના સંકલ્પથી જ એ વિરાટ પુરુષમાં ઈન્દ્રિય, ઈન્દ્રિયગોલક અને ઈન્દ્રિયાધિષ્ઠાતા દેવો ઉત્પન્ન થયા. એ દેવતાઓ જ્યારે આ મહાસમુદ્રમાં આવ્યા ત્યારે પરમાત્માએ એમને ક્ષુધા-પિપાસા-યુક્ત કરી દીધા, એટલે એમણે પરમાત્માને પ્રાર્થના કરી કે અમને કોઇક એવું આયતન આપો કે જેમાં રહીને અમે અન્નભક્ષણ કરી શકીએ. પરમાત્માએ એક ગાયનું શરીર ઉત્પન્ન કર્યું, પરંતુ "આ અમારે માટે પૂરતું નથી" એમ કહીને એમણે અસ્વીકાર કર્યો. ઘોડાનું શરીર બતાવ્યું તો તેને પણ ન સ્વીકાર્યું. અંતે મનુષ્યનું શરીર આપ્યું. એને જોઇને સર્વ દેવતાઓએ એકીસ્વરે એનું અનોમોદન કર્યું, અને પરમાત્માની આજ્ઞાથી સર્વ દેવો મનુષ્યના વિભિન્ન અવયવોમાં વાક્, પ્રાણ, ચક્ષુ વગેરે રૂપે સ્થિત થયા.

પછી એમને માટે અન્નની રચના થઇ, પરંતુ એમને જોઇને અન્ન નાસી ગયું. દેવતાઓએ એને વાણી, પ્રાણ, ચક્ષુ, શ્રોત્રાદિ કરણો વડે ગ્રહણ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો, તેમ છતાં સફળ ન થયા. આખરે એમણે એને અપાન દ્વારા ગ્રહણ કરી લીધું. આ રીતે આખી સૃષ્ટિ બની ગયા પછી પરમાત્માએ વિચાર્યું કે હવે મારે પણ એમાં પ્રવેશ કરવો જોઇએ, કારણ કે મારા વિના આ સમસ્ત પ્રપંચ અપૂરતો છે, તેથી એ પુરુષની મૂર્દ્ધસીમાને ભેદીને તે દ્વારા પરમાત્માએ એ પિંડમાં પ્રવેશ કર્યો. આમ જીવભાવને પામીને સર્વભૂતો સાથે તાદાત્મ્ય થાય છે. પછીથી જ્યારે ગુરુકૃપાથી બોધ થાય ત્યારે પોતાના સર્વવ્યાપક વિશુદ્ધ સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર થાય છે, અને એને "इदम्" આ—એવો અપરોક્ષરૂપી જોવાને લીધે એની સંજ્ઞા "इन्द्र" થઇ જાય છે.

આમ ઈક્ષણથી માંડીને પરમાત્માના પ્રવેશ પર્યંતનો જે સૃષ્ટિક્રમ જણાવ્યો છે તેને જ શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામીએ ઈશ્વરસૃષ્ટિ કહી છે. "ईक्षणादिप्रवेशान्तः संसार ईशकल्पितः". આ આખ્યાયિકામાં ઘણી વિચિત્ર વાતો દેખાય છે. આમ તો, માયામાં એવું કંઇ જ કુતૂહલજનક

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

નથી, છતાં આચાર્યનું એવું કથન છે કે એ કેવળ અર્થવાદ છે. એનો અભિપ્રાય આત્મબોધ કરાવવામાં છે એવું માત્ર આત્માના અદ્વિતીયત્વનો બોધ કરાવવા માટે જ કહેવામાં આવ્યું છે, કારણકે સમસ્ત સંસાર આત્માનો જ સંકલ્પ હોવાને લીધે આત્મસ્વરૂપ જ છે.

દ્વિતીય અધ્યાય : આરંભમાં આ પ્રમાણે ઉપક્રમ કર્યા પછી ભાષ્યકારે આત્મતત્ત્વનું અત્યંત સુંદર અને યુક્તિયુક્ત વિવેચન કર્યું છે. આત્મજ્ઞાનના હેતુરૂપી વૈરાગ્યની સિદ્ધિ માટે જીવની ત્રણ અવસ્થાઓ (જેનો પ્રથમ અધ્યાયમાં "आवसथ" નામે ઉલ્લેખ છે) નું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. જીવના ત્રણ જન્મો કહેવાય છે–(૧) વીર્યરૂપે માતાની કુક્ષિમાં પ્રવેશ (૨) બાલકરૂપે ઉત્પન્ન થવું (૩) પિતાનો મૃત્યુ પછીનો પુનર્જન્મ. "आत्मा वै पुत्र नामासि" (કૌષીતકી ઉપનિષદ્-૨/૧૧) એ શ્રુતિ અનુસાર પિતા ને પુત્રનો અભેદ છે, માટે પિતાના પુનર્જન્મને પણ પુત્રના તૃતીય જન્મ તરીકે ગણાવ્યો છે. વામદેવ ઋષિએ ગર્ભમાં રહેતી વખતે જ એમના અનેક જન્મોનો અનુભવ કહ્યો હતો અને એમ પણ કહ્યું હતું કે લોખંડના કિલ્લા જેવાં સેંકડો શરીરોમાં બંદી રહી ચૂક્યો છું, હવે આત્મજ્ઞાન થયું હોવાથી હું શ્યેન પક્ષીની જેમ એ બધાનું ભેદન કરીને બહાર નીકળ્યો છું. આ કારણે વામદેવ ઋષિ દેહપાત પછી અમરત્વ પામી ગયા. એટલા માટે પંચમહાભૂત અને ઇન્દ્રિયો વગેરે અનાત્મપ્રપંચથી આત્માને સર્વથા અસંગ અનુભવવો તે જ અમરત્વ-પ્રાપ્તિનું એકમાત્ર સાધન છે.

તૃતીય અધ્યાયમાં આત્મજ્ઞાનનું જ પ્રતિપાદન કરાયું છે. હૃદય, મન, સંજ્ઞાન, અજ્ઞાન, વિજ્ઞાન, પ્રજ્ઞાન, મેધા, દૃષ્ટિ, ધૃતિ, મતિ, મનીષા, જૂતિ, સ્મૃતિ, સંકલ્પ, ક્રતુ, અસુ, કામ અને યશ–આ બધાં પ્રજ્ઞાનનાં જ નામો છે. આ પ્રજ્ઞાન જ બ્રહ્મ, ઇન્દ્ર, પ્રજાપતિ, સમસ્ત દેવગણ, પંચમહાભૂત તથા ઉદ્‌ભિજ્જ-સ્વદેજ-અંડજ-જરાયુજ ઇત્યાદિ બધી જાતનાં જીવ-જંતુ છે. એ જ હાથી, ઘોડા, મનુષ્ય તથા સંપૂર્ણ સ્થાવર-જંગમ છે. આ રીતે સમગ્ર સંસાર પ્રજ્ઞાનમાં જ સ્થિત છે, પ્રજ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે–પ્રજ્ઞાન જ બ્રહ્મ છે. જે આ જાણે છે તે આ લોકનું ઉત્ક્રમણ કરીને પરમધામમાં જાય છે, સમસ્ત કામનાઓ પ્રાપ્ત કરીને અમર થઇ જાય છે. प्रज्ञानं ब्रह्म।

ઐતરેયોપનિષદ્‌નો આ સારાંશ છે. આદિથી અંત સુધી એનો એક જ ઉદ્દેશ્ય છે–બ્રહ્મનું સાર્વાત્મ્ય પ્રતિપાદન. દેવતાઓ દ્વારા મનુષ્યશરીરનું સ્વીકારવું એ જણાવે છે કે માનવ શરીર જ જીવના પરમ કલ્યાણનું આશ્રયરૂપ છે, અને એમાં રહીને જ પરમ પદની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે.

•

ઐતરેયોપનિષદ્‌ના પ્રણેતા - મહર્ષિ મહિદાસ ઐતરેય

વેદકાળમાં ગુજરાત-સૌરાષ્ટ્રના 'આનર્ત' પ્રદેશમાં વૈવસ્વત મનુ રાજા હતા. તેમને બે પુત્રો

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

હતા—શર્યાતિ અને ઈક્ષ્વાકુ. આમાંના રાજા શર્યાતિને આનર્ત નામે પુત્ર અને સુકન્યા નામે પુત્રી હતી. સુકન્યા અને ચ્યવન ઋષિની વાત ભાગવતમાં વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવેલી છે.

વૈવસ્વત મનુના બીજા પુત્ર ઈક્ષ્વાકુ દ્વારા સૂર્યવંશ આગળ ચાલ્યો. ગીતામાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ગુહ્યયોગની પરંપરા સમજાવતાં અર્જુનને કહે છે કે મેં આ યોગ વિવસ્વાન્ સૂર્યને કહ્યો, વિવસ્વાને પુત્ર મનુને તથા મનુએ ઈક્ષ્વાકુને કહ્યો, અને આ રીતે પરંપરા પ્રાપ્ત થયેલો યોગ રાજર્ષિઓ સુધી પહોંચ્યો. આનો અર્થ એ થયો કે આ પવિત્ર ઈક્ષ્વાકુ વંશના રાજાઓ ઋષિ થયા. ''હારીત-સંહિતા'ના પ્રણેતા રાજા હારીત કુશળ આયુર્વેદાચાર્ય હતા. આ જ વંશમાં આગળ ઉપર માંડૂકિ ઋષિ થયા. એમની પત્ની ઈતરાનું નામ પુત્ર મહિદાસને કારણે આજે પણ સન્માનપૂર્વક ઉચ્ચારાય છે. એ સઘળી સત્યકથા આ પ્રમાણે છે :

બાળક મહિદાસે જન્મ સમયે રુદન ન કર્યું. બોલવા યોગ્ય ઉંમર થયા પછી પણ શબ્દો બોલ્યા નહિ, માત્ર કંઈક બોલતા હોય એવી ક્રિયા દર્શાવતા એમના હોઠ અવાજ વગર જપ કર્યા કરતા. કોઈ કંઈ સમજી ન શક્યું, પિતા માંડૂકિ ઋષિએ પણ પુત્ર મહિદાસને જડભરત માનીને બીજા સંતાનની આશાએ પિંગા નામની સ્ત્રી સાથે બીજાં લગ્ન કર્યાં. પિંગાને ચાર પુત્રો થયા જે વેદપારંગત હતા, અને મહિદાસ વેદાધ્યયન કર્યા વિના જાણે નિષ્ક્રિય બનીને પ્રવૃત્તિ વગર બેસી રહેતા, પરંતુ એમના હોઠ જપમાં હાલ્યા કરતા. આખરે એક વાર એમની માતા ઈતરાએ પુત્રની અવગણના કરીને ખૂબ જ ધિક્કાર વરસાવ્યો—અને ચમત્કાર થયો. પુત્ર મહિદાસના મુખમાંથી અસ્ખલિત વાક્પ્રવાહ પ્રગટ થયો, જ્ઞાનની ધારા માતાના અંતર સુધી પહોંચી. માતાને મહાન આશ્ચર્ય થયું કે આવી શ્રેષ્ઠ વાણી જેના મુખમાંથી નિઃસૃત થઈ, જેણે મને સમજાવ્યું કે તું અજ્ઞાનને જ્ઞાન માની બેઠી છે, મિથ્યા સંસારથી મોહિત થઈ છે—તે મારો આ પુત્ર કોઈ સામાન્ય જીવ નથી. પુત્રએ માતાને શંખ-ચક્ર-ગદા-પદ્મધારી શ્રીહરિનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવ્યાં. જે પુત્રએ માતા ઈતરાને તારી અને જે ઈતરાના અતિપ્રિય પુત્ર હતા એવા એ મહિદાસ ઋષિનું નામ 'ઈતરાના પુત્ર' એટલે 'ઐતરેય' તરીકે પ્રખ્યાત થયું. મહિદાસ ઐતરેય ઋગ્વેદના ઐતરેય બ્રાહ્મણ અને ઐતરેય આરણ્યકના પ્રણેતા થયા. મહિદાસ ઐતરેય માતાપિતાને વંદન કરીને ગૃહત્યાગ કરી કુમારિકાક્ષેત્રમાં ગયા. સ્કંદપુરાણમાં કુમારિકાખંડ તે હાલનું ગુજરાત છે, એમાં મહીસાગર સંગમનું સવિસ્તર માહાત્મ્ય દર્શાવ્યું છે. ત્યાં દીર્ઘકાલવ્યાપી યજ્ઞ થતો હતો. સહસ્રો ઋષિઓની સમ્મુખ મહિદાસ ઐતરેયે વેદાર્થ કર્યો. જેમના આશ્રમમાં યજ્ઞ ચાલતો હતો તે હરિમેદય ઋષિએ એમની વિદુષી કન્યા મહિદાસને પરણાવી. સુપ્રસિદ્ધ વેદભાષ્યકાર સાયણાચાર્યે મહિદાસને હરિના અંશાવતાર કહ્યા છે. મહિદાસ ઐતરેયે સંસારને વેદનું મહાવાક્ય આપ્યું—प्रज्ञानं ब्रह्म ।

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીમદ્‌ભાગવત - (દશમ સ્કંધ)

વક્તા : શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજના પ્રવચનને આધારે

- અનુરાધા જોષી

ચીર હરણ (આધ્યાત્મિક અર્થ)

દસમો સ્કંધ એ શ્રીમદ્ ભાગવત્‌નું હૃદય છે, અને એ હૃદયનું મધ્ય છે ચીરહરણ અને રાસલીલા પ્રસંગ. (નિષ્કામ ભાવને પ્રાપ્ત કરવા માટે રાસ પંચાયતનો પાઠ મધ્યરાત્રિએ કરવામાં આવે છે.)

હવે બધી જ ગોપીઓ અને ગોપો જાણી ગયાં કે શ્રીકૃષ્ણ સ્વયં ઈશ્વર છે. ૮ થી ૧૦ વર્ષની અંદરની બધી જ ગોપીઓ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પતિ તરીકે મેળવવા કાત્યાયની મહામાયાના મંત્રજાપ અને પૂજા કરે છે. દરેક નિયમોના પાલન કરતી તેઓ હવિષ્ય ભોજન કરે છે. ભગવાન ગોપીઓની મનોદશા જાણતા હતા. ગોપીઓ એક દિવસ યમુના-કિનારે પોતાનાં બધાં વસ્ત્રો મૂકીને સ્નાન કરવા જાય છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતાના મિત્રો સાથે ત્યાં જઈને ગોપીઓનાં વસ્ત્રોનું હરણ કરીને કંદબના વૃક્ષ ઉપર ચડી ગયા. લજ્જીત ગોપીઓએ કહ્યું, "હે કૃષ્ણ, અમારાં વસ્ત્રો આપો." ભગવાને કહ્યું, "તમે તમારાં વસ્ત્રો મારી પાસે આવીને લઇ જાઓ." હવે આ પ્રસંગનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય જોઇએ—

ત્રણ પ્રકારની ગોપીઓ હતી.

(૧) શૂદ્ર સ્વભાવની ગોપીઓ—જેમણે ભગવાનને કહ્યું, "અમે તમારી દાસીઓ છીએ. તમે જે કહેશો તે કરવા અમે તૈયાર છીએ."

(૨) બ્રાહ્મણ સ્વભાવની ગોપીઓ—જેમણે ભગવાનને કહ્યું, "અમારાં વસ્ત્રો આપી દો."

(૩) ક્ષત્રિય સ્વભાવની ગોપીઓ—જેમણે ભગવાનને કહ્યું, "કૃષ્ણ, જો તું અમને વસ્ત્રો પરત નહીં કરે તો અમે તને દંડ કરીશું."

અર્થાત્ સાધકોની પણ મનોભાવના આવા અલગ અલગ પ્રકારની હોય છે.

મહાત્માઓ એક અર્થ એ આપે છે કે, તીર્થમાં ક્યારેય નગ્ન સ્નાન ન કરવું, તેથી ભગવાને લોકશિક્ષા માટે અને ગોપીઓને સજ઼ા આપવા માટે વસ્ત્રહરણ કર્યું.

બીજો અર્થ એ કે, ભગવાનના આવતાં જ ગોપીઓમાં નારીભાવ જાગૃત થયો. પરમાત્માની ઉપલબ્ધિમાં નારી કે પુરુષભાવ અવરોધ ઉત્પન્ન કરે છે. પરમાત્માને તો કોઇ જ લિંગભેદ હોતો નથી. આધ્યાત્મિકતામાં સ્ત્રી-પુરુષનો ભેદ સમજવાનો ભાવ તે અહંકાર છે.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ત્રીજો અર્થ એ છે કે ગોપીઓ ધર્મ જાણે છે. ભગવાન ગીતામાં કહે છે કે - ''બધા જ ધર્મો છોડીને મારે શરણે આવ.'' અંતે તો ધર્મ છોડીને, શાસ્ત્રો છોડીને પણ પરમાત્મા સુધી પહોંચવાનું છે. આ અંતિમ સિદ્ધિ છે. માટે,

(૧) સાધનહીનતાનું અતિક્રમણ કરવાનું છે. દા.ત. મહાભારતમાં જ્યારે દ્રોપદીનાં વસ્ત્રો કામનાથી દુઃશાસન ખેંચે છે ત્યારે દ્રૌપદી પાસે સ્વબચાવનું સાધન ઈશ્વરીય સહાય સિવાય અન્ય કાંઇ જ નથી. તે સંપૂર્ણ શરણાગત ભાવે ભગવાનને પોતાની સાધનહીનતા-અસહાય સ્થિતિમાં પ્રાર્થના કરે છે. સાધક જ્યારે સાધનારૂપી સાધનથી પણ ઉપરામ પામે ત્યારે પરમેશ્વરની દૈવી સહાય મળે છે, અને ભક્ત અને ભગવાન વચ્ચેનું આવરણ દૂર થતું જાય છે.

(૨) સાધનનું જ અતિક્રમણ એટલે કે કોણ કોને જુએ ? સાધન અને સાધ્ય એક થઇ જાય છે. ''ચિદાનંદરૂપઃ શિવોહમ્ શિવોહમ્''

જીવન દરમિયાન ધર્મનું પાલ સાધક ભલે કરે, પરંતુ અંતિમ લક્ષ્ય સધાતાં અંતે તો પરમાત્માને સમર્પિત થવાનું છે. ત્યારે સાધન પણ છોડવાનું છે.

(૩) ત્રીજો અર્થ એ કે ગોપીઓનાં મનમાં વિકારનો ભાવ આવ્યો અને ઈશ્વર પ્રત્યેની એકરૂપતા, તન્મયતામાં ઓટ આવતાં પોતાની જાત પ્રત્યે સભાન થઇ, ત્યારે પોતાની અવસ્થા જોઇને સંકોચ થયો અને પોતાની નગ્નતા છુપાવવા અનેક પ્રકારે પ્રયત્નો કરવા લાગી; પરંતુ તેઓ ભૂલી ગઇ કે પોતે જેનાથી છુપાવા જાય છે તે સ્વયં અંતર્યામી, સર્વજ્ઞ, સર્વના હૃદયમાં રહેલા પરમાત્મા છે. છુપાવવું એ કુરૂપતા છે. સાધકની કંઇ પણ સંતાડવાની ભાવના ભગવાનને પસંદ નથી. જેવા છીએ તેવા સ્વરૂપમાં ભગવાન પાસે જવાનું છે. ખરી રીતે તો વસ્ત્ર લૌકિક દૃષ્ટિથી પહેરવામાં આવે છે. ગોપીઓએ ભગવાન સમક્ષ વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં અને ભગવાનની સર્વજ્ઞતાની અવગણના કરી. વ્યાપક તત્ત્વની અવહેલના કરી.

(૪) ચોથો અર્થ એ કે ત્રણ આવરણો છે—

૧. વસ્ત્રોનું આવરણ = માયાનું આવરણ, જે વ્યાપક છે.

૨. જળનું આવરણ = અજ્ઞાનનું આવરણ, જે જળરૂપી આવરણ ગોપીઓએ ભગવાન આવતાં ઓઢી લીધું હતું. સાધક આ અજ્ઞાનરૂપી આવરણને સાધનાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને દૂર કરી શકે છે.

૩. હાથનું આવરણ = ગોપીઓએ હાથથી લજ્જા ઢાંકી અર્થાત્ અંતઃકરણમાં ઊંડે દબાએલા વિકારોના સંસ્કારો સાધના કરતાં કરતાં બહાર આવે છે અને ધીમે ધીમે તેનો ક્ષય થાય છે. આમ સાધના યથાવત્ ચાલુ રહેતાં નવા વિકારોના સંસ્કાર થતા નથી. એટલે ક્રમિક રીતે ધીરે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust, Funding by MoE-IKS

ધીરે બધા જ વિકારોનો નાશ થતાં ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે, ચિત્ત નિર્મળ બને છે. નિર્મળ ચિત્તમાં જ પરમાત્માનું સ્વચ્છ—યથાર્થ પ્રતિબિંબ પડે છે.

જીવના ત્રણ પ્રતિબંધો છે –

લોકેષણા = વસ્ત્રનું આવરણ

વિત્તેષણા = જળના ઐશ્વર્યનું આકષર્ણ (સંસારની મોહમાયાનું આકર્ષણ)

પુત્રેષણા = કામનું આકર્ષણ

ઉપરનાં બધાં જ અવલંબનો ભગવાન ગોપીઓનાં ચીરહરણ કરીને દૂર કરે છે અને ગોપીઓને સંન્યાસી જેવી પવિત્ર બનાવી દે છે. ભગવાન ગોપીઓને સતીઓની ઉપમા આપે છે. ગોપીઓના મનમાંથી બધી જ કામનાઓ દૂર કરી તેમને નિષ્કામ બનાવે છે. ગોપીઓમાં કોઈ જ લૌકિક કામનાઓ ન હતી. ગોપીઓ કહે છે, "હે કૃષ્ણ, તમે અમારો સ્વીકાર કરો" ભગવાન બધી જ ગોપીઓનો સ્વીકાર કરે છે, પરંતુ પત્નીરૂપે નહીં. અર્થાત્ સાધક જ્યારે નિષ્કામ બને છે ત્યારે પ્રભુ તેને પતિ જેમ પત્નીને સ્વીકારે તેનાથી પણ વિશેષ ભાવે અંતરમાં એક કરી દે છે. ગોપીઓનો શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે માધુર્ય ભાવ હતો. માધુર્યભાવ એ સૌથી ઉંચો આધ્યાત્મિક ભાવ છે. સાધકો પાંચ પ્રકારે ભગવાનની ભાવનામય ભક્તિ કરે છે. પોતાની રુચિ અનુસાર શાંતભાવ, દાસ્યભાવ, સખ્યભાવ, વાત્સલ્યભાવ અને માધુર્યભાવ આ બધા જ આધ્યાત્મિક ભાવો છે. તેમાં લૌકિક આચાર કે લૌકિક ભાવો હોતા નથી.

જો ભગવાને ગોપીઓને પત્ની તરીકે સ્વીકારી હોત તો તે લૌકિક ભાવ થઈ જાત. જ્યારે ગોપીઓનો ભગવાન પ્રત્યે અતિ ઉચ્ચ, અલૌકિક, દિવ્ય, પારલૌકિક મધુર ભાવ હતો, જેમાં કામવાસના કે લૌકિક પ્રેમાચરણનું જરા પણ આકર્ષણ ન હતું. ભક્ત અને ભગવાનનો દિવ્ય પ્રેમ સંબંધ હતો. ભગવાનના ભૌતિક દેખાતા વિરહમાં પણ ગોપીઓનાં હૃદયમાં તો ભગવાન સદાકાળ માટે બિરાજમાન હતા.

સાધનાની કક્ષા ઉન્નત થતી જાય તેમ તેમ પરમાત્મા અને સાધકની વચ્ચેનાં આવરણો એક પછી એક દૂર થતાં જાય. બધા જ પટ ખુલી જતાં અંતે ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર થાય છે. ભક્ત મીરાંબાઈએ એ જ અનુસંધાનમાં ઘૂંઘટના પટ ખોલવાની વાત તેમના ભજનમાં વર્ણવી છે. અજ્ઞાનના પટ એક પછી એક ખુલતા જાય તેમ તેમ પરમાત્માનો દિવ્ય પ્રકાશ ફેલાતો જાય, જેને સાધક પોતાની ચિત્તભૂમિમાં અનુભવે છે, સૂક્ષ્મમાં અનુભવે છે. મન અને ચિત્ત જ્યારે અતિસૂક્ષ્મ બને છે ત્યારે પરમાત્માની અનુભૂતિ થાય છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

માતૃ-સત્સંગ

- સ્વ. અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્ત

(૧૯૩૮)

પ્રશ્ન : મા, બધું જ નિયંત્રિત (નિશ્ચિત) હોય તો લોકોનું કર્તવ્ય શું ?

મા : લોકોનું કંઇ કર્તવ્ય નથી, તે જાણવું જોઇએ. એ જાણ્યા પછી નિશ્ચિત. તમે લોકો જે કહો છો કે કર્તવ્ય નથી, એ (તમારી) સાંભળેલી વાત છે. ફક્ત અત્યારે (ધર્મ વખતે) તમારા લોકોનું કર્તવ્ય નથી, પણ બાકી તો ખૂબ છે. (અર્થાત્ સંસારમાં તો ખૂબ કર્તવ્ય કરો છો, ધર્મ કરવાને વખતે જ આવો પ્રશ્ન ઊભો થયો ?)

બધાં હસે છે.

પ્રશ્ન : મા, કંઇ જ જાણતો નથી. શું કરવાનું છે તેનો રસ્તો બતાવી દો.

મા : રસ્તો બતાવી દેવા માટે 'એમની' પાસે પ્રાર્થના કરો. પ્રતિદિન ઓછામાં ઓછું થોડી વાર માટે ''તમે મને રસ્તો બતાવી દો.'' 'એમને' બોલાવશો તો તેઓ કદીયે ફેંકતા નથી. અને ફેંકે પણ ક્યાં ? બધાં સ્થાનોમાં જ તો 'એ', 'એમને' તો પાસું ફેરવવાની પણ જગા નથી.

''કૃષ્ણને તમે 'આકર્ષણ' કહો છો ને ? જે આકર્ષણ કરે તે જ કૃષ્ણ છે. જુઓ, જગતની સમસ્ત વસ્તુઓ જ આપણને આકર્ષિત કરે છે. 'એના' સિવાય જગતમાં બીજું કંઇ નથી.

એક વૃદ્ધા માને બેએક વાત કહેવાનો બહુ જ આગ્રહ દેખાડે છે. મા જ્યારે બીજા લોકો સાથે વાત કરતાં હતાં ત્યારે પણ એનું અશ્રુપૂર્ણ નિવેદન ચાલુ હતું. અહીં એવો નિયમ બનાવેલો છે કે આજે સવારે કોઇને પણ માની પાસે નહીં જવા દેવામાં આવે. એ સ્ત્રીની વાત મા જરાયે નથી સાંભળતાં એવો ભાવ માએ થોડી વાર બતાવ્યો, અને આખરે મા એ સ્ત્રીની નજીક આવીને બેસી ગયાં અને કહ્યું, ''બોલો મા, તમારે શું કહેવાનું છે ?''

વૃદ્ધા : મા, આપે મને આજે સાડા આઠ વાગે આવવાનું કહેલું. મેં મારા પૌત્રને આપની પાસે મોકલ્યો, પણ એને પાછા આવતાં વાર થઇ એટલે હું સમયસર આપની પાસે ન આવી શકી.

મા : એ બધી વાતો અત્યારે રહેવા દો. તમારે શું કહેવાનું છે, કહો.

વૃદ્ધા : મા, કેટલી બધી વાતો કહેવાની છે.

મા : આ બધી વાતોનો અંત નથી. નામ કરો. એનાથી જ વાત અને કામ સમાપ્ત થશે. સર્વદા ભગવાનનું નામ-સ્મરણ કરો. આમ થશે તો જ બધાં તાપ-કષ્ટ સમાપ્ત થશે.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વૃદ્ધા : દીકરીનાં લગ્ન માટે કેટલો પ્રયત્ન કર્યો પણ કંઇ જ ન કરી શકી.

મા : એ રહેવા દો. છોકરીના ભાગ્યમાં જો વિવાહ હોય તો જ થશે, નહીં તો થશે નહીં. એનો વિચાર કરવાથી શું થાય ? તમે કેવળ ભગવાનનું નામ કરો.

વૃદ્ધા : કયું નામ કરું ? માનું નામ કરીશ.

મા : મંત્ર તો તમને મળ્યો જ છે. એ જ જપ કરો, અને મા નામ જપ કરવા માગો તો એમાં દોષ જ ક્યાં છે ? ભગવાનનું નામ જ તો કરશો.

એ સ્ત્રી માને સ્પર્શ કરવા માગતી હતી, પરંતુ આજે સવારે કોઇને પણ સ્પર્શ નહીં કરવા દેવામાં આવે એવો નિર્દેશ અમારા સહુનો હતો. એ સ્ત્રી માને સ્પર્શ ન કરી શકે તે બાજુ મારી તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ હતી. પરંતુ માંએ પોતે જ હાથ બહાર કાઢીને એના ખોળામાં મૂકી દીધો. આજન્મ બુભુક્ષની માફક માનો હાથ દબાવીને એ અનેક રીતે સ્પર્શ કરવા માંડી. કોઇ રીતે એ તૃપ્ત નહોતી થતી. માએ હસીને સ્નેહાર્દ્ર કંઠે કહ્યું, ‘‘મા, તમે નામ કરજો. યાદ રહેશે કે ? યાદ રહેશે કે ?

આ રીતે એને સાંત્વના આપીને મા ફરી એમના આસન પર આવીને બેઠાં.

રામતારણબાબૂ : એવું સાંભળ્યું છે કે અમારી બધી પ્રાર્થનાઓ ભગવાન સુધી નથી પહોંચતી. જે પ્રાર્થનામાં વ્યાકુળતા વધુ હોય, માત્ર એ જ ભગવાન સુધી પહોંચે છે.

મા : આ જે કહ્યું કે કેટલીક વાસનાઓ ભગવાન સુધી નથી પહોંચતી, જાણજો કે એનું આ રીતે સમાપ્ત થવું એ જ સ્વાભાવિક છે. તે કેવી રીતે ? જમીનમાં પાણી નાખવાની જેમ જ તો. જમીનમાં પાણી નાખવાથી જ એ સમુદ્રમાં જઇ નથી પહોંચતું. એ જમીનમાં જ સૂકાઇ જાય છે, અને પાણીની ધારા ઘણી વાર એટલી પ્રબળ હોય છે કે એ સમુદ્રમાં ન મળે ત્યાં સુધી સ્થિર નથી થતી. કર્મ-વાસના પણ એ જ પ્રમાણે. કેટલીક વાસનાઓ એવી છે જે કર્મ કરતાં કરતાં જ સમાપ્ત થઇ જાય છે, કેટલીકને માટે લોકોએ ફરી ફરીને આવવું પડે છે. (અર્થાત્ પુનર્જન્મ.)

અનેક ભક્તો : દીક્ષા વિના માત્ર ભગવાનનું નામ કરવાથી શું કંઇ ન થાય ?

મા : થાય કેમ નહીં ?

ભક્ત : શાસ્ત્રમાં જે લખ્યું છે કે ગુરુકરણ ન થાય તો કંઇ જ નથી થતું.

મા : (હસીને) ગુરુ તમારા હૃદયમાં જ બેઠા છે, પણ સામાન્ય માણસ આ રીતે પોતાની ઉપર નિર્ભર નથી કરી શકતા, માટે જ બહારના ગુરુના શરણાગત બને છે. તેઓ જ અત્યારે તમને કહી રહ્યા છે કે ગુરુકરણ ન કરીને માત્ર નામ કરવાથી જ થાય છે, અને જ્યારે સમય

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

થશે ત્યારે તેઓ જ કહી દેશે કે ગુરુ ન કરવાથી કંઇ જ નહીં બને. ત્યારે જોશો કે ગુરુ માટે કેવી વ્યાકુળતા આવી જશે અને ગુરુલાભને માટે દોડાદોડ કરશો. સાચી વાત એ છે કે ગુરુ હૃદયમાં બેસીને જેને જ્યારે જરૂર હોય ત્યારે કહી દે છે. વાત થઇ રહી છે. એમના નિર્દેશાનુસાર કામ કરજો.

ભક્ત : સારું મા, એક આસનમમાં વધારે સમય નામ ન કરી શકાય તો જો ખુરશીમાં બેસીને વધારે વખત નામ કરી શકું તો કંઇ દોષ થાય ?

મા : ખુરશીમાં બેસીને કેમ ? હું કહું છું સૂઇને. જે રીતે આરામ કરવા માગો છો, એ જ રીતે આરામ કરતા કરતા નામ કરવાથી થાય છે. નામ કરવું જોઇએ, આરામ કરવો નહીં. જુઓ ને, પરીક્ષા માટે છોકરાઓએ પાઠ યાદ રાખવા પડે છે. એ જો સૂઇને, દોડીને, રમીને પાઠ યાદ રાખી શકે ત્યારે જ પાસ. બેસી બેસીને જ ભણવાનું યાદ રાખવું પડે એવું નથી. નામ કરવું તે પણ આ રીતનું છે.

આગળ બોલ્યાં : ભગવાનનું નામ ન કરીને આપણે જે કંઇ પણ કરીએ છીએ તે રિટર્ન ટિકિટ છે. જ્યાંથી શરૂ કર્યું ત્યાં જ પાછા આવવાનું. એક કામ કરવા માટે વારંવાર પાછા આવવાનું. એટલા માટે જ હું કહું છું કંઇ પણ બાકી ન રાખવું જોઇએ. વાતવાતમાં કહે છે ને એક નિશ્વાસનો વિશ્વાસ નથી. કાલે કરશો કહીને જે બાકી રાખ્યું તે કાલે કરી શકશો એવી નિશ્ચિંતતા ક્યાં ? જો કરી ન શકો તો કામનાનું જે બીજ રહી ગયું તેને માટે ફરીને આવવું પડશે. માટે જ જે કામ હાથ સામે આવ્યું તેને સામર્થ્ય અનુસાર કરી ગયા. એ પૂરું થયું કે નહીં તે માટેની ચિંતા નથી કરવાની. વિચારવું જોઇએ કે મેં મારા સામર્થ્ય અનુસાર કર્તવ્ય કર્યું છે, પછી જે થવાનું છે, થશે.

•

એક બીજો પ્રસંગ : રાત્રે લગભગ ૧૨ વાગે ઘરે જવા માટે કીર્તનસ્થાનેથી ઊભા થઇને મોટા રસ્તા પર આવીને ઊભા રહ્યા. એટલામાં વિદ્યાલયને બીજે માળેથી કીર્તનધ્વનિ સંભળાઇ. ઉપર દૃષ્ટિ નાખી તો જોયું કે મા એમના ઓરડાની બહારની અગાશીમાં આવીને ઊભાં છે. કોઇએ મા ઉપર ટૉર્ચનું અજવાળું નાખ્યું ત્યારે દેખાયું કે ફૂલોનાં કંકણ, હાર, મુગટ વેગેરેથી માને કૃષ્ણરૂપે શણગાર્યાં છે. મને જોઇને મા ઉપરથી બોલ્યાં, "જુઓ, આ લોકોએ કેવી શણગારી છે. આવે વખતે જો લજ્જા આવીને ડાબે-જમણે જુએ તો હું શું કરીશ ?" સાંભળીને બધાં હસી પડ્યાં. મા એક એક કરીને ફૂલોનો શણગાર ખોલીને ફેંકવા માંડ્યાં. મસ્તક ઉપરથી મુગટ કાઢીને મારી બાજુ ફેંક્યો. જમીન પર પડતા પહેલાં જ મેં પકડીને માથે લગાડ્યો. મનોમન મારી જાતને ખૂબ ભાગ્યશાળી માની. બીજે માળે જ્યાં ભક્તો ઊભા ઊભા કીર્તન કરતા હતા ત્યાં ફૂલોની

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વાંસળી ફેંકી. અમે લોકો નીચે જ્યાં ઊભા હતા ત્યાં રસ્તા પરથી એક વૃદ્ધ પસાર થતા હતા. માને ત્યાં જોઇને એ બોલ્યા, ''મા, હવે જઉં છું. આજે આટલી બધી વાર રાહ જોયા પછી પણ તમારાં દર્શન ન કરી શક્યો.'' માએ એમનું ફૂલોનું કંગન એમના ઉપર ફેંક્યું, કહ્યું, ''આ તમે લો. આ તમને જ ઉપયુક્ત છે.'' ભોળા માણસને કદાચ માની વાત ન સમજાઇ. કંકણ એમનો શરીરસ્પર્શ કરીને નીચે પડ્યું. મેં લઇને એમને આપીને કહ્યું, ''માએ તમને આ આપ્યું છે.'' આનંદથી વૃદ્ધનું મુખ ચમકી ઊઠ્યું. એમણે માને કહ્યું, ''મા, આપે આ મને આપ્યું છે ? તો હું આ પહેરું ? કાલે આવતી વખતે આ પહેરીને આવીશ.'' માએ એ ભાઇને કંગન આપતી વખતે જે કહેલું કે આ તમારા પર શોભશે, તેથી માએ પછી એમને પૂછ્યું, ''બોલો, મેં એવી વાત કેમ કરી ?''

પુરુષ : તમે જ બોલો.

મા : પૂર્ણ પ્રકૃતિ થવા માટે બીજું કંઇ બાકી રહે છે ?

અમારામાંથી કોઈને માની વાત ન સમજાઇ, તેથી માએ વૃદ્ધને કહ્યું, ''આપણે તો બધાં જ સ્ત્રીઓ છીએ. પુરુષ કેવળ એક છે. કેમ બાબા, છે ને ?

●

મા : સંતદાસ બાબાજીની શિષ્યા શોભા કહે છે કે સાધનાની સાત ભૂમિ છે.

મેં સાંભળ્યા પ્રમાણેનું સંક્ષેપમાં વિવરણ આપ્યા પછી પૂછ્યું, 'આ જે સાત ભૂમિ તે કોઇ વિશેષ સંપ્રદાયની સાધનાનાં વિભિન્ન સ્તરો છે કે દરેક સાધકને આ ભૂમિઓમાંથી પસાર થવું પડે ?''

મા : (હસીને) તમે મારી પાસેથી એનો ઉત્તર આ રીતે મેળવશો એવી આશા રાખીને આવ્યા છો કે ?

હું : ના. (બધાં હસ્યાં.) તો પછી સાધનાનાં વિભિન્ન સ્તરોની જે વાત કહેવાય છે તે સંપ્રદાય વિશેષમાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની હોય છે કે એ બધાની એક સાર્વજનીન ધારા છે ? જો સાધનાની કોઈ સાર્વજનીન ધારા હોય તો તે વિષે કંઇ કહો.

મા : જાણે તો છો જ કે બધાં સ્થાનોમાં બધી વાતો મારા મુખમાંથી નથી નીકળતી. જ્યારે થતું હોય છે ત્યારે તો કહી જ દઉં છું. તમે લોકો એ વિષે આલોચના કરો, હું સાંભળું. સદાલોચના જેટલી થાય એટલું સારું જ.

હું : મા, આપ પણ જાણો છો કે આપને વાતો સંભળાવવા માટે હું કદીયે આપની પાસે નથી આવતો.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા : (હસીને) જુઓ, જ્યાં જેટલી પણ સાધનાના સ્તરની વાત સંભળાય, એમાના કંઇકનો તો શાસ્ત્ર સાથે મેળ બેસાડી જ શકો. બધી અવસ્થાઓ જો કે મળશે નહીં, પણ કેટલીક તો મળશે જ, (પોતાને બતાવીને) અને આ શરીરની એક મજા એવી છે કે જે (વ્યક્તિ) છોને ગમે તે કહે આ (શરીર) એમની વાતોમાં એક સમન્વય કરી શકે છે. પણ એ જાણજો કે જે જ્ઞાની છે અથવા જે લોકોને તમે સર્વજ્ઞ કહો છો, એમની પણ તત્ત્વ-પ્રકાશની પ્રવૃત્તિ ઘણી વાર નથી હોતી. અથવા તો જો કોઇનામાં આ પ્રકારની ઇચ્છા જાગે, અવશ્ય આવું ક્યારેક થાય છે, પણ ત્યારે જેને માટે જેટલું પ્રયોજન (હોય) તેની પાસે કેવળ એટલો જ પ્રકાશ (પ્રગટ) કરે છે. એ પ્રકાશ અલબત્ત આંશિક છે. સમગ્ર રૂપે તત્ત્વનો પ્રકાશ નથી હોતો. એટલા માટે જ કહેવાય છે કે પરમ તત્ત્વનો પ્રકાશ (પ્રગટ) નથી. સાધનાના સ્તરની વાત આ પહેલાં મેં પણ તમને થોડીક કરી છે, એને પણ આ પ્રકારે જાણજો.

•

હું : સદ્ગુરુ શિષ્યની અંદરથી તત્ત્વપ્રકાશ કરી શકે ?

મા : આ તો તમારા શાસ્ત્રની જ વાત છે. તમે લોકો ઘણી વાર નથી કહેતા કે, ગુરુ કે ભગવાને વ્યક્તિવિશેષની અંદરથી આ આદેશ આપ્યો, તે જ, બીજું નવું શું ?

હું : સારું, જ્યારે કોઇ શિષ્યની અંદરથી સદ્ગુરુ તત્ત્વકથા પ્રગટ કરે તો શિષ્ય સ્વાભાવિકરૂપે રહે છે ? એની આવેશ જેવી અવસ્થા નથી થતી ?

મા : ન પણ થાય.

હું : અમે પુસ્તકમાં વાંચ્યું છે કે ઘણી વાર કોઇ પ્રેતાત્મા કોઇ વ્યક્તિનું અવલંબન કરીને વૈષયિક ગુપ્ત વાતો પ્રગટ કરે છે. જેનું અવલંબન કરીને આમ થાય છે તેને એ વખતે કંઇ જ્ઞાન નથી હોતું. પ્રેતાવેશ થયો હોય તેમ એ સંજ્ઞાશૂન્ય જેવો પડી રહે છે. આવેશ સમાપ્ત થતાં એ સ્વાભાવિક બને છે અને સામાન્ય માણસ જેવું વર્તન કરે છે. સદ્ગુરુ જ્યારે શિષ્યની અંદરથી તત્ત્વપ્રકાશ કરતા રહે ત્યારે શિષ્યમાં કંઇ જ પરિવર્તન નથી દેખાતું ? એ સંજ્ઞાશૂન્ય નહીં પણ સ્વભાવિકરૂપે રહે છે ?

મા : ના. શિષ્યમાં પણ તે વખતે ભાવનું તારતમ્ય થાય છે, પણ સામાન્ય માણસને માટે એને પકડવું શક્ય નથી, અને તમે જે કહ્યું કે પ્રેતનો આવેશ થતાં જ શરીર સંજ્ઞાશૂન્ય થઇને પડ્યું રહે છે તે પણ દર વખતે સત્ય નથી. પ્રેતના આવેશની પણ ભિન્ન- ભિન્ન અવસ્થાઓ છે. ઘણી વાર દેખાય છે પ્રેતનો આવેશ થતાં જ શરીર સંજ્ઞાશૂન્ય થઇને પડવા છતાં સ્વાભાવિક રહે છે, અને એક અવસ્થા એવી પણ છે જેનેં આપણે 'ભૂતસહ્ય' અવસ્થા કહીએ છીએ જ્યારે ભૂત દ્વારા આવિષ્ટ થવા છતાં શરીર વિકલ નથી થતું. પરંતુ પ્રેતના આવેશ તથા સદ્ગુરુના

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આવેશમાં પાર્થક્ય છે. સામાન્ય માણસ માટે એને પકડવું અઘરું છે, બહુ જ અઘરું.

આટલું કહીને સહેજ હસીને માએ મને કહ્યું, "તમે લોકો મારી વાતોને ખોટી રીતે ન સમજશો, મેં જે બધી વાતો કહી તે કોઇ વ્યક્તિ કે સંપ્રદાયને લક્ષ્ય કરીને નથી કહી."

●

હું : મા, આપે હમણાં થોડીક વાર પહેલાં કહ્યું કે જેઓ સર્વજ્ઞ છે. તેઓ પરમત્ત્વ-પ્રકાશ નથી કરતા. જીવ શું ક્યારેય સર્વજ્ઞ હોય ?

મા : 'જીવ' જ્યારે કહો છો તો સર્વજ્ઞ કેવી રીતે હોય ? જે ખંડ છે તે કદીયે અખંડ હોય ?

હું : જીવના અર્થમાં હું જીવભાવ નથી કરતો. હું શરીરને ઉદ્દેશીને કહું છે. મારો કહેવાનો અર્થ છે કે મનુષ્ય-દેહમાં સર્વજ્ઞતા હોઇ શકે કે નહીં ?

મા : હા, હોય છે. પરંતુ એનો બહાર પ્રકાશ (પ્રગટ) નથી. આ સર્વજ્ઞતા સામાન્ય માણસ સમજી ન શકે. તમે લોકો ઘણી વાર કહો છો ને કે ખાલી આંખે દેખાતું નથી. ચશ્મા વગર જોઇ નહીં શકો, આ પણ એ જ પ્રકારનું છે. વિશેષ દૃષ્ટિ ન ખુલે તો સર્વજ્ઞતા પકડમાં નથી આવતી. જે સર્વજ્ઞ છે, લોકો એમને સાધારણ (સામાન્ય) દેહધારી જ માને છે, પરંતુ એ સાધારણ દેહમાં જ સર્વજ્ઞતા, સીમામાં અસીમનો પ્રકાશ (પ્રાગટ્ય). તમે લોકો કહો છો ને કે આ રેતના કણમાં પણ બ્રહ્મ પૂર્ણ ભાવે છે. આ પણ એ જ પ્રકાશમાં.

હું : સર્વજ્ઞતા કેવી રીતે ? આ સંપૂર્ણ સર્વજ્ઞતા છે ?

મા : હા, પૂર્ણ સર્વજ્ઞતા.

હું : સારું, જે સર્વજ્ઞ છે તે એક એંજિન બનાવવાનું જાણે ?

મા : 'બધું જાણવાનું' કહ્યા પછી 'બધું જ' શું નથી સમજાતું ?

હું : એમ હોય તો જેઓ સર્વજ્ઞ છે તેઓ ઇચ્છા કરવાથી એક એંજિન પણ તૈયાર કરી શકે છે.

મા : આ જ તો ભૂલ કરી. એમને કંઇ જ ઇચ્છા નથી થતી. ઇચ્છા કે વાસના રહે તો સર્વજ્ઞતા ક્યાંથી ? તમે લોકો સીમાબદ્ધ છો તેથી જ બધી જ વસ્તુઓનો કાર્યકારણ-સંબંધ જુઓ છો, બધી જ વસ્તુઓમાં ઇચ્છા-અનિચ્છા જુઓ છો. એટલે જ તમને સર્વજ્ઞતાની ધારણા નથી થતી.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા ઢાકામાં કેટલા દિવસ રહેવાનાં છે તે જાણવાના ઉદ્દેશ્યથી શ્રી ગણેશચંદ્ર સેને માને પૂછ્યું, ''મા, તમે તો સર્વદા ઢાકામાં જ વિરાજમાન્ છો, છતાં ક્યાં સુધી અહીંયાં તમારો પ્રકાશ (પ્રાગટ્ય) રહેશે ?''

મા - જે ઢાંક્યું છે તે તો ઢાંકેલું જ છે (ઢાકા શબ્દનો દ્વિઅર્થ — બંગાળીમાં 'ઢાકા' એટલે ઢાંકેલું), અને જે પ્રકાશ (પ્રગટ), તે પ્રકાશ જ.

●

આશ્રમ સમાચાર

કનખલ : આશ્રમની સમીપે ''श्री श्री माँ आनन्दमयी स्मृतिद्वार'' નું ઉદ્ઘાટન અક્ષય તૃતીયાને દિવસે વેદધ્વનિ સાથે શ્રીશ્રીમાને પુષ્પહાર અર્પણ કરીને કન્યાપીઠની બાલિકા કુ. કૃષ્ણપ્રિયાને હસ્તે કરવામાં આવ્યું. પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીએ દીપ પ્રજ્વલિત કર્યો. 'સ્મૃતિદ્વાર' પર માતૃવાણી સ્વર્ણ અક્ષરોમાં અંકિત કરેલી છે. તે જ દિવસે આશ્રમના બ્રહ્મલીન સાધુઓના ઉદ્દેશ્યથી શ્રીમદ્ ભાગવત સપ્તાહ પારાયણ શરૂ થયું, જેમાં બ્રહ્મલીન સ્વામી અખંડાનંદજીના પ્રશિષ્ય સ્વામી પ્રણવાનંદજી વ્યાસપીઠ પર બિરાજ્યા હતા. પ્રાતઃ સ્મરણીયા શ્રીશ્રીમાના ૧૦૮મા આવિર્ભાવદિન-ઉત્સવ નિમિત્તે શ્રીશ્રીમાનું સહસ્રાર્ચન ૧૦૮ માતૃનામાંકિત વસ્ત્રો અને સિક્કાઓ, ૧૦૮ લવિંગ, ૧૦૮ પુષ્પ, ૧૦૮ મેવા ઈત્યાદિ જુદી જુદી ૧૦૦૮ વસ્તુઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું. તે ઉપરાંત પ્રત્યેક વર્ષની જેમ ૧૦૮ કુમારી, ૧૨ બટુક પૂજન તથા સસંપુટ ચંડીપાઠ પ્રતિદિન, શતાધિક મહાત્માઓનું તથા મહામંડલેશ્વરોનું સવસ્ત્ર ભોજન તેમ જ અખંડ કીર્તન (નામયજ્ઞ), મહાત્માઓનાં પ્રવચનો, રાસલીલા જેવા અનેકાનેક શુભ કાર્યક્રમો થયા.

વારાણસી : શ્રીશ્રીમાના ૧૦૮મા જન્મોત્સવ ઉપલક્ષ્યમાં અક્ષય તૃતીયાને શુભદિને ''શ્રીશ્રીમાતા આનન્દમયી હૉસ્પિટલ''ના પ્રાંગણમાં એક નાના ગોળાકાર મંદિરમાં વિકસિત કમળમાં ઊભેલાં શ્રીશ્રીમાની અત્યંત સુંદર મૂર્તિની સ્થાપના થઈ. એ મૂર્તિનો ઈતિહાસ આ પ્રમાણે છે : ૧૯૬૫ની સાલમાં કાશીના પ્રસિદ્ધ શિલ્પી શ્રી પશુપતિ મુખર્જીએ એ મૂર્તિ કે જે એમની અંતિમ કૃતિ હતી તે માને સમર્પિત કરી હતી. એના થોડાક દિવસમાં જ મુખર્જીનું અવસાન થયું. તે પહેલાં એમની ખૂબ પ્રાર્થનાને લીધે શ્રીશ્રીમા એમના સ્ટુડિયોમાં પણ એકવાર પધાર્યાં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

હતાં. મુખર્જીનાં પત્નીની વિનંતિથી એ મૂર્તિને વારાણસી આશ્રમમાં લાવવામાં આવી. સહુને જાણવાની આતુરતા હતી કે એ મૂર્તિની સ્થાપના ક્યાં થશે, પરંતુ માએ કંઈ જ ઉત્તર ન આપ્યો. માના સ્પષ્ટ નિર્દેશાનુસારે એ મૂર્તિને એક નવીન વસ્ત્રમાં લપેટીને એક સુરક્ષિત સ્થળે મૂકી દેવામાં આવી. માને ફરીથી પૃચ્છા કરવાનું સાહસ કોઈનામાં નહોતું. ૧૯૬૮ની અક્ષયતૃતીયાએ હૉસ્પિટલનું ઉદ્‌ઘાટન થયું માની ઉપસ્થિતિમાં. ત્યાંથી બહાર આવતી વખતે એકાએક માએ એમના 'ખયાલ'થી હૉસ્પિટલની સામેની ખુલ્લી જમીન પર એક જગ્યા બતાવીને, એમની સાથે ચાલતા એક બ્રહ્મચારીને ખૂબ ધીમા સ્વરે કહ્યું, ''પેલી વસ્તુ ત્યાં એક છત્રની નીચે મૂકી શકાય.'' બસ, આટલું જ. બ્રહ્મચારીએ તરત જ માનો 'ખયાલ' સમજીને, માની કૃપાથી જ, ને પ્રેરણાથી જ, ''પેલી વસ્તુ'' એટલે શું તે સમજી લીધું. તેમ છતાં ત્યાર પછી માએ કે બ્રહ્મચારીએ એનો ઉલ્લેખ કર્યો નહિ, અને એ મૂર્તિને પણ બધાં ભૂલી ગયાં. ૧૯૮૨માં માના અંતર્ધાન થયા પછી માતૃભક્ત શ્રી સોમેશ બૅનર્જી કાશી આશ્રમમાં પહોંચ્યાં, અને અચાનક એ મૂર્તિ મળી. એમણે પેલા બ્રહ્મચારી પાસેથી માના 'ખયાલ'ની વાત સાંભળી, કે જે આજથી ૩૭ વર્ષ પૂર્વે બનેલી ઘટના હતી. માની ૧૦૮મી જન્મજયંતી ઉત્સવ દરમ્યાન જ એ અગમ્ય દિવ્ય 'ખયાલ'ની શક્તિથી માતૃનિર્દિષ્ટ સ્થાન ઉપર જ કમલાકાર મંદિરમાં છત્ર નીચે મૂર્તિની સ્થાપના થઈ. સોમેશ બૅનર્જી પોતે એન્જિનિયર હોવાથી એમણે પોતે જ એ મંદિરની રચના કરી. મંદિરનું ઉદ્‌ઘાટન 'શ્રીરામકૃષ્ણ અદ્વૈત આશ્રમ'ના પ્રમુખ પૂ. સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી દ્વારા કરવામાં આવ્યું. એક માતૃભક્ત ફ્રેન્ચ પરિવારે સ્વેચ્છાથી મંદિરનો સમગ્ર ખર્ચો ઊપાડ્યો અને ઉદ્‌ઘાટનને દિવસે તેઓ છેક ફ્રાન્સથી વારાણસી આવીને હાજર થયા.

॥ જય મા ॥

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શોકસમાચાર

- નવીન અસ્તી

સ્વ. જગદીશભાઈ કાપડીયા

ભીમપુરા આશ્રમ સાથે સંલગ્ન ગુજરાતના વિશિષ્ટ માતૃભક્ત જગદીશભાઈ કાપડીયાનો દેહવિલય દિ. ૧૫-૫-૨૦૦૪ના રોજ સુરત ખાતે થયો.

પૂ. માની શ્રીવાણી ''રાજપીપલા કે તીન લાલ''—તેમાંના એક સ્વ. માણેકલાલના જયેષ્ઠપુત્ર જગદીશભાઈને મળેલી માતૃકૃપા અને આશ્રમ-સેવા વારસાગત હતી. એમણે પૂ. માનાં પ્રથમ દર્શન ૧૯૩૬માં એમના પિતાશ્રી સાથે ચાંદોદમાં કર્યાં હતાં. પૂ. ભોલાનાથજી, પૂ. અખંડાનંદજી, ભાઈજી તથા અભયજી સાથે ૧૯૩૮માં પૂ. મા રાજપીપલા મોતીબાગમાં બે-ત્રણ દિવસ પધાર્યાં ત્યારે પૂ. માની કૃપાનો અનુભવ થયો. શ્રી જગદીશભાઈના ઘરમાં તથા વ્યવસાયના સ્થાનમાં એક વખત પૂ. માએ પદાર્પણ કર્યું ત્યારે એમને ત્યાં ભોગ ગ્રહણ કરવાની કૃપા કરી હતી. એમના જયેષ્ઠપુત્રના જન્મ અગાઉ મળેલ આશીર્વાદ એવા હતા કે એ પુત્રનું નામ પણ મા પાસેથી પ્રાપ્ત થયું હતું.

સ્વ. શ્રી જગદીશભાઈની આશ્રમસેવા પણ પ્રશંસનીય હતી. પૂ. મા પાસે આવ્યા ત્યારથી તેઓ આશ્રમસેવામાં લાગી ગયા હતા. ભીમપુરા આશ્રમના શરૂઆતનાં વર્ષોમાં જ્યારે સ્વામીશ્રી સ્વરૂપાનન્દજી, શ્રી તન્મયાનન્દજી વિગેરેએ આશ્રમનિવાસ કરેલો ત્યારે શ્રી જગદીશભાઈ આશ્રમ સેવામાં હતા. ભીમપુરા આશ્રમના 'માતૃનિવાસ' નીચેના સત્સંગખંડનું નિર્માણ એમના નિરીક્ષણમાં થયું હતું. ૧૯૬૦ થી '૭૭ સુધી ભીમપુરા આશ્રમની જે જવાબદારી રાજપીપલાના ભક્તોએ ઉપાડી હતી તેનું સંપૂર્ણ સંકલન શ્રી જગદીશભાઈનું હતું. ૧૯૭૭ થી '૯૮ સુધી તેઓ આશ્રમની વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્ય હતા. તે દરમ્યાન આશ્રમને પગભર કરવા માટેનો એમણે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર્યો. કમિટિમાં એમનાં સૂચનો સંવાદિતાપ્રેરક રહેતાં.

પૂ. મા પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી પાદુકાનું પૂજન આજે પણ એમને ત્યાં થઈ રહ્યું છે.

પૂ. મા ના વિશિષ્ટ ભક્ત શ્રી જગદીશભાઈને પૂ. માના ચરણકમલમાં સ્થાન મળે એવી સર્વ માતૃભક્તોની પ્રાર્થના.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ભીમપુરા આશ્રમ સમાચાર

- પદ્મકાંત ત્રિવેદી

ગુરુપૂર્ણિમા : શ્રી શ્રી માની વિશેષ પૂજાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. શ્રી નવીનભાઈ અસ્તીએ આશ્રમની પરંપરાનુસાર શ્રી શ્રી માની પૂજા કરી. વિશાળ ભક્ત સમુદાયે પૂજામાં ઉપસ્થિત રહીને શ્રી શ્રી માને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી.

અધિક માસ : અધિક શ્રાવણ માસમાં પંચાયતન મંદિરમાં સમગ્ર માસ દરમિયાન વિષ્ણુ પૂજા, વિષ્ણુસહસ્રનામના પાઠ તથા તુલસીજીના અભિષેકથી સહસ્રનામાવલીસહિત અર્ચનનું આયોજન કરવામાં આવ્યું, જેનો અનેક ભક્તોએ લાભ લીધો.

શ્રાવણ માસ : નિજ શ્રાવણ દરમિયાન પ્રતિદિન જપાત્મક લઘુરુદ્ર તથા શોડષોપચાર પૂજાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું.

તા. ૧૮-૮-૦૪ : નવનિર્મિત 'સાધના કુટીર'નું વાસ્તુપૂજન વિધિવિધાનપૂર્વક સંપન્ન થયું.

આગામી કાર્યક્રમો

૦૧. લક્ષ્મીપૂજા	તા.૨૭-૧૦-૦૪
૦૨. શ્યામાપૂજા	તા.૧૧-૧૧-૦૪
૦૩. અન્નપૂર્ણાપૂજા	તા.૧૩-૧૧-૦૪
૦૪. ગીતાજયંતી	તા.૧૦-૧૨-૦૪ થી ૨૨-૧૨-૦૪
૦૫. શતચંડી-મહાયજ્ઞ	તા.૨૪-૧૨-૦૪ થી ૨૬-૧૨-૦૪
૦૬. શ્રીશ્રીમાના 'જન્મશતાબ્દી સ્મૃતિદ્વાર', (ભીમપુરા)ની લોકાર્પણ-વિધિ	તા.૨૫-૧૨-૦૪
૦૭. શ્રીમદ્ભાગવત-પારાયણ	તા.૨૭-૧૨-૦૪ થી ૩-૧-૦૫
૦૮. સંયમ-સપ્તાહ	તા.૩૧-૧-૦૫ થી ૬-૨-૦૫
૦૯. શ્રીશ્રી સરસ્વતીપૂજા	તા.૧૩-૨-૦૫
૧૦. મહાશિવરાત્રિ	તા.૮-૩-૦૫

॥ જય મા ॥

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

With best compliments from :

"हरि कथा ही कथा

और सब वृथा व्यथा ।"

–श्री श्री माँ

MODTECH MACHINES Pvt. Ltd.,

Plot No. C2A/2, G.I.D.C. Phase I,
Nr. Choksi Tubes,
Vatva, Ahmedabad-382 445.

Tel/Fax : 079-589 3784
e-mail : modtech@icenet.net

Manufacturer/Exporter :
Investment Casting Machines.

With best compliments from :

At the lotus feet of Shree Shree Ma

B.K. Jhala & Associates
"NIRMAL" Commercial Complex
158, M.G. Road,
Pune.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ॐ नित्यं नमामि जननि तव पादयुग्मं
संसारतापभयनाशकरं सुगौरम्।
मुक्तिप्रदं सुखकरं शुभदं सदैव
शरणागतस्य मम श्रीशरणं हृदिस्थम्॥

शरणागतोऽहम्   शरणागतोऽहम्   शरणागतोऽहम्

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

❁ Branch Ashrams ❁

14. NEW DELHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kalkaji, New Delhi-110019 (Tel : 011-26826813)
15. PUNE	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ganesh Khind Road, Pune-411007, (Tel : 020-5537835)
16. PURI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Swargadwar, Puri-752001, Orissa. (Tel : 06752-223258)
17. RAJGIR	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O.Rajgir, Nalanda-803116, Bihar (Tel : 06112-255362)
18. RANCHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Main Road,P.O. Ranchi- 834001 (Tel : 0651-2312082)
19. TARAPEETH	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Chandipur-Tarapeeth, Birbhum-731233,
20. UTTARKASHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kali Mandir, P.O. Uttarkashi-249193,
21.VARANASI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhadaini, Varanasi-221001, U.P. (Tel : 0542-2310054+2311794)
22. VINDHYACHAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ashtabhuja Hill, P.O. Vindhyachal, Mirzapur-231307, (Tel : 05442-242343)
23. VRINDABAN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Vrindaban, Mathura-281121 U.P. (Tel: 0565-2442024)

*

IN BANGLADESH	:	
1. DHAKA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, 14, Siddheshwari Lane, Dhaka- 17 (Tel _ 8802-9356594)
2. KHEORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Kheora, Via-Kasba, Brahmanbaria.

*

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

REGISTERED WITH THE REGISTRAR OF NEWSPAPERS
FOR INDIA AS NO. 65433/97

श्री श्री आनन्दमयी संघ
ॐ माँ
मातृ शरणं

रत्ना ऑफसेट्स लिमिटेड कमच्छा, वाराणसी, फोन- २३१३८१०

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી

અમૃત વાર્તા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

VOL. 8 JULY 2004 NO. 3

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

SHREE SHIREE ANANDAMAYEE SANGHA

Branch Ashrams

1. AGARPARA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram.
P.O. Kamarhati Calcutta-700058 (Tel : 25531208)
2. AGARTALA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram.
Palace Compound P.O. Agartala- 799001.
West Tripura (Tel : 0381-2208618)
3. ALMORA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Patal Devi. P.O. Almora-263602,
(Tel : 05962-233120)
4. ALMORA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O.Dhaul-China. Almora-263881,
(Tel : 05962-262013)
5. BHIMPURA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Bhimpura. P.O. Chandod, Baroda- 391105,
(Tel : 02663-233208+ 233782)
6. BHOPAL : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O. Bairagarh. Bhopal-462030, M.P.
(Tel : 0755-2641227)
7. DEHRADUN : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Kishenpur.P.O. Rajpur, Dehradun-248009
(Phone : 0135-2734271)
8. DEHRADUN : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Kalyanvan, 176, Rajpur Road, P.O. Rajpur,
Dehradun-248009, (Phone : 0135-2734471)
9. DEHRADUN : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O. Raipur Ordnance Factory, Dehradun-248010
10. JAMSHEDPUR : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Near Bhatia Park, Kadma, Jamshedpur-831005
11. KANKHAL : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O. Kankhal.Hardwar-249408,
(Tel : 01334-246575)
12. KEDARNATH : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Near Himlok. P.O. Kedarnath, Chamoli-246445,
13. NAIMISHARANYA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Puran Mandir.P.O. Naimisharanya,
Sitapur-261402, U.P. (Tel : 05865-251369)

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના દિવ્ય જીવન
તથા
દિવ્ય વાણીવિષયક ત્રૈમાસિક પત્રિકા

વર્ષ - ૮ જુલાઈ, ૨૦૦૪ સં - ૩

પ્રધાન સંપાદક : પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજી

મૅનેજીંગ સંપાદક :
શ્રી પાનૂ બ્રહ્મચારી

સંપાદક :
ઉત્તરા ચિનુભાઈ

પરામર્શ સમિતિ :
બ્ર. વસુમતી મહેતા, જ્યોતિબહેન થાનકી
નિરંજન મહેતા, કાર્તિકેય ભટ્ટ

વાર્ષિક લવાજમ :

ભારતમાં	રૂા. ૬૦/-
વિદેશમાં	યુ. એસ. ડૉલર ૧૨/-
એક અંકની છૂટક કિંમત	રૂા. ૨૦/-

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અમૃત વાર્તા

સામાન્ય નિયમો

આ પત્રિકા ચાર જુદી ભાષાઓમાં છપાય છે. - ગુજરાતી, હિન્દી, બંગાળી અને અંગ્રેજી. આ પત્રિકામાં મુખ્યત્વે શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા વિષેના લેખો છપાશે, તેમ છતાં સાધુ-સંતોનાં જીવન-ચરિત્રો અથવા આધ્યાત્મિક તથા જ્ઞાનવર્ધક ધાર્મિક વાર્તા પણ સ્વીકારવામાં આવશે. શ્રી શ્રીં મા વિષયક લેખો આપવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે. ભક્તોના જીવનમાંના અનુભવો, પ્રસંગો કે જે અતિશય વ્યક્તિગત ન હોય, તેમજ શ્રી શ્રી માની લીલાઓ જે ભક્તોએ નિંહાળી હોય તથા શ્રી શ્રી મા વિષેની અનુભૂતિઓ હોય તે લખી મોકલવા વિનંતિ છે. ફૂલસ્કેપ પાનાની એક બાજુ પર લખી મોકલવાથી સરળ રહેશે. જોડણીની ભૂલો સુધારી, ચોખ્ખા અક્ષરે લખી નીચેના સરનામે મોકલી આપવું.

-: લેખો મોકલવાનું સરનામું :-

ઉત્તરા ચિનુભાઈ
૩૮, સ્વસ્તિક સોસાયટી,
નવરંગપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૯.

-: લવાજમ મોકલવાનું સરનામું :-

મેનેજીંગ સંપાદક
"મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા" (ગુજરાતી અંક)
શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી આશ્રમ,
ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧

સ્વામી શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ તરફથી મુદ્રક તથા પ્રકાશક શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી દ્વારા શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ, ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧ (ઉ.પ્ર.) થી પ્રકાશિત તથા રત્ના પ્રિંટિંગ વર્ક્સ, બી. ૨૧/૪૨, કમચ્છા વારાણસી - ૧૦ (ઉ.પ્ર.) માં મુદ્રિત. સંપાદક - શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

અનુક્રમણિકા

ॐ भवतापप्रणाशिन्यै आनन्दघनमूर्तये ।
ज्ञानभक्तिप्रदायिन्यै मातस्तुभ्यं नमो नमः ॥

૦૧. માતૃવાણી ૧

૦૨. ભાઈજીની દ્વાદશ વાણી ૪

૦૩. પૂરણની વાત .... પરિવ્રાજક ૬

૦૪. મા આનન્દમયી અને 'મા ચાલીસા' .... ડૉ. મહેંદ્રવર્મા 'મધુપ' ૮

૦૫. આત્માનંદની ડાયરીમાંથી ૧૦

૦૬. મધુર પ્રસંગો ૧૬

૦૭. શ્રી કૃષ્ણભટ્ટજી ૨૦

૦૮. અમૃતા ગિરા ૨૪

૦૯. શ્રીમદ્ભાગવત - (દશમ સ્કંધ) .... અનુરાધા જોષી ૨૯

૧૦. શ્રીશ્રીમા આનન્દમયી પ્રસંગ .... સ્વ. અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્ત ... ૩૫

૧૧. આશ્રમ સમાચાર ૩૬

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"હરિ કથા હી કથા, ઔર સબ વૃથાવ્યથા"

- મા આનન્દમયી

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના સર્વ ભક્તોને

"મા આનન્દમયી સેવા સમિતિ (MASS, Inc.) USA"

તરફથી સપ્રેમ

જય મા.

આ સમિતિ (MASS, Inc.) અમેરિકામાં પેન્સીલવેનીયા રાજયમાં સ્થાયી થઈ રજીસ્ટર થઈ છે. પૂ. શ્રી શ્રી માના ભક્તોનાં ધાર્મિક કાર્ય, સત્સંગ તથા જનસેવાનું ધ્યેય ધરાવતી આ સંસ્થાએ અમેરિકાની સરકાર તરફથી (Tax - Exemption) કર મુક્તિ મેળવી છે. સંસ્થાનો નંબર છે : 23 - 29675 જે IRS Code 501 (C) (3) ને સુસંગત રહેશે.

ઉત્તર અમેરિકામાં વસતા માતૃભક્ત જનોને વિનંતિ કે "મા આનન્દમયી અમૃતવાર્તા" ત્રિમાસિકનું લવાજમ સમિતિને (MASS, Inc.) મોકલવું. ચાર ભાષાઓમાં (અંગ્રેજી, હિન્દી, ગુજરાતી અને બંગાળી)માં પ્રસિદ્ધ થતી આ દિવ્ય-માતૃ સત્સંગપૂર્ણ પત્રિકાનો લવાજમ દર : વાર્ષિક બાર ડોલર ($12) લેખે જે ભાષામાં રસ હોય તે માટે મોકલવા વિનંતિ છે.

વધુ માહિતિ માટે સંપર્ક સાધો :

મહાદેવ પટેલ

C/o. MA Ananadmayee Seva Samiti, Inc.
212, Moore Road, Wallingford 19086 - 6843
Tel. : 610 - 876 -6862
Fax : 610 - 876 - 1351
email : maha devpatel@netscape.net

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

માતૃવાણી

ગુરુપૂર્ણિમાનો વિશેષ પ્રસાદ

ગમે તે ધર્મ કે સંપ્રદાયનો હોય, આ શરીર (અર્થાત્ માતાજી પોતે) દ્વારા એને એના માર્ગમાં ચાલવા માટેની સહાય મળે છે. એનો પોતાનો જ આત્મા એને સહાય કરે છે, જો એનામાં એ સહાય ગ્રહણ કરવાની યોગ્યતા હોય તો.

●

સ્વયં ભગવાન જ ગુરુરૂપે પ્રગટ થાય છે. ગુરુમાં ઈશ્વરબુદ્ધિ રાખવી પડશે. જો મનુષ્યબુદ્ધિ કરો તો તમારા ગુરુ થયા નથી, કારણકે મનુષ્ય કદી ગુરુ થઈ શકે કે ? એમણે સ્થાન આપ્યું છે, એમના પર નિર્ભર રહેવું જોઈએ. એમની કૃપા અને આશીર્વાદ નિરંતર વરસી રહ્યાં છે. એમની બાજુ ઉન્મુખ થઈને રહેવું જોઈએ.

●

આદેશ પાલન કરવો તે જ સૌથી મોટી સેવા. માટે જ, ગુરુ જે આદેશ આપે, નિર્વિચાર ભાવે પાલન કરવાથી જ સર્વાપેક્ષા મોટી સેવા થાય. ગુરુના આદેશનું પાલન તથા સંયમિત જીવનથી તમારું સાચું રૂપ પ્રકાશિત થઈ જશે.

●

જેને ગુરુ ન હોય તે ભગવાનનું જે નામ ગમે તેનો જપ કરે, અને જે ભગવાનનું નામ જપતા હોય એની મૂર્તિનું ધ્યાન કરે, અને જેને ભગવાનનું નામ જપવું પણ ન ગમે તે ચુપચાપ એકાંતમાં બેસીને વિચારે કે હું કોણ છું. પોતાની જાતને ઓળખવાની કોશિશ કરવી જોઈએ.

●

જેને ગુરુ ન હોય, એણે ગુરુ કરી લેવા જોઈએ. મનમાં જો ગુરુ પ્રકાશિત થઈ જાય તો દીક્ષાની ક્રિયા થવી જોઈએ, ભલે માનીને હોય કે મંત્રથી હોય. ગુરુશક્તિ પ્રાપ્ત થવી જોઈએ, ગમે તે રીતે થાય.

●

દીક્ષા જાતજાતની હોય છે : દૃષ્ટિથી પણ થાય, સ્પર્શથી પણ થાય અને મંત્રદાનથી પણ થાય. ઘણી રીતો છે. હકીકતમાં ગુરુશક્તિ પ્રાપ્ત થવી જોઈએ.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ગુરુમાં ઈશ્વરબુદ્ધિ. ઈશ્વરમાં તો પ્રેમ હોવો જ જોઈએ. આવા ગુરુ કૃપાથી જ થાય. ગુરુ જો કૃપા કરે તો તમે સ્વયં શિષ્ય બન્યા વગર રહી ન શકો. ગુરુ-શિષ્ય જે સંબંધ છે તે કૃપા જ છે. ગુરુ શક્તિ વડે પાર લઈ જશે.

●

જાણી રાખો - ગુરુ કહેવાથી એકમાત્ર સ્વયં એક જ.

●

દીક્ષાનું પ્રયોજન હોય તો સમય અનુસાર થઈ જાય. ભગવત્ ચિંતનમાં રહેવાની ચેષ્ટા કરજો. જે પ્રયોજન (છે તે) તેઓ સમય અનુસાર કરે છે, એવો વિશ્વાસ રાખો.

●

ગુરુકૃપાનો જ્યાં અનુભવ છે, ત્યાં બીજું શું જોઈએ ? ગુરુકૃપા જ પોતાની ઈચ્છા પૂર્ણ કરે છે. ગુરુના ઉપદેશનું બરાબર પાલન કરવું.

●

ભગવાન વગર તમે ક્યાં ? આ ઝલક કોઈ પણ રૂપે કોઈ પ્રકારે પ્રકાશિત થાય જ છે.

●

પ્રણામથી અહંકાર ઘટે છે.

●

સેવા અને મંત્રજપ એ જ ગૃહસ્થની સાધનાનો ઉપાય છે.

●

જુઓ ને, જેવી રીતે બીજને જમીનમાં વાવીને પછી માટીથી ઢાંકી દેવામાં આવે છે - જો બીજને વારંવાર કાઢીને જુઓ તો એમાંથી પછી અંકુર બહાર નહિ નીકળે. ભલે ને, ગમે તેની પાસેથી તમે બીજમંત્ર કેમ ન લીધો હોય, પણ જો તેને પોતાના હૃદયમાં ગુપ્ત રાખીને નિયમાનુસાર કામ કર્યે જાઓ, તો સમય પાકતાં તમારા એ બીજમાંથી ચોક્કસ વૃક્ષ પેદા થઈને ફૂલ, ફળ આપશે. બીજની માફક એને સુરક્ષિત રાખીને પાણી પાતા રહો. સમય આવ્યે વૃક્ષ બહાર નીકળશે જ. ગુરુ છોને ગમે તે હોય, તમને જે બીજ મળ્યું છે તે ભગવાનનું નામ તો છે જ, એમાં શંકા નથી. તો પછી કામ કેમ ન થાય ? એક નાનું બાળક નથી જાણતું કે આ શેનું બીજ છે, શક્ય છે કે તમને પણ ખબર ન હોય, પરંતુ તમે હૃદયથી પ્રયત્ન કરો તો સમય આવ્યે વૃક્ષ પાંગરે અને ફૂલ-ફળ આવે ત્યારે તો તમે જરૂર જાણી જશો કે તે બીજ શેનું હતું. બીજ વિષે ખાસ જાણકારી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ન હોવા છતાં નિયમ પ્રમાણે કામ કરવાથી વૃક્ષ પેદા થશે ને ? એ જ રીતે ગુરુ ગમે તેવા હોય, તમે જો બીજ લઈને નિયમ પ્રમાણે કાર્ય કરો તો ફળ તો જરૂર મળશે.

●

જે ખરેખર ગુરુ પર શ્રદ્ધા રાખે તે કોઈનાય પ્રત્યે ઘૃણા નથી કરી શકતો. જો કોઈનાય પ્રત્યે ઘૃણા કરવામાં આવે તો માનો (કે) ગુરુ તરફ જ ઘૃણા કરી, કારણકે ગુરુ મહાન છે, તેઓ દરેકમાં છે એવો વિશ્વાસ હોવો જરૂરી છે. વળી, ધીરજ જ સાધનાનું અંગ છે.

●

ગુરુની અહૈતુકી કૃપા છે જ. પોતાની અંદર જ તો ગુરુ છે. કાર્ય કરવાની જે ઈચ્છા જાગૃત થાય છે, તે પણ ગુરુની જ તો કૃપા છે, એટલા માટે કહેવું પડે કે ગુરુની કૃપાથી જ બધુંયે થાય છે, પણ એક અવસ્થા છે, જ્યારે ગુરુની કૃપાનો અનુભવ થાય છે.

●

જુઓ, ખૂબ સારી રીતે વિચાર કરીને ગુરુ બનાવવા જોઈએ, કારણકે એકવાર ગુરુ બનાવી લીધા પછી જો ગુરુ ઉપર અવિશ્વાસ આવી જાય તો તુલનામાં વધુ મોટો અપરાધ થાય છે. હા, એક વાત એવી છે – મારું હૃદય એમને જ ગુરુ બનાવવા માગે છે, મને બીજા કોઈ પ્રકારનો વિચાર કરવાની જરૂર જ નથી લાગતી, એ જુદી વાત છે – પણ આવો ભાવ થતાં કરી જ નાખવા જોઈએ. ત્યારે તો જિજ્ઞાસા જ નથી થતી (હવે) જ્યારે જિજ્ઞાસા થઈ છે ત્યારે પોતાના મન સાથે સારી રીતે વિચાર કરીને કામ કરો.

●

દુનિયામાં જે રીતે અગ્નિનો ધર્મ, પાણીનો ધર્મ છે એવી જ રીતે સંસ્કાર પ્રમાણે જેનો જેવો સ્વભાવ પ્રકાશિત રહે છે તે ગુરુબળે જ એમની (ગુરુ) તરફ અભિમુખ કરી લે છે.

'ગુરુ' શબ્દનો અર્થ

ગુ—અજ્ઞાન અને રુ—નિવારણ કરનાર. વૈદ્ય અને ગુરુના કર્તવ્યની દૃષ્ટિએ જોતાં વ્યાધિ-નિવારણ અને અજ્ઞાન-નિવારણ એ જ પ્રથમ કાર્ય છે, તેથી ભગવાન શંકર સર્વના આદિ વૈદ્ય (વૈદ્યનાથ-બૈજનાથ) તથા આદિગુરુ (જગદ્‌ગુરુ) છે.

गुरोर्मध्ये स्थिता माता मातृमध्ये स्थितो गुरुः ।
गुरुर्माता नमस्तेऽस्तु मातृगुरुं नमाम्यहम् ॥

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ભાઇજીની દ્વાદશ વાણી

શ્રીશ્રીમાના ભક્તો આ બાર વાતો હંમેશાં યાદ રાખે :

૧.

ભગવાન કે ઈશ્વર કહેવાથી આપણી ધારણામાં જે સમ્મુખ આવે છે તે જ 'મા'નો મૂર્ત પ્રકાશ છે. 'એમનું' શરીર અને ક્રીડા-કૌતુક બધું જ અપ્રાકૃતિક અને અસાધારણ છે - એવી બુદ્ધિથી પ્રતિષ્ઠિત થઈને બધાં કર્મોમાં, ધ્યાનમાં અને જ્ઞાનમાં 'એમને' ઉપાસ્ય દેવી માનીને, એમનાં ચરણકમળોને હૃદયમાં સ્થાપિત કરી શકો તો પરમાર્થ પથમાં અન્ય કોઇ આશ્રયની આવશ્યકતા નહીં પડે.

૨.

દેહધારી કરતાં ઊંચાં ન માની શકો તો 'એમની ઉદારતા, કર્તવ્યપરાયણતા, પ્રસન્નતા, સૌમ્યતા, સમભાવ આદિ કોઇ એક ગુણને આદર્શ માનીને ચાલો.

૩.

'એમના' હાવભાવ, વાતો, હસી-મજાક, હરવા-ફરવા, ખાવા-પહેરવા આદિ સાથે જો સદ્ભાગ્યે કોઇનો સંયોગ થાય તો સામાન્ય બુદ્ધિથી પોતાની જાતને ખોઇ બેસવી નહિ, પરંતુ ધૈય સાથે 'એમના' પ્રત્યેક કાર્યકલાપનાં વિશેપત્વ તથા માધુર્યની હૃદયમાં ઉપલબ્ધિ કરવી જોઇએ.

૪.

'તેઓ' સ્વાધીન છે. ઇચ્છા અને અનિચ્છા દ્વારા બદ્ધ થવું તે જીવનો ધર્મ છે. 'તેઓ' ઇચ્છાથી કંઇ કહેતાં કે બોલતાં નથી. આપણા બધાનું જે પ્રયોજન છે તે અનુસાર 'એમના'માં મહતી ઇચ્છાનું સ્ફુરણ થાય છે.

૫.

'એમના' દ્વારા કે 'એમની' દૃષ્ટિ દ્વારા આપણી બુદ્ધિ-વિવેચનાને અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ જે કંઇ ઘટે, તેમાં કંઇક નિગૂઢ રહસ્ય છુપાયેલું છે એવો દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને પ્રતિવાદ વગર શાંત મનથી બધું ગ્રહણ કરવું જોઇએ.

૬.

કોઇની સુકૃતિના ફળસ્વરૂપે જો 'મા' એને આદેશ આપે તો વગર વિચારે, દ્વિધા રાખ્યા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વિના એનું પ્રતિપાલન કરવું જોઇએ. કદી ભૂલથી પણ 'મા'ની ઇચ્છા અને તમારી પોતાની ઇચ્છા મેળવવાની ચેષ્ટા ન કરો.

૭.

'એમને' 'એમના' જ ભાવમાં (આપણને ગમે કે ન ગમે) જેટલાં રાખી શકો, એમાં જ જગતનું મંગળ છે. કદી પણ આથી વિપરીત ન થાય તેનું ધ્યાન રાખો. 'એમના' કોઇ પણ કામમાં, એટલે સુધી કે શરીરરક્ષા-સંબંધી સુવિધાઓમાં પણ આપણી બુદ્ધિ-વિવેચના વ્યર્થ જ છે, 'એમનો' સંકેત મળતાં જ એનું પ્રતિપાલન કરો અન્યથા ચુપચાપ જોયા-સાંભળ્યા કરવું એ જ સારું.

૮.

ભગવાનનું ચિંતન કરો - આ જ ભિક્ષા 'તેઓ' બધા પાસે માગે છે. 'એમની' સેવા આદિની અપેક્ષા સાધન-ભજન કરીને 'એમની' કૃપા પ્રાપ્ત કરવી સહજ છે.

૯.

'એમની' પાસે આવો ત્યારે ચરણ સ્પર્શની ઇચ્છા જાગે તો તે વખતે ચિત્ત દર્પણ જેવું સ્વચ્છ હોવું આવશ્યક છે. જે જેટલું ભૂખ્યું, તરસ્યું, શ્રદ્ધાશીલ તથા શરણાગત થઇ શકશે તેટલું જ એ 'એમના' અમૃત-સ્પર્શથી તૃપ્તિ મેળવી શકશે.

૧૦.

'એમની' નિકટ કોઇ જાતનો ભેદભાવ નથી. આપણો ભાવ જ 'એમના' આકર્ષણ કે વિકર્ષણનું સૂત્ર છે. જેવી જેની ભાવના તેવી તેની સિદ્ધિ. 'એમની' પાસે જે જેટલું શૂન્ય મન અને શરીર લઇને જશે, તે એટલી સહજ રીતે પૂર્ણતા બાજુ અગ્રસર થશે.

૧૧.

'એમના' શ્રીમુખની કોઇ પણ વાત વ્યર્થ નથી હોતી, તથા 'એમની' સ્મૃતિ કાળના બંધનથી

૧૨.

પ્રારબ્ધને ભૂસવા માટે ઉત્કટ તપસ્યાની આવશ્યકતા છે. શોક-દુઃખ આદિ આપણા પ્રારબ્ધનાં અવશ્યમ્ભાવી ફળો છે—આવો મનમાં નિશ્ચય કરીને હર હંમેશ સુખ-દુઃખમાં 'એમની' કૃપાદષ્ટિમાં વિશ્વાસ રાખીને ચાલવું જોઇએ.

॥ જય મા ॥

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પૂરણની વાત

- પરિવ્રાજક

પૂરણ એક યુવા બ્રહ્મચારી હતા અને અલ્મોડાના નિવાસી હતા. પિતા અલ્મોડામાં chief conservator of forest હતા. આર્થિક અને બધી રીતે સંપન્ન હતા, એટલે કોઈ પણ બાધા-વિઘ્ન ન હોવા છતાં. પૂરણના અંતરમાં આધ્યાત્મિક રુચિ હતી. એક વાર કૉલેજ દરમિયાન, કોઈ વિષયમાં ધાર્યા કરતાં માર્ક્સ ઓછા મળ્યા. પૂરણ દહેરાદુનમાં માના કિશનપુર આશ્રમ પાસે એક રૂમ રાખી રહેતા હતા. જ્યારે પરીક્ષાનું પરિણામ આવ્યું ત્યારે મન ખૂબ જ ઉદ્વિગ્ન થયું, અને શરીર છોડવા માટેનો સંકલ્પ કર્યો.

તે જ સમયે માતાપિતા દહેરાદુન આવ્યાં, અને યોગાનુયોગથી, 'મા' પણ કિશનપુર આશ્રમમાં ઉપસ્થિત હતાં, એટલે પૂરણના માતપિતાએ માને પૂરણના સંકલ્પની વાત કરી. માએ કહ્યું : પૂરણ આ શરીર સાથ રહે તેમાં તમને વાંધો છે ? માતાપિતાએ પ્રસન્નતાથી રજા આપી. થોડા દિવસ બાદ મા વૃંદાવન જવાના હતાં. પૂરણ સ્ટેશન પર પહેરેલે કપડે એક પાયજામો અને ખમીસ સાથે આવ્યા. માએ કહ્યું : પૂરણ માટે એક ફર્સ્ટ ક્લાસ ટિકિટ લઈ આવો. પૂરણ અત્યન્ત ખુશી થઈ ગયા, અને માના જ ડબ્બામાં નીચે બેસી ગયા. ટ્રેઈન ચાલી એટલે માએ કહ્યું "પૂરણ, તુમને સ્નાન કિયા હૈ?" પૂરણે કહ્યું : "હાં-માઁ." માએ પોતાની ધોતી અને કુરતી એમને પહેરવા માટે આપ્યાં. પૂરણ કપડાં બદલી, ધ્યાનમાં બેસી ગયા. ગાડી ચાલતી રહી, ઘણાં સ્ટેશનો પર ગાડી રોકાતી, અને ઘણા ભક્તો સ્ટેશન પર આવતા, પરંતુ પૂરણ ગાઢ ધ્યાનમાં ડૂબી ગયા હતા.

મથુરા સ્ટેશન આવવાની તૈયારી હતી અને માએ પૂરણને સ્પર્શ કર્યો. પૂરણ ધ્યાનમાંથી જાગૃત થયા. માએ પૂછ્યું, "પૂરણ, તુમને ક્યા કુછ દેખા હૈ." પૂરણ માના ચરણોમાં પડી ગયા, આંખમાં અશ્રુ હતા, અને માને કહ્યું કે, કૃષ્ણલીલા અને રાસલીલાનાં દર્શન થયાં; અને વિગત વાર વર્ણન કર્યું. માએ પ્રસન્નતાથી તેના ગળામાં માળા આપી. વૃંદાવનવાસ દરમિયાન પૂરણ માની સાથે જ રહેતા, અને હરિબાબાના સત્સંગમાં જતા. વૃંદાવનથી મા વારાણસી ગયાં, ત્યારે પૂરણ પણ સાથે હતા. વારાણસીમાં પહેલી વાર આવેલા એક બ્રહ્મચારીને તથા પૂરણને થોડા દિવસ બાદ વિંધ્યાચલ જવા કહ્યું, અને કહ્યું કે આ શરીર પણ થોડા દિવસ પછી વિંધ્યાચલ જશે.

પૂરણ અને બ્રહ્મચારી બન્ને વિંધ્યાચલ ગયા, ત્યારે સ્વામી પરમાનંદજી ત્યાં જ હતા. વિંધ્યાંચળ દરમિયાન પૂરણે તેની અનુભૂતિની ઘણી અંગત વાતો બતાવી, અને બન્ને એક આત્મીય સ્વજનો જેવા થયા. વિંધ્યાચલમાં મિર્જાપુરથી આસનો વેચાવા આવતા, એટલે બન્નેએ સ્વામીજીને પૂછીને બે આસનો ખરીદ્યા અને અંદરોઅંદર નક્કી કર્યું કે એ બન્ને આસનો જુદી જુદી જગ્યાએ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

રાખવાં જેથી માતાજી એ આસનો પર બેસે. ત્યાર પછી આસન પોતાના ઉપયોગમાં લેવાં. બે દિવસ બાદ મા પધાર્યાં. પહેલાં પિતૃમંદિરમાં ગયાં. એક ટ્રન્ક ઉપર એક આસન હતું, તેની ઉપર બેસી ગયાં, વ્યવસ્થા જોવા લાગ્યાં. થોડા સમય બાદ 'ભક્ત નિવાસ' જે જરા દૂર હતું, ત્યાં ગયાં. ત્યાં લાકડાની પાટ પર એક આસન હતું, તે પર બેસી ગયાં, અને કહ્યું, "વાહ, બન્ને જગ્યાએ બેસવાની સુન્દર વ્યવસ્થા કરી છે." બ્રહ્મચારી અને પૂરણ ખૂબ હસ્યા.

પૂરણ જ્યારે જ્યારે માને ગુલાબની કે બીજી માળા ચઢાવતા, ત્યારે માળાની વચ્ચે માનું મુખ જોતા, અને દૂર રહેવા છતાં, માને જોઈ શકતા કે મા કેમ બેઠાં છે, શું પહેર્યું છે અને માને પછીથી તે જણાવતા. મા કહેતાં કે ભાઈજીના જેવો ભાવ છે. આ બન્ને બ્રહ્મચારીઓ માની સાથે રહ્યા. થોડાં વર્ષો પછી પૂરણને એક લાંબી માંદગી આવી.

યોગાનુયોગે તેમને દહેરાદુનમાં હવા-ફેર માટે આવવાનું થયું. મા અને શ્રી હરિબાબાજી પણ કિશનપુરમાં ઉપસ્થિત હતાં. પૂરણની માંદગી ગંભીર થતી ગઈ, એટલે મા રૂમની બહારથી તેમની ખબર કાઢવા જતાં, અને હરિબાબા પણ તેમની રૂમમાં તેમને જોવા જતા અને કહેતા "પૂરણ મા તો તમારી સાથે જ છે. એમને પ્રાર્થના કર કે તને જલ્દી સ્વસ્થ કરી દે"-પૂરણે જવાબ આપ્યો, "મા સર્વજ્ઞ છે, એમને પ્રાર્થના શું કામ કરવી ? તેઓ તે બધું જાણે છે."

શ્રી હરિબાબા પૂરણની શરણાગતિ જોઈ સત્સંગમાં પૂરણના ભાવના વખાણ કરતા. પૂરણની તબિયત વધારે બગડી, આશ્રમમાં માએ તથા હરિબાબાએ જપ શરૂ કરાવ્યા, પરંતુ છેવટે પૂરણનો અંતિમ સમય આવી પહોંચ્યો. મા પૂરણના રૂમની બારી સામે ઊભાં હતાં. માની સામે જોતાં જોતાં જ પૂરણે જે રૂમમાં શરીર છોડવા માટે સંકલ્પ કર્યો હતો, તે જ રૂમમાં, માની ઉપસ્થિતિમાં માની અંદર વિલીન થયા. માએ કહ્યું "ભાઈજી જેવો પૂરણનો ભાવ હતો."

પૂરણ માટે ઘણા ભક્તોને જાણકારી ઓછી છે, એટલે પૂરણનો નાની ઉંમરે કેવો ઉત્કૃષ્ટ ભાવ હતો તે દર્શાવવા આ સંક્ષિપ્ત ચરિત્ર આલેખાયું છે.

●

> જે પોતાને ને પોતાનાં પત્ની-બાળકોને જ ચાહે છે તે શૂદ્ર છે.
> જે પોતાના બૃહદ્ પરિવાર અને સમાજને ચાહે છે તે વૈશ્ય છે.
> જે પોતાના સમગ્ર દેશ અને દેશબાંધવોને ચાહે છે તે ક્ષત્રિય છે.
> જે આખીયે માનવજાતને ચાહે છે તે બ્રાહ્મણ છે.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અને 'મા ચાલીસા'

- ડૉ. મહેંદ્ર વર્મા 'મધુપ'

ઇ.સ. ૧૯૮૧નો એ દિવસ - જ્યારે શ્રીશ્રીમાના શ્રીચરણારવિંદમકરંદથી નૈમિષારણ્યનું માત્ર પુરાણ-મંદિર જ નહિ, પરંતુ સંપૂર્ણ નૈમિષક્ષેત્ર આનંદોલ્લાસથી આનંદિત હતું! માના ભક્તોમાં તો માએ સ્વતઃ એમના આનંદમય સ્વરૂપને પ્રતિભાસિત કર્યું. પૂ. ગુરુ વિદ્વન્મૂર્ધન્ય પં. શ્રી ગૌરીનાથ શાસ્ત્રી પણ ત્યારે આશ્રમમાં ઉપસ્થિત હતા. માતૃભક્ત શ્રી સાંબ સદાશિવ ઉપાધ્યાય પણ આશ્રમમાં હતા. ઉપાધ્યાયજી માને દુર્ગા-કાલી-લક્ષ્મી રૂપે માને છે. ઉપાધ્યાયજી સાથે જ્યારે મારો પરિચય થયો ત્યારે જગદીશ્વર મહાદેવના મંદિરની પ્રતિષ્ઠા હતી. ભૂમિપૂજન વખતે જ મેં માની પ્રેરણાથી 'શિવચાલીસા'ની રચના કરી હતી. હવે જ્યારે મંદિર તૈયાર થઈ ગયું ત્યારે મને થયું કે આ મહાદેવની કૃપાથી જ સ્તોત્ર રચાયું છે, તો જો શિવપ્રતિષ્ઠાને દિવસે જ એ છપાઈને ભક્તોના હાથમાં આવે તો સારું. આવો વિચાર કરતો હતો ત્યારે જ ઉપાધ્યાયજી ફરતા ફરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. મેં એમને મારો વિચાર કહ્યો. મારા હર્ષની સીમા ન રહી. શ્રીશ્રીમાએ કેટલી જલદી કૃપા કરી, મારા કહેતાવેંત માએ (એમને) પ્રેરણા આપી. આમ 'શિવ ચાલીસા' ૧૯૮૦માં છપાઈને ભક્તોના હાથમાં આવ્યા. ભક્તોએ એનું ઘણું સમ્માન કર્યું.

એ ચાલીસા જોયા પછી ઉપાધ્યાયજીના અંતર્મનમાં વારંવાર ઉદ્વેલન થવા માંડ્યું કે આ જ રીતે જો શ્રીશ્રીમાનું સ્તોત્ર રચાય તો માની કૃપાદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય, અને માતૃભક્તો માટે એ સ્તોત્ર નિઃસંદેહરૂપે એક નૌકા સાબિત થાય, લોકો વાંચી વાંચીને પોતાનાં કષ્ટોમાંથી મુક્તિ મેળવે. આ વિચાર એમના મનમાં રમતો હતો અને એટલામાં એક દિવસ—મા ઉપર એમના કક્ષમાં બેઠાં હતાં. મારા પૂ. ગુરુ શ્રીગૌરીનાથ શાસ્ત્રી માની સામે નીચે બેઠા હતા. એમની બાજુમાં ઉપાધ્યાયજી પણ હતા. એટલામાં હું પણ માના દર્શનાર્થે ઉપર ગયો. માને પ્રણામ કરીને હજી બેસું છું, ત્યાં તો ઉપાધ્યાયજીએ મને જોતાં જ માને કહ્યું—

"મા, હું ઘણા દિવસથી ઇચ્છું છું કે આપ એવા આશીર્વાદ આપો કે અમે લોકો આપનું સ્તોત્ર બનાવીને પાઠ કરી શકીએ, અને જેને લીધે અમે અમારી સકળ કામનાઓ પૂર્ણ કરી શકીએ અને રોગ-દોષ મટાડી શકીએ." આ સાથે જ મારી તરફ સંકેત કરીને એમણે આગળ કહ્યું — "મા, આ જ પેલા વર્માજી છે જેમણે શિવચાલીસા બનાવ્યા છે. હું ઇચ્છું છું કે આપ એમને કંઇક એવો પ્રકાશ આપો કે જેથી એવી જ જાતનું એ આપનું સ્તોત્ર બનાવી શકે જેનાથી જનસામાન્યનું કલ્યાણ થઇ શકે."

આ સાંભળીને ગુરુજીએ પણ સ્મિત કર્યું. માએ કહ્યું—બાબા, એમાં તો નૈમિષનો પ્રકાશ આવી જ ગયો છે, જુઓ, એના બીજા પણ એવા ચાલીસા છે જે સારા છે, લોકો પાઠ કરે છે, કલ્યાણ થાય છે. ફરી ઉપાધ્યાયજી બોલ્યા, "મા, એવું જ કંઇક આપનું પણ બની જાય તો અમારા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

લોકોનું કલ્યાણ થઈ શકે.''

મા ખડખડાટ હસ્યાં અને બોલ્યાં, ''જેવી ઈચ્છા''. થોડી વાર માની પાસે હું પણ બેસી રહ્યો, અને મારા અંતર્મનમાં તે જ વખતે એક આનંદ ગણગણાટ રૂપે આરંભ થઈ ગયો, અને આમ એક દિવસ માની અવિકળ નિર્મળ કૃપાથી ઉપાધ્યાયજીનું સ્વપ્ન પણ સાકાર થઈ ગયું.

જ્યારે મા ફરી વાર નૈમિષ આશ્રમે આવ્યાં ત્યારે સ્તોત્ર રચાઈ ગયું હતું. મને થયું માનું આ સ્તોત્ર સર્વપ્રથમ એમને જ સમર્પણ કરીને સંભળાવું. બહુ જ સરસ મોકો મળ્યો. ઓરડાની બહાર મા ખુલ્લી અગાશીમાં બેઠાં હતાં. મેં ત્યાં જઈને માના ચરણોમાં પ્રણામ કર્યા. માએ આશીર્વાદ આપ્યા. મેં માને કહ્યું, ''મા, આપની પ્રેરણાથી સ્તોત્ર પૂરું થઈ ગયું છે. જો આપની આજ્ઞા હોય તો સંભળાવું.'' મા સસ્મિત વદને બોલ્યાં, ''સુનાઓ, અચ્છા સમય હૈ.''

મેં પણ ધ્યાનાવસ્થિત મનથી ખૂબ મધુર રાગમાં એ સ્તોત્ર બોલવાનું શરૂ કર્યું. મારો અવાજ સાંભળીને બે-ત્રણ બહેનો પણ ચુપચાપ આવીને સાંભળવા બેઠી. મારી પ્રત્યેક લાઇન મા જાણે અત્યંત ભાવથી સાંભળતાં હતાં. એવું લાગતું હતું કે જાણે મા સ્વયં એક આનંદમાં ખોવાઈ ગયાં હોય ! મેં જ્યારે અંતિમ દોહો વાંચ્યો - ''હે સુલલિત કલિત ચિત, સુભગિ સુમુખિ શુભ ગાત, દો ચરણન્હ અતિ ભગતિ મોહિ હે આનન્દ સુમાત'' ત્યારે મા જાણે એકાએક ભાવનિદ્રામાંથી જાગ્યાં હોય એવું લાગ્યું. મા એકદમ બોલ્યાં, ''યહ સબ ઉસીકા હૈ.'' તે વખતે મને થયું કે એ મહામાયા જગજ્જનની પ્રત્યે ઇંગિત કરીને મા પોતાને તદાકારા બતાવે છે. પાસે બેઠેલી બહેનો પણ 'મગન' થઈ ગઇ, અને મારી પાસેથી એ સ્તોત્ર માગ્યું કે આપો તો એમ બધાં એનો પાઠ કરીશું. મારી પાસે એક જ પ્રત હોવાથી મેં કહ્યું કે પછી લખીને લાવીશ.

ત્યાર પછી આશ્રમના ગેસ્ટ હાઉસમાં ઉપાધ્યાયજીને મળીને મેં આ બધી વાત કરી. એ પણ અત્યંત રાજી થયા, અને કહ્યું કે એ સ્પષ્ટરૂપે લખીને મને આપી દો તો હું સાઇક્લોસ્ટાઇલ કરાવીને વહેંચી દઇશ. આમ સૌ પ્રથમ વાર સાઇક્લોસ્ટાઇલ કરાવેલી થોડીક પ્રતોનું એમણે બહેનોમાં વિતરણ કર્યું. ત્યાર બાદ ૧૯૮૨માં પૂજ્ય માના અંતર્ધાન થયા પછી માતૃભક્તોને માટે એ અમૂલ્ય ધન સાબિત થયું. એને પ્રકાશિત કેમ કરવું તે વિષે ઉપાધ્યાયજીએ એમની સાથે આવેલા એક માતૃભક્તને જિજ્ઞાસા કરી, તો માતૃપ્રેરણાથી તરત જ એમણે ૫૦૦૦ પ્રતોના પ્રકાશન માટે રૂ. ૨૫૦૦ આપ્યા. આમ 'મા-ચાલીસા' પ્રકાશમાં આવ્યા અને ભક્તોમાં વહેંચાયા. તે પછી હજી એક વર્ષ પણ નહોતું થયું ને એની માગણી એટલી બધી વધી ગઈ કે ફરી પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું. માની કૃપાથી જ નિસ્સંદેહ આ સ્તોત્રનો પાઠ કરનાર સદ્યઃ લાભાન્વિત થાય છે. મારા જે મિત્રો આનો નિરંતર પાઠ કરે છે તે સર્વે એનાથી થતા કલ્યાણની વાત કરતા હોય છે. આ 'ચાલીસા' માના જ છે, માના આશીર્વાદથી પ્રકાશિત થયા છે, તથા માએ પોતે સાંભળીને એમના આશીર્વાદ એમાં આપ્યા છે. એનો લાભ ભક્તોને મળશે જ એવી આ લેખકની કામના છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આત્મનંદની ડાયરીમાંથી

(બ્રહ્મલીન સ્વામી આત્માનંદજી એમના પૂર્વાશ્રમમાં : યુરોપના ઑસ્ટ્રિયા દેશનાં મહિલા થિયસોફિકલ સોસાયટી સાથે સંકળાયેલા, વારાણસીમાં થિયોસોફિકલ સોસાયટીની સ્કૂલમાં સંગીતનાં શિક્ષિકા હતાં. એમણે લખેલા પુસ્તક *"Death must Die"* માંથી સંકલિત અંશો અહીંયાં આપવામાં આવ્યા છે :)

૧૫-એપ્રિલ, ૧૯૫૨, વારાણસી.

ગઈ કાલે રાત્રે મેં માને ત્રણ પ્રશ્નો પૂછ્યા :—

પ્રશ્ન-૧ : આપના ઉપદેશોનું ભાષાંતર થાય એવું આપ ઈચ્છો છો ?

મા : એ વિષે કંઈ જ કહેવાનું (મારામાં) આવતું નથી.

પ્રશ્ન-૨ : ભાષાંતરના વિભાગ-૭માં 'અ' એ ભૂલ કરી છે, એટલે આપે જે કહ્યું છે તેનો અર્થ ઊલટો થઈ જાય છે. આપે કહ્યું છે, " 'જેમણે' તમને સાંસારિક પદાર્થો આપ્યા છે 'એમને' 'એમને પોતાને' માટે જ ભજો, નહીં કે 'તેઓ' શું આપે તે માટે." 'અ'નું ભાષાંતર "આ વસ્તુઓ માટે 'એમને' ભજો."

જ્યારે એ ફકરો માતાજી સામે વાંચવામાં આવ્યો ત્યારે 'તેઓ' બોલ્યાં :

"ના, અર્થ આવો છે—"એમને પોતાને માટે એમને ભજો." પછી મને કહ્યું, "તને કેમ ક્રોધ આવે છે ? તારે ખુશ થવું જોઈએ કે તું સાચો અર્થ સમજી છે." "સૂઈ જા."

મેં કહ્યું : ના, મા, હું નહીં સૂઉં. હું લઢીશ."

પ્રશ્ન-૩ : આપ ઉપદેશ (કે સૂચનો) આપતી વખતે ઘણું ખરું વિશેષ નહિ પણ સામાન્ય રૂપ વાપરો છો, અને ક્રિયાપદો નથી વાપરતાં. આથી અંગ્રેજીમાં વાક્યરચના વિચિત્ર બની જાય છે. સામાન્ય રૂપ જળવાવું જોઈએ ?

મા : આ શરીર એના 'ખયાલ' પ્રમાણે બોલે છે. તારે એના સંદર્ભમાં જોવું જોઈએ કે વિશેષ રૂપ (વ્યક્તિગત) વાપરી શકાય કે કેમ.

ભાષાંતરનો વિભાગ-૧ બંગાળીમાં 'એમની' સામે વાંચવામાં આવ્યો, અને એમાંના છેલ્લા વાક્યનું ભાષાંતર કેવી રીતે થવું જોઈએ તે પૂછવામાં આવ્યું.

મા : આ વ્યક્તિગત સલાહ છે તેથી વ્યક્તિગત રૂપમાં હોવી જોઈએ.

પ્રશ્ન : આ ઉદાહરણ પરથી એવું સમજું કે અમે સાચું (ભાષાંતર) કર્યું છે ?

મેં મારું અંગ્રેજીમાં કરેલું ભાષાંતર વાંચવાનો આગ્રહ કર્યો, પરંતુ એ સાંભળવાની માની

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ખાસ ઈચ્છા ન લાગી, એટલે મેં કહ્યું, "આપની ઈચ્છા ન હોય તો હું નહીં વાચું."

તેઓ બોલ્યાં, "તુમ્હારા કામ કરો." (તું તારું વાંચવાનું કામ કર.)

તેથી મેં વાંચ્યું. એમણે કહ્યું, "શબ્દો બહુ સુંદર છે."

મેં પૂછ્યું, "એ આપના શબ્દો છે કે મારા મનનું કાર્ય છે ?"

'એમણે' મારી સામે એક વિશેષ પ્રકારની દૃષ્ટિથી જોયું, હસ્યાં, અને બોલ્યાં, "એ તારું છે." મેં કહ્યું, "તો પછી એ આખુંયે ખોટું હશે."

મા : તું મારી નથી ?

આ એટલું હૃદયસ્પર્શી હતું, અને એનો એટલો ગૂઢાર્થ હતો કે અત્યારે પણ યાદ કરું છું તો આંખનાં આંસૂને ખાળી નથી શકતી. હવે મને સમજાય છે કે શા માટે મા 'પ્રેરણા'ને મારી સામે સીધી ધરી નથી દેતાં પણ એમના પ્રત્યેક શબ્દ માટે મહેનત કરાવે છે, જેથી હું જ એનો અર્થ બની શકું, તે સિવાય સાધનાનું સ્થાન ક્યાં ? જે પ્રયત્ન કરવાનો છે તેનું જ મહત્ત્વ છે, પરિણામનું નહીં.

•

બનારસ, જુલાઈ, ૧૯૫૨.

૭ મી જુલાઈએ ગુરુપૂર્ણિમાથી માંડીને ૧૬ મી સુધી માતાજી અહીં બનારસમાં રહ્યાં. એમણે એક દિવસ મને કહ્યું કે આશ્રમમાં આવેલા મારા નવા ઓરડાના મંગળ અર્થે પૂજન કરવા માટે મારે ફળો અને પુષ્પમાળાઓ લાવવાં. એ બધું પતી ગયું, પણ આરતી કરતી વખતે મને ગભરામણ થઈ. તેમ છતાં સહુને આનંદ આવ્યો. ખાસ વાત તો એ કે 'કન્યાપીઠે' મંદિરમાંથી એમનાં રેશમી કાપડો વાપરવા આપ્યાં, અને દીદીએ ફળોનો ભોગ ધરાવવા માટે માનાં વાસણો આપ્યાં.

એક દિવસ સંધ્યાકાળે હું પૂજામાં બેઠી હતી ત્યારે મા મારા ઓરડામાં આવ્યાં અને પ્રસાદ ધરાવેલી કેરીઓની થાળીમાંથી એક કેરી લઈ લીધી. મારી આંખો બંધ હતી કારણ હું જપ કરતી હતી, એટલે મને ખબર ન પડી. પછી મેં માને ઓરડાની બહાર બોલતાં સાંભળ્યાં કે મેં ધરાવેલી બે કેરીઓમાંથી ગોપાલે 'એમને' એક કેરી આપી. મેં આંખો ખોલીને જોયું કે એક કેરી અદશ્ય થઈ ગઈ છે, હું ખુશીથી હસી પડી. પૂજા પત્યા પછી મેં માને એ બાકીની કેરીઓ અર્પણ કરી. એમણે પહેલી કેરી મને પાછી આપી, અને બીજીમાંથી થોડીક ચાખીને બાકીની ડૉ. ગોપાલ દાસગુપ્તાને આપી. પછી મારી પાસે વધેલી ઘણી કેરીઓ હું લઈ આવી. ત્યાં સુધીમાં ઘણા લોકો આવી ગયેલા. એ બધા તરફ ઝીલવા માટે માએ એ કેરીઓ ફેંકી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

રાત્રે માએ મને કહ્યું કે તું મર્યા પછી તારી વસ્તુઓ કોને આપવા માગે છે તે લખી રાખ. મેં કહ્યું કે માએ મને જે પૈસા બચાવી રાખવાનું કહ્યું છે તે, અને એક પિયાનો સિવાય ખાસ કંઈ નથી. પિયાનોની જરૂર મને સ્કૂલના કામ માટે છે એમ મેં જણાવ્યું.

પછીથી મને યાદ આવ્યું કે મારી માતાની લગ્નની વીંટી અને થિયોસોફીના આચાર્યોના ફોટા જડેલું એક સોનાનું લૉકેટ પણ છે. હવે મને લાગે છે કે જે જે વસ્તુની જરૂર નથી તે બધી મારે આપી દેવી જોઈએ. મારી પાસે હજી યે કેટલીક કલાવિષયક પુસ્તકો, મારા સંગીતના કાગળો અને સંગીત-વિષયક પુસ્તકો પડ્યાં છે.

•

અમદાવાદ, ૧૩ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૩.

આજે મા સાથે સંક્ષેપમાં વાતો થઈ, 'એમને' જે.કે. (જે.કૃષ્ણમૂર્તિ) વિષે હિંદીમાં સમજાવવું મને બિલકુલ ફાવતું નથી, તે ઉપરાંત એ (જે.કે.) જે બધું કરે છે તેનાથી 'તેઓ' સર્વથા 'ઉપર' છે, એ સાથે 'એમને' કંઈ જ નિસ્બત નથી. મારો આંતરિક સંઘર્ષ એ છે કે મનને સાક્ષીભાવે જોવું (જે. કે. ની સલાહ પ્રમાણે) કે પછી જપ કરવા, એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં 'એમણે' કહ્યું, ''જો તું મનને દૃષ્ટા બનીને જોઇ શકે, તો પછી જપ કરે કે ન કરે કંઇ વાંધો નથી.''

હું : જ્યારે હું શાંત થઈને બેસું છું ત્યારે શ્વાસની સાથોસાથ સહજ રીતે જપ થાય છે.

મા : તો પછી તું કંઈ જ નથી કરતી, આપોઆપ થાય છે.

ત્યાર પછી મેં 'એમને' કહ્યું કે જે.કે.એ રાજઘાટ (વારાણસી)માં બધાં કર્મકાંડનો નિષેધ કરી દીધો છે, તેથી હું ત્યાં રહું ત્યાં સુધી 'લ'. (Lewis Thompson) ના ગોપાલની પૂજા કરવાનું મને યોગ્ય ન લાગ્યું.

'એમણે' એમ કરવાની સંમતિ આપી, પરંતુ તે ને તે ક્ષણે જ નહિ, જ્યારે પછીથી કોઈ વિશેષ દિવસે 'તેઓ' મને કહે ત્યારે. મેં કહ્યું કે જો હું બાહ્ય વિધિસરની પૂજા નહીં કરું તો સાચી માનસિક પૂજા વધારે થશે.

મા : હા, તારા મનમાં ગુપ્ત રીતે પૂજા કરજે.

મેં કહ્યું કે બાળકો સાથે હું જે કામ કરું છું તે એક રીતે તો એક પ્રકારની ગોપાલ-પૂજા જ છે. 'એમણે' સંમતિ આપી.

હું : મા, હવે તમારાં હજારો બાળકો છે. તમને મળવાનો અમને ભાગ્યે જ મોકો મળે છે.

મા : તારે બીજું શું જોઈએ ? મને તારા હૃદયમાં રાખ.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

૧૭, જાન્યુઆરી, ૧૯૫૩.

એક છોકરીનો પ્રશ્ન કે શિક્ષક બનીને પૈસા કમાવા કે નહિ. માનો ઉત્તર, ''અત્યારના સમયમાં એવી વિચારધારા છે કે લોકોએ પોતે જ પોતાનું ગુજરાન ચલાવવું જોઇએ, એટલે ભણાવવાનું કામ લેવા જાય છે. તેઓ નથી જાણતા કે શિષ્યોને જ્ઞાન આપવામાત્રથી જ એમની આજીવિકાની વ્યવસ્થા થઈ જાય છે. જ્ઞાનનો વ્રિકય ન કરવો જોઈએ.''

મારે માટે આ નવી વાત હતી. મને તરત જ સમજાઈ ગયું કે મારે માટે કમાવાનો જે પ્રશ્ન છે તેનો ઉકેલ કામ છોડીને અકર્મણ્યતામાં નથી, પરંતુ વેપાર તરીકે કામને વેચવામાં છે. સેવાને સેવારૂપે જ કરો, અને પછી જે કંઇ મળે તેને ભગવાન પાસેથી મળેલું ગણો અને સ્વીકારો.

આ વિચાર મને ઘેરી વળ્યો અને આખી રાત હું સૂઈ ન શકી, છતાં સવારે થાકેલી નહોતી. જ્યારે ગીતાપાઠ થતો હતો ત્યારે એમાંથી ઘણા નવા અર્થો મળ્યા, તદ્દન નવા. મેં નક્કી કર્યું કે હવે પૈસા ન લેવા, પણ જે કામ કરું છું તે ચાલુ રાખવું, કમિટિએ મને જે આપવું હોય તે આપે, અને પછી જુલાઈમાં રાજીનામું આપવું.

સાંજે માનું ધ્યાન મારા પર ગયું કે હું રડી છું, તેથી દીદીએ મને 'એમની' પાસે બોલાવી. મેં 'એમને' કહ્યું કે હવે હું મારા કામ પેટે પૈસા નહીં સ્વીકારું. 'એમણે' પૂછ્યું, ''કેવી રીતે ખાઈશ ?'' મેં કહ્યું, ''ખાવાનું તો મને ગમે તે રીતે મળશે.''

''જો તારે મારી પાસે આવવું હોય અને કાયમ માટે આશ્રમમાં રહેવું હોય તો ?''

''મારે ન આવવું જોઇએ.''

''તારી આવવાની ઈચ્છા નથી ?''

બે વખત મેં કહ્યું, ''હા, મારે આવવું છે.'' પરંતુ જ્યારે 'એમણે' કહ્યું, ''ભલે, એની વ્યવસ્થા કરીશ,'' ત્યારે મેં ગભરાઈને એકદમ કહ્યું, ''ના, ના.'' એના ઉત્તરમાં 'તેઓ' બોલ્યાં, ''તેં બે વખત હા પાડી, જો તું ત્રણ વખત બોલી હોત તો એ સાચું પડ્યું હોત.''

પછી 'એમણે' મને કહ્યું કે પૈસાના પ્રશ્નમાં કંઇ ન કરવું, પણ રાહ જોવી અને 'એમની' સાથે બનારસમાં વાત કરવી. મેં વાંધો ઉઠાવતાં કહ્યું, ''પહેલવહેલી વાર મને થોડુંક સમજાયું છે, અને તમે મને એ પ્રમાણે કરવા નથી દેતાં.''

'એમણે' કહ્યું, ''શુભ દિવસ આવે, અને 'ઠાકુરજી' તારા સ્વપ્નમાં આવીને તને કહે ત્યાં સુધી રાહ જો.''

ફરી વાર મેં 'એમને' કહ્યું કે જે.કે.એ ખૂબ ભારપૂર્વક નિષેધ કર્યો છે તેથી રાજઘાટમાં રહું ત્યાં સુધી મારે પૂજા ન કરવી જોઈએ. 'એમણે' સમંતિ આપી કે હું છોડી શકું છું, પરંતુ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

નાનકડા કૃષ્ણને પહેલાં જે રીતે રાખતી હતી તેમ રાખવા અને ભક્તિપ્રેરક ચિત્રો સાથે ડબ્બામાં માળા રાખવી, કહ્યું, ''માનસિક જપ કરો, ધ્યાન કરો.''

મેં પૂછ્યું, ''બનારસમાં ખરેખર મારી સાથે વાત કરશો ?''

''થોડીક''. હાથની આંગળીથી 'થોડુંક' બતાવીને.

''તમારે મારું જે કરવું હોય તે કરો.''

મા : આ જ પ્રેમની રીત નથી ? સંપૂર્ણ શરણાગતિ.

''મારું જે કરવું હોય તે કરો.'' મેં કહ્યું.

●

રોજ રાત્રે મોડે સુધી 'તેઓ' પ્રશ્નોના ઉત્તર આપે છે. મારો પ્રશ્ન હતો, ''હું કર્તા છું એવા અહંભાવમાંથી બહાર કેવી રીતે અવાય ?''

'એમણે' કહ્યું, ''જ્યારે સંપૂર્ણ શરણાગતિ આવે ત્યારે સતત એમ લાગ્યા કરે કે ભગવાન જ મને યંત્ર બનાવીને કાર્ય કરે છે. શરીર અને મન વાયુએ ઊડાવેલા કપડાના ટુકડા જેવાં થઈ જાય—વાયુ જ એને ખસેડે છે, કપડું પોતાની શક્તિથી ખસતું નથી.''

હું ખૂબ થાકી ગઈ હોવાથી 'એમણે' કહેલું બધું જ સમજાયું નહીં, જેટલું સ્પષ્ટ થયું તે આમ હતું—જ્યાં સુધી શરણાગતિની અવસ્થામાં ન જવાય ત્યાં સુધી સ્વેચ્છાથી કરેલાં કર્મો વ્યર્થ છે, કંઈ ન કરો તો યે ચાલે.

કાલે રાત્રે કોઈએ પૂછ્યું, ''હરિકથા એટલે શું ?''

મા : હરિકથા એટલે એવી કથા જેનાથી સર્વદુઃખ નાશ પામે.

આજે સવારના સત્સંગમાં હું ફરીથી રડી પડી. લોકો માને પ્રણામ કરવાની લાઈનમાં ઊભા હતા, ત્યારે મને થયું, ''લાખો વાર મેં આમ કર્યું છે, છતાં સાચા પ્રણામ થતા નથી. 'અહમ્' હજીયે છે.

●

શ્રીમતી 'મ'—એક વિદેશી મહિલા સાથેની 'પ્રાઈવેટ' વાત.

માએ શરૂ કર્યું, ''કાલે રાત્રે તમને ષોડશવર્ષીય કન્યારૂપે જોયાં. તમે બહુ સુંદર હતાં, ગૌર અને શુદ્ધ. પેલે દિવસે તમે જ્યારે મારી પાસે પહેલવહેલાં આવ્યાં, ત્યારે પણ તમને એવાં જ જોયેલાં, અને તેણે જ તમારી અંદરના સૌથી ગહન, સૌથી સાચા અંશને જાગૃત કર્યો; તેથી જ તમે રડ્યાં અને ભાવમાં આવી ગયાં.''

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

'મ' એ પછી એમની વાત કહી : એ જ્યારે વીસેક વર્ષનાં હતાં ત્યારે બે જુદાજુદા પ્રસંગે એક પ્રકારની સમાધિમાં જતાં રહેલાં. તે પછી ડૉક્ટરનું ભણ્યાં. જેથી ખ્રિસ્તી ધર્મપ્રચારકો સાથે ભારતમાં આવી શકે. પરંતુ તે પહેલાં પ્રેમલગ્ન કરી લીધાં, અને અત્યાર સુધી અહીં આવી ન શક્યાં. એ દરમ્યાન એમને ત્રણ સંતાનો થયાં, જેમાંનું એક મૃત્યુ પામ્યું અને બે દીકરીઓ પરણી ગઈ.

'મ' એ પૂછ્યું કે ખ્રિસ્તીઓના મત પ્રમાણે ક્રૉસ પર ચઢાવવામાં આવેલા ક્રાઈસ્ટના માધ્યમથી મુક્તિનો જે સિદ્ધાંત છે તેનો સાચો અર્થ શો છે ?

મા : સુખ-દુઃખ, પાપ-પુણ્ય, જીવન-મૃત્યુ—આ દ્વંદ્વો છે, અને તે જ ક્રૉસ છે જેના પર ક્રાઈસ્ટને ખીલે બાંધેલા, પરંતુ એમનું તો સનાતન આનંદમય સત્ય છે—દ્વંદ્વથી પર, અને આમ એમણે ક્રૉસ ઉપરથી સ્મિત કર્યું. આપણે આ જ કરવાનું છે. આપણું એ જ રક્ષક છે. હિંદુઓમાં પણ આવું જ છે. ઋષિઓનો આદર્શ પણ આ જ છે. ક્રાઈસ્ટનું ધ્યાન કરો વિશ્વની જ્યોતિ તરીકે, સૂર્ય અને ચંદ્રની આંતરિક તેમ જ બાહ્ય જ્યોતિ તરીકે. બધાં એમનામાં છે અને તેઓ જ બધાંમાં. તમારી ભ્રમરો વચ્ચેની તેઓ જ્યોતિ છે. ધ્યાનમાં જો તમને કાલી, દુર્ગા, મા, શિવનાં દર્શન થાય તો એ પણ ક્રાઈસ્ટનું જ સ્વરૂપ સમજો, એમનાથી જુદું નહીં. તમે જો કોઈ મહાત્માને મળો તો પોતાની જાતને એમ કહો, ક્રાઈસ્ટ જ આ રૂપે પ્રગટ થયા છે."

સર્વ રૂપો એમનાં રૂપો છે. તેઓ નાના નથી, જીસસના રૂપમાં જ ફક્ત સીમિત નથી. તમારા ઘરને ભગવાનનું ઘર માનો. અગરબત્તી સળગાવો અને ધ્યાન માટેની ખાસ જગ્યા રાખો. ધ્યાન કરો અને સદ્‌ગ્રંથપાઠ કરો. તમારાં સંતાનોને એમની રીતે જીવવા દો, તમારું જીવન ચિંતનમાં ગાળો."

બનારસ, ૪-સપ્ટેમ્બર, ૧૯૫૪.

કલકત્તામાં એક દિવસ, અને ટ્રેનમાં બે રાત પસાર કરીને મા ગઈકાલે સવારે અહીં આવ્યાં છે. કાલે રાત્રે જ્યારે મેં પ્રણામ કર્યા ત્યારે બાજુ પરથી કર્યા. 'એમણે' મને જોઈ નહીં, અને મારી પીઠ ઉપર પૂરા જોરથી પગ મૂક્યો. અદ્‌ભુત, મને ખબર પડી કે 'એમનું' જરાયે વજન નથી. બહુ જ મોટું આશ્ચર્ય. 'એમનું' સંપૂર્ણ વજન આપણા ખભા પર કોઈ હળવેથી હાથ મૂકે એટલું પણ નહોતું. ખરેખર ખૂબ જ અજબ હતું. એક ક્ષણ માટે જાણે મેં ભાન ગુમાવ્યું ! 'એમણે' કહ્યું, "તને બહુ વાગ્યું તો નથી ?" મેં કહ્યું, "બિલકુલ જ નહીં, મા. તમારું વજન કેટલું હળવું છે !"

"બહુ જ હળવું, નહીં ?" કહીને ચાલવા માંડ્યાં.

(આવતે અંકે સમાપ્ત.)

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મધુર પ્રસંગો

(૧) - ભક્તોને મુખેથી

(વારાણસી આશ્રમની કન્યાપીઠનાં બ્રહ્મચારિણી વિશુદ્ધાજી લખે છે :)

મા પુષ્પ સમાન મૃદુ હતાં, છતાં ક્યારેક વજ્ર સમાન કઠોર પણ થઈ શકતાં. એક એવો પ્રસંગ બન્યો કે કેટલીક કન્યાઓને માએ કહેવું પડ્યું. છોકરીઓ તરત રડવા માંડી, ત્યારે માએ દૃઢતાપૂર્વક કહ્યું, "તમે બધાં અહીંયાં મારી પાસે આવ્યાં છો, જો તમે તમારી જાતને સુધારવાનો પ્રયત્ન નહીં કરો, જો તમને મા તમારાં પોતાનાં છે, અને તમારા હિત માટે એમને જે કહેવું હોય તો કહી શકે છે એવું ન લાગતું હોય તો પછી આ સંસ્થામાં જોડાવાનો શો અર્થ ? તમારી વચ્ચે કલહ ન થવો જોઈએ, તમારે વડીલોના આદેશોનું પાલન કરવું જોઈએ અને આશ્રમના બધા નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ. જો કોઈ ખોટું કરશે તો એણે શિક્ષા લેવી જ પડશે."

શિક્ષા ક્યા પ્રકારની હશે તે વિષે માએ સ્પષ્ટ રૂપે જણાવ્યું—જપમાં વધારે કલાકો, કે મૌન, કે લાંબો વખત ઊભા રહેવું, કે પછી ભોજનમાં એક જ શાક—આ જાતની કેટલીક શિક્ષાઓ હતી.

એક દિવસ વારાણસીમાં કન્યાપીઠનાં વરંડામાંથી મા પસાર થતાં હતાં. ચોકડીમાં ઘણા ચોખા પડેલા જોયા. એકદમ ઊભા રહી ગયાં અને પૂછપરછ કરી. એક આશ્રમવાસીથી બિનઅનુભવી હોવાને લીધે ધોતી વખતે ઘણા બધા ચોખા વેરાઈ ગયા હતા. માએ કહ્યું કે ભિક્ષાન્નને બેદરકારીથી આમ વેડફી ન દેવાય, અને જો ફરી કદી આવું થશે તો ચોકડીમાં પડેલા દાણાઓ મા પોતે જ ખાશે. બિનજવાબદારો માટેની આ કડક શિક્ષા હતી.

•

એક વારે મા સાથે પટના ગયાં. પટનાથી અમને ત્રણ છોકરીઓને લઈને મા કારમાં રાજગિર ગયાં. એ યાત્રા અવિસ્મરણીય હતી. અમે નીચે માના ચરણોમાં બેસી ગયાં. ડ્રાઈવરે વચ્ચે ગાડી ઊભી રાખી. અમે મા સાથે ગામના કાચા રસ્તા પર ચાલ્યાં. કોઈ ભક્તે લીચી ભરેલે કરંડિયો આપ્યો હતો. માએ ઉનાળાનાં એ ફળ ખાવામાં અમને સહભાગી બનાવ્યાં એનો અમને ખૂબ જ આનંદ થયો. એ મુસાફરીમાં અમારે એક એવો પુલ પસાર કરવાનો આવ્યો કે જેને પાછલી રાતના એક અકસ્માતમાં સહેજ નુકશાન થયું હતું. ત્યાં એક પોલિસ ઊભો રહીને વાહનોને એક એક કરીને ધીમી ગતિએ પસાર થવા દેતો હતો. જ્યારે અમારો વારો આવ્યો ત્યારે માએ હાથ ફેલાવ્યા અને અમને એમના રક્ષણાત્મક આલિંગનમાં લઇ લીધાં. મોટર ભયજનક સીમાની પાર ગઈ ત્યાં સુધી અમને પકડી રાખ્યાં. અમારે મોટરમાંથી કે પુલ ઉપરથી પડી જવાનો પ્રશ્ન જ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

નહોતો, પણ માનું અમારા પ્રત્યેનું ધ્યાન રાખવાનું જોઈને અમે અત્યંત આનંદ અનુભવ્યો.

•

નવા વર્ષને દિવસે (વૈશાખ - ૧) મા વારાણસીમાં હતાં. આગલી રાતે જાગીને મેં સુગંધિત મોગરાનો એક ખાસ જાડો હાર તૈયાર કર્યો. અમારા કન્યાપીઠના પૂજા-કક્ષામાં મા પધાર્યાં અને કન્યાઓએ કરેલી પૂજા કૃપાપૂર્વક સ્વીકારી. એ સુંદર હાર જોઈને મા પ્રસન્ન થયેલાં લાગ્યાં. જ્યારે માને એ હાર પહેરાવ્યો ત્યારે માએ અમને બધી કન્યાઓને (લગભગ ૨૫) એના વર્તુળમાં લઈ લીધી. સસ્મિત વદને મા બોલ્યાં, "મારા બંધુઓએ (મિત્રોએ) મને ફૂલોથી બાંધી દીધી."

(૨)

(હાલમાં જ ઘટિત બે ઘટનાઓ વિષે સ્વામી શિવાનંદજી લખે છે :)

મે, ૧૯૯૧ના વર્ષમાં કનખલમાં શ્રીશ્રીમાનો જન્મોત્સવ ચાલતો હતો. આસનસોલથી આવેલાં એક ભક્ત મહિલાએ એમના પતિનો એક અનુભવ માનાં સેવિકા ઉદાસજીને કહ્યો. એ સજ્જન એક મોટા સરકારી ઑફિસર હતા અને ૧૯૯૦માં ઑફિસના કાર્યાર્થે હૈદરાબાદ ગયા હતા. એમના વડાએ ગોઠવણ કર્યા પ્રમાણે એક પ્રસિદ્ધ હોટેલમાં ઊતર્યા હતા.

એક રાત્રે તેઓ નિદ્રાધીન હતા, ત્યારે દોઢ વાગ્યાને સુમારે અચાનક પંખો અને બત્તીઓ બંધ થઈ ગઈ, 'લોડ શેડિંગ'ને કારણે. તે જ વખતે એમના રૂમનું બારણું કોઈએ ઠોક્યું. એમણે નામ પૂછ્યું, બહારથી કોઈ પુરુષનો અવાજ સંભળાયો કે "દરવાજો ખોલો, અમારે રૂમમાં 'સર્ચ' કરવાની છે." સજ્જનને આશ્ચર્ય થયું, અને કહ્યું, "સર્ચનું કામ દિવસ દરમ્યાન થાય છે, રાત્રે નહીં." એટલામાં હોટેલનું જનરેટર ચાલુ થયું અને લાઇટો આવી ગઈ.

અજાણી વ્યક્તિએ વળી પાછું કહ્યું "તમારી સાથે જીભાજોડી કરવાનો અમારી પાસે સમય નથી. તરત જ દરવાજો ખોલો, કારણકે 'સર્ચ' માટેનો અમને આદેશ મળ્યો છે, અને જેટલી વાર કરશો તેટલો તમને ખતરો છે."

હવે બારણું ખોલવા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નહોતો. એકદમ જ ચાર માણસો અંદર ધસી આવ્યા. એમાંના બે જણ બારણા પાસે ઊભા અને બાકીના બેએ ખિસ્સામાંથી રિવોલ્વરો કાઢી. એમણે તરત જ કહ્યું, "જે પચાસ હજાર ડૉલર તમારી પાસે છે, તે અમને આપી દો."

એમની પાસે ખરેખર તો એટલી રકમ હતી જ નહીં, તેથી તેમણે કહ્યું, "તમને લોકોને ખોટી બાતમી મળી છે. જો શોધવું હોય તો શોધો." બે જણે એમને ગળેથી પકડ્યા અને રિવોલ્વરો છાતી પાસે ધરી દીધી. ફરીથી પચાસ હજાર ડૉલર આપી દેવા જણાવ્યું. એ ભાઇ હવે ખૂબ જ ભયભીત થઈ ગયા, અને મૃત્યુના મુખમાં પડીને એમણે એમના એકમાત્ર પુત્રને યાદ કર્યો,

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અને એકાએક એમને યાદ આવી ગયું શ્રીશ્રી મા આનન્દમયીનું નામ.

હવે હકીકત એ છે કે એ સજ્જને કદાપિ આનન્દમયીમાનાં દર્શન કર્યાં નહોતાં, માના કોઈ આશ્રમ સાથે પણ એમને કોઈ જાતનો સંપર્ક નહોતો. એમના અમુક સંબંધીઓ માના ભક્ત હતાં તેથી એમના ઘરોમાં માના ફોટા જોયા હતા, તેમ જ થોડું ઘણું મા વિષે સાંભળ્યું હતું, અને માત્ર એટલાથી જ એમને શ્રીશ્રીમા પ્રત્યે આકર્ષમ થયું, અને માના ફોટાવાળું લૉકેટ હરહંમેશ પોતાની સાથે રાખતા થયા.

આવે પ્રસંગે થોડીક જ વારમાં એમને મા આનન્દમયીનું સ્મરણ થયું, ખાટલા ઉપર મૂકેલું લૉકેટ હાથમાં લીધું અને છાતી સરસું ચાંપી દીધું. તત્ક્ષણ એમનો મૃત્યુનો ભય અને દીકરાના વિચારો જતા રહ્યા. એમણે ક્ષણવારમાં પ્રાર્થના કરી, ''હે મા, જો મૃત્યુ આવે તો તેમાં પણ તું સાથે રહેજે.''

આવા ચમત્કારિક શબ્દોના ધ્વનિથી દરવાજા પાસે ઊભેલા બન્ને માણસો એકદમ ભાગી ગયા, અને બીજા બે રિવોલ્વરધારીઓ પણ બહાર ધસી ગયા. એકાદ મિનિટમાં જ બે જણ પાછા અંદર આવ્યા અને પૂછ્યું, ''તમારા હાથમાં શું છે ?'' હાથ લાંબો કરીને એ ભાઈએ માના ચિત્રવાળું લૉકેટ બતાવ્યું. તરત જ એ બન્ને માણસો ભયથી થરથર ધ્રૂજવા લાગ્યા, માને હાથ જોડીને આમ બોલતા બોલતા બહાર દોડી ગયા—''હે ભગવાન, હે ભગવાન.''

●

જૂન-૧૯૯૧નો પ્રથમ સપ્તાહ. માના જન્મોત્સવની સમાપ્તિ પછી એક દિવસ સવારે નવેક વાગ્યે એવી વાત ફેલાઈ કે સમાધિ મંદિરના પાછલા ભાગમાં આવેલા જાસૂદના ઝાડ સાથે બે લાંબા, કાળા, ભયાનક સર્પો વીંટળાઈને ઉપર પડ્યા છે.

ઘણા આશ્રમવાસીઓ તેમ જ કનખલના માણસો એ જોવા માટે દોડી આવ્યા, પરંતુ બે સર્પો જરાયે હાલ્યા વિના સ્થિર પડી રહ્યા. તડકો વધ્યો એટલે લોકો વીખરાયા અને પેલા સાપો પણ કશે જતા રહ્યા, છતાં આશ્રમના લોકો એ ભયાનક સર્પોને ભૂલી ન શક્યા.

તે જ સાંજે સંધ્યા આરતી થઈ ગયા પછી આશ્રમના જ ભગવાધારી એક સાધુ સાધુકુટિયા બાજુ જતા હતા. આકાશ વાદળ છવાયેલું હોવાથી ઘનઘોર અંધારું હતું, તે ઉપરાંત તેઓ જેવા જાસૂદના ઝાડ સુધી પહોંચ્યા તેવામાં વીજળી ચાલી જવાથી લાઈટો બંધ થઈ ગઈ. કંઈ જ દેખાતું ન હતું. એમને સવારે દેખાયેલા બે સર્પો યાદ આવ્યા અને એ વિચારથી ગભરાઈ ગયા કે અત્યારે ગમે ત્યાંથી એ આવી શકે—કદાચ મારી આગળ કે પાછળ પણ હોય કે એકદમ પાસે પણ આવી ગયા હોય. બધી આશા છોડીને માનું નામ જપવાનું શરૂ કર્યું, છતાં મનમાં થયું કે મા તો હવે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કેટલે દૂર છે !

થોડીક વારમાં લાઈટો પાછી આવી ગઈ, અને ત્યાં જ એમને દેખાયો એક સાપ તદ્દન એમની સામે જ. જો એક પગલું પણ આગળ વધ્યા હોત તો સાપ કરડ્યા હોત. તેઓ ત્યાંથી દોડી ગયા. મનમાં વિચાર આવ્યો કે માના નામે જ બચાવ્યો છે. મા કહેતાં, "જેણે આ શરીરને જોયું છે અથવા જે આ શરીરનું નામ પણ લે છે, તેને જ એની સત્યતાનું જ્ઞાન થાય છે."

●

वाणी गुणानुकथने श्रवणौ कथायाम्
हस्तौ च कर्मसु मनस्तव पादयोर्नः।
स्मृत्यां शिरस्तव निवास जगत्प्रणामे
दृष्टिं सतां दर्शनेऽस्तु भवत्तनूनाम्॥

હે પ્રભુ, અમારી વાણી તારા ગુણોનું સ્તવન કરો, અમારા કાન તારી કથાઓનું શ્રવણ કરો, અમારા હાથ તારાં સેવાકર્મ કરો, અમારું મન તારાં ચરણોના ચિંતનમાં રહો, અમારું શિર તારા નિવાસસ્થાનરૂપ જગતને પ્રણામ કરવામાં રહો, અમારી દૃષ્ટિ તારી મૂર્તિરૂપ સંતોનાં દર્શનમાં રહો.

- શ્રીમદ્ ભાગવત

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રી કૃષ્ણભટ્ટજી

('બસો બાવન વૈષ્ણવની વાર્તા'માંથી)

કોણ માનશે ?

"મને મારગે મળ્યા' તા શ્યામ, કોણ માનશે ?
એક મીટમાં કળ્યા' તા શ્યામ, કોણ માનશે ?

એણે માથાનું મોરપિચ્છ વાને ધર્યું,
એની મોરલીની મીઠપથી છલક્યું ગળું,
એ જ નિશ્ચય થયો જ્યાં એની વાત સાંભળું,
કેં મારી સંગમાં હળ્યા'તા શ્યામ, કોણ માનશે ?
મને મારગે મળ્યા'તા શ્યામ, કોણ માનશે ?

એની આંખડીથી વૃંદાવન છલકી ગયું,
એના હોઠને વળાંકે વહાલ મલકી ગયું,
મીટ મળતામાં ક્યાંક કાંક ઝલકી ગયું,
મારી છાતીએ ઢળ્યા'તા શ્યામ કોણ માનશે ?
મને મારગે મળ્યા'તા શ્યામ કોણ માનશે ?"

શ્રી કૃષ્ણભટ્ટજી શ્રી મહાપ્રભુજીના પરમ સેવક પદ્મારાવળ સાચોરા બ્રાહ્મણના પુત્ર હતા. તેઓ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી ગુસાંઈજીના સેવક થયા. શ્રી ગુસાંઈજીએ તેમના પર કૃપા કરીને તેમને શ્રીમદ્‌ભાગવત તથા શ્રી સુબોધિનીજીનું અધ્યયન કરાવ્યું. આથી પુષ્ટિમાર્ગના સિદ્ધાંતો તેમને હૃદયગત અને હૃદયસ્થ થયા. તેઓ શ્રી ગિરિરાજને ધાતુમય રત્નખચિત અને ગોવિંદ કુંડને દૂધથી સભર કુંડ નિહાળતા હતા. શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીએ તેમને શ્રીનાથજીની અનુપમ લીલાનાં ઐશ્વર્યયુક્ત દર્શન કરાવ્યાં હતાં.

એક વખત શ્રી કૃષ્ણભટ્ટે શ્રીનાથજીના ભીતરિયા સાથે સ્નાન કર્યું અને વિધિવિધાન અનુસાર સેવા કરવા લાગી ગયા, પરંતુ કૃષ્ણભટ્ટે ચરણસ્પર્શ ન કર્યો. "સેવા એ એક પ્રકારનું વ્રત છે. વ્રત નાનું હોય કે મોટું, પરંતુ કસોટીની પળે એને વળગી રહેવું એ મુખ્ય વાત છે. નિયમિત ખોરાકથી જેમ શરીર પુષ્ટ થાય છે તેમ નાનાંમોટાં વ્રતોથી આત્માનું બળ અભિવૃદ્ધિ પામે છે, મન, બુદ્ધિ અને ચિત્ત પણ પોષાય છે. આ સેવા-વ્રત એટલે **"સુનિશ્ચિત ધાર્મિક અનુષ્ઠાનના સાંગોપાંગ આચરણનો સુદૃઢ સંકલ્પ."** આપણા વિચારો જ્યારે શ્રી ઠાકોરજી પ્રતિ વળે છે અને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આપણી જાત પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને સમર્પણ કરીએ છીએ ત્યારે એકેએક ચીજ ભવ્ય, દિવ્ય, સુંદર, સરળ અને શાંત બની જાય છે.'' આટલું કહીને શ્રી ગુસાંઈજીએ કૃષ્ણભટ્ટને કહ્યું, ''હું તમારી ઉદાસીનું કારણ જાણું છું. તમે ઉદાસ શા માટે છો તે મને કહો.''

કૃષ્ણભટ્ટે જે સત્ય હકીકત હતી તે કહી સંભળાવી. મૂળ વાત એ હતી કે સેવા દરમિયાન કૃષ્ણભટ્ટે ચરણસ્પર્શ કર્યો નહિ, તેથી શ્રીનાથજીએ આજ્ઞા કરી કે, ''કૃષ્ણભટ્ટ ! ચરણસ્પર્શ કરો.''

કૃષ્ણભટ્ટે બાલસુલભ હઠ કરી કે, ''જો મને લીલાનાં દર્શન થાય તો જ ચરણસ્પર્શ કરું.''

શ્રીનાથજીએ કહ્યું : ''લીલાનાં દર્શન અંતકાળે દેહ મૂકતી વખતે જ થશે.'' આથી કૃષ્ણભટ્ટ ઉદાસ બની ગયા હતા.

શ્રી ગુસાંઈજીએ કૃષ્ણભટ્ટને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું : 'કૃષ્ણભટ્ટ ! શ્રીનાથજી તો બાળક છે, માટે તમારે ઉદાસ થવાનું કોઈ કારણ નથી.'' આમ કહીને શ્રી ગુસાંઈજીએ પ્રેમપૂર્વક કૃષ્ણભટ્ટનો હાથ પકડીને ચરણસ્પર્શ કરાવ્યો, એટલું જ નહિ પરંતુ શ્રીનાથજીની લીલાનાં દર્શન પણ કરાવ્યાં ! આથી કૃષ્ણભટ્ટ ખૂબ જ પ્રસન્ન થયા અને તેમને દૃઢ નિશ્ચય થયો કે શ્રી ગોવર્ધનનાથજી તો શ્રી ગુસાંઈજીને વશ છે.

શ્રી ગુસાંઈજીએ કૃષ્ણભટ્ટને સમજાવ્યું કે, સેવાની તક સાંપડી હોય તે શુભ અવસરને જ જીવનસિદ્ધિ માને તે જ સાચો સેવાપ્રિય કહેવાય. શ્રીઠાકોરજીની સેવા એ સન્માન-પ્રાપ્તિનું સાધન નથી, આ સેવા તો સમર્પણથી જ શોભે. સેવામાં શ્રીનાથજી સાથે સોદાગીરી નહિ, પણ ફનાગીરી જોઈએ. સેવા અને સ્નેહમાં લૂંટાઈ જાય એ સર્વશક્તિમાન સર્વેશ્વરનો સ્વજન બની જાય. સેવા, સ્વાશ્રય, સદાચાર અને સદ્‌ભાવ જેના જીવનમાં છે એ જ સાચું જીવન જીવે છે. સેવાનો પણ મોહ હોઈ શકે છે અને મોહમાત્ર છોડવાથી જ સાચી સેવા શક્ય બને છે. જેણે સેવાવ્રત કે સેવાધર્મ સ્વીકાર્યો છે, તેની એક પળ પણ પ્રમાદમાં વ્યતીત ન થવી જોઈએ. મોહનો મિનારો નહિ, ત્યાગની નૌકા અને સેવાનાં હલેસાં જ ભવસાગરનો કિનારો દેખાડી શકે. યૌવનની શોભા સેવા અને સેવાની શોભા સમર્પણ છે.

એક દિવસ કૃષ્ણભટ્ટે ઉજ્જૈનમાં વસંતપંચમીનો ઉત્સવ કર્યો, પરંતુ તે દિવસે વસંતપંચમી હતી જ નહિ ! ભૂલથી ચોથના દિવસે વસંતપંચમીનો ઉત્સવ ઊજવ્યો. શ્રીનાથજી ઉજ્જૈનમાં વસંત ખેલીને શ્રી ગિરિરાજજી પર પધાર્યા. શ્રી રામદાસે ગુલાલભર્યા શ્રીનાથજીનાં દર્શન કર્યાં તેથી તેમને અચંબો થયો. તેમણે શ્રી ગુસાંઈજીને પૂછ્યું : ''શ્રીનાથજી, વસંત કોની સાથે ખેલીને આવ્યા ?''

''એ તો કૃષ્ણભટ્ટે વસંતપંચમી ખેલાવી છે.''

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"અરે ! આજે તો ચોથ છે, કૃષ્ણભટ્ટ ભૂલી ગયા લાગે છે." રામદાસે કહ્યું.

શ્રી ગુસાંઈજીએ કહ્યું : "શ્રીનાથજી તો ભક્તને અધીન છે, ભક્ત જેવા મનોરથ કરે તે અનુસાર સેવા વગેરે અંગીકાર કરે છે."

એક વખત કૃષ્ણભટ્ટ ગોકુળ ગયા. અહીં એકાંતમાં ચાચા હરિવંશ સાથે ભગવદ્ વાર્તા કરી રહ્યા હતા. તે સમયે એકાએક અનેરી અને અદ્‌ભુત સુગંધ સર્વત્ર પ્રસરી હતી. કૃષ્ણભટ્ટે કહ્યું : "હરિવંશ ચાચા ! આ સુગંધ ક્યાંથી આવે છે ?"

ચાચાએ કહ્યું : "એ છેલછોગાળો આવ્યો હશે. આ છેલ તમારા વિના રહી શકતા નથી એટલે પાછળ પાછળ આવ્યા હશે." કૃષ્ણભટ્ટ એવા કૃપાપાત્ર ભગવદીય હતા. શ્રીનાથજી એમની પાછળ પાછળ ફરતા હતા.

એક વખત કૃષ્ણભટ્ટનો મુકામ ઉજ્જૈન હતો ત્યારે શ્રી ગુસાંઈજી ઉજ્જૈન પધાર્યા. સ્થાનિક ભૂદેવોએ શ્રી ગુસાંઈને કાનભંભરેણી કરી કે, તમારા સેવક કૃષ્ણભટ્ટ આઠેય પહોર સેવામાં જ સમય વ્યતીત કરે છે અને વેદોક્ત કર્મ કરતા નથી. શ્રી ગુસાંઈજીએ પ્રત્યુત્તર આ શ્લોક દ્વારા આપ્યો :

"મત્કર્મ કુર્વતાં યેષાં કર્મલેપો ભવેદ્યદિ।
તત્કર્મ તે પ્રકુર્વન્તિ ત્રિંશત્કોટ્યો મહર્ષયઃ॥"

શ્રી ગુસાંઈજીએ કહ્યું : "પ્રાતઃકાળે તમને ખ્યાલ આવશે."

"પ્રાતઃકાળે શી રીતે જાણી શકાય ?" ભૂદેવોએ પૂછ્યું.

શ્રી ગુસાંઈજીએ મરક મરક હસતાં કહ્યું : "જ્યારે રાત્રિ હોય છે ત્યારે દિવસના પદાર્થો દૃષ્ટિગોચર થતા નથી. તમારા અંતઃકરણને વિશે જ્યારે પ્રકાશ થશે અને માયારૂપી રાત્રિ વિલીન થઈ જશે ત્યારે તમને બધું જ દેખાશે." બ્રાહ્મણોના પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર આપવા ગીતાનો શ્લોક કહી સંભળાવ્યો :

"યા નિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી।
યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ॥"

અર્થાત્ - "સંપૂર્ણ ભૂતપ્રાણિયોં કે લિયે જો રાત્રિ હૈ ઉસે નિત્યશુદ્ધ બોધસ્વરૂપ પરમાનન્દ મેં ભગવત્ કો પ્રાપ્ત હુઆ યોગી પુરુષ જાગતા હૈ ઔર જિસ નાશવંત ક્ષણભંગુર સાંસારિક સુખમેં સબ ભૂતપ્રાણી જાગતે હૈ તત્ત્વ કો જાનનેવાલે મુનિ કે લિયે વહ રાત્રિ હૈ."

શ્રી ગુસાંઈજીના આ શબ્દો સાંભળી ભૂદેવોનો સંદેહ જતો રહ્યો. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કે માળા ફેરવવાની સાથે મનને ફેરવો તો માળા ફળદાયી થશે. પણ મનને કેમ ફેરવવું ? 'મન' બે અક્ષરનું મ+નનું બનેલું છે. તે અક્ષરોને ફેરવો અર્થાત્ ઉલટાવી નાખો તો 'નમ' થશે. જે શુદ્ધ ભાવથી પરમાત્માને નમે છે, તે પરમાત્માને ગમે છે. તે પોતે અવશ્ય પરમાત્મા બને છે. મનને નિર્મળ રાખે, શરીરને સ્વસ્થ રાખે, હૃદયને પ્રેમભર્યું રાખે અને સંતોષથી જીવે તેનું નામ ભક્ત. કૃષ્ણભટ્ટ આવા ભક્ત હતા. મન જ્યારે તોફાનમાં ફસાયેલી નૌકાની જેમ ડામાડોળ થાય, ત્યારે પ્રભુના શરણમાં ચાલ્યા જજો, કારણ આપણી જીવનનૌકાને પાર કરાવવાની તાકાત પરમ કૃપાળુ પરમાત્મામાં જ છે. મનને સ્થિર કરવા સેવા તથા જપની આવશ્યકતા છે. એક મન વશ થયું એટલે સઘળું વશ થયું સમજવું, મન વશ થયે અહીં જ મોક્ષ છે. મનને માત કરવું એ જ મોક્ષમંદિર ચડવાનું પહેલું પગથિયું છે. માટે મનને એવું ઘડો કે સુખ કે દુઃખમાં સમભાવી રહે.

કૃષ્ણભટ્ટે ઉજ્જૈનને કર્મભૂમિ બનાવી હતી. તેઓ અહીં સ્થાયી થયા હતા. ગુજરાત અને દક્ષિણના વૈષ્ણવી ઉજ્જૈન થઈને જ ગોકુળ, મથુરા, વૃંદાવન વગેરે સ્થળે જતા. કૃષ્ણભટ્ટનો સમાગમ કરી વૈષ્ણવો ખૂબ જ પ્રસન્ન થતા. કૃષ્ણભટ્ટ પણ વૈષ્ણવો પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખતા. યાત્રા દરમિયાન વૈષ્ણવોની અવરજવર એમને ત્યાં વિશેષ રહેતી. કૃષ્ણભટ્ટ સૌની પ્રેમપૂર્વક આગતાસ્વાગતા કરતા એટલું જ નહિ, પરંતુ માર્ગમાં નાસ્તા માટે દૂધઘરનો મહાપ્રસાદ પણ વૈષ્ણવોને બંધાવતા, આવું વાત્સલ્ય તેઓ વૈષ્ણવો પ્રત્યે દાખવતા.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે વૈષ્ણવો પર પ્રેમ રાખવો, પોતાને આંગણે આવેલા વૈષ્ણવોની યથાશક્તિ ટહેલ કરવી, કારણ કે પ્રભુ પ્રત્યે પ્રીતિ દાખવનાર પરમ ભગવદીયનો પળવારનો જો પરિચય હોય તો તે દોષની નિવૃત્તિ કરે છે અને બહિર્મુખતા મટાડે છે.

શ્રી ગુસાંઈજીએ એક વખત માણસ મોકલીને કૃષ્ણભટ્ટને ગોકુળ બોલાવ્યા. એમના સેવ્ય ઠાકોરજી સ્વપ્નમાં દર્શન દઈ કહેતા : "ભટ્ટજી ! તારો વિરહ મને બહુ જ સાલે છે, તારા વગર મારાથી નથી રહેવાતું."

આથી કૃષ્ણભટ્ટ કોઈ વટેમાર્ગુ સાથે રોજ પત્ર રસ્તામાંથી મોકલતા અને પત્રમાં લખતા : "શ્રી ઠાકોરજી પ્રસન્ન રહેવાની કૃપા કરશો." ગુરુવર્યને મળ્યા વિના તેઓ પાછા ફર્યા નહિ. કૃષ્ણભટ્ટે ગોકુળ આવી શ્રી ગુસાંઈજીનાં દર્શન કર્યાં. તેમણે કહ્યું : "ભટ્ટજી ! તમે શ્રી ઠાકોરજીની આજ્ઞા કેમ ન માની ?"

"મહારાજ ! શ્રી ઠાકોરજી તો આપને વશ છે અને આપે જ અમને શ્રી ઠાકોરજીનો સાક્ષાત્કાર કરાવ્યો છે, તેથી આપની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન શી રીતે કરાય ?" કૃષ્ણભટ્ટની શ્રી ગુસાંઈજી પ્રત્યેની નિષ્ઠા ખરેખર અવર્ણનીય હતી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ગુરુ પ્રત્યેની નિષ્ઠા એ પણ ભક્તિ છે. નિષ્ઠા એ ભક્તિ, શ્રદ્ધા કે આસ્થાનો જ પર્યાયી શબ્દ છે. ગીતામાં ભગવાને કહ્યું છે કે, "યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્" એટલે કે કોઈ પણ કર્મ યોગના સ્તરનું હોવું જોઈએ. જો કાર્ય કરવાની નિષ્ઠા અને શ્રદ્ધા બંને હોય તો જ કર્મ યોગના સ્તરનું બને.

"કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચના" એટલે ભારતીય સંસ્કૃતિનો આદર્શ. નિષ્કામ કર્મ છે. કર્તવ્યનિષ્ઠાની વાત કરીએ તો કર્તવ્ય એટલે ફરજ અને નિષ્ઠા એટલે ફરજ પ્રત્યેની લગની. નિષ્ઠાપૂર્વકનું કર્તવ્ય એ જ સાચો ધર્મ છે, એ જ સાચી સેવા છે.

કૃષ્ણભટ્ટ એવું માને છે કે શ્રી ઠાકોરજીની આજ્ઞાનો કદાચ લોપ થાય તો તે અપરાધ ક્ષમ્ય ગણાય, પણ ગુરુવર્યની આજ્ઞાનો લોપ કદી ન થવો જોઈએ. કારણ કે પ્રભુને મેળવી આપનાર ગુરુ છે, માટે એમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કદી ન કરવું જોઈએ.

કૃષ્ણભટ્ટ એક વખત ગોકુળ જઈ રહ્યા હતા. માર્ગમાં તેમનો દેહવિલય થયો ! જ્યારે તેમનો દેહ છૂટી ગયો ત્યારે શ્રી ગુસાંઈજી શ્રી ગિરિરાજ ઉપર શ્રીનાથજીનો શૃંગાર કરી ચોકમાં પધારી રહ્યા હતા. શ્રી ગુસાંઈજીએ કૃષ્ણભટ્ટને પૂછ્યું : "ક્યારે આવ્યા ?"

"મહારાજ ! આપની કૃપાથી હમણાં જ આવ્યો." ત્યાર પછી શ્રી ગુસાંઈજી ગોપીવલ્લભ ભોગ ધરીને બહાર પધાર્યા. તેમણે રામદાસને પૂછ્યું : "કૃષ્ણભટ્ટ ક્યાં છે ?"

રામદાસ ભીતરિયાએ કહ્યું : "ભટ્ટજીને મંદિરમાં જતા જોયા છે, પરંતુ બહાર નીકળતા કોઈએ જોયા નથી."

ત્યાર પછી સૌને ખબર પડી કે કૃષ્ણભટ્ટનો દેહ તો માર્ગમાં જ ગોકુળ આવતી વખતે છૂટી ગયો હતો, પરંતુ તેમનો દિવ્ય આત્મા શ્રી ગોવર્ધનનાથજી સન્મુખ આવ્યો હતો. તેમને આવી અલૌકિક રીતે ભગવદ્ લીલાની પ્રાપ્તિ થઈ હતી. તેઓ એવા પરમ કૃપાપાત્ર અને પરમ ભગવદીય હતા.

અત્રે એ ઉલ્લેખનીય છે કે શ્રી બાલકૃષ્ણજી કે જેઓ હાલમાં રાજકોટ બિરાજે છે તે કૃષ્ણભટ્ટના ઠાકોરજી હતા. રાજકોટના રાજવી યાત્રા દરમિયાન ઉજ્જૈનમાં કૃષ્ણભટ્ટને ત્યાં ઊતર્યા હતા. તેમણે આ સ્વરૂપને રાજકોટમાં પધરાવવા ઇચ્છા દર્શાવી હતી. તેથી રાજકોટના દરબારગઢમાં મંદિર બંધાવીને ઠાકોરજીની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા વિધિસર કરવામાં આવી હતી. હાલમાં આ ઠાકોરજી દરબારગઢના સાન્નિધ્યમાં એક ભવ્ય મંદિરમાં બિરાજે છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અમૃતા ગિરા

(૨) ૨૫-૧૦-૪૮, કાશી

પ્રશ્ન : તમારે મોઢે જ સાંભળ્યું છે કે એક જ જીવનાં અનેક શરીરો હોય છે. કદાચ એ કોઇ શરીરથી યોગ કરે છે અને બીજા શરીરથી ભોગ કરે છે એકી સાથે. યોગી માટે એ શક્ય છે, પરંતુ જે અજ્ઞાની જીવો છે, તેમને માટે એ કેવી રીતે શક્ય થઇ શકે ?

મા : હા, યોગશક્તિથી એ થાય છે. અજ્ઞાની જીવથી તો એવું કરવું શક્ય નથી. જુઓ, તમે ફૂલની કળી જ જુઓ છો, છતાં એ કળીમાં પૂરેપૂરું ખીલેલું ફૂલ, ફળ, બીજ અને ઝાડ છે. કેવળ પ્રકાશની અપેક્ષા છે, તમારી દૃષ્ટિ માત્ર એકતરફી છે. ચારે બાજુ જુઓ—યોગી અને જીવ કોણ છે ? તમારું શરીર જ બાળક હતું, યુવક થયું અને આગળ ઉપર વૃદ્ધ થશે. બાલકત્વ, યુવકત્વ અને વૃદ્ધત્વ બધું જ તમારી અંદર છે. જો ન હોય તો આવ્યા ક્યાંથી ? જુઓ ને, લોકો કહે છે—તમારો બાળપણનો ચેહરો અત્યારે પણ મોજૂદ છે. જો ન હોત તો કહેત કેમ ? તે જ પ્રમાણે તમારું બધી અવસ્થાઓનું શરીર સદા મોજૂદ રહે છે. જે પહેલાં હતું, અત્યારે છે અને હવે આગળ હશે—આ વાત જ્યાંની છે ત્યાંને માટે આ છે.

પ્રત્યેક ક્ષણે કાળ ગળી રહ્યો છે—બાલ્ય ગયું, યૌવન આવ્યું. એકબીજાને ગળી રહ્યા છે. પ્રાકૃતિક દૃષ્ટિ સામે એ વાત પકડાતી નથી. પરિવર્તન ઘણું ઓછું દેખાય છે. સૃષ્ટિ, સ્થિતિ ને લય એક જગ્યામાં છે. બધું જ અનંત છે. અનંત અને અંત એક જ છે. માળામાં દોરો એક જ છે. ફૂલો વચ્ચે વ્યવધાન (space) રહે છે. વ્યવધાનથી જ અભાવ અને દુઃખ થાય છે. વ્યવધાનને ભરવું તે જ અભાવોમાંથી છુટકારો મેળવવાનું છે.

•

(મહામહોપાધ્યાય પંડિત ગોપીનાથ કવિરાજ દ્વારા સૂત્રાત્મક માતૃવાણીની વ્યાખ્યા :)

પ્રત્યેક જીવનાં જુદાં જુદાં શરીરો છે.

વિશુદ્ધ ચૈતન્ય, અંતઃકરણ અને દેહથી અવિચ્છિન્ન અવસ્થામાં જીવરૂપે પરિણત થાય છે. જીવ ખરેખર એક છે કે વિવિધ છે તે વિષે બહુ વિચારાયું છે, પણ દૃષ્ટિકોણના ભેદથી બન્ને મતો સાચા છે. જે મતમાં જીવને એક માનવામાં આવ્યો છે તેને જીવવાદ કહે છે. એનું જ બીજું નામ છે દૃષ્ટિસૃષ્ટિવાદ. વળી જે દૃષ્ટિમાં જીવો ભિન્ન ભિન્ન છે તેને નાનાજીવવાદ કહે છે. એનું બીજું નામ છે સૃષ્ટિદૃષ્ટિવાદ.

એકજીવવાદ તે વેદાંતનો ચરમ સિદ્ધાંત છે. તેનો અહીં વિચાર કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ નાનાજીવવાદ સર્વત્ર પરિચિત છે. તે મત અનુસાર જ અહીંયાં જીવ અને દેહ સંબંધી વિચાર

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કરવામાં આવશે. સામાન્ય માણસોની એવી ધારણા છે કે પ્રત્યેક જીવનું ફક્ત એક જ શરીર હોય છે. તે શરીર એનાં પ્રારબ્ધકર્મો અનુસાર રચાય છે. એનું આયુષ્ય અને ભોગ પણ એ પ્રારબ્ધને અધીન છે. એ શરીરનું અવસ્થાન થયા પછી કર્માનુસાર ફરીથી દેહનું ગ્રહણ થાય છે. જ્યાં સુધી સમ્યક્ જ્ઞાનનો ઉદય નથી થતો, ત્યાં સુધી એક પછી બીજું એમ શરીર બન્યા કરે છે. આમ પ્રત્યેક જીવ ઘણાં બધાં શરીરો ધારણ કરે છે. આ વાત સર્વત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે અને એ વિષે કોઈના પણ મનમાં શંકા નથી થતી.

પરંતુ એક જ સમયે એક જીવ ઘણાં શરીરો ધારણ કરી શકે કે નહિ, અથવા કરે છે કે નહિ ? આ પ્રશ્ન છે. એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે આવશ્યકતા આવી પડે તો યોગી ઓછા સમયમાં પ્રચુર કર્મોનો ક્ષય કરીને મુક્તિમાર્ગે અગ્રસર થવા માટે યોગબળથી એક જ સમયે અનેક શરીરો ધારણ કરે છે. એ બધાં શરીરો સમષ્ટિરૂપે યોગીના 'કાવ્યવ્યૂહ' કહેવાય છે. ભિન્ન ભિન્ન શરીરો દ્વારા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનાં કર્મોનો ભોગ સમાપ્ત થાય છે. જે જાતનાં કર્મો હોય, શરીર પણ બરોબર એને અનુરૂપ હોય છે. યોગીને જો ઇચ્છા થાય અને જરૂર પડે તો તે એક દેહમાં સ્થિત રહીને ગહન વનમાં ઘોર તપસ્યા કરી શકે છે. તેમ જ એકી સાથે અન્ય દેહે રાજગાદી પર બેસીને ભોગવિલાસોનો આસ્વાદ લઈ શકે છે. બે શરીરો જ કેમ, સામર્થ્ય અનુસાર ત્રણ, ચાર, પાંચ કે અધિક દેહોની રચના કરીને એ ભિન્ન ભિન્ન દેહો વડે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના ભોગો ભોગવીને ઓછા સમયમાં પ્રાક્તન કર્મોનો ભાર હલ્કો કરી શકે છે. આ શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદિત વાત છે. અને મહાન પુરુષોના ઇતિહાસ પર વિહંગમ દૃષ્ટિ નાખવાથી પણ એ જ પ્રમાણ પ્રાપ્ત થાય છે.

સૌભરીની સૃષ્ટિની વાત આ પ્રસંગે ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે. પરંતુ આવાં ઘણાં શરીરો ગ્રહણ કરવાનો એક અન્ય ઉદ્દેશ્ય પણ છે. ખરી રીતે, એ ભોગો ભોગવવા માટે નહિ, પણ જિજ્ઞાસુ જનોને જ્ઞાન આપવા માટે, ભયભીતને અભયદાન આપવા માટે અને આર્તની પીડા દૂર કરવા માટે છે. પહેલાં જે ઘણાં શરીરોની વાત કરવામાં આવી તે સામાન્યતઃ યોનિજ શરીરો છે, એટલે કે માતાના ગર્ભમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં શરીરો છે એવું કોઈ ન માની લે. યોગી પંચભૂતોના અધિષ્ઠાતા છે, તેથી એ ભૌતિક ઉપાદાનોને આકર્ષીને જ અનુરૂપ શરીરની રચના કરે છે. પરંતુ એ શરીરોને ગ્રહણ કરવાનો અર્થ છે ઓછા સમયમાં કર્મફળોના ભોગની સમાપ્તિ. બીજા પ્રકારનું શરીર અર્થાત્ જે બીજાઓમાં જ્ઞાન અને ભક્તિના સંચાર માટે રચવામાં આવે છે તેને યોગીઓ નિર્માણકાય કહે છે. કોઈ વાર એ નિર્માણચિત્ત પણ કહેવાય છે. ખરી રીતે એ અવસ્થામાં કાયા અને ચિત્તમાં કશો ભેદ નથી રહેતો. એ બધાં શરીરો કે ચિત્ત સંખ્યામાં ઘણાં હોઈ શકે છે તેમ જ એકી સમયે વિભિન્ન સ્થળોએ પ્રગટ થઈ શકે છે. તેમ છતાં એ બધાંનું સંચાલક ચિત્ત એક જ છે. તે એક જ ચિત્ત બધાં શરીરોને નિયંત્રણમાં રાખે છે. બધાં શરીરોનો સંકોચ અને આવિર્ભાવ પેલા મૂળ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ચિત્ત પર નિર્ભર રહે છે. બૌદ્ધોનો નિર્માણકાય વ્યૂહ ઘણા બધા અંશે આ જ પ્રકારનો છે.

આ થઈ અસામાન્ય અને અલૌકિક મહાપુરુષોની વાત. પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે સામાન્ય લોકોનાં પણ, અર્થાત્ જે વ્યક્તિઓ અજ્ઞાનાંધકારથી આવૃત છે, તેમનાં પણ એકીસાથે ઘણાં શરીરો હોઈ શકે કે નહિ ? એનો ઉત્તર છે - હા. એ પણ શક્ય છે. શક્ય કેમ? પ્રત્યેક જીવનાં અસંખ્ય શરીરો છે, પરંતુ અજ્ઞાની હોવાને લીધે એ જાણતો નથી, તેમ જ એ બધાં શરીરો પર નિયંત્રણ પણ નથી રાખી શકતો. એ બધાં શરીરોનું હોવું કે ન હોવું એને માટે સરખું છે. તેમ છતાં શરીરો છે તે સત્ય છે, કારણ કે મૂળ સિદ્ધાંત જ એ છે કે સૃષ્ટિમાં પ્રત્યેક વસ્તુની અંદર પ્રત્યેક વસ્તુ અભિન્ન રૂપે વિદ્યમાન્ છે – सर्वं सर्वात्मकम् તેથી જગતના પ્રત્યેક સ્તરમાં અને પ્રત્યેક સ્તરના પ્રત્યેક ભાગમાં પ્રત્યેકની સત્તા વિદ્યમાન્ છે, પરંતુ એ સત્તા સાકાર રૂપે અભિવ્યક્ત નથી થતી એટલે એનો અનુભવ થઇ નથી શકતો.

એટલા માટે અજ્ઞાનાવસ્થામાં એ પોતાને પરિચ્છિન્ન સમજે છે. સ્થૂળ દૃષ્ટિથી એ પોતાના અસ્તિત્વનો જ્યાં અનુભવ કરે છે, એને વિશ્વાસ છે કે એ ફક્ત ત્યાં જ છે, પરંતુ એ નથી જાણતો કે પરમાત્માની જેમ એ પણ સમાન રૂપે વિશ્વરૂપ છે. અનંત વિશ્વના પ્રત્યેક અણુ-પરમાણુમાં એની સત્તા ઓતપ્રોત છે. એ જ્યાં પ્રવેશ કરશે ત્યાં જ તત્ક્ષણ એ અનુભવશે કે એ પણ ત્યાંની જ એક વ્યક્તિ છે. હકીકતમાં એમ જ થાય છે. કોઇ મનુષ્યનું લિંગશરીર જો દેવલોકમાં પ્રવેશ કરે તો તે લિંગશરીર દેવશરીર સાથે યુક્ત થઇને પ્રગટ થાય છે. એ દિવ્ય શરીર એનું જ શરીર છે. જો કોઇ વાર એ લિંગશરીર બ્રહ્મલોકમાં જાય તો તરત બ્રહ્મલોકને ઉપયુક્ત શરીરને ગ્રહણ કરીને જ પ્રગટ થાય છે. એ સ્વર્ગીય શરીર કરતાં ભિન્ન છે. પાછું બ્રહ્મલોકનો ત્યાગ કરવાની સાથોસાથ એ બ્રહ્મલોકનું શરીર જ્યોતિમાં બદલાઇ જાય છે અને પેલું લિંગશરીર એકલું જ બ્રહ્મલોકમાંથી બહાર આવે છે. તે જ પ્રમાણે શિવલોકમાં.

આથી જણાશે કે પ્રત્યેક જીવમાં જગતના પ્રત્યેક સ્થાનમાં પોતાને પ્રગટ કરવાની ક્ષમતા છે, કારણકે બધી જ જગ્યાએ એની સત્તા અક્ષુણ્ણ છે. એના નિજની સાથે અથવા અહંકારની સાથે સ્તરાત્મક વિશેષ જ્યોતિનો વિશેષ સંપર્ક થયા પછી જ એ સ્તરને ઉપયુક્ત એનું જ નિજ શરીર પ્રકાશિત થાય છે, આ જ પ્રકૃતિનો નિયમ છે. આથી કોઈની પણ વિશિષ્ટતા નથી. આવા દૃષ્ટિકોણથી વિચારીએ તો સમજાશે કે બધા જ જીવો બધાં સ્થાનોમાં એ એ સ્થાનોને ઉપયુક્ત શરીર સાથે જ વિદ્યમાન્ છે. શરીર તે વખતે અવ્યક્ત છે, લિંગ અથવા અહંકારના સંબંધથી અભિવ્યક્ત થાય છે. પરંતુ અવ્યક્ત હોવા છતાં પણ એ છે અવશ્ય. જ્ઞાનીઓ એનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી શકે છે અને આ રીતે પોતાના એક જ સ્વરૂપમાં અનંત સ્વરૂપોને જોઈ શકે છે. એ બધાં સ્વરૂપો એક હોવા છતાં જુદાં જુદાં છે. કર્મના વિચિત્ર વિધાન અનુસાર આમાંનું કોઈ ક્યારેક

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અજ્ઞાતરૂપે પ્રગટ થઇ શકે છે. ખરી રીતે આપણી અંદર જ જેમ બાળપણ, યૌવન અને વૃદ્ધાવસ્થા છે, તે જ રીતે આપણી અંદર જ વિશ્વનાં બધાં રૂપો છે. વળી પાછું વિશ્વનાં બધાં રૂપોમાં પણ સ્વયં જ પ્રકાશમાન્ છે. આવી સત્તાદૃષ્ટિથી ત્રિકાળના ભેદ દ્વારા વ્યક્તતા અને અવ્યક્તતાના વિષયમાં વૈલક્ષણ્ય રહેવા છતાં વાસ્તવિક કશો ભેદ નથી. **એટલા માટે માએ કહ્યું છે. :**

"એવી જ રીતે તમારી બધી અવસ્થાઓનાં શરીરો સદા મોજૂદ છે—જે પહેલાં થયું હતું, વર્તમાનમાં છે અને આગળ ઉપર હશે." ઇત્યાદિ.

(ક્રમશ:)

●

महिम्नः पारं ते परमविदुषो यद्यसदृशी।
स्तुतिर्ब्रह्मादीनामपि तदवसन्नास्त्वयि गिरः।
अथावाच्यः सर्वः स्वमतिपरिणामावधि गृणन्
ममाप्येषः स्तोत्रे हर निरपवादः परिकरः॥

જો તમારી મહિમાને પૂર્ણરૂપે જાણ્યા વગર સ્તુતિ કરવી તે અનુચિત હોય, તો તો બ્રહ્માદિકની વાણી પણ થંભી જશે, કોઈ સ્તુતિ જ નહીં કરી શકે, કારણ કે તમારી મહિમાનો પાર કોઈ જાણી જ નથી શકતું. અનંતનો અંત ક્યાંથી સંભવે ? તો પોતપોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે જે જેટલું જાણી શકે એટલું કહી દેવાનો એનો અધિકાર ખોટો ન ગણાય. તો પછી મારા જેવો તુચ્છ માણસ પણ સ્તુતિ શા માટે ન કરે ? જે થોડું ઘણું જાણું છું તે કેમ ન કહું ?

- શિવમહિમ્નસ્તોત્ર

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીમદ્ભાગવત - (દશમ સ્કંધ)

વક્તા : શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજના પ્રવચનને આધારે

- અનુરાધા જોષી

ભગવાનનું નામકરણ

સાધકની ચાર અવસ્થાઓ છે. :- નામ, રૂપ, લીલા, ધામ. આ ચારેયમાં સાધક જ્યારે પોતાના મનની અને ચિત્તની બધી જ વૃત્તિઓને સ્થિર - એકાગ્ર કરી દે છે ત્યારે યથાર્થ રીતે પરમાત્માની ઉપાસના થાય છે.

ઉપાસના—ઉપ - પરમાત્માની સમીપ

આસન—સ્થિર બેસાય તેવી બેઠક

નામ જ નામી સુધી લઇ જાય છે. પરમાત્માની લીલા તેમની સૌથી નિકટ છે. તે લીલાનું ધ્યાન કરતાં પરમાત્માનું જ ધ્યાન થાય છે. ગર્ગાચાર્યજી પાસે ભગવાનનું નામ તો છે, પરંતુ નામી નથી. ગર્ગાચાર્યજી વ્યાકુલ છે, કે નામી મને શી રીતે મળે ? ક્યાંથી મળે ? નામ એ સાક્ષાત્ પરમાત્માનો પરિચય છે, સાકાર રૂપનું અવતરણ છે. નામકરણ-સંસ્કારનું આ જ તાત્પર્ય છે. બલરામજીનું નામકરણ-બલ-બલશાલી અને રામ—મોટા હોવાથી, અને બીજું નામ સંકર્ષણ-પરિવારમાં સુમેળ કરાવનાર. જેનાં અનેક રૂપો છે, આ વખતે તે કાળો બનીને (કૃષ્ણ) આવ્યો છે. ભક્તોનાં ચિત્તને પોતાના તરફ ખેંચે છે એટલે યશોદાજીના પુત્રનું નામ ગર્ગાચાર્યજી 'શ્રીકૃષ્ણ'' પાડે છે.

•

ભગવાન પહેલાં ધ્યાનપ્રધાન, અચલ, નિર્ગુણ, નિરાકાર અવ્યય હતા. હવે તેઓ ક્રીડાપ્રધાન થયા, ત્યારે ગોપીઓ જે પહેલાં ક્રીડાપ્રધાન હતી તે હવે શ્યામસુંદરની બાલક્રીડાઓને જોઈને ધ્યાન પ્રધાન થવા લાગી. ગોપીઓ પ્રેમભક્તિમાં તરબોળ હતી. ગમે તે બહાને ગોપીઓ ભગવાનનું સાન્નિધ્ય ઇચ્છતી હતી. નારદજીને પ્રેમભક્તિનું ઉદાહરણ માત્ર ગોપીઓમાંજ મળ્યું. પ્રેમભક્તિની સર્વોચ્ચ પરાકાષ્ઠા એટલે ગોપીભાવ. ભગવાનની માખણચોરી એટલે માખણ—ભક્તિનું સારતત્ત્વ છે, ભગવાન ભક્તિરૂપ થયેલ ગોપીઓનું નવનીત સમાન ચિત્ત ચોરતા હતા.

•

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ માટી ખાય છે.

બલરામજી કનૈયાની માટી ખાવાની ફરિયાદ યશોદા માને કહે છે ત્યારે કનૈયો ના પાડી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

દે છે કે મેં માટી નથી ખાધી. ભગવાન કહે છે - "મા, તને બધા પર વિશ્વાસ છે, એક મારા પર વિશ્વાસ નથી તો, મારું મોં ખોલીને જો કે મેં માટી ખાધી છે કે નહીં ? કનૈયો મોઢું ખોલે છે, ફરી યશોદામા ગોપાલના મુખમાં અનંતઅનંત બ્રહ્માંડનાં દર્શન કરે છે. ભગવાન માતાને પોતાનું વિશ્વરૂપ દર્શન કરાવે છે. મા ત્યારે અલૌકિક ભાવમાં અવાક્ બની જાય છે. જ્યારે જ્યારે મા વધારે પુત્રભાવમાં (લૌકિકમાં) આવી જતી ત્યારે ત્યારે ભગવાન તેને પોતાનું અસલ સ્વરૂપ બતાવીને કહેતા કે હું એ નથી જે તું માને છે. માને બ્રહ્મભાવમાં લાવે છે, પરંતુ પછી તુરંત જ ભગવાન માને વિસ્મૃતિ કરાવી દે છે અને લૌકિક ભાવમાં લાવી દે છે. સાધક જ્યારે સાધના કરે છે ત્યારે એક અવસ્થામાં આવતાં તે મનાતીત ભાવમાં આવે છે. ત્યારે વિશ્વરૂપ દર્શન થાય છે. (શરીરની અંદરનું અને બહારનું બ્રહ્માંડ એકરૂપ થાય છે, અને 'અખિલ વિશ્વમાં એક તું શ્રીહરિ'નો ભાવ અનુભવે છે.) દા.ત. એકવાર શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસે, સ્વામી વિવેકાનંદજીને હૃદયકમલે સ્પર્શ કરતાં સ્વામી વિવેકાનંદની મનાતીત અવસ્થા થઇ હતી અને બ્રહ્મભાવમાં આવી ગયા હતા. ત્યારે તેમને પરમેશ્વરનું વિશ્વરૂપ દર્શન થયું હતું. ત્યારે આ પ્રથમ અનુભવની ક્ષણે સ્વામીજી ગભરાઈ જાય છે અને શ્રી ઠાકુરને કહે છે આ શું કરો છો! મારે મા-બાપ કુટુંબ છે. ત્યારે શ્રી ઠાકુર પછી લીલા સંકેલી લે છે ગોપાલ પણ માની સ્મૃતિને વિશ્વરૂપ-દર્શનમાંથી પાછી વાળી લે છે, કેમ કે ભગવાન વિચારે છે કે હંમેશાં મા જો બ્રહ્મભાવમાં રહેશે તો વાત્સલ્યભાવ આવશે નહિ.

પૂર્વજીવનમાં જે સાધકે ભગવાનની વધારે સાધના કરી હોય છે તેને વર્તમાન જીવનમાં ભગવાન પોતાની વધારે ને વધારે અનુભૂતિ આપે છે. આ સત્ય છે.

●

ખાંડણીયાની લીલા

અપરિચ્છિન્ન પરમાત્માને પકડવા, તેમને બાંધવામાં યશોદા હાથમાં લાકડી અને દોરી લઇને દોડે છે, પરંતુ કનૈયો બંધાતો નથી. પ્રેમને વશ પકડાય.તો છે પણ બંધનમાં નથી આવતો. દર વખતે બે આંગળ દોરી ટૂંકી પડે છે. કેમ ? અહીં પણ ભગવાન પોતાનું ઐશ્વર્ય બતાવે છે.

સાધકની સાધના + ભગવાનનો અનુગ્રહ, અર્થાત્ સાધકનો પરિશ્રામ અને અનુગ્રહ જ્યારે એક થાય છે, ત્યારે ભગવાનની સહેતુકિ કૃપા થાય છે. સાધકની સાધના પૂરી થાય છે ત્યારે ભગવાન અનુગ્રહ કરે છે. સાધના જ્યારે પરિશ્રમ બને છે ત્યારે સાધક થાકી જાય છે. સાધનાનો અહંકાર વિસર્જીત થઇ જાય છે. ત્યારે જ પરમાત્માની કૃપા થાય છે, અને ભગવાન સ્વયં બંધાય છે. "ભક્તિ + જ્ઞાન + વૈરાગ્ય" આ ત્રણ વસ્તુઓ સાધકમાં જ્યારે ઉપલબ્ધ થાય છે, માત્ર ત્યારે જ પરમાત્મા દર્શન આપે છે. સાધનાની આસક્તિ પણ બંધનનું કારણ બને છે. સાધનાની

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અંતિમ સ્થિતિ એ સાધનની વિરક્તિ છે. તો જ સાધ્ય ઉપલબ્ધ થાય છે. સાધક જ્યારે મેં તપ કર્યું, જપ કર્યા, ધ્યાન કર્યું વિગેરેનો અહંકાર ને આસક્તિ છોડે, ત્યારે પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય. નિત્યમુક્ત પરમાત્માને કઇ રીતે બાંધી શકાય ? તેથી યશોદામા આશ્ચર્યચકિત થઇ જાય છે કે કાનો કેમ બંધાતો નથી ? માએ જ્યારે અનુભવ કર્યો કે વ્યાપક પ્રભુને દોરડા રૂપી સાધનથી હું બાંધવા સમર્થ નથી. અંતે તો સાધન, શાસ્ત્ર, કર્મ, અકર્મ બધું જ છોડીને પરમાત્માનો અનુગ્રહ થાય તેની જ્ઞાની ભક્તે રાહ જોવી પડે છે, અને ત્યારે કોઇક દિવ્ય ક્ષણે આત્મસાક્ષાત્કાર સાધકને અવશ્ય થાય છે. ત્યાર બાદ ભગવાન સ્વયંની ઇચ્છાથી દોરડાથી ખાંડણીયા સાથે બંધાયા અને ખંડણીયા દ્વારા વિમલાર્જુનનો વૃક્ષયોનિમાંથી મોક્ષ કર્યો. વિમલાર્જુન મુક્ત દશામાં ભગવાનની સ્તુતિ કરે છે. ભગવાનની લીલા સમજાય તેવી નથી. જોવાનું એ છે કે ભક્તો મુક્ત છે અને ભગવાન ત્યારે ખાંડણીયા સાથે બંધાયેલા છે.

•

ગોપીભાવ

ભક્ત જ્યારે શુધ્ધ ભાવથી ભગવાનની સાધના-આરાધના કરે છે, ત્યારે ભક્તની ભાવના ભગવાનમાં આરોપિત થઈ જાય છે. ગોપીઓએ પ્રેમભક્તિની એટલી તો આરાધના કરી છે કે ભગવાન તેમને અધીન થઈ ગયા છે. અધીનતા એ પરાધીનતા છે, છતાં ગોપીઓ કહે છે તે પ્રમાણે ભગવાન બધું જ કરે છે. ગોપીઓ કહે છે કનૈયા તું નાચે તો માખણ આપીએ; તો ભગવાન નૃત્ય કરે છે. ભગવાન પ્રેમને વશ છે. શુદ્ધ પ્રેમમાં ઊંચનીચનો ભેદ રહેતો નથી. ગોપીઓ ભગવાન માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. આ પ્રેમની પરાકાષ્ઠા છે. ત્યારે જ તેમને ભગવાન સહજ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે. ગોકુલવાસીઓ ભગવાન માટે પોતાનું ગામ છોડવા પણ તૈયાર હતાં. એટલો ભરોસો તેમને શ્રીકૃષ્ણ પર હતો. પ્રેમવિભોર ગોકુલવાસીઓ સર્વજ્ઞ સમર્થ ભગવાનનું રક્ષણ કરવા વૃંદાવન જઇને વસે છે.

વૃંદા : તુલસી. જ્યાં તુલસીના અનેક વનો હતાં તે વૃંદાવન. ત્યાં ભગવાન સાથે સૌ નિવાસ કરવા લાગ્યાં. હવે ભગવાન થોડા મોટા થયા. વાછરડાં ચરાવવા માટે બલરામજી અને અન્ય ગોપબાલો સાથે વનમાં જવા લાગ્યા. તેથી તેમનું નામ પડ્યું ગોપાલ.

વત્સાસુર વધ : ભગવાનથી કપટ છૂપું રહી શકતું નથી. ભગવાન ઉપદૃષ્ટા છે. બધું જ જાણે છે. અંતર્યામી છે. વત્સાસુરને પાછળથી પકડીને મારે છે, કેમકે કપટતા હંમેશાં છુપાઓની હોય છે. કપટી જીવનો અંત ભગવાન ચતુરાઇથી અચાનક જ લાવે છે.

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust, Funding by MoE-IKS

અઘાસુર-વધ

અઘ-પાપ. જ્યારે પાપની મનોવૃત્તિ જાગે ત્યારે સમજવું કે મનમાં અઘાસુરનો ઉદય થયો છે. વાસનાનો ઉદય થાય ત્યારે જીવને તે સમય સારો અને સુખદ લાગે છે. વિનાશની શરૂઆત હંમેશાં સુખદ હોય છે. (સૂત્ર) ભગવાનના ભક્તો જ્યાં જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં ભગવાન ખુદ પ્રવેશે છે. તેથી અજગરના મુખમાં જ્યારે ગોપબાળકો જાય છે ત્યારે ભગવાન પણ તેઓને બચાવવા પ્રવેશ કરે છે. ભગવાન વિરાટ રૂપ ધારણ કરીને અઘાસુરનો વધ કરી નાંખે છે, અને પ્રભુ અમૃત દૃષ્ટિથી ગોપબાળોને જીવિત કરે છે. ભગવાને પાંચમે વર્ષે અઘાસુરનો વધ કર્યો, અને એક વર્ષ બાદ છઠ્ઠે વર્ષે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ગોપબાળો સહિત વૃંદાવન પોતપોતાને ઘેર જાય છે. આમ કેમ બન્યું ? શિષ્ય જો યોગ્ય હોય તો ગુરુ બધી જ ગુપ્ત સાધના તેને બતાવી દે છે, એમ કહીને શુકદેવજી પરીક્ષિત રાજાને આગળનું વૃત્તાંત કહે છે. ભગવાન જેવો અનિમિત્તીય પ્રેમ કોઇ જ જીવાત્મા કરી શકતો નથી. વિશેષતાને લીધે જ જીવો એકબીજાને પ્રેમ કરે છે. સાંસારિક પ્રેમ નિમિત્ત વિના થતો નથી. પ્રેમ ખાતર પ્રેમ માત્ર ઈશ્વર જ કરી શકે છે. હવે ગોપાલ ગોપબાલો સાથે પ્રેમથી સહભોજન કરે છે અને ગોપબાલો પાસેથી ખાવાનું માગીને ખાય છે. જ્યારે સુદામાની એંઠી છાશ પીતા ભગવાનને બ્રહ્માજીએ અંતરિક્ષમાંથી જોયા ત્યારે તેમને સંદેહ થયો કે આ બાળક બ્રહ્મ કઇ રીતે હોઇ શકે ? જીવાત્માની દૃષ્ટિ જ્યારે પરમાત્મા પરથી બીજે જાય છે ત્યારે પરમાત્માનો વિયોગ થાય છે. એ પ્રમાણે ગોપબાળોની દૃષ્ટિ ગાયો તરફ વળી અને ગાયોને ભેગી કરવા તેઓ ગોપાલનો સાથ છોડી દૂર ગયા. એ જ રીતે જીવાત્મા સંસારના ભોગવિલાસમાં ભગવાનને ભૂલી જાય છે. ગોપબાળો ભગવાનથી દૂર થતાં બ્રહ્માજીને ભગવાનની પરીક્ષા લેવાની ઈચ્છા થઈ. અજ્ઞાની જીવ જ ભગવાનની પરીક્ષા લેવા જાય છે. એક વર્ષ સુધી ગોપબાળો તથા ગાયોને યોગ-નિંદ્રામાં પોઢાડી દીધાં. ભગવાન તો સર્વજ્ઞ છે. બ્રહ્માજીની યુક્તિ ભગવાન જાણી ગયા અને એમણે પોતે બધા જ ગોપબાલકો અને ગાયો વાછરડાંનાં રૂપો લીધાં. પૂરા એક વર્ષ સુધી તે જ પ્રમાણે વૃંદાવનમાં પ્રત્યેક ગૃહમાં પોતાનું સ્વરૂપ રાખ્યું. બધી જ ગોપીઓને ગોપબાલો પ્રત્યે તથા ગાયો ને વાછરડાઓ પ્રત્યે ભગવાનના સૂક્ષ્મરૂપને લીધે અતિ અતિ પ્રેમ થયો.

બ્રહ્માજી ભગવાનને મોહિત કરવા ગયા, પરંતુ સ્વયં મોહિત થઇ ગયા. એમનો પોતાનો અહંકાર તૂટ્યો, ભગવાનની ક્ષમા માગીને સ્તુતિ કરી.

બ્રહ્માજી કહે છે કે ભગવાનની કૃપાની પ્રતીક્ષા નથી હોતી, કેવળ તેની સમીક્ષા કરવાની જરૂર હોય છે. (સમીક્ષા-અનુભવ). વૃંદાવનવાસીઓનાં મનમાં ભગવાન પ્રત્યે અસીમ પ્રેમ હતો. (ગાયઃ સત્ય, અહિંસાનું રૂપ.) ભગવાન સત્ય અને અહિંસાની રક્ષા કરે છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે વૃંદાવનમાં ચાર વસ્તુ કરી ન હતી. (૧) ભગવાને વૃંદાવનમાં પગમાં કંઇ પહેર્યું નહીં (૨) ભગવાને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વૃંદાવનવાસ દરમિયાન પોતાના વાંકડિયા વાળ બાંધ્યા નહીં. (૩) ભગવાને વૃંદાવનમાં શસ્ત્ર ધારણ ન કર્યા. (૪) ભગવાને વૃંદાવનમાં સીવેલાં વસ્ત્રો પહેર્યાં નહીં. વ્રજલીલા એ એમની ભક્તો પ્રત્યેની અસીમ પ્રેમકથા છે.

•

કાલિય-દમન

સર્વસ્વ જ્યારે પરમાત્માને અર્પણ કર્યા પછી પણ જો જીવાત્મા અજ્ઞાનવશ વિષયોની પાછળ દોડે છે, ત્યારે જીવાત્મા ભગવાનને ભૂલી જાય છે. વિષયો એ કાલિયનાગનું વિષ છે. (કાલિયનાગ—વિષયાસક્ત જીવાત્મા) ભક્ત મીરાંબાઈએ વિષપાન કર્યું છતાં તેમનું મૃત્યુ ન થયું, કેમ કે એ વિષને પણ તેમણે ભગવાનને અર્પણ કર્યું હતું. અર્થાત્ વિષયોનું મુખ ફેરવી નાખો. સંસાર પ્રત્યેનાં અનુરાગ, આસક્તિ અને વિષયોની મમતાને પરમાત્મા તરફ ફેરવી નાખો તો એ જ વિષયો અમૃત સમાન બની જશે. આસક્તિ કરો તો પ્રભુ પ્રિયતમની, પ્રેમ કરો તો પરમાત્માને કરો; દર્શન, સ્પર્શન, લોભ, મોહ પરમાત્માનો કરો તો વિષયોનું વિષ ચડશે નહીં.

જીવના જીવનમાં અહંકાર એ કાલિયનાગની અનેક ફેણો જેવો છે. વિષયોનો સંગ એ કાલિયનાગ છે. વિષયોની આસક્તિ તે કાલિયનાગનું ઝેર છે. જીવના હૃદયના શુદ્ધ ભાવો આ કાલિયનાગના ઝેરથી નાશ પામે છે. ભગવાન જ્યારે અહંકારરૂપી કાલિયનાગની ફેણો પર નૃત્ય કરે છે, ત્યારે જીવનો અહંકાર તૂટી જાય છે. જ્યારે કાલિયનાગનો અહંકાર તૂટે છે ત્યારે જ તેની પત્નીઓ તેને બચાવવા ભગવાન પાસે પ્રાર્થના કરે છે; અર્થાત્ કર્મનાં ફળ તો ભોગવવાં જ પડે છે. અતીતમાં કરેલાં કર્મો, ગતિ પ્રમાણેનાં ફળ લઈને વર્તમાનમાં ઉપસ્થિત થાય છે, અને પ્રત્યેક જીવાત્માને તે ભોગવવાં જ પડે છે. (દા.ત. રામાયણમાં સ્વયં ભગવાન રામના પિતાને પણ ગત કર્મો છોડતાં નથી, અને મૃત્યુ સમયે શ્રીરામનો વિરહ થાય છે.) ભગવાનની દૃષ્ટિમાં તો સમભાવ જ હોય છે. ભગવાનમાં વિષમતા નથી, પરંતુ જીવાત્માનાં સુકર્મો અને કુકર્મો પ્રમાણે ભગવાન ફળ આપે છે. જ્યાં સમર્પણની ભાવના આવે છે, ત્યાં 'સ્વ' નો ભાવ ખોવાઈ જાય છે, અને અહંકાર તૂટે છે. ત્યારે સ્વની ભાવના નથી રહેતી. પરમાત્માનો ભાવ જીવમાં પ્રવેશી જાય છે. કાલિયનાગનું વિષ પણ અમૃત બની જાય છે. જીવાત્માની રાગ-દ્વેષ-લોભ-કામ-ક્રોધ બધીજ અહંકારી વૃત્તિઓ દૂર થઈ જાય છે. એ જ વિષ અમૃતમાં ફેરવાઈ જાય છે અને જીવાત્મા ત્યારે ભગવાનને સમર્પિત પૂર્ણ રૂપે થઈ જાય છે.

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

દાવાનલ-પાન

દાવાનલ—દુન્યવી વ્યક્તિઓ, પદાર્થોની આસક્તિ. ગોપબાળો કહે છે કે હે, ભગવાન ! અમે મૃત્યુથી નથી ડરતા, પરંતુ આપના ચરણકમળોથી દૂર થવું પડશે એ અમને ડર છે. માટે હે પ્રભુ, તમે અમારું રક્ષણ કરો અને આ સંસારરૂપી દાવાનલથી અમને બચાવો. સંસારની આસક્તિનો દાવાનલ પણ જીવાત્માની જાણ બહાર અચાનક જ મનમાં પ્રગટી જાય છે અને વૃત્તિઓને બહિર્મુખ બનાવીને અંતે ભોગ ભોગવાવી જીવાત્માનો નાશ કરે છે. (ભગવાને ગીતામાં એટલે જ સંસારને અશ્વત્થ વૃક્ષ કહ્યો છે, જેનાં મૂળ ઉપર ને ડાળીઓ નીચે છે તે શરૂમાં મીઠો ને અંતે ઝેરરૂપ છે, જીવાત્માને મૃત્યુ તરફ ધકેલે છે.) અંતે ભગવાન દાવાનલનું પાન કરે છે અને સમસ્ત ગોપ-ગોપીઓની રક્ષા કરે છે. અર્થાત્ જ્યારે સાધક પરમેશ્વર પર પૂરો ભરોસો મૂકીને શરણાગત થાય છે, પ્રાર્થના કરે છે ત્યારે જ પ્રભુની માયા તેને વ્યાપતી નથી, કેમકે સ્વયં પરમાત્મા રક્ષણ કરે છે.

●

ભગવાનનો વેણુનાદ

ભગવાનનો વેણુનાદ સામાન્ય માનવી સાંભળી શકતો નથી. જ્યારે સાધના કરતાં કરતાં મન સૂક્ષ્મ બને, શુદ્ધ બને, નિર્મલ બને, મનમાં વૈરાગ્યની ભાવના દૃઢ બને, ભાવશુદ્ધિ થાય, ભગવાનનો દિવ્યપ્રેમ હૃદયમાં આવે ત્યારે જ ભગવાનનો "દિવ્ય વેણુનાદ" સાધકને સૂક્ષ્મમાં સંભળાય છે. ભગવાનનો વેણુનાદ એ "બ્રહ્મનાદ" છે. સાધનાથી પરિપક્વ બનેલા મનમાં જ તેનો દિવ્યધ્વનિ સંભળાય છે, શુદ્ધચિત્તમાં સંભળાય છે. ભગવાનની બંસીનો અવાજ ગોપીઓના કાનમાં ગયો, અને ગોપીઓ ભગવાનના મિલન માટે અતિ વિક્ષિપ્ત થઇ ગઇ. ભગવાનના દિવ્ય પ્રેમમાં પાગલ થઇ ગઈ. ગોપીઓ ભગવાનનો વેણુનાદ સાંભળીને ભગવાનના સંયોગની ઝંખના કરે છે. ગોપીઓ બંસીની ઈર્ષા કરે છે. જે વ્યક્તિ બંસીની જેમ અંદરથી પોલી, ખાલી એટલે કે વિકારો વિનાની હોય તે જ પોલી બંસીની જેમ શ્યામસુંદરને અત્યંત વ્હાલી છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી પ્રસંગ

- અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્ત

તા. ૧૩-૧૦-૫૦, કાશી આશ્રમ.

સાન્યાલ મહાશયે માને પૂછ્યું કે પ્રારબ્ધને કાપી શકાય કે નહીં.

મા : કોઈ કોઈ કહે છે કે પ્રારબ્ધભોગ કરવો જ પડે. કોઈ કોઈનો મત (એવો) છે કે ભગવાન જો બધાં જ કર્મો બાળી શકે તો પ્રારબ્ધને બાળી ન શકે ?

સ્વામી શંકરાનંદ : આ તો ભિન્ન ભિન્ન મતોની વાત કરી. આપનો મત શો છે ?

મા : હું તો બધી જ અવસ્થાઓમાં કહું છું કે જે અવસ્થામાં રહ્યા રહ્યા જે કહે છે તે એમને માટે સત્ય છે. હું કંઇ કહી શકું કે તેઓ જુઠ્ઠું કહે છે ?

સ્વામી શંકરાનંદ : શરીર રહે ત્યાં સુધી મનુષ્યને પૂર્ણ જ્ઞાન ન થઈ શકે. શરીર રહે તો જ પ્રારબ્ધભોગ થાય. આચાર્ય જે દીક્ષા આપે છે તે શરીરમાં રહ્યા રહ્યા જ આપે છે. એટલા માટે એમને પણ પૂર્ણ જ્ઞાન નથી.

મા : પિતાજી, આખરે તમે પણ આચાર્ય સંબંધી આ જ વાત કરી. હું પણ કહું છું કે શરીર રહેવાથી પૂર્ણ જ્ઞાન ન થાય.

સ્વામી શંકરાનંદ : આપ તો ભિન્ન અર્થમાં એ વાત કરો છો. (સહુનું હાસ્ય).

મા : જગદ્‌ગુરુ કોણ ? જગત્ ગતાગતિ. આ ગતિગતિની ઉપર જે તે જ જગદ્‌ગુરુ આચાર્ય. ગતાગતિની અંદર રહીને તો કોઈ જાગતિક ગતિને બદલી નથી શકતું. જે આ ગતિની ઉપર છે, માત્ર એમને જ માટે બધું જ કરવાનું સંભવ છે. એમ.એ. પાસ કરીને ક-ખ ભણાવવાથી શિક્ષકની વિદ્યાનો હ્રાસ નથી થતો. આચાર્ય ગતાગતિથી ઉપર રહીને પણ ગતાગતિની અંદર આવીને દીક્ષા આપી શકે છે.

સાન્યાલ : પ્રારબ્ધ કોઈ પણ પ્રકારે કપાતું નથી એવો વિચાર આવતાં જ નિરાશ થઈ જવાય છે.

મા : જુઓ, બે જાતની જ તો વાત છે. કોઈ કોઈ કહે છે કે એમની કૃપા થાય તો પ્રારબ્ધ પણ કપાઈ જાય. આ શરીર કહે છે, તમે આ જ મત ગ્રહણ કરજો, કારણ એ પણ ઋષિવાક્ય છે. બીજો મત તમે ગ્રહણ નહીં કરતા.

હું : જો એમ કહું કે જ્ઞાનીને પ્રારબ્ધ-ભોગ નથી. જેમનો પ્રારબ્ધ-ભોગ દેખાય છે, તેમને કદાચ જ્ઞાનનો આભાસ મળ્યો છે, પરંતુ યથાર્થ જ્ઞાની હજી નથી થયા. આવું કહેવામાં કંઈ દોષ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

લાગે ? પ્રાકૃત જગતમાં રહીને પણ જેમ અપ્રાકૃત જગતનો આભાસ મળે, તે જ રીતે અજ્ઞાન રહેવા છતાં જ્ઞાનનો આભાસ મળી શકે.

મા : હા, એમ કહેવામાં દોષ શાનો ? પણ પહેલાં જ તો કહ્યું કે આ બધી વિભિન્ન સ્તરોની વાતો છે. સામાન્ય ભાવે પણ જુઓ છો ને, કે તમારામાંનું કોઈ ચિકિત્સા-વિજ્ઞાનમાં પંડિત છે, કોઈ એન્જિનિયરિંગ વિદ્યામાં પંડિત છે. જાગતિક ભાવે એ બધાને જ્ઞાની કહી શકાય; એન્જિનિયરિંગનું જ્ઞાન ચિકિત્સાશાસ્ત્રમાં નથી, અને ચિકિત્સાશાસ્ત્રનું જ્ઞાન એન્જિનિયરિંગમાં નથી. કોઈ જો ચિકિત્સા, એન્જિનિયરિંગ બધી વિદ્યાઓનો જ્ઞાતા હોય તો તે કોઈ પણ વિષયનું શિક્ષણ આપી શકે. એ પૂર્ણજ્ઞાની હોવા છતાં તમારા લોકોની દૃષ્ટિમાં અજ્ઞાનીની જેમ વ્યવહાર કરી શકે છે.

•

ભીમપુરા આશ્રમ સમાચાર

- પદ્મકાંત ત્રિવેદી

તા. ૩૦-૦૩-૦૪ રામનવમીને દિવસે વિશેષપૂજાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું.

તા. ૦૫-૦૪-૦૪ શ્રી હનુમાન જયંતિ ઉત્સવ તથા શ્રી હનુમાનજીની વિશેષ પૂજા અર્ચનનું આયોજન. વડોદરા, અમદાવાદ તથા અન્ય સ્થળોએથી ભક્તોએ ઉપરના બંને ઉત્સવોમાં તથા પૂજામાં હાજરી આપી.

ચાલુ વર્ષે શ્રી શ્રી માના ૧૦૮મા જન્મોત્સવનું આયોજન અત્યંત સુંદર રીતે થયું, જેમાં :

૧. તા. ૦૫-૦૫-૦૪ થી ૦૭-૦૫-૦૪ ત્રણ દિવસ શતચંડી.

૨. તા. ૦૭-૦૪-૦૪ ની રાત્રે શ્રી શ્રી માની વિશેષ પૂજા તથા શ્રીસૂક્તના ૧૦૮ પાઠથી અભિષેક.

૩. ૧૨ કુમારિકા-પૂજન. પૂજા શ્રી નવીનભાઈ અસ્તીએ ખૂબ સુંદર રીતે કરાવી. ત્યાર પછી ભંડારો તથા દરિદ્રનારાયણ ભોજનનું આયોજન થયું.

૪. ભીમપુરા ગામ "શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી ૧૦૮ મી જન્મજયંતિ સ્મૃતિદ્વાર"નું કાર્ય ટૂંકમાં આરંભાશે.

પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર : ભૂકંપમાં નાશ થયેલા 'પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર, દેદાદરા ગામ' (જી. સુરેન્દ્રનગર)ના પુનર્નિર્માણનું કાર્ય ગુજરાત સરકારે 'શ્રી શ્રી માઁ આનન્દમયી આશ્રમ', ભીમપુરાને સોંપ્યું. આ આરોગ્ય કેન્દ્રના નવનિર્માણનું કાર્ય આશ્રમે યુ.એસ.એ. સ્થિત 'હાઈલેન્ડ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કાઉન્ટી હેલ્થ કેર સેન્ટર, ફલોરિડા'ના આર્થિક સહયોગથી હાથ ધર્યું છે જેનો અંદાજે રૂ. પંદર લાખનો ખર્ચ થવા સંભવ છે.

સાધના કુટિર : આશ્રમમાં બાર સાધના કુટિરો ભક્તોના સહયોગથી બાંધવાનું કામકાજ ચાલુ છે જે પૂર્ણતાને આરે છે.

પ્રકાશન : શ્રી શ્રી માનું મહત્તમ સાહિત્ય ગુજરાતની પ્રજાને ઉપલબ્ધ થાય તે આશયથી પ્રકાશન-કાર્ય અવિરત ચાલુ છે. હાલમાં બે પુસ્તકો છાપવાનું કાર્ય ચાલે છે :

૧. જ્યોતિબહેન થાનકીનું પુસ્તક 'શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી જીવન-પ્રસંગ'

૨. સ્વામી આત્માનંદ લિખિત 'As the Flower Sheds its Fragrance' નું ગુજરાતી ભાષાંતર 'પુષ્પનો નિજ પમરાટ'.

શોક સમાચાર

રાજપીપળા નિવાસી સ્વ. હીરાલાલ અમરજીનાં ધર્મપત્ની રમણીબેન ૫-૫-૨૦૦૪ માતૃશરણ થયાં. સ્વ. રમણીબહેને ૧૯૩૬માં પ. પૂજ્ય માને ભોલાનાથજી સાથે રણછોડજીના મંદિરમાંથી નીકળતાં જોયેલાં. ઇ.સ. ૧૯૩૮ પ.પૂ. મા આનન્દમયી જ્યારે શુકદેવ-વ્યાસ આવ્યાં ત્યારે હીરાલાલ ભાઈએ રાજપીપળા આવવાનું આમંત્રણ આપતાં શ્રીમા રાજપીપળા આવ્યાં અને રમણીબહેનને માનાં દર્શનનો લાભ મળ્યો પ.પૂ. માને સૂકો મેવો ખવડાવવાનો અને દૂધ પીવડાવવાનો તથા એમનાં શ્રીચરણારવિંદોને ધોવાનો સુંદર અવસર મળ્યો. તેઓ ત્યારથી પ.પૂ. માના સંપર્કમાં રહ્યાં. માએ તેમને સુંદર સાડી ઓઢાડી હતી અને પાદુકાઓ પણ આપી હતી.

માના આશ્રમના અનેક કાર્યક્રમોમાં કાશી, મથુરા, વૃંદાવન, પૂના, અલમોડા, મુંબઈ, અમદાવાદ વગેરે પ.પૂ. માના સાંનિધ્યમાં રહ્યાં. તેઓ માને રાતદિવસ યાદ કરતાં હતાં. તેઓ મૃત્યુ સમયે પણ સજાગ હતાં અને માને પ્રણામ કરતાં કરતાં, 'જયમા જયમા' બોલતાં બોલતાં પ્રાણ છોડ્યા. ભીમપુરા આશ્રમમાં તો એમણે માની કૃપાથી ઘણી જ સેવા આપી છે. સહુ માતૃભક્તો તરફથી એમની સદ્દગતિની પ્રાર્થના.

•

અનન્ય માતૃભક્ત રાજપીપળા-નિવાસી જગદીશભાઈ કાપડિયાનું દુઃખદ અવસાન થયું છે. એમને વિષે આવતા અંકમાં વાંચશો.

॥ જય મા ॥

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી આશ્રમ, ભીમપુરા દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તકોની તથા અન્ય પ્રકાશનોની યાદી

	પુસ્તકનું નામ	લેખક	કિંમત (રૂ.)
૧.	માતૃદર્શન	ભાઈજી	૩૦
૨.	શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી જીવનસુધામૃત	ચૈતન્યબાળા દિવેટિયા	૧૫૦
૩.	માએ કહેલી વાર્તાઓ	સ્વામી શિવાનંદ (અનુ. શ્રીમતી જ્યોતિબહેન થાનકી)	૩૦
૪.	મા આનન્દમયીનો અગમ્ય ખ્યાલ	અનિલ ગાંગુલી (અનુ. નયના જાની)	૧૫
૫.	ઉપદેશામૃત-સંગ્રહ	સંકલનકર્તા-કુમારચંદ્ર ભટ્ટાચાર્ય (અનુ. દિનેશ ડી. મહેતા)	૩૦
૬.	'તત્ ચિંતન જ પથ' તથા માતૃવાણી. શ્રી શ્રી માની વાણીનું સંકલન		૧૫
૭.	'માની વાતોમાં મા' 'માયેર કથાય મા'નું ગુજરાતી ભાષાંતર		૭૫
૮.	ચંડીસ્તુતિ—ચંડીપાઠના અધ્યાય ૧, ૪, ૫, ૧૧ની સ્તુતિ તથા દેવીકવચ, અર્ગલા, કીલક		૧૦
૯.	ચંડીસ્તુતિ—ઉપરની સ્તુતિની ઑડિયો કૅસેટ		૩૦
૧૦.	'શ્રી શ્રી માનાં પાવન પગલાં ઢાકાથી દ્વારકા તથા કૈલાસથી કન્યાકુમારી' દર્શાવતો ભારતનો નકશો		૫૦

પ્રત્યેક પુસ્તકનો ટપાલખર્ચ વધારાનો રહેશે.

પ્રાપ્તિસ્થાન : ૧. ભીમપુરા આશ્રમ

૨. રામકૃષ્ણ સેવા સમિતિ, જગાભાઈ પાર્ક, મણિનગર, અમદાવાદ.

૩. શ્રી શ્રી માઁ આનન્દમયી આશ્રમ, કનખલ

॥ જય મા ॥

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

With best compliments from :

"हरि कथा ही कथा
और सब वृथा व्यथा ।"
–श्री श्री माँ

MODTECH MACHINES Pvt. Ltd.,
Plot No. C2A/2, G.I.D.C. Phase I,
Nr. Choksi Tubes,
Vatva, Ahmedabad-382 445.

Tel/Fax : 079-589 3784
e-mail : modtech@icenet.net

Manufacturer/Exporter :
Investment Casting Machines.

With best compliments from :

At the lotus feet of Shree Shree Ma

B.K. Jhala & Associates
"NIRMAL" Commercial Complex
158, M.G. Road,
Pune.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ॐ नित्यं नमामि जननि तव पादयुग्मं
संसारतापभयनाशकरं सुगौरम्।
मुक्तिप्रदं सुखकरं शुभदं सदैव
शरणागतस्य मम श्रीशरणं हृदिस्थम्॥

शरणागतोऽहम्   शरणागतोऽहम्   शरणागतोऽहम्

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

❁ Branch Ashrams ❁

14. NEW DELHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kalkaji, New Delhi-110019 (Tel : 011-26826813)
15. PUNE	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ganesh Khind Road, Pune-411007, (Tel : 020-5537835)
16. PURI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Swargadwar, Puri-752001, Orissa. (Tel : 06752-223258)
17. RAJGIR	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O.Rajgir, Nalanda-803116, Bihar (Tel : 06112-255362)
18. RANCHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Main Road,P.O. Ranchi- 834001 (Tel : 0651-2312082)
19. TARAPEETH	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Chandipur-Tarapeeth, Birbhum-731233,
20. UTTARKASHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kali Mandir, P.O. Uttarkashi-249193,
21.VARANASI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhadaini, Varanasi-221001, U.P. (Tel : 0542-2310054+2311794)
22. VINDHYACHAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ashtabhuja Hill, P.O. Vindhyachal, Mirzapur-231307, (Tel : 05442-242343)
23. VRINDABAN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Vrindaban, Mathura-281121 U.P. (Tel: 0565-2442024)

*

IN BANGLADESH	:	
1. DHAKA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, 14, Siddheshwari Lane, Dhaka- 17 (Tel _ 8802-9356594)
2. KHEORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Kheora, Via-Kasba, Brahmanbaria.

*

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

REGISTERED WITH THE REGISTRAR OF NEWSPAPERS
FOR INDIA AS NO. 65433/97

श्री श्री आनन्दमयी संघ
ॐ माँ
मातृ शरणं

रत्ना ऑफसेट्स लिमिटेड कमच्छा, वाराणसी, फोन- २३१२८२०

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી

અમૃત વાર્તા

VOL.-8 APRIL 2004 NO. 2

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

SHREE SHIREE ANANDAMAYEE SANGHA

Branch Ashrams

1. AGARPARA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram.
P.O. Kamarhati Calcutta-700058 (Tel : 25531208)
2. AGARTALA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram.
Palace Compound P.O. Agartala- 799001.
West Tripura (Tel : 0381-2208618)
3. ALMORA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Patal Devi. P.O. Almora-263602,
(Tel : 05962-233120)
4. ALMORA : ShreeShree Ma Anandamayee Ashram,
P.O.Dhaul-China. Almora-263881,
(Tel : 05962-262013)
5. BHIMPURA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Bhimpura. P.O. Chandod, Baroda- 391105,
(Tel : 02663-233208+ 233782)
6. BHOPAL : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O. Bairagarh. Bhopal-462030, M.P.
(Tel : 0755-2641227)
7. DEHRADUN : ShreeShree Ma Anandamayee Ashram,
Kishenpur.P.O. Rajpur, Dehradun-248009
(Phone : 0135-2734271)
8. DEHRADUN : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Kalyanvan,176, Rajpur Road, P.O. Rajpur,
Dehradun-248009, (Phone : 0135-2734471)
9. DEHRADUN : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O. Raipur Ordnance Factory, Dehradun-248010
10. JAMSHEDPUR : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Near Bhatia Park, Kadma, Jamshedpur-831005
11. KANKHAL : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
P.O. Kankhal.Hardwar-249408,
(Tel : 01334-246575)
12. KEDARNATH : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Near Himlok. P.O. Kedarnath, Chamoli-246445,
13. NAIMISHARANYA : Shree Shree Ma Anandamayee Ashram,
Puran Mandir.P.O. Naimisharanya,
Sitapur-261402, U.P. (Tel : 05865-251369)

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના દિવ્ય જીવન
તથા
દિવ્ય વાણીવિષયક ત્રૈમાસિક પત્રિકા

વર્ષ - ૮ એપ્રિલ, ૨૦૦૪ સં - ૨

પ્રધાન સંપાદક : પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજી

સંપાદક :
ઉત્તરા ચિનુભાઈ

મૅનેજીંગ સંપાદક :
શ્રી પાનૂ બ્રહ્મચારી

પરામર્શ સમિતિ :
બ્ર. વસુમતી મહેતા, જ્યોતિબહેન થાનકી
નિરંજન મહેતા, કાર્તિકેય ભટ્ટ

વાર્ષિક લવાજમ :

ભારતમાં	રૂા. ૬૦/-
વિદેશમાં	યુ. એસ. ડૉલર ૧૨/-
એક અંકની છૂટક કિંમત	રૂા. ૨૦/-

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અમૃત વાર્તા

સામાન્ય નિયમો

આ પત્રિકા ચાર જુદી ભાષાઓમાં છપાય છે. - ગુજરાતી, હિન્દી, બંગાળી અને અંગ્રેજી. આ પત્રિકામાં મુખ્યત્વે શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા વિષેના લેખો છપાશે, તેમ છતાં સાધુ-સંતોનાં જીવન-ચરિત્રો અથવા આધ્યાત્મિક તથા જ્ઞાનવર્ધક ધાર્મિક વાર્તા પણ સ્વીકારવામાં આવશે. શ્રી શ્રી મા વિષયક લેખો આપવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે. ભક્તોના જીવનમાંના અનુભવો, પ્રસંગો કે જે અતિશય વ્યક્તિગત ન હોય, તેમજ શ્રી શ્રી માની લીલાઓ જે ભક્તોએ નિહાળી હોય તથા શ્રી શ્રી મા વિષેની અનુભૂતિઓ હોય તે લખી મોકલવા વિનંતિ છે. ફૂલસ્કેપ પાનાની એક બાજુ પર લખી મોકલવાથી સરળ રહેશે. જોડણીની ભૂલો સુધારી, ચોખ્ખા અક્ષરે લખી નીચેના સરનામે મોકલી આપવું.

-: લેખો મોકલવાનું સરનામું :-

ઉત્તરા ચિનુભાઈ
૩૮, સ્વસ્તિક સોસાયટી,
નવરંગપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૯.

-: લવાજમ મોકલવાનું સરનામું :-

મેનેજીંગ સંપાદક
"મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા" (ગુજરાતી અંક)
શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી આશ્રમ,
ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧

સ્વામી શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ તરફથી મુદ્રક તથા પ્રકાશક શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી દ્વારા શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ, ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧ (ઉ.પ્ર.) થી પ્રકાશિત તથા રત્ના પ્રિંટિંગ વર્ક્સ, બી. ૨૧/૪૨, કમ... વારાણસી - ૧૦ (ઉ.પ્ર.) માં મુદ્રિત. સંપાદક - શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

અનુક્રમણિકા

ॐ भवतापप्रणाशिन्यै आनन्दघनमूर्तये ।
ज्ञानभक्तिप्रदायिन्यै मातस्तुभ्यं नमो नमः॥

૦૧. માતૃવાણી ૧

૦૨. શ્રીશ્રીમાના ૧૦૮મા જન્મોત્સવ પ્રસંગે પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીનો સંદેશો : ૫

૦૩. શ્રીશ્રીમા આનન્દમયી પ્રસંગ .... અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્ત ૬

૦૪. શ્રી શ્રી આનન્દમયી માના પદપ્રાંતમાં .... સ્વ. ગીતા ભટ્ટાચાર્ય ૧૩

૦૫. અમૃતા ગિરા ૧૭

૦૬. મા વાર્તા કહે છે ૨૨

૦૭. એક મુલાકાત - પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજી મહારાજ સાથે-રામનારાયણ તિવારી ૨૫

૦૮. રાષ્ટ્રીય સેમીનાર - ૧૯૯૭, કલકત્તા .... રંજનબહેન જાની ૨૭

૦૯. શ્રીમદ્‌ભાગવત - (દશમ સ્કંધ) .... અનુરાધા જોષી ૩૧

૧૦. નામનો પ્રભાવ .... સંકલન : જયા કણિયા ૩૬

૧૧. એક ઉપદેશાત્મક વાર્તા ૩૭

૧૨. આશ્રમ સમાચાર ૩૯

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"હરિ કથા હી કથા, ઔર સબ વૃથાવ્યથા"

- મા આનન્દમયી

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના સર્વ ભક્તોને

"મા આનન્દમયી સેવા સમિતિ (MASS, Inc.) USA"

તરફથી સપ્રેમ

જય મા.

આ સમિતિ (MASS, Inc.) અમેરિકામાં પેન્સીલવેનીયા રાજ્યમાં સ્થાયી થઈ રજીસ્ટર થઈ છે. પૂ. શ્રી શ્રી માના ભક્તોનાં ધાર્મિક કાર્ય, સત્સંગ તથા જનસેવાનું ધ્યેય ધરાવતી આ સંસ્થાએ અમેરિકાની સરકાર તરફથી (Tax - Exemption) કર મુક્તિ મેળવી છે. સંસ્થાનો નંબર છે : 23 - 29675 જે IRS Code 501 (C) (3) ને સુસંગત રહેશે.

ઉત્તર અમેરિકામાં વસતા માતૃભક્ત જનોને વિનંતિ કે "મા આનન્દમયી અમૃતવાર્તા" ત્રિમાસિકનું લવાજમ સમિતિને (MASS, Inc.) મોકલવું. ચાર ભાષાઓમાં (અંગ્રેજી, હિન્દી, ગુજરાતી અને બંગાળી)માં પ્રસિદ્ધ થતી આ દિવ્ય-માતૃ સત્સંગપૂર્ણ પત્રિકાનો લવાજમ દર : વાર્ષિક બાર ડોલર ($12) લેખે જે ભાષામાં રસ હોય તે માટે મોકલવા વિનંતિ છે.

વધુ માહિતિ માટે સંપર્ક સાધો :

મહાદેવ પટેલ

C/o. MA Ananadmayee Seva Samiti, Inc.
212, Moore Road, Wallingford 19086 - 6843
Tel. : 610 - 876 -6862
Fax : 610 - 876 - 1351
email : maha devpatel@netscape.net

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ॐ माँ

"पुकारो - बोलो - गाओ - भजो - जपो - माँ - माँ - माँ - माँ"

मातृ शरणम्

पूज्य श्री श्री माँ आनन्दमयी १०८ वां जयन्ती महोत्सव

Photo & Designs by Late S.N. Sopory, in Service of Shree Shree Ma, 1933-1979

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

માતૃવાણી

જ્યારે લક્ષ્ય સ્થિર થઇ જાય ત્યારે સીમાનું બંધન ખુલી જાય.

●

ભવ-યંત્રણા વગર ભવ-યંત્રના યંત્રી સાથે પરિચયની ઈચ્છા જાગૃત નથી થતી.

●

યાદ રાખો—શુદ્ધ ભાવ સાથે જ સાધના થાય.

●

સ્વયં સુંદર થઈને સુંદર હૃદય-આસન પર ચિરસુંદરને જો પ્રતિષ્ઠિત કરી શકો તો બધું જ સુંદર જણાશે.

●

જ્યારે, ગમે ત્યાં જાઓ, પૂર્ણ મન-પ્રાણથી જાઓ, ત્યારે જોશો કે કોઈ કોઈનું પારકું નથી.

●

સંસારમાં જેના આનંદનો માત્ર કણ લઈને બધા સુખેથી દિવસો પસાર કરે છે, એને જાણવા માટે કોઈ ઉત્સુક નથી.

●

સંસારનાં સુખ-દુઃખનાં આંદોલનથી મન ઘસાવાથી ક્યારેક મનમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને ઇશ્વરને મેળવવા માટેની વ્યાકુળતા જન્માવે છે.

●

એકલક્ષ્ય થઇને કર્મ કરતાં કરતાં કર્મસિદ્ધિનું કૌશલ સ્વયં વિદિત થઈ જાય છે.

●

અંદર-બહાર એકીસાથે જોવાની ઈચ્છા ન કરો તો એમનું સંધાન નથી મળતું.

●

યાદ રાખજો—ધર્મ પથ પર પ્રચ્છન્ન અહંકારની છાયા પણ લક્ષ્યને આચ્છન્ન કરી દે છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પરમાર્થની દિશા છે ક્રિયાયોગ, અને જગતની દિશા છે ક્રિયાભોગ.

•

ચંચળતા જેમ મનનો સ્વભાવ છે, તેમ શાંત થવું તે પણ એનો ધર્મ છે.

•

અચિંતા એ જ પરમ ધ્યાન છે. દોસ્ત કોણ ? જે ઈષ્ટ પ્રત્યે (આપણું) મન વાળી દે છે. પરમાર્થ માર્ગમાં આલસ્ય અને લાલસા એ બે વિઘ્નો છે.

•

ભગવત્-શક્તિને ભગવાનના કામમાં ન લઈને દુનિયાના કામમાં લેવાથી શક્તિનો ક્ષય થાય છે.

•

ગાય જેમ એના વાછરડાને ચાટી ચાટીને સાફ કરે છે, અને બધો મેલ સ્વયં આત્મસાત્ કરી લે છે, તે જ રીતે ભગવાન પણ એમના સંતાનનું બધું ખરાબ લઈને એને શુદ્ધ પવિત્ર કરી દે છે. ભગવાન જે કરે તે બધું જ મંગળ છે, મનુષ્ય માટે એ સમજવું અઘરું છે, તેથી પોતાની વાસના પૂરી ન થાય તો દુઃખ થાય છે. તેઓ દયામય, કરુણામય.

•

ગુરુએ જે માર્ગ જણાવ્યો છે, તે જ પથ પર ચાલવાનો પ્રયત્ન કરજો. કર્મ જો સારું લાગે તો તદ્‌બુદ્ધિથી કર્મ કરજો. દેશસેવા, ગૃહલક્ષ્મીની સેવા, બાલગોપાલની સેવા, પતિસેવા - તેઓ જ અનેક રૂપોમાં છે.

•

માત્ર ખાવા-સૂવામાં સમય વ્યતીત ન કરશો. અમૂલ્ય મનુષ્ય-જન્મ વૃથા ચિંતામાં નષ્ટ ન થાય; અને ધર્મશાળામાં ન રહેવું, પોતાને ઘરે જવાની ચેષ્ટા કરજો.

•

ગુરુ જેને જે ઉપદેશ આપે, અવિચારે ગ્રહણીય છે.

•

જ્યાં સુધી અહંબુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી ભગવાનની કૃપા પણ કર્મફલાનુયાયી છે. દયા-કૃપા વર્ષાધારાની જેમ (તેઓ) આપે છે. પાત્ર ચત્તું રાખવાથી એ ભરાઈ જાય છે. ઊંધું રાખવાથી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પાણી વહી જાય છે, ફસાઈ જ રહે છે.

●

કર્તવ્યબુદ્ધિ જ્યાં સુધી છે, માયા પણ ત્યાં સુધી છે. વાસના જ કર્તવ્ય રૂપે દર્શન આપે છે.

●

ચિત્ત જેટલું શુદ્ધ થશે, તદ્ભાવનામાં કર્મ પણ એટલું (જ) સુંદર થશે. જે કામ કરો તે સારી રીતે કરજો.

●

ભગવાનની કરુણા સર્વદા સર્વત્ર વર્ષિત થઇ રહી છે. પોતાને એ બાજુ ઉન્મુખ રાખવાથી જ એમનો પ્રકાશ મેળવી શકાય.

●

ગુરુતત્ત્વ બહુ જ ગંભીર છે. ગુરુ કહેવાથી એકમાત્ર સ્વયં એક જ. સ્વયં ભગવાન જ ગુરુરૂપે પ્રગટ થાય છે.

●

અચિંતા જ પરમ ધ્યાન.

●

જો પાર થવા ચાહતા હો તો માત્ર એમને ચાહો.

●

કર્મ અને ધર્મ જગતમાં ધૈર્ય એ જ પ્રધાન અવલંબન.

●

બાળકોને લખતાં-વાંચતાં શીખવવા માટે જેમ શરૂઆતમાં પરાણે કરાવવું પડે છે, તે જ રીતે નામ પણ શરૂઆતમાં પરાણે જ કરવું પડે છે. અભ્યાસ જોઈએ. અભ્યાસયોગમાં યુક્ત થવું.

●

એકનિષ્ઠાનું પ્રયોજન છે. એકનિષ્ઠ થવું એકમાત્ર ઈષ્ટના પ્રકાશ માટે.

●

નામ નામી અભિન્ન છે, અક્ષર એ ભગવાનનું જ રૂપ છે.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વિપત્તિને વિપત્તિ ગણવી જ નહીં. વિપત્તિ ગણવી તે જ પાપ છે. તેઓ જે કરે, બધું જ મંગળ માટે. કોઇ પણ અવસ્થામાં મનુષ્યે તૂટવું ન જોઈએ. આવું બધું જગતમાં થતું જ રહે છે.

●

ગાંઠ બાંધવી અને ગાંઠ ખોલવી બન્ને જ કામોમાં મન પરોવી શકાય. વિષય-ચિંતન કરવાથી મન કેવળ ગાંઠની જ સૃષ્ટિ કરે છે. ભગવાનના ચિંતનમાં મન પરોવવાથી એ ગાંઠ ખોલવાની કોશિશ કરે છે.

●

ચોવીસ કલાક છે સાધન-ભજનને માટે.

●

યથાર્થમાં જે આલોક ઇચ્છે, ભગવાન એને આપ્યા વગર રહી ન શકે.

●

જપ, ધ્યાન, એમનું સ્મરણ, સદ્‌ગ્રંથ-પાઠ—જેટલો દીર્ઘ સમય એમને સાથે રાખીને રહી શકાય, એટલો આલોક મેળવવાની યાત્રા.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રી શ્રીમાના ૧૦૮મા જન્મોત્સવ પ્રસંગે પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીનો વિશેષ સંદેશો :

ભીમપુરા
તા.૨૮-૦૧-૦૪

પરમ આરાધ્યા શ્રી.શ્રી માં ના
૧૦૮ માં જન્મજયન્તી ઉત્સવ દિવસ માં
એ સર્વે માતૃ ભક્તો ને વિનંતિ
કરું છું કે, નિયમ સંયમ, કરુણા
સત્ય, પ્રેમ-સેવાને સ્થાન દેવા.
ઈષ્ટ-જપ- પાઠ, સ્વાધ્યાય કરી, શ્રી.શ્રી
માં ના ચરણો માં આત્મ રૂપે અર્પિત
કરે, તે ઉચિત છે.

આશ્રમો માં જોઈ અનુષ્ઠાનો
ની ધરશે, પણ આ એક વિશેષ
ઈષ્ટ-ગુરૂ પૂજા થશે

(૧) ઈષ્ટ-જપ સંખ્યા અધિકરૂપે અધિક
૨) વિષ્ણુ સહસ્ત્ર નામ.
(૩) શિવ મહિમ્ન.
(૪) માતૃ ચાલીસા
(૫) હનુમાન ચાલીસા
(૬) સુન્દર કાંડ
૭) રામાયણ ના નવાહ્ન પાઠ
(૮) શ્રીમદ્ ભાગવત ની મૂલ આવૃત્તિ
(૯) દશ ઉપનિષદ ની મૂલ આવૃત્તિ
(૧૦) શ્રી.શ્રી માં ના ૧૦૮ નામ ના
આયોજન.

આ ઉપર્યુક્ત સર્વ ઉત્સવ
સંસ્થા ની શક્તિ, સમય, શ્રી.શ્રી
માં આનન્દમયી સંસ્થાના ભાવના-
અનુરૂપ અનુરોધ છે

દરેક ભક્ત શ્રી માં ભગવાન
ઉપર્યુક્ત જપ-પાઠ, ઉત્સવ પૂર્વક
કરશો એમ આશા છે

શ્રી ૐ
પૂર્ણ બ્રહ્મ નારાયણ ૐ

ઈતિ
સ્વામી ભાસ્કરાનંદ.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી પ્રસંગ

- અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્ત

વાતવાતમાં એક દિવસ જગદીશબાબૂએ મને કહ્યું, ''જો તમે મા સાથે મુલાકાત કરવા ઈચ્છતા હો તો હું તમને ત્યાં લઈ જઈ શકું.''

આવી તક છોડવાનું મને યોગ્ય ન લાગ્યું, કારણકે મેં વિચાર કરી લીધો હતો કે એકલા જઈને મુલાકાત કરવી તે મારે માટે શક્ય નહોતું, ખાસ કરીને એક મહિલા સાથે. આખરે જગદીશબાબૂનો પ્રસ્તાવ સ્વીકારી લઈને એક દિવસ નક્કી કર્યો. યાદ છે, એ દિવસે રવિવાર હતો. વહેલી સવારે એક વાર જોરદાર વરસાદ પડ્યો હતો. સવારે આકાશ મેઘાચ્છન્ન હતું. વચ્ચે વચ્ચે સૂરજ દેખાઈ જતો હતો. રસ્તા પર ઘણા ઓછા લોકોની અવર-જવર હતી. (ઢાકામાં) રમનાનું મેદાન જાણે જનશૂન્ય હતું. મને થયું કે વરસાદ પડ્યો તે સારું થયું, કદાચ મા પાસે ભીડ નહીં થાય અને મને વાતચીત કરવાનો અવસર મળશે.

અમે વાતો કરતા, કરતા રમનાના મેદાન સુધી આવી ગયા. આશ્રમ ક્યાં છે તેની મને ખબર નથી એ સાંભળીને જગદીશ બાબૂને જરા નવાઈ લાગી. લાગે જ, કારણકે વિસ્તૃત શ્યામલ મેદાન મધ્યે આરક્તશીર્ષ ઉન્નત મંદિર અનાયાસ લોકોની દૃષ્ટિને આકર્ષે છે. હું તે કેવો છું કે આ કોનું મંદિર છે, કોણે બનાવ્યું છે—તે વિષે મારા મનમાં કદી કોઈ જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન જ ન થઈ કે ન તો એના દર્શન કરવાની આકાંક્ષા ઉત્પન્ન થઈ ! ખેર, અમે બન્ને થોડી વારમાં આશ્રમમાં આવી પહોંચ્યા.

આશ્રમનું પ્રવેશદ્વાર પૂર્વ દિશા બાજુ છે. આશ્રમમાં પ્રવેશતાં જ પશ્ચિમ દિશામાં પતરાના છાપરાવાળું એક બૃહત્ નાટમંદિર દેખાય છે. પછીથી ખબર પડી કે એનું નિર્માણ શ્રી વિનય સેને એમની કન્યાની સ્મૃતિમાં કરાવ્યું હતું, અને માએ એનું નામકરણ કર્યું છે – 'નામઘર'. ઉત્સવો વખતે તે મંદિરમાં કીર્તન વગેરે થાય છે. એની ઉત્તર દિશામાં નાનકડી ગુફા જેવો ઈંટોનો એક ઓરડો છે. એમાં શ્રીશ્રીમાનું પાદપદ્મ-ચિહ્ન સ્થાપિત કરેલું છે. આ ઓરડાની બાજુમાં ઉત્તર તરફ આશ્રમનું મંદિર છે. મંદિરમાં ઘણા બધા વિગ્રહો સ્થાપેલા છે. વેદીની ઉપર વિષ્ણુ, અન્નપૂર્ણા અને કાલી એક જ આસન પર સ્થાપિત છે. વેદીની નીચે કાલી મૂર્તિનો એક ફોટો છે. અન્યાન્ય વિગ્રહો સાથે એની પણ પૂજા થાય છે. એ ફોટો જે મૂર્તિનો છે તે વેદીની નીચે એક ખાડામાં સ્થાપિત છે. વર્ષમાં એક વાર એ મૂર્તિનાં દર્શન થાય. શેષ સમય ખાડાનું દ્વાર બંધ રહે છે.

આ મંદિરની ઉત્તર-પૂર્વ બાજુએ એક સ્વચ્છ ઘાસની ઝૂંપડી છે. એની ભોંય અને આંગણું ઈંટોથી પાક્કું ચણેલું છે. આ જ ઓરડામાં મા રહે છે. અમે જ્યારે આશ્રમમાં પહોંચ્યા ત્યારે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા એ જ ઓરડાના આંગણામાં ઉત્તર-પૂર્વ દિશા બાજુ બેઠાં હતાં. પાસે જ એક પ્રૌઢા વિધવા બેઠી હતી. મને લાગ્યું કે કદાચ એ માની પરિચારિકા હશે. પછીથી ખબર પડી કે એ પણ અમારી જેમ આગંતુક છે.

જગદીશ બાબૂએ માના ચરણસ્પર્શ કરીને પ્રણામ કર્યા. મેં દૂરથી જ પ્રણામ કર્યા. માએ જગદીશ બાબૂ સામે જોઈને કહ્યું, ''પિતાજી, મજામાં છો ને ?''

જગદીશ બાબૂએ કહ્યું, ''હા મા, એક રીતે મજામાં છું.''

માએ જગદીશ બાબૂને એમની દીકરીઓનાં કુશળ-મંગળ પૂછ્યાં. તે પછી થોડી વાર સુધી બધાં જ નીરવ રહ્યાં. જગદીશ બાબૂ માને વાતચીત કરવામાં પ્રવૃત્ત કરવા માટે બોલ્યા, ''મા, કંઈ જ ગમતું નથી.''

માએ કહ્યું, ''ન ગમવાની વાત જ છે, કારણકે તમે લોકો તો આનંદની મૂર્તિ છો. ખંડ આનંદ તમને એનામાં કેમ રાખી શકે ? અખંડ આનંદનું આસ્વાદન તમારી અંદર મોજુદ છે. જુઓ, બજારમાં જતી વખતે તમે લોકો ઘણી વાર કહો છો કે આ શાક લાવજો, પેલું શાક લાવજો. એનું કારણ એ છે કે એ શાકો તમે ખાધાં છે અને એના સ્વાદથી પરિચિત થઈ ગયા છો, એટલા માટે જ ફરી ભોગ કરવા માટે ખરીદવાનું કહો છો. આ જ પ્રમાણે તમારા પ્રત્યેકમાં સચ્ચિદાનંદનું આસ્વાદન છે અને સંસારમાં એ જ આનંદની શોધમાં આંટાફેરા કરો છો. ક્યારેક ધારો છો કે આનંદ કદાચ ધનમાં છે, ક્યારેક સમ્માનમાં, ક્યારેક દીકરા-દીકરીમાં - આ જ રીતે કોઈને કોઈ ધારણા સાથે ચક્કર મારો છો. પણ કોઈ પણ ચીજ એ સચ્ચિદાનંદનો આનંદ નથી આપતી. માટે જ શાંતિ પ્રાપ્ત નથી કરી શકતા. કંઈ જ સ્થાયી રૂપે ગમતું નથી.''

જગદીશબાબૂએ પૂછ્યું, ''તો પછી સ્થાયી ઉપાય શો ?'' માએ કહ્યું, ''નામ લેતા રહો. સર્વથા નામ લો, એનાથી બધું મેળવશો. શાંતિ, મુક્તિ બધું જ નામથી પ્રાપ્ત થાય છે.''

મેં પૂછ્યું, ''જો શાંતિ-મુક્તિ નામથી પ્રાપ્ત થઈ જાય તો ગુરુની કંઈ જરૂર નથી ?''

અત્યાર સુધી મા જગદીશબાબૂ સામે જોઈને બોલતાં હતાં. મારો પ્રશ્ન સાંભળીને મારી સામે જોઈને બોલ્યાં, ''ભલે, પિતાજી, તમે જો એમ વિચારતા હો કે ગુરુ વિના તમારું કામ થઈ જશે તો એમાં દોષ શો ? તમે આમ જ નામ કરતા જાઓ, એનાથી થઈ જશે. જગતમાં કોઈ ચીજ વ્યર્થ નથી જતી. આ જે ઝાડ પરથી પાન ખરે છે તે પણ વૃથા નથી. તમે લક્ષ્ય કરો કે ન કરો, આ પણ તમારી ઉપર એની છાપ મૂકતું જાય છે. કદાચ સમય આવે એ પુનઃ જાગી ઉઠશે. માટે નામ કરવાથી ફળ પ્રાપ્ત કરશો જ. હા, એ સાચું છે કે જેમ રોગી ઘણા દિવસોથી માંદો હોવાથી દુર્બળ અને સામર્થ્યહીન થઈને વિચાર કરવા માંડે કે જો કોઈ એની પથારી પાસે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

બેસે તો એ એને પકડીને ઊઠી શકે. એકલા ઊઠવું-બેસવું એને માટે અશક્ય થઈ જાય છે. આ જ પ્રમાણે કોઈ કોઈ સ્વયં સાધના કરતાં કરતાં ક્લાંત અને નિરાશ થઈને વિચાર કરે કે જો કોઈ ગુરુ હોત તો એના સહારાથી એ વધારે આગળ વધી શકત. મનુષ્ય ઉપલક્ષ્ય વગર ચાલી ન શકે, એટલા માટે જ ગુરુની આવશ્યકતા હોય છે. એનો અર્થ એવો નથી કે ગુરુ વિના ભગવાનને ન બોલાવી શકાય.''

આવી જાતની બહુ વાતો થઈ. બધી જ વાતો મધુર લાગી. મા તો સર્વદા હસતાં રહે છે. વચ્ચે વચ્ચે હાસ્યની છોળો વેરાતી જાય છે. એ હાસ્ય અભિનવ છે. આપણા હાસ્યની માફક દુઃખ અને નિરાશા મિશ્રિત નથી. ગોમુખ-નિઃસૃત ગંગાની પાવન ધારા જેવી અનાવિલ ઉદ્દામ છે. એની પુણ્ય ધારા મન-પ્રાણને જાણે પ્લાવિત કરી નાખે છે.

આ ઘટના પછી લાંબા સમય સુધી માને મળી ન શક્યો. ત્યાર પછી મને પૂજા (નવરાત્રિ) વખતે રજાઓ મળી. હવાફેર માટે સકુટુંબ કાશી આવ્યો. કાશીમાં 'ગવર્મેન્ટ સંસ્કૃત કૉલેજ'ના અધ્યક્ષ મહામહોપાધ્યાય શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ એમ. એ. મહાશય સુપ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ છે. નાનપણથી જ મારી સાથે સ્નેહ રાખે છે. તેઓ અગાધ પંડિત છે તથા સાધન-ભજનમાં ઉન્નત છે, શ્રીવિશુદ્ધાનંદ પરમહંસના શિષ્ય છે. એક દિવસ એમના ઓરડામાં શ્રીશ્રીમા આનન્દમયીના ઘણા ફોટા જોયા. એ બધા એમના ગુરુદેવના ફોટાની જોડે હતા. ગોપીનાથજીમાં સંકીર્ણતા જરીકે નથી. માના ફોટા ગોપીનાથજીમાં ઓરડામાં છે તે જોઈને મેં પૂછ્યું, ''તમને આ ફોટા ક્યાંથી મળ્યા ? માની સાથે શું તમારે પરિચય છે ?''

એમણે કહ્યું, ''હા, હરિદ્વારમાં મા ૭-૮ દિવસ માટે હતાં. તે ઉપરાંત એમને કાશીમાં પણ જોયાં છે.''

મેં પૂછ્યું, ''સારું, માને જોઈને તમને કેવું લાગે છે ? તેઓ કયા ''સ્ટેજ''નાં છે ?''

ગોપીનાથબાબૂએ દાર્શનિક પરિભાષામાં કંઈ કહ્યું જે હું સમજી ન શક્યો. ઉત્તરમાં બોલ્યા, ''તો પછી કયા સ્ટેજનાં છે એમ કેમ પૂછો છો ?''

અજ્ઞ હોવા છતાં પ્રજ્ઞાવાનોની જેમ પ્રશ્ન પૂછવાને કારણે હું સહેજ લજ્જિત થયો, જો કે લજ્જિત થવા જેવું મારે માટે કંઈ કારણ નહોતું, કારણકે ગોપીબાબૂની આગળ પાંડિત્ય-પ્રદર્શનનું દુસ્સાહસ કરવાની ઈચ્છા મારા મનમાં નહોતી. ખેર, મેં કહ્યું, ''તમે સામાન્ય રૂપે મને કહો કે માની કઈ સ્થિતિ છે ?''

ગોપીબાબૂએ કહ્યું, ''માની વાતો સાંભળ્યા પછી અને એમના ભાવો પર ધ્યાન આપ્યા પછી મેં શાસ્ત્રો સાથે એ મેળવ્યું તો એવા નિર્ણય પર આવ્યો કે **મામાં પૂર્ણજ્ઞાનની સ્થિતિ છે.**''

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આ વાતનો અર્થ હું બરોબર સમજી ગયો એમ નથી; છતાં મને લાગ્યું કે મા પેલા પ્રાચીન મંત્રદ્દષ્ટાઓ સમાન છે જેમણે ક્યારેક ઉદાત્ત કંઠે ઘોષણા કરેલી —

। वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।

•

પૂજાની રજાઓ પૂરી થયે હું જ્યારે ઢાકા પાછો આવ્યો ત્યારથી બન્ને વાર મા પાસે જવા લાગ્યો. સવારે કૉલેજનું કાર્ય પતાવીને મા પાસે બેએક કલાક જઈને બેસતો. સાંજે પત્નીને અને છોકરીઓને લઈને જતો. મને સવારનો સમય ગમતો, કારણકે ત્યારે વિશેષ ભીડ નહોતી થતી. માને શ્રીમુખેથી અનેક વાતો સાંભળવા મળતી. ક્યારેક એમના જીવનની ઘટનાઓ તો ક્યારેક ઉપદેશો. કોઈ કોઈ વાર વાતો કરતી વખતે એવું લાગતું કે જાણે ભાવાવેશમાં આવી ગયાં હોય, મુખમંડળ ઈષત્ રક્તિમાભ, બન્ને નેત્રો ઉજ્જવળ, જ્યોતિર્મય, સ્થિર, કોઈ બાહ્ય વસ્તુ સાથે આબદ્ધ નથી. સારગર્ભિત વાતો નિર્ઝરિણીના સ્રોતની જેમ અનાયાસ વહેતી આવે છે, અને એ વાતો શક્તિમંત છે એનો સ્પષ્ટ અનુભવ હું કરતો રહ્યો. જે લોકોએ પ્રત્યક્ષ જોયું છે, તેઓ જ એ સમજી શકશે.

•

આજે માતાજીનો વાતચીત કરવાનો ભાવ છે જોઈને મેં પ્રશ્ન કર્યો.

હું - 'માતાજી, આપે ક્યારથી ગૃહસ્થોના ઘરમાં રહેવાનું છોડ્યું ?

માતાજી - જ્યારે જ્યોતિષ અને ભોલાનાથને લઈને રાયપુર ગઈ ત્યારે જ ખ્યાલ થયો કે દેવાલય, ધર્મશાળા, ગોશાળા, ઘર-પરિત્યક્ત મકાન (અર્થાત્ જે ઘરમાં કોઈ રહેતું ન હોય) ઈત્યાદિમાં રહેવાશે. આ ખ્યાલ જ ચાલુ છે.

હું - એક ''ખ્યાલ'' જ્યારે આટલા દિવસો સુધી ચાલુ રહ્યો છે તો અવશ્ય એનું કોઈ કારણ છે. એના પહેલાંની જે ઘટના દેખાય છે તે છે આપના કેશોનું કપાવું.

માતાજી - (હસીને) ગૃહસ્થોને ઘેર જઈશ નહીં, તેથી કેશોને કાપવામાં આવ્યા, આ પ્રકારનો સંકલ્પ લેવામાં આવ્યો હતો એમ નથી. બરાબર સંભાળ ન લેવાને કારણે કેશોએ જટાનું રૂપ લઈ લીધેલું, માટે કાપી નાખવામાં આવ્યા.

હું - ઘણા વખત પહેલાં આપ એક એક દિવસને અંતર આહાર કરતાં હતાં. એ પણ શું આપના ''ખ્યાલ''ને લીધે કે પછી એ ''ખ્યાલ'' ગૃહસ્થોને ઘેર ન જવાના વર્તમાન સમયના ''ખ્યાલ'' જેવો છે ?

માતાજી - ના, એ દિવસોમાં એક દિવસ છોડીને જે ભોજન લેવામાં આવતું હતું તેમાં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

એક ઉદ્દેશ્યને પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો. અત્યારે જે (છે કે) ગૃહસ્થોને ઘેર જવાનું નથી થતું તે કેવળ ખ્યાલને માટે, અને એ ખ્યાલ હજી પણ ચાલુ છે.

હું - કયા ઉદ્દેશ્યથી આપ અક્કેક દિવસ પછી આહાર કરતાં હતાં ?

માતાજી - જ્યોતિષની જ્યારે ખાસ્સી અસ્વસ્થતાની હાલત ચાલતી હતી, તે દિવસોમાં એક દિવસ નિરંજને આવીને કહ્યું, "મા, જ્યોતિષના ગળામાંથી બહુ લોહી નીકળે છે, એટલું લોહી નીકળે છે કે સામે મૂકેલું વાસણ ભરાઈ જાય છે. આ બાજુ, જ્યોતિષની દાળ-ભાત ખાવાની ઘણી ઈચ્છા છે, પણ ચિકિત્સક તથા એમના ઘરના લોકો કોઈ રીતે એમને દાળ-ભાત ખાવા નથી દેતા. જ્યોતિષ જો મરી જાય તો બહુ જ દુઃખ રહેશે કે મૃત્યુ પહેલાં એને સામાન્ય દાળ-ભાત પણ ખવડાવી ન શકાયું." નિરંજને ખૂબ જ વ્યથિત હૃદયે આ બધી વાતો કરી. એ લોકો બાલ્યકાળથી મિત્રો હતા. ગમે તે હોય, આ બધી વાતો સાંભળીને એક દિવસ બપોરે ભોલાનાથ અને હું શાહબાગથી જ્યોતિષને જોવા ગયાં. જ્યોતિષને માટે ઘણું ખરું ફૂલ ઈત્યાદિ લઈ જવામાં આવતું. જેવી રીતે ફૂલ લઈ જતી, એ દિવસે તે જ પ્રમાણે દાળ-ભાત હાથમાં લઈ ગઈ. જ્યોતિષની પત્ની ત્યારે જ્યોતિષની પાસે જ બેઠી હતી. એણે અમને લોકોને આવતાં જોઈને વિચાર કર્યો કે અમે લોકો થોડીક વાર જ્યોતિષની પાસે રહીશું, એટલે એ એને કામે અન્યત્ર જતી રહી. જ્યોતિષ મચ્છરદાની કરીને સૂતો હતો. એ જ હાલતમાં હાથોમાં લાવેલાં દાળ-ભાત એને ખવડાવી દેવામાં આવ્યાં. એણે પણ ખૂબ તૃપ્તિથી ખાધું. કોઈને પણ આ વાતની ખબર ન પડી. જ્યોતિષની પત્નીની ઉપસ્થિતિમાં એ ખવડાવી ન શકાત એવું નહોતું, કારણ જ્યારે ખ્યાલ થયો હતો, ત્યારે એની જ સામે જ જ્યોતિષને ખવડાવી દેત. તે પછી જે બન્યું તે તો તમે લોકો જાણો જ છો. અમે લોકો હરિદ્વાર જતાં રહ્યાં. જ્યોતિષની હાલત જ્યારે ખૂબ ખરાબ થઈ, તે તાર દ્વારા સોલનમાં અમને લોકોને સૂચિત કર્યું હતું, તેમ જ એ વખતે જે દેખાયું તે બધી વાત તો તમને લોકોને કહેવામાં આવી છે. ત્યાર બાદ જ્યોતિષ ધીમે ધીમે સ્વસ્થ થયો તેમ જ એની નોકરીએ જતો થયો. પછીથી પેન્શન લઈને આ શરીર સાથે રહેવા માંડ્યો.

આ વખતે અમે લોકો એક વાર મસૂરીમાં હતાં. ભોલાનાથ સાધન કરવા માટે ઉત્તરકાશી ચાલી ગયા. જ્યોતિષ અને હું મસૂરીમાં ધર્મશાળામાં રહેવા લાગ્યા. એક દિવસ જ્યોતિષને પેટની ગરબડ થઈ ગઈ, એથી એને એટલી બધી નબળાઈ લાગવા માંડી કે એને માટે હરવું ફરવું કે વાતો કરવી અશક્ય હતી. એવી હાલત હતી કે તે વખતે એને તથા આ શરીરને જોનારું કોઈ નહોતું. જ્યોતિષ એના ઓરડામાં સૂતો હતો. એને જોઈને એવું લાગતું હતું કે જાણે એક મડદું પડી રહ્યું છે. આ શરીર ધર્મશાળાના બીજા ઓરડામાં હતું. જ્યોતિષની હાલત જોઈને આ શરીરને ખ્યાલ થયો કે જ્યોતિષના યક્ષ્મારોગ વખતે જેટલાં દાળ-ભાત ખવડાવવામાં આવ્યાં હતાં તેને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

જ કારણે એનું જીવન આટલા દિવસ ચાલ્યું. હવે એનું ફળ સમાપ્ત થઈ રહ્યું છે, માટે જ જ્યોતિષની આ હાલત. એટલા માટે જ એ વખતે ખ્યાલ થયો કે આ શરીર એક દિવસના અંતરાલે ભોજન લેશે.

હું - એનાથી જ્યોતિષબાબૂનું શું થયું ?

પટલદાદા - કેમ ? એક દિવસ માતાજી ભોગ ગ્રહણ કરતાં હતાં, જે દિવસે માતાજી નહોતાં ખાતાં તે દિવસનું ભોજન જ્યોતિષના ઉદ્દેશ્યથી અપાતું હતું.

માતાજી - સમજ્યા ને ?

હું - હા મા, હવે સમજાયું.

માતાજી - જ્યોતિપને સાજો રાખવા માટે એક દિવસના અંતરાલમાં ભોજન શરૂ કરવામાં આવ્યું. કેટલાંક વર્ષો આમ જ ચાલ્યું, તે પછી જ્યોતિષે અચાનક ભાત લેવાનું છોડી દીધું. એણે ભાત લેવાનું કેમ છોડ્યું તે કહું છું. જ્યોતિષને એક વાર છ મહીના માટે સોલનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. યોગીભાઈ (સોલનના રાજા) ને કોઈ સંતાન નથી, તેથી ઘણાને એમને માટે દુ:ખ કરતા એણે જોયા હતા. આ બધું જોઈને એના મનમાં સંકલ્પનો ઉદય થયો કે યોગીભાઈને એક પુત્ર સંતાન થાય, તે માટે એ પ્રયાસ કરશે. આ જ ઉદ્દેશ્યથી એણે ભાત લેવાનું છોડી દીધું હતું. મને એ વિષે એણે કંઈ નહોતું જણાવ્યું. આ શરીરને અધ્યાત્મ સંબંધી જિજ્ઞાસાઓ સિવાય બીજું કંઈ કહેવાનું એને પસંદ નહોતું. રોગ, મુકદમા, પરીક્ષામાં પાસ થવાનું વગેરે ચર્ચા જ્યારે (આ) શરીર સામે થતી તો એ કહેતો, ''આ બધી વાતો માની પાસે કેમ ? આ તો અમે લોકો જ જણાવી શકીએ છીએ. હા, અધ્યાત્મ સંબંધી કંઈ જાણકારી લેવી હોય તો કેવળ એ જ માને પૂછી શકો છો. એક વાર એક છોકરો આ શરીરને પૂછવા આવ્યો કે પરીક્ષામાં પાસ થશે કે નહીં. જ્યોતિષે એને એક બાજુએ લઈ જઈને કહ્યું, ''આ બધી વાતો માને કેમ પૂછો છો ? હું જ તમને કહી દઉં છું કે તમે બીજી શ્રેણીમાં પાસ થશો. જો અધ્યાત્મ-સંબંધી કંઈ જિજ્ઞાસા હોય તો તે માને પૂછી શકો છો.'' અમે લોકો જ્યારે નૈનીતાલમાં હતાં ત્યારે પેલા છોકરાએ આવીને જ્યોતિષની તપાસ કરી. એ જ્યોતિષને કેમ શોધે છે એમ પૂછ્યું ત્યારે એણે કહ્યું, ''એમણે મને કહ્યું હતું કે હું બીજી શ્રેણીમાં પાસ થઈશ. એવું જ થયું છે. એમને આ જ જણાવવા આવ્યો છું.'' જ્યારે એને જણાવવામાં આવ્યું કે જ્યોતિષ હવે આ દુનિયામાં નથી ત્યારે એ અત્યંત દુ:ખિત થઈને ચાલ્યો ગયો. જ્યોતિષની આ રીતે કેટલીક શક્તિઓ હતી. તમે લોકો પણ જાણો છો કે એક વાર તારાપીઠમાં એ પોતાના સંકલ્પ-બળથી દેહત્યાગ કરવાનો હતો. રાયપુરમાં એણે મને કહ્યું હતું (કે) એને ક્રમધારાથી જડ સમાધિ, સવિકલ્પ સમાધિ તથા નિર્વિકલ્પ સમાધિ નહીં થાય. એનું કારણ પૂછ્યું તો એણે કહેલું (કે) એ ગમે તે સમાધિ એની ઈચ્છિાથી લાવી શકે છે. મેં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

જ્યારે એને કહ્યું, "અચ્છા, બતાવ તો, તું સમાધિ કેવી રીતે લાવી શકે છે ?" ત્યારે એ સ્થિર થઈને બેસી ગયો. મેં જોયું, એ ક્રમશઃ સ્તબ્ધ થઈને ઊંડી સમાધિમાં ડૂબતો જાય છે. આ જોઈને ભોલાનાથ વખતે જેમ મસ્તકસ્પર્શ કરીને એમની સમાધિ ભંગ કરેલી, જ્યોતિષ વખતે પણ એવી જ રીતે કરવામાં આવ્યું."

●

त्वमेकं शरण्यं त्वमेकं वरेण्यं
त्वमेकं जगत्पालकं स्वप्रकाशम्।
त्वमेकं जगत्कर्तृपातृप्रहर्तृ
त्वमेकं परं निश्चलं निर्विकल्पम्॥

તમે જ એક શરણ લેવા યોગ્ય છો, તમે જ એક વરણ કરવા યોગ્ય છો, તમે જ એક જગતના પાલક છો અને પોતાના પ્રકાશથી પ્રકાશમાન્ છો. તમે જ આ જગતના કર્તા છો, પોષક છો, સંહારક છો, તમે જ એક પરમ નિશ્ચલ અને નિર્વિકલ્પ છો.

- શ્રીમદ્ ભાવગત

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રી શ્રી આનન્દમયી માના પદપ્રાંતમાં

- સ્વ. ગીતા ભટ્ટાચાર્ય

(ઈ.સ. ૧૯૩૫, વિંધ્યાચલ)

ધીમે ધીમે એ પ્રત્યાશિત દિવસ આવી પહોંચ્યો. સંધ્યાકાળે મા આશ્રમમાં પહોંચશે, તેથી અમારે ઘેરથી દાદાજીએ માને લઈ આવવા માટે રેલ્વે સ્ટેશને મોટર મોકલી. અત્યારનું ખબર નથી, પણ ત્યારે શ્રી શ્રી આનન્દમયીમાના આશ્રમમાં જવા માટેનો કોઇ જુદો રસ્તો નહોતો. પહાડની નીચેથી જે રસ્તે મોટર આવે તે જ રસ્તે આવવું પડતું, અને ડાબી બાજુએ આંબાના ઝાડ પાસેથી ગાડી અમારા ઘર સુધી જ પહોંચી શકતી (સ્વ. મહેશચંદ્ર ભટ્ટાચાર્યનું મકાન 'ભજનાલય' આશ્રમની બાજુમાં હતું.) ત્યાર પછી ડાબે હાથે વળીને પગપાળા આશ્રમ સુધી જવું પડતું. તે દિવસોમાં ઈલેક્ટ્રિક લાઈટો ત્યાં કોઇ પણ જગાએ હતી નહિ, તેથી સંધ્યાકાળે સળગતાં ફાનસો લઈને લોકો અપેક્ષા કરતા હતા. ટ્રેન મોડી હોવાથી આનન્દમયી મા તથા એમની સાથેનાંને આવતાં મોડું થયું હતું, એ મને યાદ છે. સવારે જ દાદાજીએ એક પુષ્પહાર લાવી રાખેલો, શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા જ્યારે અમારા ઘર સામેથી જાય ત્યારે એ હાર એમને પહેરાવી દેવો એવો વિચાર હતો. તેથી ઘરની બહાર ક્રુટ્ટિકાકા સાથે હું શ્રીશ્રીમાના આવવાની અપેક્ષા કરતી હતી. આખરે મોટર આવીને પેલા મોટા આંબા પાસે ઊભી રહી. ત્યાં ફાનસનો પ્રકાશ હતો, તેથી ઘર પાસેથી જ અમે બધાં જોઈ શકતાં હતાં. કેટલાક પુરુષો અને કેટલીક સ્ત્રીઓને સાથે લઈને શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા ગાડીમાંથી ઊતર્યાં. પરંતુ આ શું ? મેં તો એમનું મુખ મારી પોતાની માના મુખરૂપે જોયું. તે પછી શ્રી શ્રી મા દલબલસહિત સામેથી આવ્યાં—પછી પાસે—પછી વધારે પાસે. અત્યારે બહુ સ્પષ્ટ યાદ નથી, તેમ છતાં મનમાં એટલી સ્મૃતિ છે કે મેં તે દિવસે માનાં અનેક રૂપે દર્શન કર્યાં. અસ્પષ્ટરૂપે યાદ છે કે મેં અમારા ઘરની બીજી બાજુએ પહાડમાં 'મોતિયા તળાવ'ને કિનારે રાધાકૃષ્ણનું જે મંદિર છે, તે જ કૃષ્ણરૂપે જોયાં, અને કદાચ એવું બોલી પણ ખરી. બધાંએ પૂછયું ત્યારે કહ્યું કે "ત્યાં કૃષ્ણના મુખ પર જેવું પ્રસ્વેદબિંદુ કોઇ કોઇ વાર જોઉં છું, તેવું જ અત્યારે પણ જોઉં છું." બધાં "હા હા" કરતાં હસી પડ્યાં. તે પછી બધાં મારી મશ્કરી કરવા માંડ્યાં. "બોલ તો અત્યારે કોણ દેખાય છે" અથવા "શું દેખાય છે" ઈત્યાદિ. શું જોયું તે સ્પષ્ટરૂપે યાદ નથી પરતું જુદે જુદે વખતે જુદું જુદું જોયું તથા ત્યારે તે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો અને બધાં જ હસી પડ્યાં. આ રીતે થોડોક સમય પસાર થયા પછી તેઓ (મા) એકદમ મારી સામે આવી ગયાં. પહેલી પંક્તિની વચ્ચે જ શ્રીશ્રી આનન્દમયી મા હતાં. હાર મારા હાથમાં છે—એમને હાર આપવા ગઇ ત્યારે જ જોયું કે તેઓ તો મારી મા (જન્મદાત્રી) છે ! તરત જ હારને બે હાથે પકડી રાખ્યો, આપ્યો નહીં. હું કોઇ રીતે સમજી શકી નહીં કે મારી મા અહીયાં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આ પરિવેશમાં કેવી રીતે આવી ! બધાં બોલ્યાં "માને માળા પહેરાવો"—માએ પણ માથું નીચું કર્યું. મેં તરત જોયું મારી મા ! અને મેં તરત હાથ નીચો કરી દીધો. બધાં આમ ખૂબ આનંદ કરવા લાગ્યાં પરંતુ બધાનો જ અંત હોય છે. પછી આનન્દમયી માએ એમનો જમણો હાથ ઊંચો કરીને બધાંને ચુપ રહેવાનું કહ્યું, બોલ્યાં "તમે બધા ઊભા રહો, હું જોઉં છું." મને પૂછ્યું "બંધુ (દોસ્ત), તારી માનું નામ શું છે?" આટલી મહાન વ્યક્તિ પાસેથી 'બંધુ' સાંભળવું કેવું લાગે, એમ વિચાર્યું, ત્યારે કોઇએ મને સમજાવ્યું કે તેઓ બાળકોને 'બંધુ' કહે છે. મેં મોઢું નીચું કરી દીધું. એમણે ફરીથી મને એ જ પ્રશ્ન પૂછ્યો, છતાં હું ચૂપ રહી. ત્યારે પિશિમા એટલે બંગાળીમાં 'ફોઈ'. પિશિમાએ (ગૂરુપ્રિયાદેવી) કહ્યું "તારી માનું નામ બોલ." પછી મેં એમને કહ્યું 'માનું નામ બોલાય નહીં." (અમને નાનપણથી ઘરમાં શીખવાડ્યું હતું કે માનું નામ બોલાય નહીં.) બધાં હસી પડ્યાં. પિશિમાએ મને સમજાવતાં કહ્યું કે શ્રી શ્રી આનન્દમયીમા આગળ માનું નામ બોલવાથી કોઇ જ દોષ નહીં લાગે. એટલે હું બોલી "શ્રીયુક્તા કનકપ્રભાદેવી." આનન્દમયીમા એમનો જમણો હાથ પોતાની છાતી પર મૂકીને બોલ્યાં "આ શરીરનું નામ નિર્મલા. તારી માનું નામ શું કનકપ્રભા? અને તારા આ બંધુનું નામ નિર્મલા. હવે શું સમજી ?" ત્યારે શું સમજી ખબર નથી.—બે હાથે હાર લઇને એમને પહેરાવવા માટે બે હાથ ઊંચા કર્યા એટલે શ્રીશ્રી મા એમનું માથું નીચે લાવ્યાં. મેં જોયું—માથા પર અંબોડો બાંધેલો છે. સફેદ ચાદર અને લાલ કિનારની સાડી પહેરી છે. મેં હાર એમને પહેરાવી દીધો. તેઓ ટટ્ટાર થઇને ઊભાં રહ્યાં. ગળામાં હાર ઝૂલવા લાગ્યો. પિશિમાએ શ્રીશ્રીમાને અને તે પછી બાબા ભોલાનાથને પ્રણામ કરવાનું કહ્યું. એમના કહેવા મુજબ તેઓને પ્રણામ કર્યા. મા ડાબી બાજુને રસ્તે સંગીસાથીઓ સાથે આશ્રમ તરફ ચાલવા માંડ્યાં. હું ઉત્તેજનાથી, વિભ્રાંતિથી અને આનંદથી જાણે મોહિત થઇ ગઇ.

બીજે દિવસે સવારે આનન્દમયી મા પાસેથી દાદાજી પાસે ખબર આવી—કે મારે તે દિવસે બપોરે આશ્રમમાં ભોગપ્રસાદ લેવા જવું. ખબર જાણ્યા પછી સ્નાન કરીને હું આશ્રમે ગઇ. એટલું યાદ છે કે એ દિવસે આશ્રમમાં ભીડ હતી. આશ્રમના નીચેના હોલનો દરવાજો બંધ હતો. હું આવી છું તે અંદર ખબર પડ્યા પછી મને બોલાવીને ઓરડાની અંદર લઇ જવામાં આવી. જોયું તો મા ભોગ માટે બેઠાં છે. એમની જમણી બાજુએ પિશિમા એમને જમાડવા માટે બેઠાં છે. એક સધવા મહિલા પીરસે છે. શ્રી શ્રી માના નિર્દેશથી મારે માટે જમવા બેસવાની જગા થવા માંડી-માએ કહ્યું, "એ બાજુ નહીં, આ બાજુ, હજી પાસે" (એમની જમણી બાજુએ. આ રીતે ખસવાથી એ મને બરોબર જોઇ શકતાં હતાં.) મારે માટે આસન, થાળી અને ગ્લાસમાં પાણી આપવામાં આવ્યું. એમના કહ્યા પ્રમાણે હું ત્યાં બેસી ગઇ. મેં જોયું કે આનન્દમયીમાએ સફેદ બ્લાઉઝ અને સફેદ લાલ કિનારની સાડી પહેર્યાં છે, ગળામાં સોનાનો હાર, હાથમાં શંખની ચૂડી અને થોડીક ગાછી બંગડીઓ. સેંથીમાં કંકુ અને કપાળે કંકુનો મોટો ચાંલ્લો, માથા પર અંબોડો. સાડી અમારા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પૂર્વ બંગાળની સ્ત્રીઓની જેમ પહેરેલી—બહુ જ મારી માની જેમ. પરંતુ ત્યારે ક્યાંથી જાણે ઘણો તફાવત લાગ્યો. મુખ મારી મા જેવું નહીં, જાણે સહેજ ગોળાકાર, આંખ અને દૃષ્ટિ જાણે ઘણી જુદી. તે જ વખતે પેલાં મહિલાએ મારી થાળીમાં પણ થોડું થોડું પીરસ્યું. મા અને પિશિમાના કહેવાથી મેં ખાવાનું આરંભ કર્યું. મારી દૃષ્ટિ વારંવાર શ્રી શ્રી આનન્દમયીમાના મુખ તરફ જતી હતી—અને ત્યારે જ મેં જોયું કે તેઓ મને જ જોઇ રહ્યાં છે. થોડી વાર પછી એમણે પોતાની થાળીમાંથી થોડુંક ખાવાનું મારી થાળીમાં આપવાનું કહ્યું, કહેતાંવેંત એમ કરવામાં આવ્યું. પેલાં સધવા મહિલાએ માની થાળીમાંથી મારી થાળીમાં ખાવાનું મૂક્યું. મેં હાથ ખસેડી લીધો. માથું નીચું કરીને ખાવાનું બંધ કર્યું. ઓરડામાં જે થોડીક સ્ત્રીઓ હતી એમણે વારંવાર મને ખાવા માટે કહ્યું, મેં કોઇ જ જવાબ આપ્યો નહીં. માની દૃષ્ટિમાં ઔત્સુક્ય અને કૌતૂહલ—બોલ્યાં, ''બંધુ, ખા.'' મેં નીચે સ્વરે ઉત્તર આપ્યો, ''પિશિમાએ મને કહ્યું છે કે મારાં મા બાપના પતરાળા સિવાય બીજા કોઇના પતરાળામાંથી ખવાય નહિ.'' મા મીઠું મીઠું હસવા લાગ્યાં. તત્ક્ષણ પિશિમાને ખ્યાલ આવ્યો, તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઇને બોલ્યાં, ''અરે, આ માનો પ્રસાદ છે. ખા, ખા, જલ્દી ખા.'' એટલે હું ફરી ખાવા માંડી. એવું લાગ્યું કે આ પ્રસાદની તોલે કંઇ નથી. એટલો બધો ભાવ્યો. થોડી વારમાં જ મારી દૃષ્ટિ માની દૃષ્ટિ સાથે મળી. પહેલાં તો સારું લાગ્યું, પછી માની દૃષ્ટિ ગંભીર અને જાણે સહેજ તીવ્ર થઇ, મને પરસેવો છૂટ્યો, મારું ખાવાનું બંધ થઇ ગયું, અસ્વસ્થ થઇ ગઇ. જે અનુભૂતિ હતી તે ત્યારે પણ સમજી નહોતી શકી ને અત્યારે પણ કોઇને સમજાવી નહીં શકું. થોડીક ક્ષણો આમ રહ્યા પછી માની દૃષ્ટિ સ્વાભાવિક થઇ. મને થયું કે જાણે મારી દૃષ્ટિમાંથી એમણે પોતાની ઇચ્છાથી દૃષ્ટિ ખસેડી લીધી. ત્યાર પછી જેટલી વાર સુધી જમવાનું ચાલ્યું તેટલી વાર વચ્ચે વચ્ચે તેઓ મધુર ભાવે હસીને મને જોતાં રહ્યાં. આ પ્રથમ અનુભૂતિ આ જીવનમાં કદીયે ભૂલાશે નહિ.

•

વારાણસી આશ્રમમાં ગંગા કિનારેના ચોકની નીચે એક ઓરડો હતો. આશ્રમના આંગણામાંથી બે ત્રણ પગથિયાં ઊતરીને ત્યાં જવાતું. એ ઓરડામાં ઘણી વખત મા ભક્તવૃંદ સાથે બેસતાં. એ ઓરડો એક વાર ગંગામાં તૂટી પડ્યો, પછી ફરીથી ત્યાં ઓરડો બનાવવામાં આવ્યો પરંતુ એનો દરવાજો ગંગા બાજુથી હતો અને પછી જોયું કે ત્યાં સાધુ મહાત્માઓ રહે છે.

એક દિવસ બપોરે પિતા સાથે હું આશ્રમમાં ગઇ. જઇને જોયું તો આગળના એ જ ચોકની નીચેના ઓરડાને છેડે ગંગા તરફ પાછળ એક નાની પાટ ઉપર મા બેઠાં છે. નીચે જમીન ઉપર આસન પાથરીને શ્રીશ્રીમાની બે બાજુ જે બે પ્રસિદ્ધ પંડિતો સામસામે બેઠા બેઠા કોઇ ગૂઢ વિષય પર વિચાર-વિમર્શ કરે છે. આ બાજુ પંક્તિબદ્ધ ભક્તવૃંદ બેસીને એ ચર્ચા સાંભળે છે અને આનંદ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પામે છે. કહેવાની જરૂર નથી કે એ બધા તર્ક-વિતર્કોની વાતો તો હું જરીકે સમજી શકતી નહોતી. સામે બેસીને માને જોઇ શકું છે એ જ આનંદ છે, તેમ છતાં એટલું તો મારા ધ્યાનમાં આવ્યું કે પેલા બે પંડિતો કોઇ પણ નિષ્કર્ષ પર ન પહોંચી શક્યા ત્યારે માએ અત્યંત સહજ સુંદર સરળ રીતે એની મીમાંસા કરી આપી. ફરી પાછી એમની આલોચના ચાલી.

થોડીક વારમાં જાણે શું બની ગયું ! માએ આંખો બંધ કરી દીધી અને જાણે ઢળી પડવા લાગ્યાં. એમની પાસે જે સેવિકાઓ હતી તેમણે માને પકડીને સૂવાડ્યાં. પિશિમા આવ્યાં. બુનીદિ તો પાસે જ હતાં. થોડોક સમય પસાર થયો અને મા જાણે નિઃસ્પૃહ થઇ ગયાં. એમના દેહમાંથી એટલો બધો પરસેવો નીકળવા માંડ્યો કે એમના કપડાં ભીંજાઇને પાણી નીતરવા માંડ્યું. આ અવસ્થામાં થોડીક ક્ષણો પસાર થયા પછી મારા પિતાએ કહ્યું, ''હવે જઇએ.'' અમે ઊભા થઇને બહાર નીકળવાના ગેટ સામે આવ્યાં, બહારથી આવતો ચિત્કાર અને ઘોંઘાટનો અવાજ સાંભળ્યો. જોયું તો ગેટની બહાર એક અંગૂછો પહેરેલો માણસ, ઉઘાડે શરીરે, બે લાલ તગતગતી આંખોથી ''મા મા'' બોલતો અંદર આવવા માટે બેબાકળો થઇ ગયો છે. ચોકીદાર તેને અંદર ન ઘૂસવા માટે રોકે છે. આ પરિસ્થિતિમાં અમે બહાર નીકળી શક્યાં નહીં. તેથી ગેટની પાસે અમે રાહ જોવાં લાગ્યાં. યાદ છે ત્યાં સુધી તે જ વખતે એ (માના) ઓરડામાંથી બુનીદિ ગેટ પાસે દોડતાં આવ્યાં અને બોલ્યાં કે માએ કહ્યું છે કે એને અંદર મા પાસે લઇ જવો. ચોકીદારે એને જવા દીધો, બુનીદિ એને દોરવતાં મા પાસે લઇ ગયાં. અમે ઘરે જતાં રહ્યાં.

બીજે દિવસે આશ્રમમાં ગયાં ત્યારે સૌને મુખેથી ગઇકાલની ઘટના સાંભળવામાં આવી. કાલે જે માણસને જોયો તે નૌકાનો નાવિક હતો. ઘણાં વર્ષોથી એ એની નૌકા ઘાટને કિનારે બાંધતો. પછીથી માનો આશ્રમ અહીંયાં બન્યો અને એ ઘાટનું નામ પડ્યું ''શ્રી શ્રી મા આનન્દમયી ઘાટ.'' ત્યારે પણ એ આ જ ઘાટ ઉપર એની નૌકા બાંધતો. છતાં કદીયે એને મન ન થયું કે એક વાર જઇને આનન્દમયીમાનાં દર્શન કરી આવું. ગઇ કાલે જ્યારે ગંગાના પાણીમાં નૌકા લઇને ગયો ત્યારે એકાએક જળના વમળમાં એની નૌકા ડૂબી ગઇ અને એ પોતે પણ જળની નીચે છેક તળિયે જવા માંડ્યો. જ્યારે તેને લાગ્યું કે પ્રાણ બચવાની કોઇ શક્યતા નથી, ત્યારે તેને એકદમ આનન્દમયીમાની વાત યાદ આવી અને વ્યાકુળ થઇને મનોમન ''મા, મા'' પોકારવા લાગ્યો. તે જ્યારે ચેતન અવચેતન મનની વચ્ચે ઝોલાં ખાતો હતો, ત્યારે એને અનુભવ થયો કે જાણે એને કોઇ બે હાથે છાતીસરસો ચાંપીને ઉપર લઈ આવે છે. તે પછીનું એને કંઇ યાદ નથી. એ જ્યારે ભાનમાં આવ્યો ત્યારે એણે જોયું કે એ ''આનન્દમયી ઘાટ'' ઊપર સૂતો છે, કિનારે કોઇ જ નથી, નૌકા પણ નથી અને એ વ્યક્તિ પણ નથી. તે વખતે એને જણાયું કે શ્રીશ્રી આનન્દમયી માએ જ એને ગોદમાં લઇને રક્ષા કરી છે. તરત જ એ આશ્રમમાં શ્રીશ્રીમા પાસે ''મા મા'' પોકારતો દોડી આવ્યો.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અમૃતા ગિરા

(૧)

૨૫-૧૦-૪૮, કાશી

પ્રશ્ન : અહીંયાં જે યજ્ઞ ચાલે છે તે યજ્ઞનું ફળ શું ? એ ફળ કોને મળશે ? (કાશી આશ્રમમાં ત્રિવર્ષવ્યાપી ગાયત્રી-મહાયજ્ઞ થયો હતો તે વિષે પ્રશ્ન.)

મા : અહીંયાં જે યજ્ઞના સંકલ્પની વાત સાંભળી છે—મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, વૃક્ષ, લતા, છોડ—જેટલાં આ બ્રહ્માંડનાં છે, તે સર્વેના જે ઇષ્ટદેવ છે અર્થાત્ જેઓ કોઈનું જ અનિષ્ટ નથી કરતા, એમની પ્રીતિ માટે. (એટલે) આ સ્થિતિમાં ફળ કોને મળશે તમે જ કહો. આ કોઇ જેવા-તેવા કામ માટે થઇ રહ્યો છે એવું નથી.

આકાશમાં વાદળ આવે તો શું થાય ? વૃષ્ટિ થાય. મેળવે છે કોણ ? બધા જ. ભગવાનની પ્રસન્નતાની જે કામના છે—જેમ કે ગાંઠ પડી છે, તે ખોલવા માટે જવું (તે) પણ બંધન જ તો છે—એ (કામના) એવી જ જાતની છે, જે કામના વડે કામનાનો ક્ષય થઇ જાય. શા માટે ધ્યાન કરો છો ? શા માટે સ્વરૂપમાં સ્થિતિનો પ્રયત્ન થાય છે ? એ કામના શા માટે થાય છે? ‘‘એમના’’ પ્રકાશ માટે જે કામના તમને હજી વધારે બંધનમાં નાખે તે તો ગ્રાહ્ય નથી. એ વૃત્તિને ખસેડી દેવી હોય તો શું ગ્રહણ કરવું જોઇએ ?—‘‘એ’’. કારણકે તમારું જે છે તે જ આપીને જ તો તમારે મેળવવાનું છે.

૨૬-૧૦-૪૮, કાશી

આજે મા ઝૂસી જવા રવાના થયાં. બનારસ સ્ટેશને આ પ્રમાણે વાતો થઈ :

પ્રશ્ન : એવું કહેવાય છે કે યોગીઓ યોગના પ્રભાવથી મનુષ્યનું આયુષ્ય વધુમાં વધુ એક-બે મહિના વધારી શકે. સામાન્ય યોગીઓનું યોગબળ ઘણું કરીને આના કરતાં અધિક વધારવાને સક્ષમ નથી હોતું ?

મા : હા. ‘એ’ જગ્યાની એ જ વાત છે. વળી, બે-એક મહિના વધારવામાં પણ વધારવાનો ક્રમ તો રહ્યો જ.

એક છે—અન્યની આયુ દ્વારા આયુની વૃદ્ધિ કરવી તે. વળી, અન્યની આયુ ન લઇને પણ આયુને અધિક વધારી શકાય. આ જાતની શક્તિ ધરાવતા યોગીઓ પણ છે. સૃષ્ટિની બાજુ (દિશા) જ્યાં ખુલી છે, ત્યાંની તો ભિન્ન વાત છે જ.

પ્રશ્ન : એમ હોય તો આ જ શરીરને અમર બનાવી શકાય.

મા : ‘ત્યાં’ બધું જ સંભવ છે.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પ્રશ્ન : હા, એમને જો સર્વજ્ઞ અને સર્વશક્તિમાન માનીએ, તો એમને માટે પછી અસંભવ જેવું શું હોય ? પરંતુ શાસ્ત્રોમાં આવી જાતનો એકકે દાખલો નથી મળતો. હનુમાનાદિ અમર કહેવાય છે, પરંતુ એવો પ્રવાદ છે કે એમણે પણ યોગબળથી શરીર બદલવું પડે છે ?

મા : 'ત્યાં' બધું જ સંભવ છે, બધું જ અસંભવ છે. આમ ન થયું ને તેમ ન થયું—આ તો જીવ-જગત્ બાજુની વાતો છે જ. એક રીતે, શરીર રાખવું હોય તો તે રાખી પણ શકાય છે અને રહે છે. આ બાજુ પણ જુઓ ને—શરીરમાંથી શરીરનું થવું, ઝાડમાંથી ઝાડનું થવું ઈત્યાદિ. કોઈક જગ્યાએ થવું કે ન થવું. આ બધું જ્યાં છે તથા પ્રગટ થાય છે અને થશે પણ ખરું, ત્યાં શું નથી ને શું છે ? આ વિષયમાં શું કહેવામાં આવે ? પાછું તમે જેમ કહો છો કે પ્રાપ્ત નથી થતું, એનું કારણ એ છે કે જ્યાં વાસ્તવિક પ્રકાશની (પ્રગટ થવાની) વાત છે, ગમે તેટલું કેમ ન હોય, ત્યાં આ બધું પ્રત્યક્ષ છે.

●

(મહામહોપાધ્યાય પં. ગોપીનાથ કવિરાજે ઉપરોક્ત સૂત્રાત્મક 'માતૃવાણી'ની કરેલી વ્યાખ્યા:)

આયુષ્ય શું છે અને એનું પરિમાણ નિર્દિષ્ટ હોય છે કે કોઈ કારણે એની હ્રાસ-વૃદ્ધિ થઈ શકે ? આ પ્રશ્ન છે.

યોગશાસ્ત્રીય દૃષ્ટિકોણ પ્રમાણે આયુષ્ય એ વિપાકોન્મુખ કર્મના એટલે કે પ્રારબ્ધ કર્મના ત્રણ વિપાકોમાંનો એક વિપાક છે. આંટલું તો લગભગ બધાં જ જાણે છે કે કર્મ સામાન્ય રીતે ક્રિયમાણ અને પ્રાક્તન એવા ભેદથી બે શ્રેણીઓમાં વિભક્ત છે. જે કર્મ વર્તમાન ક્ષણમાં અનુષ્ઠિત થાય તે ક્રિયમાણ કર્મ કહેવાય છે. હા, એ કર્મની ઉત્પત્તિના મૂળમાં અવિવેક અને તન્મૂલક દેહાત્મજ્ઞાન કે અભિમાનનું રહેવું જરૂરી છે. આ વર્તમાન કર્મ કે ક્રિયમાણ કર્મ ઉત્પન્ન થઈને તરત જ એને અનુરૂપ એક સંસ્કાર ચિત્તમાં મૂકીને પોતે નાશ પામે છે. એ કર્મસંસ્કાર જ કર્માશય કહેવાય છે. એ ચિત્તમાં ટકી રહે છે. એક પછી એક કરાતાં કર્મોના સંસ્કારો ક્રમબદ્ધ રૂપે ચિત્તમાં અંકિત રહે છે. અનાદિકાળથી આવી જ રીતે કર્મસંસ્કારો સંચિત થતા આવ્યા છે. એ સમષ્ટિકર્મો સંચિતકર્મો તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એ સંચિતકર્મો ભૂતકાળ જોડે સંબદ્ધ હોવાને લીધે પ્રાક્તનકર્મો પણ કહેવાય છે. (સંચિતકર્મો = પ્રાક્તનકર્મો) આમ વિચાર કરવાથી, પ્રાક્તન અને વર્તમાન એમ બે પ્રકારનાં કર્મો જ સ્વીકારવામાં આવે છે.

પરંતુ અહીંયાં એક ગૂઢ વિષયની આલોચના કરવાની જરૂર છે, તે એ કે જે સંચિતકર્મોની વાત કહેવામાં આવી, તેમાંનાં બધાં જ કર્મો અવશ્ય ફળ પ્રદાન કરશે એવું કહી ન શકાય. જો કોઈને અપરોક્ષ જ્ઞાન થઈ જાય તો પછી કંઈ પ્રશ્ન જ નથી રહેતો. તે વખતે એનાં બધાં જ સંચિત કર્મો સંપૂર્ણતઃ બળી જાય છે. પરંતુ અપરોક્ષ જ્ઞાન ન હોવા છતાં પણ કોઈ કોઈ કર્મો વિરોધી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

બીજા કર્મથી નષ્ટ થઇ શકે છે અને થાય છે પણ ખરાં. કોઇક કર્મ એના અંગીરૂપી મોક્ષ કર્મની અંતર્ગતિને પામે છે—અર્થાત્ એની અંતર્ગત થઇ જાય છે. તે જુદું ફળ નથી આપતું. કેટલાંક કર્મોનાં ફળ અવશ્ય થવાનાં હોય છે તેથી એનો વિપાક અર્થાત્ ક્રમિક પરિણામ થાય છે. બીજા પક્ષમાં—કેટલાંક કર્મોનો વિપાક અનિયમિત હોય છે. એમનો વિપાક થશે કે નહિ તે નિશ્ચિતરૂપે કહી ન શકાય. ઉત્કટ કર્મનો વિપાક નિશ્ચિત હોય છે, અને સામાન્ય રીતે વર્તમાન જન્મમાં જ અનુભૂત થાય છે. વ્યાવહારિક ભાષામાં આપણે જેને નિયતિ કહીએ છીએ તે જ એનું સ્વરૂપ છે. પરંતુ મૃદુ કર્મનો વિપાક થઇ પણ શકે અથવા તો વિરોધી શક્તિ દ્વારા રોકાઇ જવાથી વિપાક ન પણ થઇ શકે.

પ્રાક્તન કર્મો પર વર્તમાન કર્મોનો પ્રભાવ અવશ્ય પડે છે. પરંતુ સ્મરણમાં રાખવું કે વર્તમાન કર્મોની તીવ્રતા અનુસાર એ પ્રભાવ પણ તીવ્ર કે મંદ હોઇ શકે. પ્રતિનિયત ક્રમિક રૂપે જે ક્રિયમાણ કર્મોનો પ્રભાવ ચાલે છે તે મૃત્યુ સમયે સમાપ્ત થાય છે. જીવના અંતિમ શ્વાસની સાથે જ નવાં કર્મોની ઉત્પત્તિનો માર્ગ બંધ થઇ જાય છે. મરણાસન્ન અવસ્થામાં જે ભાવનો ચિત્તમાં ઉદય થાય તથા એને અનુસરીને જે કર્મ ઉત્પન્ન થાય તે જ અંતિમ કર્મ છે, કારણકે ત્યાર પછી ક્રિયમાણ કર્મ નથી થઇ શકતું. એટલા માટે જ એ કર્મની શક્તિ અત્યધિક હોય છે, કારણકે એ ક્રિયમાણ કર્મ બીજા કોઇ કર્મ વડે અવરુદ્ધ નથી થતું. એ કર્મ ઉદિત થઇને એની શક્તિથી પ્રાક્તન અર્થાત્ સંચિત કર્મોના ભંડારમાંથી પોતાને અનુરૂપ કર્મસંસ્કારોને ખેંચે છે.

એ બધા કર્મસંસ્કારો વિપાકોન્મુખ કર્મના સંસ્કારો છે એમાં કંઇ જ સંદેહ નથી. અંતિમ કર્મને કેન્દ્ર બનાવીને એ સંસ્કારો એના અંગરૂપે માત્રાના તારતમ્ય અનુસાર ગોઠવાય છે, તેમ જ બધા ભેગા થઇને એક સમષ્ટિ કર્મના રૂપમાં પરિણમે છે. મૃત્યુકાળે સ્વભાવના નિયમાનુસાર જે અંતર્મુખી ગતિ જન્મે છે, જેને એકાગ્રતા કહી શકાય, તેને કારણે એ કર્મસમષ્ટિ પુષ્ટ થઇને પિંડનો આકાર ધારણ કરે છે. આ પિંડીભૂત કર્મના કેન્દ્રસ્થ રૂપમાં જ મૃત્યુકાળના ભાવનું કર્મબીજ રહે છે. અન્ય સર્વે એનાં જ સજાતીય તથા એની સાથે સંબદ્ધ હોય છે. એ કર્મપિંડમાંથી જ બનેલું હોવાથી જીવના દેહત્યાગ સમયે ઉપસ્થિત થાય છે. તે સમયે અર્થાત્ એ સંધિક્ષણમાં વિગત જીવનની વિવિધ ઘટનાઓ ઘણા જ અલ્પકાળમાં બાયોસ્કોપની ચિત્રાવલીની જેમ એની અંતર્મુખી દૃષ્ટિની સન્મુખે આવે છે, તેમ જ ભાવી જન્મની એક સામાન્ય રૂપરેખા પણ ભાસી ઊઠે છે. મૃત્યુકાળે જે જ્યોતિ પ્રગટ થાય છે, તેની અંદર જ આ બન્ને દૃશ્યોની અભિવ્યક્તિ થાય છે. કર્મપિંડની આ જે વાત કહેવામાં આવી તેનું જ નામ પ્રારબ્ધકર્મ છે. એ પ્રાક્તન કર્મના જ વિપાકોન્મુખ અંશ સિવાય બીજું કંઇ નથી, અર્થાત્ પ્રાક્તન અનંત કર્મરાશિમાંથી જેટલાં કર્મો ફળ પ્રદાન કરવા ઉન્મુખ થયાં તેટલાં જ પ્રારબ્ધ અંતર્ગત આવે છે. પ્રારબ્ધનું મુખ્ય ફળ સુખ ને દુઃખનો ભોગ છે, પરંતુ જો ભોગાયતન શરીર પ્રાપ્ત ન થાય તો ઉક્ત ભોગ નથી થઇ શકતો.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

તેથી ભોગ-શરીર પ્રારબ્ધનું ફળ ગણાય છે. ફક્ત એટલું જ નહિ, એ દેહનો સ્થિતિકાળ અર્થાત્ એ દેહ કેટલા દિવસ સ્થાયી રહેશે તે પણ એ જ કર્મ દ્વારા નિશ્ચિત થાય છે. દેહના એ સ્થિતિકાળને જ આયુષ્ય કહે છે. આથી સમજાશે કે પ્રારબ્ધ કર્મના ત્રણ વિપાકો કે ફળ છે. ત્રણે ફળ પરસ્પર સંશ્લિષ્ટ છે એમાં સંદેહ નથી. પરંતુ સર્વત્ર જ પ્રત્યેક કર્મના આ ત્રણ વિપાકો હશે જ એવો કોઇ નિયમ નથી.

જે કર્મના ત્રણ વિપાક - અર્થાત્ જન્મ, આયુષ્ય અને ભોગ હોય, તે કર્મ ત્રિવિપાક કર્મ કહેવાય છે. જે કર્મના કેવળ બે વિપાક - અર્થાત્ આયુષ્ય અને ભોગ હોય, તે કર્મ દ્વિવિપાક કર્મ કહેવાય છે. જે કર્મમાંથી કેવળ માત્ર ભોગ ઉત્પન્ન થાય, તે એકવિપાક કર્મ કહેવાય છે. મૃત્યુ સમયે જે કર્મ પ્રારબ્ધ રૂપે પ્રગટ થાય તે ત્રિવિપાક છે. પરંતુ જીવિતકાળમાં ક્રિયમાણ કર્મ જો મૃદુ હોય તો તેનો એક વિપાક થાય છે, જો મધ્યમ હોય તો દ્વિવિપાક અને અત્યંત ઉત્કટ હોય તો તેના ત્રણ વિપાક થાય છે. તેમ છતાં સ્મરણમાં રાખવું કે વર્તમાન દેહમાં અનુષ્ઠિત કર્મ જો વર્તમાન દેહનાં આરંભક પ્રારબ્ધકર્મોની અપેક્ષા અધિકતર તીવ્ર વેગવાળું ન હોય તો એ કર્મનું ફળ એ જ દેહમાં ભોગવવું સંભવ નથી, કારણકે પ્રારબ્ધના નિશ્ચિત ભોગ જ્યાં સુધી પૂરા ન થઇ જાય, ત્યાં સુધી આ પ્રકારના નૂતન ભોગની પ્રાપ્તિ નથી થઇ શકતી. પણ દેહાંતરમાં અથવા સ્વપ્ન આદિ કે ધ્યાન આદિ અવસ્થામાં પણ એ ઘટી શકે. એ પણ સત્ય છે. તે જ રીતે વર્તમાન જન્મમાં એવાં કર્મો પણ કરી શકાય છે કે જેમનાથી કેવળ ભોગ જ નથી થતો, આયુષ્યની વૃદ્ધિ કે હ્રાસ પણ થઇ શકે છે. પરંતુ એ કર્મ દ્વિવિપાક છે. વર્તમાન કર્મની તીવ્રતા જો અત્યધિક હોય તો વર્તમાન દેહને જ બદલીને દેહાંતર ઉત્પન્ન થઇ શકે છે. પ્રકૃતિના આપૂરણવશાત્ આ પ્રકારનું જાત્યંતર પરિણામ થઇ શકે છે.

ઉપર્યુક્ત કર્મતત્ત્વના વિશ્લેષણથી જણાશે કે તીવ્ર ક્રિયમાણ કર્મના પ્રભાવથી આયુષ્યની વૃદ્ધિ થઇ શકે છે.

એ ક્રિયમાણ કર્મ ઈષ્ટદેવનો અનુગ્રહ, શ્રીભગવાનની અહૈતુક કરુણા, મંત્રશક્તિનો પ્રભાવ અથવા યોગસિદ્ધ મહાત્માઓની કૃપા—આમાંથી ગમે તે દ્વારા પ્રભાવિત થઇ શકે છે. જ્યાં આયુષ્યની વૃદ્ધિ થઇ શકે ત્યાં આયુષ્યની માત્રાનું તારતમ્ય હોવું પણ સ્વાભાવિક છે અર્થાત્ એવી વૃદ્ધિની કોઇ નિશ્ચિત સીમારેખાનું અંકન ન કરી શકાય. બે મહિનાની કે છ મહિનાની વૃદ્ધિ જો થઇ શકે તો બે વર્ષની કે સો વર્ષની વૃદ્ધિ કેમ ન થઇ શકે ? શંકરાચાર્યનું આયુષ્ય સોળ જ વર્ષનું હતું એવી પ્રસિદ્ધિ છે. તે બમણું થઇને બત્રીસ વર્ષનું થઇ ગયું. અન્ય પક્ષે માર્કંડેય ઋષિનું આયુષ્ય માત્ર બાર વર્ષનું હતું. પણ એમનું આયુષ્ય વધીને કલ્પાંત પર્યંતનું થયું. પહેલાં જ એ કહી દીધું છે કે આયુષ્યની આ વૃદ્ધિ જેમ ઉત્કટ કર્મના પ્રભાવથી થાય છે, તેમ જ મહાત્મા અથવા ઇશ્વર કે દેવતાઓના અનુગ્રહથી પણ થઇ શકે છે. પક્ષાંતરમાં બીજાના આયુષ્યમાંથી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અંશતઃ કે પૂર્ણતઃ આયુના સંચારને કારણે પણ આયુવૃદ્ધિ થઇ શકે છે. વળી એવું પણ શક્ય છે કે કેવળ કલ્પ અથવા મહાકલ્પ સુધીના આયુષ્યને બદલે આયુહીન અવસ્થા પણ થઇ શકે. કાલની અંદર રહેવાથી તો આયુષ્ય રહે જ. પરંતુ કાલથી અતીત થયા પછી આયુષ્યનો પ્રશ્ન જ નથી રહેતો. અમરત્વ કે મૃત્યુંજય અવસ્થા જો પ્રાપ્ત થાય તો આયુષ્યની વૃદ્ધિનો પ્રશ્ન પછી ન રહે, કારણકે ભગવાનનું જેમ આયુષ્ય નથી તેમ વિશુદ્ધ ચૈતન્યમય પુરુષનું પણ આયુષ્ય નથી. કારણ તેઓ કાલથી અવિચ્છિન્ન છે. એટલા માટે જ માએ કહ્યું છે :

"ત્યાં બધું જ સંભવ છે." અને "એક રીતે શરીર રાખવું હોય તો તે પણ રાખી શકાય છે અને રહે છે."

(ક્રમશઃ)

●

હું વ્રત, એકટાણાં, ઉપવાસ કરું
અને મારા મનમાંથી ગુસ્સો ઈર્ષ્યા ડંખ નિર્મૂળ ન થાય,
તો મારું એ તપ મિથ્યા છે.
હું મંદિરે જાઉં, ફૂલ ચડાવું, માળા ગણું
અને મારાં કર્મમાંથી સ્વાર્થ લોભ મોહ નિર્મૂળ ન થાય,
તો મારી એ પૂજા મિથ્યા છે.
હું જપ કરું, સત્સંગ કરું, ધ્યાન કરું
અને મારા ચિત્તમાંથી અહંકાર અભિમાન
મોટાઈનો ભાવ નિર્મૂળ ન થાય,
તો મારી એ ઉપાસના મિથ્યા છે.
હું એકાંતમાં જાઉં, વૈરાગ્ય ગ્રહું, મૌન પાળું
અને મારી ઈચ્છાઓ-વૃત્તિઓનું શમન ન થાય,
મારો દેહભાવ ઢીલો ન પડે,
તો મારી એ સાધના મિથ્યા છે.
હે પરમાત્મા, હું પ્રાર્થના કરું ને તમારું નામ લઉં
અને મારા જીવનમાં પ્રેમ કરુણા મૈત્રી
આનંદ પ્રગટ ન થાય,
તો મારો તમારી સાથેનો સંબંધ મિથ્યા છે.

- કુંદનિકા કાપડીયા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા વાર્તા કહે છે

ઢાકા વિશ્વવિદ્યાલયના રજિસ્ટ્રાર ખાનબહાદુર નાઝિરુદ્દીન અહમદે પૂછ્યું, ''આપ બહુ શાંતિમાં રહો છો. અમને લોકોને બહુ ઉપાધિઓ છે. શાંતિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય ? આપ અમારા ઉપર શાંતિ છાંટી દો તો ?''

મા : (હસીને) તમે પૂછો છો કે કયા ઉપાયથી શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય. મારું કહેવું છે કે જ્યારે તમે એ જોશો કે 'કયા ઉપાયથી' એવો ભાવ જાગૃત થશે ત્યારે જ શાંતિનો માર્ગ શોધી લેશો. અશાંતિની સામગ્રી લઈને રહેશો તો શાંતિ ક્યાંથી પ્રાપ્ત કરશો ? જે વસ્તુને લઈને રહો, એની આંચ શરીરને લાગે, જેમ ગરમ વસ્તુ પાસે જવાથી ગરમ આંચ લાગે અને ઠંડી વસ્તુ પાસે જવાથી ઠંડી આંચ લાગે. વિષય લઈને રહો તો, અશાંતિવાળી વસ્તુ લઈને રહો તો અશાંતિ આવે જ. સત્ કે શુદ્ધ વસ્તુ લઈને રહો તો અખંડ શાંતિ. તે સિવાયના અન્ય વિષયો કેવળ ખંડ શાંતિ અથાત્ શાંતિ ને અશાંતિનું મિશ્રણ. એટલા માટે જ કહું છું કે સર્વદા એમનું સ્મરણ કર્યા કરો. 'કાલી' કહો કે 'અલ્લાહ' કહો કે 'ખુદા-ખુદા' કહો, એમાં કંઈ વાંધો નહીં, કારણ કે બધા એક છે. અસલ કાર્ય છે - સર્વદા એમનું સ્મરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરો. આજે તમને લોકોને એક વાર્તા કહું છું :

એક રાજા હતો. ધનદોલતની ખોટ એને નહોતી, છતાં એને શાંતિ નહોતી મળતી. એક દિવસ લોકોને મોઢે એણે સાંભળ્યું કે ગુરુ પાસેથી દીક્ષા લઈને જપ-તપ કરવાથી શાંતિ મળે. તે પછી એ એના કુલગુરુને શોધવા લાગ્યો. અત્યાર સુધી ક્યારેય એમણે એમના કુલગુરુની શોધ નહોતી કરી. આ બાજુ કુલગુરુ અભાવને લીધે દરિદ્ર જીવન પસાર કરતા હતા. રાજા એમની પાસેથી દીક્ષા લેવા માગે છે એ સાંભળીને તેઓ આનંદથી વિભોર થઈ ગયા. એમણે રાજાને કહ્યું કે એમની પાસે એક એવો મંત્ર છે જેનો જપ કરવાથી થોડા દિવસમાં રાજાને શાંતિ પ્રાપ્ત થશે. શુભ દિવસ જોઈને રાજાએ દીક્ષા લીધી. આ ઉપલક્ષ્યમાં ગુરુએ એમની આર્થિક સ્થિતિ સારી કરી દીધી. એમને હવે કંઈ અભાવ ન રહ્યો. આ બાજુ રાજા ગુરુ પાસેથી મંત્ર લઈને યથાવિધિ જપ કરવા લાગ્યા, પણ એમની અશાંતિ એમ ને એમ રહી. ઉપશમનાં ચિહ્નો દેખાયાં નહીં. ત્યારે રાજાએ ગુરુદેવને બોલાવીને કહ્યું, ''આપના કથનાનુસાર મેં દીક્ષા લીધી, જપ-તપ પણ આપના ઉપદેશાનુસાર કર્યા કરું છું, છતાં શાંતિ નથી મળતી. હું આપને સાત દિવસનો મોકો આપું છું. જો ત્યાં સુધીમાં મને શાંતિ પ્રાપ્ત ન થઈ, અને એ પ્રાપ્ત કરવાનો કોઈ નવીન માર્ગ જો નહીં બતાવી શકો તો સાત દિવસ પછી હું આપના આખા પરિવારને ફાંસી આપી દઈશ.''

રાજાની વાત સાંભળીને ગુરુદેવના હોશકોશ ઊડી ગયા. ભૂખ-તરસ ખલાસ થઈ ગઈ. નિદ્રા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ગાયબ થઈ ગઈ. તેઓ આસન્ન મૃત્યુની ચિંતામાં અસ્થિર થઈ ગયા. કુલગુરુને એક જ છોકરો હતો-ગોબર ગણેશ. ભણેલો નહોતો. જંગલમાં અને આમતેમ રખડ્યા કરતો. ભોજન સમયે ઘેર આવતો અને પાછો ક્યાં ગાયબ થઈ જતો કોઈને ખબર નહીં. ધીમે ધીમે છ દિવસ પસાર થઈ ગયા. સાતમે દિવસે કુલગુરુના ઘરમાં રસોઈ સુદ્ધાં બનવાનો વખત ન આવ્યો. ભય ને દુશ્ચિંતાથી ગુરુ અને ગુરુપત્નીની સ્થિતિ મૃતવત્ થઈ ગઈ. બપોરને સમયે ગુરુપુત્ર ભોજન માટે આવ્યો તો ક્યાંય કંઈ તૈયારી નથી. ચીઢાઈને એ એના મા-બાપને ગાળો ભાંડવા માંડ્યો. માતા-પિતાએ પણ એને ખૂબ ગાળો આપી. આ દૃશ્ય જોઈને એને આશ્ચર્ય થયું. કારણની તપાસ કરવાનું શરૂ કર્યું, ત્યારે પિતાએ આખી વાત કહી. એમ પણ કહ્યું કે જો કાલે કોઈ માર્ગ નહીં બતાવાય તો આપણું મોત નિશ્ચિત છે. એ સાંભળીને છોકરાએ કહ્યું, "એ માટે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. તમે લોકો ભોજન બનાવવાની તૈયારી કરો. હું કાલે રાજાને શાંતિનો માર્ગ દેખાડી દઈશ."

છોકરાની વાત સાંભળીને ગુરુદેવ આશ્વસ્ત થયા અને સ્નાનાદિ પછી આહાર કરવા ગયા. બીજે દિવસે પિતા-પુત્ર એક સાથે રાજમહેલમાં ગયા. ગુરુને જોતાં જ રાજાએ કહ્યું, "ગુરુદેવ, આપના કથનાનુસાર પાછલા સાત દિવસથી જપાદિ કર્યા કરું છું, પણ શાંતિ પ્રાપ્ત નથી થઈ. મને શાંતિ કેમ નથી મળી ? આજે જો આપ નહીં કહી શકો અથવા શાંતિ પામવાનો કોઈ નવો માર્ગ નહીં દેખાડી શકો તો મારા નિશ્ચય અનુસાર આપને મોતની સજા આપીશ."

ગુરુદેવે પૂર્વશિક્ષાનુસાર રાજાને કહ્યું, "મહારાજ, આપને શાંતિ કેમ નથી મળી એનો ઉત્તર મારો પુત્ર આપશે."

રાજાએ ગુરુપુત્રને પૂછ્યું, "તમે આનો ઉત્તર આપી શકશો કે ?"

ગુરુપુત્રે કહ્યું, "હા, મહારાજ હું ઉત્તર આપીશ. પણ આપે મારા કથનાનુસાર કાર્ય કરવું પડશે. મારા કથનાનુસાર કાર્ય કરવાથી આપ સમજી જશો કે આપ હજી સુધી શાંતિ કેમ પ્રાપ્ત નથી કરી શક્યા, અને શાંતિનો માર્ગ કયો છે."

રાજા રાજી થઈ ગયા. ગુરુપુત્રના નિર્દેશાનુસાર રાજા અને કુલગુરુ બે મોટાં દોરડાં લઈને જંગલમાં રવાના થયા. થોડે દૂર ગયા પછી જોયું કે ત્રણ વૃક્ષો પાસે પાસે છે. ગુરુપુત્રે એમને રાહ જોવાનું કહીને એક ઝાડ સાથે રાજાને જોરથી બાંધી દીધો, અને બીજું દોરડું લઈને એના પિતાને બીજા ઝાડ સાથે બાંધી દીધા. વચ્ચેના ઝાડ પર ચઢીને એ પ્રસન્નચિત્તે ગીત ગાવા માંડ્યો. આ બાજુ બંધનની યંત્રણાથી રાજા વ્યાકુળ થઈ ગયા. એમણે ગુરુપુત્રને કહ્યું કે મારું દોરડું છોડી દો, પણ એણે એ વાત પર ધ્યાન ન આપ્યું. એ એની ઈચ્છાનુસાર આ ઝાડથી પેલે ઝાડ કૂદાકૂદ કરતો અને ગાતો રહ્યો. ત્યારે રાજાએ ગુરુદેવને કહ્યું, "મારું બંધન ખોલી દો."

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ગુરુદેવ બોલ્યા, "હું તો પોતે જ બંધાયેલો છું. આપને કેવી રીતે ખોલું ?"

પીડાથી બેચેન થવાને કારણે રાજાને દિવ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એમણે વિચાર કર્યો, "સાચું જ તો છે. સંસારના બંધનમાં રહીને હું શાંતિ પ્રાપ્ત કેવી રીતે કરી શકું ? તે સિવાય જે સ્વયં બદ્ધ છે તે મને કેવી રીતે મુક્તિ અપાવી શકે ?"

આમ વિચાર કરતાં રાજાએ ગુરુપુત્રને બોલાવીને કહ્યું, "હવે મારું બંધન ખોલી દો. મને શાંતિનો માર્ગ મળી ગયો છે."

ગુરુપુત્રે તરત એમને બંધનમુક્ત કરી દીધા. રાજા ઘરે પાછા ન આવ્યા. સંન્યાસ લઈને ચાલ્યા ગયા.

વિષયમાં આબદ્ધ રહેવાથી શાંતિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકો ? મારા કહેવાનું તાત્પર્ય એવું નથી કે શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે જંગલમાં જવું પડે. ગૃહસ્થીમાં રહીને પણ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકાય. સંસાર એવાઓની પાસે જ તાપમય છે કે જેમણે 'સં' ને 'સાર' બનાવ્યો છે. (સંગ-સાર) એટલે જ કહું છું પિતાજી, તમે લોકો તમારી આ છોકરીને ગોદમાં લઈ લો. તમે લોકોએ એને 'મા' કહીને ખૂણામાં મૂકી દીધી છે. મા તો બુઢ્ઢી છે. બુઢ્ઢીને તમે લોકો ખોળામાં નથી લેતા. મને પોતાની છોકરી સમજીને ગોદમાં લઈ લો. આ જ મારી પ્રાર્થના છે."

●

> પ્રાર્થના માગણી નથી, આત્માની ઝંખના છે. પ્રાર્થના એ ડોશીમાની નવરાશની પળોનું મનોરંજન નથી, પ્રાર્થના અંતરનું જોડાણ છે.
>
> \- ગાંધીજી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

એક મુલાકાત - પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદ મહારાજ સાથે

- રામનારાયણ તિવારી

''શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ''ના 'જનરલ સેક્રેટરી' અને આપણા સહુના અત્યંત પ્રિય સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીને જૂના ભક્તો 'ભાસ્કરદા' તરીકે ઓળખે છે.

મારું સદ્‌ભાગ્ય છે કે હું સ્વામીજીના સંપર્કમાં આવ્યો. મારે એમને સૌ પ્રથમ મળવાનું ત્યારે થયું જ્યારે સ્વામીજી ગોપાલદાસની સાથે 'શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી આશ્રમ' ભોપાલમાં ડિસેમ્બરના અંતિમ સપ્તાહમાં પધાર્યાં. સ્વામીજીને જોતાં જ મેં હૃદયમાં અનેરી શાંતિ અનુભવી - કેટલા સૌમ્ય, કેટલા સરળ અને કેવા નિર્વિકાર છે સ્વામીજી ! તેઓ અમને—સ્કૂલના સભ્યોને મળ્યા ત્યારે એવું લાગ્યું કે જાણે વર્ષોનો પરિચય ન હોય ! આટલા વૃદ્ધ હોવા છતાં એમણે 'શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી શિક્ષા-ઉપવન' (ભોપાલ)નાં બાળકોને યોગાસનો શીખવ્યાં, ત્યારે મને બહુ આશ્ચર્ય થયું.

મારી બીજી મુલાકાત સ્વામીજી સાથે ભીમપુરા આશ્રમમાં થઈ. કુ. ગુણીતાજીના આગ્રહથી મેં સ્વામીજીનો ઈંટરવ્યૂ લેવાની ઈચ્છા દર્શાવી. અસંખ્ય ભક્તોની વચ્ચેથી મને સમય ફાળવીને એમણે એકાંતમાં પ્રશ્નોના ઉત્તર આપ્યા જે આ પ્રમાણે છે :

પ્રશ્ન : સ્વામાંજી, આમ તો સંન્યાસીને માટે, ઘર-પરિવાર, માતા-પિતા હોતાં નથી, તેમ છતાં હું આપના બાળપણ તથા પારિવારિક પરિસ્થિતિ વિષે જાણવા માગું છું.....

સ્વામીજી : મારા પિતાશ્રી બહુ મોટા ડૉક્ટર હતા. અમારે ત્યાં સંતો-મહાત્માઓ ઘણા આવતા. અમને એ ખૂબ ગમતું. અમને સ્કૂલમાં શનિવાર-રવિવારની રજાઓ હોય એટલે હું જંગલમાં અમસ્તો એકલો જ જતો રહેતો. તે વખતે બધા મને ચીઢવતા કે ઘર-ગૃહસ્થી નહિ વસાવે, સ્વામી બની જશે. એવું મારા પિતાશ્રી પણ કહેતા. કોઈ જ્યોતિષી કે મહાપુરુષ આવતા તો મને જોઈને કહી દેતા કે આ ઘરમાં નહિ રહે. એટલા માટે મારા પિતાશ્રી મારું બહુ ધ્યાન રાખતા કે હું ક્યાંય ચાલ્યો ન જાઉં, પણ પાંચ વર્ષની ઉંમરથી જ રજા પડે એટલે સંતોને મળવા જતો રહેતો, એમની સાથે ઘણી વાતો પણ કરતો, તેમ છતાં મારું ભણવાનું પણ કરતો.

પ્રશ્ન : સ્વામીજી, આપની પ્રારંભિક શિક્ષા-દીક્ષા ક્યાં થઈ ?

સ્વામીજી : પહેલાં હું શામળદાસ કૉલેજ, ભાવનગર, સૌરાષ્ટ્રમાં ભણ્યો. ત્યાર પછી હું મુંબઈ ચાલી ગયો જ્યા એક વર્ષ કોર્સ ટ્રેનિંગ લીધી અને એ ટ્રેનિંગ પાસ કરી.

પ્રશ્ન : મા વિષે આપે કેવી રીતે જાણ્યું ?

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

સ્વામીજી : મા વિષે મુંબઈમાં જાણ્યું. મારા એક મિત્ર અરવિંદ-આશ્રમ, રમણાશ્રમ, રામદાસ-આશ્રમમાં રહેલા. એમણે માનું પુસ્તક મને આપ્યું. ભણવાનું તો પતી ગયેલું અને મારો ખર્ચો ચલાવવા પાર્ટટાઈમ કામ પણ કરતો હતો. તે જ વખતે હું વકીલાત પણ ભણ્યો, અને સાથે સાથે મા વિષે ઘણાં બધાં પુસ્તકો પણ વાંચ્યાં. મારી ઉંમર ત્યારે ૨૨-૨૩ વર્ષ હશે, પણ નાનપણથી જ મારું મન સાંસારિકતામાં નહોતું લાગતું.

પ્રશ્ન : સ્વામીજી, આપે કહ્યું કે પહેલી વાર મા વિષે આપે મુંબઈમાં જાણ્યું, પણ માના સંપર્કમાં આપ પહેલ-વહેલા ક્યારે આવ્યા ?

સ્વામીજી : હું જ્યારે ભણતો હતો ત્યારે અમદાવાદમાં એક સમર્થેશ્વર મહાદેવ છે. ત્યાંના લૉ કૉલેજના પ્રિન્સિપાલ માના બહુ ભક્ત હતા. એમણે અમારા ક્લાસમાં કહ્યું કે એક મહાન વિભૂતિ આવી છે, તમે બધાં દર્શન કરજો, અહીંયાં પાસે જ રહ્યાં છે. અમારી હૉસ્ટેલની સામે જ એ શિવમંદિર હતું. હું મારા રૂમમાં નહોતો ભણતો, મંદિરના ગર્ભગૃહમાં બેસીને જ ભણતો. મા ટીનશેડમાં રહેલાં, મા મૌનમાં હતાં. હું દર્શન કરવા ગયો, મારી સાથે વિદ્યાર્થીઓ પણ આવ્યા. મા જ્યાં રહેતાં હતાં ત્યાં આમ જ casually માનાં દર્શન કરી લીધાં. માનાં દર્શન કરવા માટે મને કોઈ ખાસ મુશ્કેલી ન પડી. પછીથી જ્યારે હું મુંબઈમાં હતો ત્યાં મારા કાકાને ઘરે હું સાંજે ગયો, તો ત્યાં કાકા સિવાય કોઈ ઘરમાં નહોતું. મેં પૂછ્યું કે બધાં ક્યાં ગયાં છે, તો કાકાએ કહ્યું કે બધાં સ્ટેશને ગયાં છે, કારણકે મા આનન્દમયી આવ્યાં છે એટલે એમને માટે બધાં સ્ટેશને વળાવવા ગયાં છે. મેં પૂછ્યું કે કઇ ટ્રેનમાં ? તો એમણે કહ્યું—ગુજરાત મેલમાં, અને ટ્રેન ઊપડવાની તૈયારી છે. મેં કહ્યું—હું પણ જઉં છું. એમણે કહ્યુ—હવે તો ટ્રેન ઊપડી જશે અને તું ત્યાં સુધીમાં નહિ. પહોંચી શકે. મેં કહ્યું—પ્રયત્ન કરું છું—જો માનાં દર્શન થઈ જાય તો સારું. હું એકલો જ જલદી સ્ટેશને પહોંચ્યો. રસ્તામાં બહુ જ ભીડ હતી, જોયું તો ત્યાં સેંટ્રલ સ્ટેશનની બસ ઊભી હતી, અને એ બસ ત્યાં ક્યારેય ઊભી રહેતી નહિ. બસમાં ચઢીને જલદી સ્ટેશને પહોંચ્યો તો સીટી whistle સાંભળી. મેં તરત જ ટિકિટનું પૂછ્યું. ટિકિટ આપનારે કહ્યું—ક્યાંની ટિકિટ આપું ? હું ઝટ બોલી ગયો—ગુજરાત મેલની. ટિકિટ લઈને ઝટપટ ગાડી સુધી પહોંચી ગયો. વ્હિસલ પછી ગાડી ચાલવા માંડી. જે લોકો માને માટે આવેલા તેમને સામે જોયાં એટલે પૂછ્યું—મા ક્યાં છે ? એમણે કહ્યું—કઈ મા ? બધાંને આશ્ચર્ય થયું. મારા કાકાએ કહ્યું—ટ્રેનનો કંપાર્ટમેન્ટ સ્ટેશન છોડીને જઈ રહ્યો છે—એમાં માનું સહેજ વાર માટે મુખ દેખાયું.. મેં દોડીને દર્શન કર્યાં.

મારા જીવનનું એ ટર્નિંગ પૉઇન્ટ હતું.

(ક્રમશઃ)

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

રાષ્ટ્રીય સેમીનાર - ૧૯૯૭, કલકત્તા

શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા

- રંજનબહેન જાની

મહા આર્વિભાવ
(૩૦ એપ્રિલ, ૧૮૯૬)

મહા સમાધિ
(૨૭ ઓગસ્ટ, ૧૯૮૨)

મા આનન્દમયી, દિવ્યતાનો અજોડ આવિષ્કાર પામેલ અદ્વિતીય અવતાર હતાં. એમને માટે તો કોઈ 'અન્ય' હતું જ નહીં, તેથી તેઓ પોતાની જ જાત માટેની સ્વયં ઓળખથી ઓળખાયાં હતાં. અનંત સ્વરૂપોમાં દેખાતાં તેઓ માત્ર "એક" જ હતાં, જેમાંથી કોઈ બાકાત રહી શકે નહીં. એમના સ્વ-સ્વરૂપની ઓળખ પામવા ઈચ્છા ધરાવનારને કહેતાં તમે ગમે તે કલ્પના કરો, વિચારો અથવા તો કહો

તેઓશ્રીએ આ ભૌતિક જગતમાં એક અપૂર્વ ઉંચાઈ સર્જેલ, જ્યારે તેઓશ્રીની પ્રેમાળ હાજરીથી તેઓશ્રીને પામવાની ઉત્કંઠા ધરાવનારાઓમાં તો, તેમના અસ્તિત્વનો કદીયે ન અનુભવેલ એવો પ્રભાવ પાડ્યો.

મા આનન્દમયી પોતાના સદૈવ તેજોમય, આકર્ષક સંપૂર્ણ આનંદી કલ્યાણકારી વ્યક્તિત્વથી, અને અમાપ સહાનુભૂતિથી તથા આગવી ઉચ્ચકક્ષાની, વિશ્વ-વ્યાપકતાથી ઘણી જ પ્રસિદ્ધિ પામ્યાં હતાં.

"પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના દૃષ્ટિકોણથી સાચી હોય છે." તેમ શ્રીમા કહેતાં. તેઓ દરેક વ્યક્તિ માટે એક જ પ્રકારની પદ્ધતિ દર્શાવતાં નહીં. આ જ માત્ર એક રસ્તો છે તેમ કહીને કોઈ વ્યક્તિ અનંતની મર્યાદા બાંધી શકે નહીં અને શા માટે અનેક જુદા જુદા પ્રકારના ધર્મો અને સંપ્રદાયો હોઈ શકે ? કારણકે આ બધા દ્વારા "તે" સ્વયંને 'સ્વયં' સમક્ષ પ્રગટ કરે છે, પોતાની અજન્મા પ્રકૃતિ દ્વારા. એક મહાન મહાત્માએ કહ્યું છે, પૃથ્વી તેના દરેક છોડ માટે જરૂરી જીવનસત્ત્વ પૂરૂં પાડે છે, તેવી જે રીતે શ્રી આનન્દમયી મા, પ્રત્યેક જીજ્ઞાસુને તેની સ્વભાવજન્ય આગવી વિશિષ્ટતાને અનુરૂપ વ્યક્તિગત રીતે માર્ગદર્શન આપે છે.

હજારો લોકોએ અનુભવ્યું છે કે શ્રીમાએ પ્રત્યેક સત્યના શોધકને, યથાર્થ સમયે, યથાર્થ શબ્દો કહ્યા છે.

શ્રીમાના જુદા જુદા અનંત સિદ્ધાંતોનો મધ્યસ્થ વિચાર આ પ્રમાણે જ રહેતો - "આત્મ સાક્ષાત્કાર એ જ સર્વ મનુષ્યોનું સર્વોત્તમ સાધ્ય છે." "મનુષ્યના દૈવી-તત્ત્વને જે જાગૃત કરી શકે તે જ કાર્યો, સફળ કાર્યો છે." જો કે શ્રીમા દરેકને સંસાર ત્યાગ કરવાનું કહેતા નહીં. ઈશ્વરને હૃદયસ્થ રાખી જીવનને કેવા પ્રકારે જીવવું તે તેઓ શીખવતાં, અને હજારો લોકોને, આ ઉમદા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

વિચારોને જીવનમાં વણી લઈને દૈવી જીવન જીવવાની પ્રેરણા પૂરી પાડતાં. શ્રીમાના સંપર્કમાં આવતાંની સાથે જ સ્ત્રી-પુરુષોનાં મન, ઈશ્વરાભિમુખ થઈ જતાં તથા તેમના અસ્તિત્વમાં ઈશ્વર જ ફક્ત કેંદ્રમાં રહેતા.

આનન્દમયીમા પૂર્વ બંગાળના બ્રાહ્મણ કુળનું સંતાન હતાં, કે જે કુળમાં પેઢીઓથી, પુરાણ કાળની, ઋષિઓની પરંપરાને જીવંત રાખવામાં આવી હતી. માતા-પિતા બન્ને ધાર્મિક વૃત્તિવાળાં હતાં. આનન્દમયીમાનું નામ તેમણે 'નિર્મલાસુંદરી' રાખ્યું. જો કે તેઓ તો પ્રથમ દિવસથી જ સંપૂર્ણપણે જાગૃત હતાં. એવું કહેવાય છે કે પોતાના જન્મ સમયથી જ તેઓ સંપૂર્ણપણે જાણતાં હતાં કે તેઓ શું હતાં, અને હંમેશાં તે જ રહેવાનાં હતાં. અને પોતાના સ્વ-સ્વરૂપ સહ-અસ્તિત્વમાંથી ક્ષણમાત્ર માટે પણ ચલાયમાન થવાની કોઈ શક્યતા જ ન હતી.'' (મહા મહોપાધ્યાય - ડૉ. ગોપીનાથ કવિરાજ.D.Litt.)

શ્રીમાનો બાલ્યાવસ્થા દરમ્યાન પણ ''જો હો જાય'' ''જે થાય તે થવા દો'' એ જ ભાવ હતો. એમણે ક્યારેય કોઈ ઈચ્છા વ્યક્ત કરી નથી. તેઓ સદાય પ્રસન્ન અને અન્યને મદદરૂપ થવા ઉત્સુક જણાતાં હતાં. તેઓ કદીયે રડ્યાં નથી. જન્મ સમયે પણ નહીં અને ત્યાર પછી પણ નહીં. પરંતુ ભાઈઓના અકાળ અવસાન સમયે માત્ર પોતાની માતાના સંતાપને અન્ય દિશા તરફ વાળવા માટે જ રડેલાં. અસામાન્ય આકર્ષક દેખાવ હોવાથી ત્યારે પણ પ્રત્યેક વ્યક્તિ એમના તરફ સ્નેહભાવ રાખતી. તેઓ થોડાક દિવસો જ ગામડાની શાળાએ ગયાં હતાં.

૧૩ વર્ષ પૂરાં થતાં પહેલાં એમનાં લગ્ન થયાં. પરંતુ પછીનું એક વર્ષ માતા-પિતા સાથે રહ્યા અને ત્યાર પછી ચાર વર્ષ જેઠના કુટુંબ સાથે રહ્યાં, ત્યાં તેઓ ગૃહકાર્ય બુદ્ધિપૂર્વક કુશળતાથી કરતાં. ૧૮ વર્ષની ઉંમરે તેઓ પતિગૃહે રહેવા આવ્યાં. પોતાના પતિનું નામ ''ભોલાનાથ'' અથવા ''પિતાજી'' રાખ્યું. ભોલાનાથે જોયું કે એક પ્રકારની દિવ્ય સ્વનિર્મિત પવિત્રતાપૂર્ણ આભા એમની પત્નીના મુખને આવરીને પથરાયેલી રહે છે, જે એને દુન્યવી સંબંધોથી દૂર રાખે છે. છ વર્ષ સુધી એમણે સંપૂર્ણતઃ આધ્યાત્મિકતાની પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા માટે લીલારૂપે વીજળી વેગે, અનેક વિઘ્નપૂર્ણ માર્ગોને પાર કર્યા. આ સમયને એમણે ''સાધનાની લીલા'' કહી છે. ત્યાર પછીથી શ્રીમાને કશુંજ બીજું મેળવવાનું બાકી રહ્યું નહીં. ૧૯૨૨માં ભોલાનાથજી નિશ્ચિત રીતે શ્રીમાના સર્વમાન્ય શિષ્ય બન્યા. ૧૯૩૮માં સંન્યાસી-સ્વરૂપે ભોલાનાથજી અવસાન પામ્યા, ત્યાં સુધી તેઓ શ્રીમાના એક વફાદાર વાલી તરીકે રહ્યા, અને આધ્યાત્મિકતાની પૂર્ણતાને પૂર્ણ રીતે પામ્યા.

૧૯૨૪માં ભોલાનાથજી ઢાકાના 'શાહબાગ' બગીચાના મૅનેજર હતા ત્યારે ત્યાં, કીર્તન સમયે અને ત્યારબાદ પણ, નિર્મલાજી, વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના સાહિત્યમાંના વર્ણન મુજબ, શ્રી ચૈતન્ય મહાપ્રભુજીની માફક ભાવાવેશમાં આવતાં દેખાતાં ત્યારે અનેક સુશિક્ષિત લોકો અને જ્ઞાની લોકો

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીમાની આજુબાજુ ભેગા થતા, અને એમનાં કુટુંબો પછીથી શ્રીમાના ભક્તો તરીકે જીવનપર્યંત રહ્યાં. ૧૯૨૯માં તેઓએ શ્રીમા માટે એક આશ્રમ બંધાવ્યો. જો કે ૧૯૨૭માં શ્રીમાએ બંગાળની બહાર મુસાફરી કરી જ છે. સૌ પ્રથમ શ્રીમા દહેરાદૂનમાં રહ્યાં. ૧૯૩૬માં કિશનપુર આશ્રમની શરૂઆત થતાંજ એક નવા પ્રકારના લોકોનો એક ભાગ શ્રીમા તરફ આકર્ષાયો, અને અહીંજ શ્રીમાએ, ૧૯૮૨માં તેમનો દિવ્ય દેહ છોડ્યો.

સમસ્ત ભારતમાં, શ્રીમાનું અવિરત ધર્મયાત્રા-પરિભ્રમણ લગભગ ૫૦ વર્ષ સુધી ચાલુ રહ્યું. લાખો ભારતવાસીઓ અને હજારો પરદેશીઓએ શ્રીમાનાં દર્શન કર્યાં. શ્રીમાએ કીર્તનને ઉત્તેજન આપ્યું અને ક્યારેક જાતે પણ આનન્દપૂર્વક ભજનો ગાયાં. શ્રીમાએ કદી પ્રવચનો કર્યાં નથી, પરંતુ પ્રશ્નોના ઉત્તરો આપ્યા છે. સાધુઓ, વિખ્યાત વિદ્વાનો, તત્ત્વવેત્તાઓ, રાજકીય નેતાઓ, પ્રખ્યાત જ્ઞાનીઓ, વિદેશી એલચીઓ, રાજા-મહારાજાઓ, રાણીઓ, લેખકો, કલાકારો, ડૉક્ટરો, વકીલો, વેપારીઓ, આ બધા જ લોકો શ્રીમાની વાણીને ધ્યાનપૂર્વક મંત્રમુગ્ધ બનીને સાંભળતા. સતત વહેતા ઝરણા સમી શ્રીમાની વાણી, અંતરમાંથી શુદ્ધ સ્વરૂપે વહેતી. સતત સાદા, સરળ ઉત્તરો ઘણા મુદ્દાસર રહેતા, જે સામાન્ય રીતથી અનોખા હતા. શ્રીમાની બુદ્ધિમત્તાથી, ગહન વિદ્વત્તાથી, વાક્ચાતુર્યની સરળ અભિવ્યક્તિથી તથા સચોટ જવાબોથી લોકો ઘણા જ પ્રભાવિત થતા હતા.

આનન્દમયીમાનો સંદેશ માત્ર સત્ય-શોધકો માટે અને શિક્ષિતો માટે જ છે તેવું નથી, પરંતુ આ સંદેશો અશિક્ષિત ખેડૂતો, મજૂરો, ભાવનાશીલ, માનસિક અસ્થિરતા ધરાવતી વ્યક્તિઓ માટે તથા પાપીઓ અને અનિષ્ટ આચરનારાઓ માટે પણ છે.

"આ શરીર, સર્વ અનિષ્ટો માટે એક સર્વોત્તમ ઉપાય સૂચવે છે. એ છે ઈશ્વરમાં વિશ્વાસ રાખો. એનો આધાર લો. એની વહેંચણી પ્રમાણે જે કાંઈ બને તેનો સ્વીકાર કરો. તમે જે કાંઈ કરો તે એની સેવા સમજીને કરો. સત્સંગ કરો. પ્રત્યેક શ્વાસોચ્છ્વાસ સાથે ઈશ્વરનું સ્મરણ જોડી દો, ઈશ્વરની હાજરી સર્વ જગ્યાએ અનુભવો. ઈશ્વરના હાથમાં, તમારો બધો બોજો સોંપી દો અને એ બધુંજ સંભાળી લેશે. અને કોઈ જ પ્રશ્નો રહેશે નહીં, ઉપસ્થિત થશે નહીં."

જો કે શ્રીમા તો પોતાની જાતને "અભણ નાનું બાળક" જ કહેતાં, અને કોઈપણ જાતનો માન-મરતબો કે દરજ્જો મેળવવાની ઈચ્છા ધરાવતાં નહોતાં. છતાંપણ દેશના તેમ જ વિદેશોના અતિ ઉચ્ચ ધાર્મિક વડાઓએ, આધ્યાત્મિક નિષ્ણાતોએ તથા અતિ વિદ્વાન સંન્યાસીઓને પણ શ્રીમાના અગાધ જ્ઞાન પ્રત્યે પૂજ્યભાવ હતો.

આનન્દમયીમા ભારતીય ધાર્મિક પરંપરાના પ્રખર હિમાયતી હતાં, અને ધર્મશાસ્ત્રોના આદેશોનું સમર્થન કરતાં. શ્રીમા પરિણીત સ્ત્રી-પુરુષોને પ્રાચીન ઋષિ-મુનિઓનું અનુકરણ કરવાનું

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કહેતાં અને પતિ, પત્ની તથા બાળકોને દિવ્ય અવતરણ સમજી સેવા કરવાનું કહેતાં. શ્રીમા કોઈપણ જાતના ભેદભાવ વગર પ્રત્યેક વ્યક્તિને, સ્ત્રી કે પુરુષ હોય, ગમે તેટલી કાર્યરત હોય, તોપણ, કોઈ એક નિશ્ચિત સમયે, નિશ્ચિત સ્થાને, નિયમિત રીતે, માત્ર ૧૦ મિનિટ માટે પણ હંમેશાં ધ્યાનમાં બેસવાનું કહેતાં.

પશ્ચિમના દેશોના અનેક વિખ્યાત સત્યશોધકો શ્રીમાથી સંપૂર્ણ રીતે પ્રભાવિત થયા હતા. આર્નોડ ડેસજારડીન કે જે ફ્રેંચ ભાષામાં ઉતારેલી, ધાર્મિક ફિલ્મોના નિર્માતા છે, અને ઘણા ધાર્મિક પુસ્તકોના લેખક છે, તેઓ લખે છે, ''માતાજી પાસેથી મેં જે કાંઈ મેળવ્યું, એ જ ખરો ''હું'' છું. હું મૃત્યુને વશ હતો અને હવે નવજીવન પામ્યો છું. ત્યારે હું રુધિર-માંસથી જન્મેલો હતો અને હવે હું એક તત્ત્વથી જન્મ્યો છું.'' એક જર્મન વાર્તાકાર, મેલીટા મૅશમૅન કહે છે, ''ગાઢ સંબંધથી, નિકટથી જોવા માટે ઈશ્વરે માતાજીમાં પોતાને સ્થાપિત કરેલ છે.'' ઇંગ્લૅંડથી ડૉ. કોલીન ટર્નબુલ કહે છે, ''માતાજી પાસે જે જાય છે, તે પ્રત્યેક વ્યક્તિ માટે શ્રીમાનો એક સંદેશો છે પરંતુ સમસ્ત માનવજાત માટે તો સ્વયં મા જ એક સાક્ષાત્ સંદેશારૂપ છે.''

આનન્દમયીમાના પ્રેમ દ્વારા પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાનો હિસ્સો મેળવે છે અને પ્રત્યેક વ્યક્તિ તે સંપૂર્ણરૂપે પામે છે..

इति।

•

''પ્રાર્થના કરવી એટલે ફરી ફરી શબ્દો ઉચ્ચારવા એમ નહીં, પ્રાર્થના એટલે પરમાત્મા સાથે ગોઠડી, પરમાત્માનું ચિંતન અને અનુભવ.''

- સ્વામી રામતીર્થ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીમદ્‌ભાગવત - (દશમ સ્કંધ)

વક્તા : શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજના પ્રવચનને આધારે)

- અનુરાધા જોષી

શ્રી-કૃષ્ણ ચરિત્ર

ભગવાનની લીલાઓ રૂપી ઔષધિને જ્યારે સાંભળીએ છીએ ત્યારે મનની શુદ્ધિ થાય છે. મહાભારતનું યુદ્ધ શ્રીકૃષ્ણને લીધે જ પાંડવો જીત્યા. તે જ રીતે દરેક સાધક પોતાની અંદરનું (માનસયુદ્ધ) ભગવાનને સાથે રાખીને જીતી શકે છે. ભગવાન જડ-ચેતનમાં બધે છે. જીવની ભીતરમાં તે અમૃતસ્વરૂપે છે અને બહાર તે મૃત્યુ (કાલ) રૂપે છે. સાધક અંતર્મુખી થાય ત્યારે તેને પરમ શાંતિ અને દિવ્ય આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. સાધકની મનોવૃત્તિ જ્યારે બહિર્મુખી હોય, ત્યારે અશાંતિ મળે, એ જ મનોવૃત્તિ જો અંતર્મુખી થાય તો પરમ શાંતિનો આનંદ પ્રાપ્ત થાય. ભીતરનો પરમાત્મા અમૃતરૂપ છે. દરેક વ્યક્તિમાં ત્રણ ભાગ હોય છે :

૧. આધિભૌતિક રૂપ = સામે જે દેખાય છે તે વસ્તુ.

૨. આધિદૈવિક રૂપ = જે સર્વથી જોઇ શકાતું નથી તે. સાધકની દૃષ્ટિ સૂક્ષ્મ બનતાં તે જોઇ શકે છે.

૩. આધ્યાત્મિક રૂપ = એ જ્ઞાની તત્ત્વજ્ઞનું રૂપ છે.

सत्यम् अनंतम् रूपम्

તે જ રીતે પૃથ્વીનાં પણ ત્રણ રૂપો છે (૧) ભૌતિક રૂપે—સ્થૂળ પૃથ્વી (૨) આધિદૈવિક રૂપે—ગાય બનીને બ્રહ્માજી પાસે જાય છે. (૩) આધ્યાત્મિક રૂપે—સમાધિમાં પહોંચ્યા વિના પરમાત્માની વાણી સાંભળી શકાતી નથી, પરંતુ એકાગ્રતાથી જ્યારે સાધક અંતિમ કક્ષાની સમાધિમાં પહોંચે, ત્યારે જ તે પરમાત્માની વાણી સાંભળી શકે.

ભક્ત ભગવાનનું હંમેશાં ચિંતન કરે છે, અને અભક્ત સતત ભયથી ચિંતન કરે છે, જેમ કે કંસ. તેથી જો સુખશાંતિ જોઇએ તો સંસારની ચિંતા છોડી પરમાત્માનું ચિંતન કરવું. ચિંતન-મનનથી સાધકની શક્તિ વધે છે. ચિંતામાં વ્યક્તિ ખોટા નિર્ણયો લે છે. માટે હંમેશા ભગવાનનું ચિંતન કરો. ભગવાન સત્ય-સંકલ્પ છે. ભગવાનનો સંકલ્પ જ્યારે જીવાત્મા સાથે જોડાય ત્યારે તે અવશ્ય પૂરો થાય છે. પૂર્ણ શરણાગતિ. સર્વ સંકલ્પ, સર્વ ઇચ્છા ભગવાનને અર્પણ કરવાથી જ આત્મતત્ત્વની ઉપલબ્ધિ થાય છે. કાલ એ મૃત્યુનું દર્શન છે. પરંતુ શ્રી કૃષ્ણ માટે કાલ પણ અતિસુંદર જણાય છે. શા માટે ? શુકદેવજી મહારાજ કહે છે—આ જ કાલમાં કલાતીત પરમાત્માનું અવતરણ થવાનું છે. ત્યારે કાલ પણ પૂજનીય બની જાય છે, કેમકે ભગવાન શ્યામસુંદર તે કાલને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

પણ સુંદર અને તેજસ્વી બનાવે છે. સામાન્ય રીતે કમળ ક્યારેય રાત્રે ખીલતું નથી, છતાં પણ ગોકુલઅષ્ટમીની આ શુભરાત્રિએ તળાવનાં બધાં જ કમળો ખીલી ઊઠ્યાં, મહાત્માઓનાં મન અતિ પ્રસન્ન થયાં. ગોકુલ અષ્ટમી ને બુધવારની રાત્રે ભગવાનનો કંસના કારાવાસમાં આવિર્ભાવ થયો.

વસુદેવજી જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને લઇને ગોકુલ જવા નીકળે છે, ત્યારે તેમની બેડીઓ આપોઆપ ખુલી જાય છે અને ભગવાનને યશોદા માની ગોદમાં મૂકી વસુદેવજી યશોદાની પુત્રી જે યોગમાયા સ્વયં છે, તેમને લઇને પાછા ફરે છે. કંસના કારાવાસમાં પેસતાં જ તેમની બેડીઓ આપોઆપ પાછી બંધાઇ જાય છે. અર્થાત્ જ્યાં સુધી ભગવાન જીવની સાથે છે ત્યાં સુધી સંસારની બેડીરૂપ કોઇ જ બંધનો જીવને બાંધી શકતાં નથી. જ્યારે ભગવાનથી જીવ વિખૂટો પડે ત્યારે જ સંસારની માયામાં પાછો બંધાઇ જાય છે. આ ભગવાનની માયાનો પ્રભાવ છે.

વસુદેવજી જ્યારે ભગવાનનાં પ્રથમ દર્શન કરે છે ત્યારે સત્ય-અસત્ય (સાધનો)થી પર થઇ જાય છે. તેમણે સ્વયં પ્રભુનાં દર્શન કર્યાં છે, પરંતુ જ્યાં માયા આવી કે તુરત જ મથુરાની જેલ માં રુદન શરુ થઇ ગયું. જ્યાં માયા છે ત્યાં દુઃખ છે. જ્યાં પરમાત્મા છે ત્યાં પરમ શાંતિ છે. માયા જીવ અને પરમાત્મા વચ્ચે સાંસારિક દુઃખનું આવરણ લાવી દે છે. સામાન્ય વ્યક્તિઓ કોઇથી પોતાને પહોંચેલું દુઃખ ભૂલી શકતી નથી. સાધુ - સજ્જનોનું એ લક્ષણ છે કે તેઓ બીજાના બધા જ અપરાધો સહજતાથી ક્ષમા કરે છે, અને ક્ષમા કરીને ભૂલી પણ જાય છે. વસુદેવ અને દેવકીએ કંસને માફ કરી દીધો હતો.

"यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत..."

ધર્મની હાનિનો અર્થ છે ધર્મપથ પર ચાલનારાઓની સંખ્યા ઘટી જાય છે. ધર્મથી ધર્મ વધે છે અને અધર્મથી અધર્મ વધે છે (સૂત્ર). ભગવાન ત્યારે મનુષ્ય અવતાર લઇને ધર્મબાધક આસુરી શક્તિનો નાશ કરે છે. આ જ ભગવાનની પ્રતિજ્ઞા છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો અવતાર થઇ ચૂક્યો છે દ્વાપરમાં, છતાં ભગવાનનો જન્મોત્સવ આપણે આજે પણ ઉજવીએ છીએ. એ રીતે પ્રભુ પ્રત્યેની પ્રીતિ પ્રગટ કરીએ છીએ. ભગવાન ભક્તો દ્વારા જ પ્રગટ થાય છે. ભગવાન પોતે નિષ્કામ છે. તેઓ ભક્તના હૃદયમાં જ પ્રગટ થઇ જાય છે. વસુદેવજી ગોકુલમાં નંદબાબાને મળવા જાય છે. પોતાનું દુઃખ નંદબાબાને જણાવતા નથી, પરંતુ તેમના કુશળ સમાચાર પૂછે છે. પુરાણોની કથાઓનો તાત્ત્વિક અર્થ જીવનમાં ઊતારવો જોઇએ. જીવનમાં પોતાનું દુઃખ અન્ય સુધી ન પહોંચે તેમ કરવું. સંસારમાં સુખની ઘટના બીજાને જરૂર કહેવી જેથી સુખનો, આનંદનો વિસ્તાર થાય. માટે બુદ્ધિમાન્ વ્યક્તિ ક્યારેય પોતાનું દુઃખ બીજાને કહેતી નથી. દુઃખને સહેવાની શક્તિ, વિપરીત સંજોગોને સહન કરવા એ સાધક માટે તિતિક્ષાની સાધના છે. માટે પ્રત્યેક સાધકે સહનશીલ બનવું જોઇએ. સહનશીલતાથી દુઃખ વધશે નહીં. એ જ રીતે સાધકે સુખને પણ સહન કરવું જોઇએ.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આધ્યાત્મિક જીવનનો સર્વશ્રેષ્ઠ ગુણ તિતિક્ષા છે. તિતિક્ષામાં અપ્રતિકારનો ભાવ છે. સુખ કે દુઃખમાં પ્રતિકાર ન કરવો. ઉચ્ચ કોટિના સાધકમાં સુખ-દુઃખની પ્રતિક્રિયા થતી નથી. રાગદ્વેષ વિના બધા સંજોગોને સહેવા તે તિતિક્ષા છે. સુખનાં સાધનો પ્રતિ આકર્ષિત ક્યારેય ન થવું. વ્યક્તિ-વસ્તુ-સ્થાનમાં જો સુખ મળે તો તે પણ સાધક માટે બંધનકર્તા છે. અપ્રતિકાર = કોઇપણ જાતની પ્રતિક્રિયા ન કરવી તે. વસુદેવજીમાં આ અપ્રતિકારનો સદ્‌ગુણ છે. તેઓ કંસને ક્ષમા કરી દે છે. આ સૌથી મોટી તિતિક્ષા છે. સહનશીલતામાં ઉપેક્ષાનો ઉદાસીનતાનો ગુણ છે. સંસારમાં દરેક ગૃહસ્થીનું કર્તવ્ય છે કે પોતાનાં પરિવારજનોને સુખ આપવું. ધર્મ-અર્થ-કામ-મોક્ષને યથાર્થ રીતે પ્રાપ્ત કરી તિતિક્ષાથી સંસારમાં રહેવું. આ વસુદેવજી અને નંદબાબાનો સંવાદ છે.

ભગવાન શ્રી-કૃષ્ણની બાળલીલાઓનો આધ્યાત્મિક અર્થ :

સાક્ષાત્ ભગવાનના જન્મના છઠ્ઠા દિવસથી જ વિપત્તિઓની હારમાળા શરૂ થઇ જાય છે. આથી પ્રત્યેકના જીવનમાં સુખદુઃખ તો આવશે જ. સંઘર્ષો વિના જીવન શક્ય નથી. ભગવાનની લીલાઓમાંથી દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ મળે છે. જીવનમાં માત્ર સુખ જ સુખ હોતું નથી.

પૂતના પ્રસંગ

પૂતના = મનની હિંસક વૃત્તિઓ, રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, મદ, મત્સરતા ઇત્યાદિ.

ભગવાન કૃષ્ણ આંખો બંધ કરીને પૂતનાનું દુગ્ધપાન કરે છે. ભગવાન શા માટે આંખો બંધ કરી દે છે ? મહાત્માઓ કહે છે :

૧. પૂતના છલ, કપટી, દંભી હોવાથી ભગવાન એવા દંભી, કપટી સાધકોને, ભક્તોને દૃષ્ટિ આપતા નથી.

૨. પૂતના બાલઘાતિની હોવાથી ભગવાન આંખો બંધ કરી દે છે.

૩. ભગવાન કહે છે કે વૃંદાવનમાં હું તો માખણ મિશ્રી ખાવા આવ્યો હતો. મને પહેલું જ ઝેર મળ્યું - તેથી આંખો બંધ કરી દે છે.

૪. ભગવાન બાલકૃષ્ણ આંખો બંધ કરીને રુદ્ર ભગવાન (શંકરજી)નું ધ્યાન કરીને પૂતનાનું ઝેર પચાવવા બોલાવે છે. અંતે ભગવાન તો પોતે સ્વયંસિદ્ધ છે. સાધક સાધના દ્વારા ધીરે ધીરે સિદ્ધિ મેળવે છે. પરંતુ સાધકની દૃષ્ટિ જ્યારે પરમાત્માની સાધનામાંથી સહેજ પણ ખસી કે સિદ્ધિ નાશ પામે છે. સાધક સંજોગો કે પરિસ્થિતિને કારણે સંસારમાં વ્યસ્ત થઇ જતાં, કોઇને કોઇ વિકાર આવતાં તે સિદ્ધિ ગુમાવી બેસે છે. સાધક જ્યારે ભગવાનની આધ્યાત્મિક સાધનામાં પરિપૂર્ણ બની જાય, ત્યારે તેની સિદ્ધિને નષ્ટ થવાનો ભય રહેતો નથી. જેમ કે બીજમાંથી અંકુર ફૂટતાં નાના છોડની રક્ષા કરવી પડે છે. પરંતુ એ જ છોડ જ્યારે વટવૃક્ષ બની જાય, ત્યારે કોઇ કીટાણુ-પશુથી તેની રક્ષા કરવી પડતી નથી. પ્રભુની સાધના-આરાધનાનું પણ એમ જ સમજવું. શરૂઆતમાં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

સાધકે સાધનાની સુરક્ષા કરવી ખૂબ જરૂરી તેથી યશોદામારૂપી સાધક સિદ્ધિરૂપી ભગવાન, ગોપાલને ક્ષણવાર માટે પણ વિસારે છે, ત્યારે જ વિકારોરૂપી પૂતનાનું આક્રમણ સાધક પર થાય છે. પરંતુ તુરત જ પુત્ર ગોપાલ યાદ આવી જાય છે, પછી તેની સાધના ફરીથી પુષ્ટ બની જાય છે.

ભગવાનનો સ્વભાવ પવિત્ર છે, તેથી જીવ લેવા આવેલી ઘાતિની પૂતનાને પણ અંતે મુક્તિ આપે છે. ભગવાનના સંપર્કમાં જે આવે છે તે પરમ પવિત્ર બની જાય છે. પૂતનાનાં અંગોને જ્યારે બાળવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમાંથી કર્પૂરની સુગંધ આવી. સ્વયં ભગવાન જેનો સંસ્પર્શ કરે છે તે મર્ત્યશરીર પણ દિવ્ય બની જાય છે. લીલા = જે ભગવાનની નજીક લઇ આવે તે. ભગવાન ભક્તોને પોતાની લીલા દ્વારા નજીક લાવે છે.

૧. સંતની અને ભક્તની પ્રક્રિયા સરળ અને કોમલ છે. સંત જ્યારે ઉદ્ધાર કરે, ત્યારે સાધકનાં વિકારોને દૂર કરે છે. માનસ ઉદ્ધાર કરે છે.

૨. ભગવાન કોઇ જીવનો ઉદ્ધાર કરે તે કઠોર રીતે કરે છે. દુરાત્માના શરીરનો જ નાશ કરીને તેને પરમધામ લઇ જાય છે. મહાત્માઓ-સંતો દુષ્ટોના જીવનનું પરિવર્તન કરી નાખે છે. ભગવાન મહાત્માઓને અને સંતોને દુરાત્માઓને સુધારવા માટે જ મોકલે છે. દા.ત. દેવર્ષિ નારદજીએ વાલિયા લુંટારાને શ્રીરામનો મહામંત્ર આપીને તેના જીવનનું સમૂળગું પરિવર્તન કરી નાખ્યું અને એ મંત્ર જપીને વાલિયામાંથી મહાન વાલ્મીકિ ઋષિ બની ગયા, અને રામાયણ મહાકાવ્યની રચના કરી.

ભગવાનની કૃપા તો સંત-અસંત, સુર-અસુર, બધા ઉપર સરખી જ હોય છે, છતાં એકની આંખો બંધ છે તેથી ભગવાનની કૃપા ગ્રહણ કરી શકતો નથી, જ્યારે બીજો ભગવાનનો કૃપાપાત્ર છે, કૃપાવર્ષાને ગ્રહણ કરે છે, ભગવાનને મેળવી લે છે, આત્મસાક્ષાત્કાર કરી લે છે.

શકટાસુર પ્રસંગ

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ત્રણ માસના થયા. એકવાર એક ગાડા નીચે મા યશોદાએ તેમને પોઢાડ્યા. એકલા પડતાં જ ભગવાને રુદન ચાલુ કર્યું, અને ગાડા નીચેથી પગ મારીને આખા ગાડાને ઊંધું પાડી દીધું. ગાડામાંનાં દૂધ-દહીંનાં વાસણો ઊંધાં થઇ જવાથી. બધું જમીન પર ઢોળાઇ ગયું. ભગવાનની આ લીલાનો સાર એ છે : સંસાર = બળદ-ગાડું. દૂધ અને દહીં = સાંસારિક વિષયો. ભગવાનને ગાડાની નીચે રાખવાનો અર્થ છે સંસાર કરતાં ભગવાનને ગૌણ બનાવી દેવા તે. તેનો સંસારરથ ''હું'' (ભગવાન) આ જ રીતે ઉથલાવી દઇશ. દરેક સાંસારિક વ્યવહાર અને ઉત્સવમાં પરમાત્માને હંમેશાં સાથે રાખવા, તો સાંસારિક પ્રલોભનો નહીં આવે. શ્રી શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ કહેતા : ''કાચબી પાણીમાં રહે છે પરંતુ તેની દૃષ્ટિ હંમેશાં કિનારે રહેલાં તેનાં ઇંડાં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પર જ હોય છે, તેમ સંસારના દરેક કાર્ય કરતી વખતે ભગવાનનું સ્મરણ સતત રાખવું."

નંદબાબા કહે છે, જે કોઇમાં દોષ જોતો નથી તેનામાં કોઇ પ્રકારનો અહંકાર કે હક હોતાં નથી, માટે બ્રાહ્મણો આવા હોવાથી તે બાળક ગોપાલને આશિષ આપશે. યશોદા = જે હંમેશ બીજાને યશ આપે તે.

તૃણાસુર - પ્રસંગ

આપણા જીવનમાં તૃણાસુર = પાપ કરવાની વૃત્તિ આવે જ્યારે ચિત્તમાં રજોગુણ આવે. ત્યારે જીવ તમોગુણી બની જાય છે, એ જડતાના ગાળામાં સ્વયં પ્રભુ પણ ભારરૂપ લાગે. જીવનમાં ભજન ક્યારેય બોજ ન બને તો જ પરમાત્માનું સાધન-ભજન કરી શકાય. જો સાધનામાં બાધા આવે અને સાધના ઘટે તો તત્ક્ષણ તૃણાવર્તરૂપી રાક્ષસની રજોગુણી અને તમોગુણી પાપવૃત્તિઓ સાધકમાં આવી જાય. ચિત્તની ડામાડોળ સ્થિતિમાં વંટોળમાં સાધક ફસાઇ જાય. સુર હોય કે અસુર હોય, ભક્ત હોય કે અભક્ત હોય, એકવાર ભગવાન જેને પકડે તેને છોડતા નથી. જેટલા જોરથી સાધક, ભગવાનને પકડશે તેટલા જ જોરથી ભગવાન સાધકની ચિત્તવૃત્તિઓમાં છવાઇ જશે.

વિશ્વરૂપ દર્શન

જ્યારે માતા યશોદામાં અતિશય લૌકિક ભાવ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે આવે છે ત્યારે ભગવાન એવી લીલા કરે છે કે માને બ્રહ્મભાવ ઉત્પન્ન થાય, અને વળી બ્રહ્મભાવ ટકી રહે તો મા સાથે ભગવાન બાળલીલા ન કરી શકે. તેથી બ્રહ્મભાવને ભૂલાવવા માટે ફરીથી ભગવાન લૌકિક બાલભાવની લીલા મા પાસે કરે છે. એવી જ લીલાનો આ પ્રસંગ છે. મુખમાં વિરાટ બ્રહ્માંડદર્શન મા કરે છે. વિશ્વરૂપનાં દર્શન બગાસું ખાઇને ગોપાલ માને કરાવે છે.

વિશ્વરૂપ = વિશ્વ એ જ પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે. ભગવાનની કૃપા થાય તો જ ભગવાનનું આ રૂપ દિવ્યદષ્ટિથી જોઇ શકાય. મહાભારતમાં ભગવાને આપેલી દિવ્યદષ્ટિથી જ અર્જુને ભગવાનના વિશ્વરૂપનાં દર્શન કર્યા હતાં. મા યશોદાને બુદ્ધિવિભ્રમ થઇ જાય છે અને ભગવાન પોતાનું ઐશ્વર્ય છુપાવી દે છે. આ બ્રહ્મભાવ અને પુત્રભાવ ભગવાનની લીલા છે. ઈશ્વર જ્યારે અવતાર લે છે ત્યારે કોઇ પણ મનુષ્ય બુદ્ધિ કે તર્કથી એમને જાણી શકતો નથી. ઈશ્વરની ઇચ્છા થાય તો જ તેઓ પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન જીવને કરાવે છે.

●

(ક્રમશઃ)

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

નામનો પ્રભાવ

(સ્વામી અખંડાનંદજીના પ્રવચનને આધારે)

- સંકલન : જયા કણિયા

ભગવાનનું નામ એવું છે કે જેના વગર એમનાં દર્શન શક્ય નથી. નામ જ મૂળ આધાર છે જે રૂપને ખેંચી લાવે છે. ભગવાન નામને અધીન છે. સગુણ-સાકાર ભક્તિમાં નામ વિના દર્શન શક્ય નથી. જ્ઞાન અવિદ્યાની નિવૃત્તિ કરે છે, પરંતુ નામના ઉચ્ચારણમાં સ્પંદન છે, અને આ સ્પંદન બહુ મોટું કામ કરે છે. નામથી પાપની નિવૃત્તિ થાય છે. ભગવાનના નામોચ્ચારણથી પાપ તથા તાપ બન્ને નષ્ટ થાય છે. જે હૃદયમાં નામ પ્રગટે ત્યાં પાપ અને તાપ દૂર કરવા માટે પ્રાયશ્ચિત્તની પણ આવશ્યકતા નથી, માત્ર ધ્યાનની જરૂર છે, કારણકે નામ સ્વયં ભગવાન છે.

જ્યાં પ્રવૃત્તિ છે, નિવૃત્તિ છે, ત્યાં ધ્વનિ શબ્દ અવશ્ય છે. સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયમાં ભગવાનનું નામ ચોક્કસ છે જ. સૃષ્ટિ પહેલાં ઓંકારનું ઉચ્ચારણ થયું.

નામમાં વિશ્વાસ થવો અઘરો છે, છતાં જો એક વાર થઇ જાય તો પાપ-પુણ્યમાં જે વિશ્વાસ છે તે સમાપ્ત થઇ જાય છે. એવા પણ મહાત્માઓ છે જેમના અંગેઅંગમાંથી નામ-ધ્વનિ થાય છે.

ચારે યુગોમાં તથા ચારે વેદોમાં ભગવન્નામનો પ્રભાવ છે, પરંતુ કળિયુગમાં એટલું બધું દુઃખ અને એટલો બધો અંધકાર છે કે નામ એની પૂરેપૂરી શક્તિ સહિત પ્રગટ થઇને લોકોનું કલ્યાણ કરે છે. તેથી જ કહ્યું છે કે નામની સંપૂર્ણ શક્તિ પ્રગટ થવાનો સમય કળિયુગ છે. નામમાં તો એ જ શક્તિ છે જે ભગવાનમાં છે. નામથી માયાના સઘળા ખેલ સમાપ્ત થઇ જાય છે. તે ભગવાનનાં દર્શન કરાવવાને સમર્થ છે. એટલા માટે જ વેદાંતીઓનું કહેવું છે કે ''નેતિ નેતિ'' નો વિચાર કરો, પણ કોઇના સાધનનું ખંડન ન કરશો. જેઓ નામ લેતા હોય તેમનામાં નિષ્ઠા ઉત્પન્ન કરો, નિષ્ઠા બગાડો નહિ, સંશય પેદા કરો નહીં, કારણકે શ્રદ્ધા બહુ મોટી સંપત્તિ છે.

ભગવાનનું નામ તે સાક્ષાત્ ભગવાન જ છે. એ જો તમારી જીભ ઉપર આવ્યું તો એમ સમજો કે તમારી જીભ યશોદામૈયા છે, અને એમાં હરિ નામરૂપે પ્રગટ થઇને નૃત્ય કરે છે.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

એક ઉપદેશાત્મક વાર્તા

કોઇ જંગલમાં એક શિકારી રહેતો હતો. એક વાર રસ્તામાં એને ઘોડા પર સવાર થયેલો એક રાજકુમાર મળ્યો. બન્ને સાથે થઇ ગયા. થોડેક આગળ જતાં એ બન્નેને એક તપસ્વી અને એક સાધુ ભેગા થઇ ગયા. આમ ચારે જણ એકસાથે ચાલવા લાગ્યા. થોડી વારમાં એ લોકોને એક ઝૂંપડી દેખાઇ. એમાં એક વૃદ્ધ બાબાજી બેઠા હતા. ચારે વ્યક્તિઓએ ઝૂંપડીમાં જઇને બાબાજીને વંદન કર્યાં. બાબાજીએ ચારેયને ચાર ભિન્ન પ્રકારના આશીર્વાદ આપ્યા -

રાજકુમારને કહ્યું, ''રાજપુત્ર ! તું ચિરંજીવી થા.''

તપસ્વીને કહ્યું, ''ઋષિપુત્ર ! તું જીવતો નહિ.''

સાધુને કહ્યું, ''તું ભલે જીવે કે મરે, જેવી તારી મરજી.''

શિકારીને કહ્યું, ''તું જીવતો નહિ, મરતો નહિ.''

આમ ચારેને આશીર્વાદ આપીને બાબાજી મૌન થઇ ગયા. આવા વિચિત્ર અને ભિન્ન ભિન્ન આશીર્વાદનો મર્મ ન સમજાવાથી ચારે જણે બાબાજીને વિનંતિ કરી કે કૃપા કરીને આશીર્વાદનું તાત્પર્ય સમજાવો.

બાબાજી બોલ્યા, ''રાજાએ મર્યા પછી નરકમાં જવું પડે છે. મનુષ્ય પહેલાં તો તપ કરે છે, એ તપના પ્રભાવથી રાજા બને છે અને પછી કૃતકર્મોને પરિણામે નરક ભોગવે છે. તપેશ્વરી રાજેશ્વરી, રાજેશ્વરી નરકેશ્વરી. એટલા માટે રાજકુમારને મેં સદા જીવિત રહેવાના આશીર્વાદ આપ્યા. જીવતો રહેશે તો સુખી થશે.

''તપસ્યા કરનારો જો જીવતો રહે તો તપ કરીને શરીરને કષ્ટ આપ્યા કરે. જો એ મરશે તો તપસ્યાના પ્રભાવથી કાં તો સ્વર્ગમાં જશે અથવા રાજા બનશે. તેથી જ એને મરવાના આશીર્વાદ આપ્યા જેથી એ સુખ પામે.

''સાધુ જીવતો રહે તો ભજન-સ્મરણ કરે, અન્યનો ઉપકાર કરે, અને જો મરશે તો ભગવાનના ધામમાં જશે. તેથી એ જીવે તો પણ આનંદ અને મરે તો પણ આનંદ. માટે મેં કહ્યું કે જીવે કે મરે, એની જેવી ઇચ્છા.

''શિકારી આખો દિવસ અન્ય જીવોને હણે છે. એ જો જીવશે તો જીવોને માર્યા કરશે અને જો મરશે તો નરકમાં જશે. તેથી મેં કહ્યું તું જીવતો નહિ કે મરતો નહિ.''

માનવે એનું જીવન એવું ઘડવું જોઇએ કે જીવતાંયે આનંદ અને મર્યા પછીયે આનંદ. સાધુ થનારે સાધુનો વેશ ધારણ કરવાની જરૂર નથી. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને પણ સાધુવત્ જીવન બનાવી

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શકાય. ઈશ્વર-સ્મરણ-ભજન કરે અને અન્યની પણ સેવા કરે તો અત્ર પણ સુખ છે અને તત્ર પણ આનંદ છે.

સંત કબીરે કહ્યું છે -

સબ જગ ડરપે મરણસે, મેરે મરણ આનંદ, કબ મરિયે કબ ભેટિયે, પૂરણ પરમાનંદ.

•

तस्मै नमः परेशाय ब्रह्मणेऽनन्तशक्तये।

अरूपायोरुरूपाय नमः आश्चर्यकर्मणे॥

અનંત શક્તિવાળા પરમેશ્વર પરબ્રહ્મને નમસ્કાર કરું છું. રૂપરહિત છતાં અનેક સ્વરૂપો ધારણ કરનાર અને આશ્ચર્યકારક કર્મ કરનાર તે પ્રભુને મારા નમસ્કાર છે.

नमः आत्मप्रदीपाय साक्षिणे परमात्मने।

नमो गिरां विदूराय मनसश्चेतसामपि॥

જે સ્વયંપ્રકાશ છે, સર્વના સાક્ષી છે, વાણી-મન-ચિત્તથી જે દૂર છે, તે પરમાત્માને નમસ્કાર કરું છું.

नमो नमस्तेऽखिलकारणाय निष्कारणायाद्भुतकारणाय।

सर्वागमाम्नायमहार्णवाय नमोऽपवर्गाय परायणाय॥

તમે સમસ્તના મૂળ કારણ છો, તમારું કોઇ કારણ નથી, છતાં તમે અદ્‌ભુત કારણરૂપ છો. તમે સર્વ શાસ્ત્રોના મહાન સમુદ્ર છો, મોક્ષસ્વરૂપ અને સંતજનોના આશ્રય છો. તમને નમસ્કાર કરું છું.

- શ્રીમદ્ ભાગવત

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ભીમપુરા આશ્રમ સમાચાર

- પદ્મકાંત ત્રિવેદી

તા.૨૨ જાન્યુ.થી ૨૮ જાન્યુ. સુધી શ્રીમતી જ્યોતિ વત્સરાજ તરફથી શ્રીમદ્ ભાગવત સપ્તાહનું આયોજન થયું. વૃંદાવનના પં. શ્રી નવીનચંદ્ર શાસ્ત્રી વ્યાસપીઠ બિરાજ્યા હતા.

તા.૩૧ જાન્યુ.થી ૬ ફેબ્રુ. સંયમ-સપ્તાહ અનુષ્ઠિત થયો. ભારત તથા વિદેશમાંથી મળીને લગભગ સો વ્રતીઓએ ભાગ લીધો. પૂ. સ્વામી નાગેશપુરીજી, પં. હરિપ્રસાદ શાસ્ત્રી તથા ઈન્દોરથી ''શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી પીઠ''ના અધ્યક્ષ પૂ. સ્વામી કેદારનાથજીનાં પ્રવચનો થયાં.

નર્મદા-જયંતીને દિવસે આશ્રમ તરફથી નર્મદામાતાનાં પૂજન-આરતી થયાં.

પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજી તથા પૂ. સ્વામી કેદારનાથજીને વરદ હસ્તે ''માની વાતોમાં મા'' પૂસ્તકનું વિમોચન થયું. ભારતના જે જે પ્રદેશો શ્રીશ્રીમાનાં પરમ પાવન શ્રીચરણો દ્વારા પવિત્ર થયા, તે તે સ્થળોને દર્શાવતો નકશો પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે, જે ભીમપુરા તેમ જ કનખલ આશ્રમમાંથી મળી શકશ.

તા. ૭ ફેબ્રુઆરી, રવિવારનો દિવસ સૌ માતૃભક્તો માટે યાદગાર બની રહ્યો, કારણકે સૌએ પૂજ્ય સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીનો ૮૫મો જન્મદિવસ ખૂબ ધામધૂમપૂર્વક સવારના ૫ થી રાત્રિના ૧૨.૩૦ સુધી ઉજવ્યો. સવારે ગુરુપૂજન, શિવમંદિરમાં લઘુરુદ્ર, હવન, પંચવટીમાં નામકરણ વિધિ અને પ્રભાતફેરી, ભક્તો દ્વારા ૮૫ કલાક નામ-જપ, બપોરે જન્મદિવસનાં અર્ચન-પૂજન, શ્રી અશ્વિનભાઈ પાઠક દ્વારા સુંદરકાંડનો સામૂહિક પાઠ થયો. જેમાં લગભગ ૪૦૦ ભક્તોએ ભાગ લીધો. નર્મદામૈયામાં ૧૦૮ દીવા તરતા મૂકાયા, સાથે સાથે આશ્ચર્યજનક આતશબાજી કરવામાં આવી. આખા આશ્રમમાં ચારે તરફ ૨૦૦૦ દીપ મૂકવામાં આવ્યા અને એનાથી આખો આશ્રમ ઝળહળી ઊઠ્યો હતો. અર્ચન-પૂજન બાદ સહુએ સ્વામીજીને પુષ્પો ચઢાવી સ્વામીજીના દીર્ઘાયુ માટે પરમ પૂજનીયા શ્રીશ્રીમાને પ્રાર્થના કરી. આજના આ આનંદોત્સવને અનૂરૂપ શ્રીખંડ, પૂરી અને ઉંધિયાનું ભોજન કરી સહુએ આનંદ માણ્યો. રાતના મૌન બાદ તેનતલાવ ગામના ૫૦ જેટલા ભક્તોએ આશ્રમમાં આવીને કીર્તનની રમઝટ મચાવી હતી, જેમાં આશ્રમના ભક્તોએ પણ ખૂબ ઉત્સાહથી ભાગ લીધો હતો. આ પ્રસંગે સંતરામ મંદિરના પૂ. હરિદાસજી, પૂ. ગણેશદાસજી, પૂ. ભરતદાસજી, પૂ. રઘુનાથદાસજી, પૂ. ચૈતન્યદાસજી, તથા પૂ. માધવદાસજીએ પધારીને પ્રસંગને દીપાવ્યો હતો.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

તા. ૨૨-૦૨-૨૦૦૪ને રવિવારે સવારે ૯.૦૦ થી ૧.૦૦મા સમયમાં 'શ્રીશ્રી આનંદમયી માઁ સંઘ' (ભીમપુરા, ચાણોદ) તરફથી નિઃશુલ્ક મેડીકલ કેમ્પ (સુશ્રુષા-યજ્ઞ)નું આયોજન મધ્યવર્તી સ્કૂલ, માર્કેટ રોડ ખાતે કરવામાં આવ્યું. જેમાં પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજીના આશીર્વાદથી મેડીકલ કેમ્પની શરૂઆત થઈ. લગભગ ૮૦૦ જેટલા દર્દીઓએ એનો લાભ લીધો. વડોદરા શહેરના ૧૯ ડૉક્ટરોએ સેવા આપી. પ્રત્યેક દર્દીને માટે નાસ્તો તેમ જ નિઃશુલ્ક નિદાન તથા દવા આપવામાંની વ્યવસ્થા હતી.

આગામી કાર્યક્રમો :

૩૦-૦૩-૦૪ શ્રીરામનવમી

૦૫-૦૪-૦૪ શ્રીહનુમાન્ જયંતી

૦૧-૦૫-૦૪ થી ૦૬-૦૫-૦૪ પરમારાધ્યા શ્રીશ્રીમાનો ૧૦૮મો જન્મોત્સવ ભીમપુરામાં તેમ જ કનખલમાં વિશેષ ઉત્સવરૂપે પૂજન ઈત્યાદિ દ્વારા ઉજવવામાં આવશે.

॥ જય મા ॥

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

With best compliments from :

"हरि कथा ही कथा
और सब वृथा व्यथा।"
–श्री श्री माँ

MODTECH MACHINES Pvt. Ltd.,
Plot No. C2A/2, G.I.D.C. Phase I,
Nr. Choksi Tubes,
Vatva, Ahmedabad-382 445.

Tel/Fax : 079-589 3784
e-mail : modtech@icenet.net

Manufacturer/Exporter :
Investment Casting Machines.

With best compliments from :

At the lotus feet of Shree Shree Ma

B.K. Jhala & Associates
"NIRMAL" Commercial Complex
158, M.G. Road,
Pune.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ॐ नित्यं नमामि जननि तव पादयुग्मं
संसारतापभयनाशकरं सुगौरम्।
मुक्तिप्रदं सुखकरं शुभदं सदैव
शरणागतस्य मम श्रीशरणं हृदिस्थम्॥

शरणागतोऽहम्　　शरणागतोऽहम्　　शरणागतोऽहम्

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

STATEMENT ABOUT OWNERSHIP & OTHER PARTICULARS ABOUT NEWSPAPER ENTITLED "MA ANANDAMAYEE AMRIT VARTA" AS REQUIRED TO BE PUBLISHED U/S 190 OF THE PRESS AND REGISTRATION ACT. FORM IV (RULE 8)

1. Title of Newspaper	:	**Ma Anandamayee Amrit Varta**
2. Place of publication	:	**Shree Shree Anandamayee Sangha, Bhadaini, Varanasi-1**
3. Periodicity of publication	:	**Quarterly**
4. Printer's Name	:	**Panu Brahmachari**
Whether citizen of India	:	**Yes**
Address		**Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhadaini, Varanasi-1**
5. Publisher's Name	:	**Panu Brahmachari**
Whether citizen of India	:	**Yes**
Address	:	**Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhadaini, Varanasi-1**
6. Editor	:	**Panu Brahmachari**
Whether citizen of India	:	**Yes**
Address	:	**Shree Shree Ma Anandamayee Ashram Bhadaini, Varanasi-1**
7. Name & address of the owner, who owns the Newspaper	:	**Shree Shree Anandamayee Sangha (Regtd) H.O., Kankhal, Hardwar-249408**

I, Panu Brahmachari, hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.

March, 1,2004

(Sd) PANU BRAHMACHARI
Publisher.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

Branch Ashrams

14. NEW DELHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kalkaji, New Delhi-110019 (Tel : 011-26826813)
15. PUNE	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ganesh Khind Road, Pune-411007, (Tel : 020-5537835)
16. PURI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Swargadwar, Puri-752001, Orissa. (Tel : 06752-223258)
17. RAJGIR	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O.Rajgir, Nalanda-803116, Bihar (Tel : 06112-255362)
18. RANCHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Main Road,P.O. Ranchi- 834001 (Tel : 0651-2312082)
19. TARAPEETH	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Chandipur-Tarapeeth, Birbhum-731233,
20. UTTARKASHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kali Mandir, P.O. Uttarkashi-249193,
21.VARANASI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhadaini, Varanasi-221001, U.P. (Tel : 0542-2310054+2311794)
22. VINDHYACHAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ashtabhuja Hill, P.O. Vindhyachal, Mirzapur-231307, (Tel : 05442-242343)
23. VRINDABAN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Vrindaban, Mathura-281121 U.P. (Tel: 0565-2442024)

*

IN BANGLADESH	:	
1. DHAKA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, 14, Siddheshwari Lane, Dhaka- 17 (Tel _ 8802-9356594)
2. KHEORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Kheora, Via-Kasba, Brahmanbaria.

*

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

REGISTERED WITH THE REGISTRAR OF NEWSPAPERS
FOR INDIA AS NO. 65433/97

श्री श्री आनन्दमयी संघ

ॐ मां

मातृ शरणं

रत्ना ऑफसेट्स लिमिटेड ... वाराणसी, फोन- २३१३८३०

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી

અમૃત વાર્તા

VOL. 8 JANUARY, 2004 NO. 1

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

SHREE SHIREE ANANDAMAYEE SANGHA

❁ Branch Ashrams ❁

1. AGARPARA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram. P.O. Kamarhati Calcutta-700058 (Tel : 25531208)
2. AGARTALA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram. Palace Compound P.O. Agartala- 799001. West Tripura (Tel : 0381-2208618)
3. ALMORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Patal Devi. P.O. Almora-263602, (Tel : 05962-233120)
4. ALMORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O.Dhaul-China. Almora-263881, (Tel : 05962-262013)
5. BHIMPURA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhimpura. P.O. Chandod, Baroda- 391105, (Tel : 02663-233208+ 233782)
6. BHOPAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Bairagarh. Bhopal-462030, M.P. (Tel : 0755-2641227)
7. DEHRADUN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kishenpur.P.O. Rajpur, Dehradun-248009 (Phone : 0135-2734271)
8. DEHRADUN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kalyanvan,176, Rajpur Road, P.O. Rajpur, Dehradun-248009, (Phone : 0135-2734471)
9. DEHRADUN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Raipur Ordnance Factory, Dehradun-248010
10. JAMSHEDPUR	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Near Bhatia Park, Kadma, Jamshedpur-831005
11. KANKHAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Kankhal.Hardwar-249408, (Tel : 01334-246575)
12. KEDARNATH	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Near Himlok. P.O. Kedarnath, Chamoli-246445,
13. NAIMISHARANYA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Puran Mandir.P.O. Naimisharanya, Sitapur-261402, U.P. (Tel : 05865-251369)

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

શ્રી શ્રી મા. આનન્દમયીના દિવ્ય જીવન
તથા
દિવ્ય વાણીવિષયક ત્રૈમાસિક પત્રિકા

વર્ષ - ૮ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૪ સં - ૧

પ્રધાન સંપાદક : પૂ. સ્વામી ભાસ્કરાનંદજી

સંપાદક :
ઉત્તરા ચિનુભાઈ

મૅનેજીંગ સંપાદક :
શ્રી પાનૂ બ્રહ્મચારી

પરામર્શ સમિતિ :
બ્ર. વસુમતી મહેતા, જ્યોતિબહેન થાનકી
નિરંજન મહેતા, કાર્તિકેય ભટ્ટ

વાર્ષિક લવાજમ :

ભારતમાં	રૂા. ૬૦/-
વિદેશમાં	યુ. એસ. ડૉલર ૧૨/-
એક અંકની છૂટક કિંમત	રૂા. ૨૦/-

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

અમૃત વાર્તા

સામાન્ય નિયમો

આ પત્રિકા ચાર જુદી ભાષાઓમાં છપાય છે. - ગુજરાતી, હિન્દી, બંગાળી અને અંગ્રેજી. આ પત્રિકામાં મુખ્યત્વે શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા વિષેના લેખો છપાશે, તેમ છતાં સાધુ-સંતોનાં જીવન-ચરિત્રો અથવા આધ્યાત્મિક તથા જ્ઞાનવર્ધક ધાર્મિક વાર્તા પણ સ્વીકારવામાં આવશે. શ્રી શ્રીં મા વિષયક લેખો આપવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે. ભક્તોના જીવનમાંના અનુભવો, પ્રસંગો કે જે અતિશય વ્યક્તિગત ન હોય, તેમજ શ્રી શ્રી માની લીલાઓ જે ભક્તોએ નિહાળી હોય તથા શ્રી શ્રી મા વિષેની અનુભૂતિઓ હોય તે લખી મોકલવા વિનંતિ છે. ફૂલસ્કેપ પાનાની એક બાજુ પર લખી મોકલવાથી સરળ રહેશે. જોડણીની ભૂલો સુધારી, ચોખ્ખા અક્ષરે લખી નીચેના સરનામે મોકલી આપવું.

-: લેખો મોકલવાનું સરનામું :-

ઉત્તરા ચિનુભાઈ
૩૮, સ્વસ્તિક સોસાયટી,
નવરંગપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૯.

-: લવાજમ મોકલવાનું સરનામું :-

મેનેજીંગ સંપાદક
"મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા" (ગુજરાતી અંક)
શ્રી શ્રી માતા આનન્દમયી આશ્રમ,
ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧

સ્વામી શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ તરફથી મુદ્રક તથા પ્રકાશક શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી દ્વારા શ્રી શ્રી આનન્દમયી સંઘ, ભદૈની, વારાણસી - ૨૨૧ ૦૦૧ (ઉ.પ્ર.) થી પ્રકાશિત તથા રત્ના પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ, બી. ૨૧/૪૨, કમચ્છા વારાણસી - ૧૦ (ઉ.પ્ર.) માં મુદ્રિત. સંપાદક - શ્રી પાનુ બ્રહ્મચારી.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા આનન્દમયી અમૃત વાર્તા

અનુક્રમણિકા

ॐ भवतापप्रणाशिन्यै आनन्दघनमूर्तये ।
ज्ञानभक्तिप्रदायिन्यै मातस्तुभ्यं नमो नमः ॥

૦૧. માતૃવાણી ૧
૦૨. આશ્રમ-જીવન-સ્મૃતિ .... બ્ર. યોગાનન્દ ૫
૦૩. ૧૯૮૨ના કુંભમાં મહાત્માઓની મા વિષેની ઉક્તિઓ ૯
૦૪. શ્રીશ્રીમા આનન્દમયીની ગુરુ-વિષયક વાણી .... પ્રો. કાર્તિકેય અ. ભટ્ટ ૧૩
૦૫. શક્તિતત્ત્વ .... બ્રહ્મલીન પૂ. ઉડિયાબાબાજી . ૨૪
૦૬. શ્રીમા અને કન્યાપીઠ .... ડૉ. બીથિકા મુખર્જી ૨૬
૦૭. ઋભુગણો .... રાજેન્દ્ર પ્રસાદ મિશ્ર ૩૦
૦૮. શ્રીમદ્ભાગવત-કથાનો માર્મિક રહસ્યબોધ .... અનુરાધા જોષી ૩૩
૦૯. આશ્રમ સમાચાર ૩૮

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"હરિ કથા હી કથા, ઔર સબ વૃથાવ્યથા"

- મા આનન્દમયી

શ્રી શ્રી મા આનન્દમયીના સર્વ ભક્તોને

"મા આનન્દમયી સેવા સમિતિ (MASS, Inc.) USA"

તરફથી સપ્રેમ

જય મા.

આ સમિતિ (MASS, Inc.) અમેરિકામાં પેન્સીલવેનીયા રાજ્યમાં સ્થાયી થઈ રજીસ્ટર થઈ છે. પૂ. શ્રી શ્રી માના ભક્તોનાં ધાર્મિક કાર્ય, સત્સંગ તથા જનસેવાનું ધ્યેય ધરાવતી આ સંસ્થાએ અમેરિકાની સરકાર તરફથી (Tax - Exemption) કર મુક્તિ મેળવી છે. સંસ્થાનો નંબર છે : 23 - 29675 જે IRS Code 501 (C) (3) ને સુસંગત રહેશે.

ઉત્તર અમેરિકામાં વસતા માતૃભક્ત જનોને વિનંતિ કે "મા આનન્દમયી અમૃતવાર્તા" ત્રિમાસિકનું લવાજમ સમિતિને (MASS, Inc.) મોકલવું. ચાર ભાષાઓમાં (અંગ્રેજી, હિન્દી, ગુજરાતી અને બંગાળી)માં પ્રસિદ્ધ થતી આ દિવ્ય-માતૃ સત્સંગપૂર્ણ પત્રિકાનો લવાજમ દર : વાર્ષિક બાર ડોલર ($12) લેખે જે ભાષામાં રસ હોય તે માટે મોકલવા વિનંતિ છે.

વધુ માહિતિ માટે સંપર્ક સાધો :

મહાદેવ પટેલ

C/o. MA Ananadmayee Seva Samiti, Inc.
212, Moore Road, Wallingford 19086 - 6843
Tel. : 610 - 876 -6862
Fax : 610 - 876 - 1351
email : mahadevpatel@netscape.net

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

માતૃવાણી

કોઈ કોઈ વાર તમારા બધા પાસેથી હું એક બહાનાની વાત સાંભળું છું - 'એમની કૃપા ન હોય તો શું ભજન થઈ શકે ?' એની કૃપા આખો વખત છે, ત્યારે જ તો જીવિત છો. ધૈર્ય ધારણ કરીને પોતાની બાજુ લક્ષ્ય કરીને જુઓ તો એની કૃપાનો આભાસ મેળવશો. સંસારમાં જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં જુદી જુદી વસ્તુઓ વીખરાયેલી પડી છે. એ બધી એકત્રિત કરવા માટે કેટલી જાતનાં કારખાનાં અને વૈજ્ઞાનિક કૌશલની નવી નવી વ્યવસ્થા થાય છે. બરોબર એ જ પ્રમાણે ભગવાનની કૃપા પ્રાપ્ત કરવા માટે મન-પ્રાણ પરોવીને જુઓ તો એની કૃપા હાથોહાથ મેળવશો.

•

અમૃતનું સંતાન, તેઓ મૃત્યુ તરફ શા માટે જવા દે ?

•

આખો વખત 'સ'માં રહેજો - સ્મરણ અને શરણ. આથી મરણનું પણ મૃત્યુ થઈ જાય છે. જો ભગવત્ સ્મરણ થાય તો મનુષ્યને દુઃખ ન પડી શકે. વિચારવાનો પણ સમય નથી. ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, ક્રોધ, લોભ કંઈ ન થઈ શકે.

•

જેટલું અધિક ભગવાનનું ચિંતન કરવામાં આવે તેટલો જ લાભ. સંસાર જ્યાં, અભાવ ત્યાં. મનને એમનાં ચરણોમાં ઈચ્છાથી, અનિચ્છાથી મૂકી રાખવાથી શાંતિ મળવાની આશા છે.

•

અખંડ ભાવે ભગવત્ ચિંતનમાં પરોવાયેલા રહેજો, ત્યારે જ તો અખંડ પ્રકાશ. પોતાના મનને હર હંમેશ ભગવત્ ચિંતાને અનુકૂળ રાખવું પડશે. આ જ મનનું સુખાદ્ય છે.

•

સર્વદા કોઈ એક જપ મનોમન કરજો. નિઃશ્વાસ-પ્રશ્વાસ ખાલી ન જાય. ચુપ થઈને જ્યારે બેસી રહો, ત્યારે પણ નિશ્વાસ-પ્રશ્વાસમાં જપ ચાલતો રહે. નિશ્વાસમાં જપ જેટલો સહજમાં થઈ જાય, તે માટે ચેષ્ટા કરજો. સદ્ગ્રંથાદિ વાંચવું ખૂબ સારું. સત્ય વાત કહો. એ સ્મરણમાં રાખો કે નામ અને 'એમનો' એક જપ ઓછામાં ઓછું. એમનો સંગ કરજો. એમને છોડીને ન રહેતા. આવો પ્રયત્ન કરો. જેટલો પ્રયત્ન કરશો એટલો જ આનંદ પામવાની આશા છે. જ્યારે મન એકદમ જ ચુપચાપ થઈ જાય, ત્યારે કમ સે કમ એમનાં સ્મરણ અને ધ્યાનની ચેષ્ટા કરજો.

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ચારે બાજુથી સામંજસ્ય રાખીને મૌન કરી શકો તો વધારે સારું, ઈંગિત કે ઈશારાનો આધાર લીધા વગર જેટલો સમય વ્યતીત કરી શકો.

•

સંધિ-સમયમાં વિશેષ શક્તિ રહે છે. ચોવીસ કલાકમાં ચાર વાર સંધિ આવે છે. બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં, બપોરે અને સંધ્યા સમયે સાધન કરવાથી વિશેષ શક્તિનો અનુભવ થાય છે. બ્રાહ્મ મુહૂર્તને અમૃતવેળા કહે છે, અર્થાત્ એ સમયે અમૃત-ક્ષરણ થાય છે. તેથી બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં સૂવું સારું નહીં. જેઓ મોડે સુધી ઊંઘે, એમને બ્રાહ્મ મુહૂર્તની આબોહવા નથી મળતી. એ સમયે સાધન-ભજન કરવું જોઈએ. આમ કરવાથી સાત્ત્વિક ગુણની વૃદ્ધિ થશે.

•

મધ્યરાત્રિની નિઃસ્તબ્ધતામાં બેસીને મન પરોવવાની કોશિશ કરવી જોઈએ તો દર્શનનો અનુભવ થાય છે.

•

કહેવાય છે, મનુષ્ય એટલું પાપ કરી નથી શકતો કે જે ભગવદ્ નામથી દૂર ન થાય; જેવી રીતે અગ્નિનું સ્ફુલિંગ જેટલું બાળી શકે છે એટલો પદાર્થ તમે સંગ્રહ પણ કરી નથી શકતા. ભગવત્ ચિંતન, ભગવાન બાજુ જે જવાની કોશિશ, એનાથી જ સમસ્ત પાપ નષ્ટ કરી દેશે. નાશ (નો) નાશ થશે - સ્વપ્રકાશ થશે.

•

મન કરવા ન માગે તો પણ કર્મ છોડતા નહીં, કારણકે મન તો ચુપ થઈને રહેવાનું નથી. તમારે અન્ય કર્મની પાછળ દોડવું પડશે. કર્મને છૂટી જવા દો, જો નામથી એ રીતે મન ડૂબી જાય. ત્યારે જોજો તમારું કર્મ પડી રહ્યું છે અને તમે ક્યાં ડૂબી ગયા છો ! આ મને પરંતુ કર્મ છોડ્યું નથી, કર્મ તમને છોડી ગયું છે. એટલા માટે જ કર્મ કરજો. ભગવાનની સેવા નિયમથી કરજો. સૂતી વખતે પણ વિચારજો કે ભગવાનનાં ચરણોમાં માથું મૂકીને સૂતા છો. આ રીતે દિન-રાત્રિ એમને લઈને રહો.

•

વાસનાજનિત જે કષ્ટ છે, બાધા વિઘ્નથી આવે છે. એની અંદર પણ એમનો કરુણા-હસ્ત સત્ય છે (એમ) સમજીને માનવું પડશે. અસ્થિર થવાથી ન ચાલે. અસ્થિર ભગવાનને માટે થવું પડે. હજી સુધી એમનો અવાજ નથી સંભળાયો. અમૂલ્ય સમય બેકાર ચાલી જાય છે. વિષય-વાસનામાં અસ્થિર થઈને મન અને શરીરને ક્લેશિત ન કરવાં જોઈએ.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

સેવાથી ચિત્તશુદ્ધિ થઈ રહી છે, એમાં વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. સેવા સૌથી મોટી સાધના છે. અસ્થિર ન થવું જોઈએ. શાંત ભાવે બધાંની જ સેવા કરો. લોકો સાથે મીઠી વાતો કરો. જો અન્યાય બોલી જાઓ, ક્ષમા માગી લો. ભવિષ્યમાં અન્યાય ન થાય તે માટે પ્રયત્ન કરજો. જો કોઈ અન્યાય કહે પણ ખરું તો સ્વયં અન્યાયની વાત ન કહો.

•

સર્વાવસ્થામાં શાંતિ, અને શાંત રહેવું આવશ્યક છે. કોઈને મોઢે કોઈ વાત સાંભળીને કોઈના પ્રત્યે ખોટી ધારણા બનાવી લેવી (તે) અનીતિનો આશ્રય લેવાનું થાય છે. વિદ્વેષ ભાવ, અભિશાપ, ખરાબ ભાષા, ભાવ આદિ જો કોઈ પોતાના મનમાં રાખે તો એ બધું પોતાના ઉપર પડશે અને પડે છે. આમ પોતાનું નુકશાન સ્વયં જ કોઈએ ન કરવું જોઈએ.

•

જેનું મન સાવધાન, અને આત્મચિંતનમાં રત છે એ મનુષ્ય કહેવાય છે. મનુષ્ય ન થવાય તો અતિમાનવ નથી થવાતું. સમાજ અને નીતિના અનુશાસન પર ચાલતા ચાલતા મનુષ્યને મનુષ્યત્વ-લાભ થાય છે, ત્યાર પછી પારમાર્થિક ભાવાદિ આવીને જ્યારે મનુષ્યને ભાવિત કરે છે, ત્યારે એ મોહની સીમા ઓળંગીને અતિમાનવ થાય છે. મનુષ્ય અભાવને પૂર્ણ કરવાની ચેષ્ટા કરે છે. મનુષ્યનું કર્મ, મનુષ્યને અભાવમાંથી સ્વભાવમાં જાગૃત કરે છે, અને અતિમાનવનું કર્મ એને સ્વભાવમાં કે ત્યાગમાં; અને પ્રેમથી પૂર્ણ કરે છે. સૌથી પહેલાં મનુષ્ય બનવાની ચેષ્ટા કરો.

•

શુદ્ધ પવિત્ર ફૂલ જ ભગવાનનાં ચરણોમાં પડે છે. પોતાને ભગવાનનાં ચરણોમાં અંજલિ આપવા માટે સર્વદા શુદ્ધ, પવિત્ર ભાવ ટકાવી રાખો. જે આત્મા છે, પ્રાણોના પ્રાણ, એમની વાતો, એમના ગુણો, વર્ણન, એમનું રૂપ બધાંમાં જ જોવાની ચેષ્ટા કરો. એકલા ? એકલા ક્યાં ? બંધુ શું બંધુને છોડીને છે ?

•

ભગવત્ દર્શન પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર લાલસા જ પ્રાપ્તિનો માર્ગ છે. શાંતિમય ઉપર નિર્ભર રહો, તો જ શાંતિની આશા. અભયનું શરણ લેજો. આખો સંસાર જ ભય છે. અભયના આશ્રયમાં રહેશો તો ભય નહીં લાગે. સર્વ દુઃખોમાંથી પરિત્રાણ મેળવવા માટે એકમાત્ર ભગવાનનો આશ્રય ગ્રહણ કરવો કર્તવ્ય છે.

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

દર્શન એટલે ગ્રહણ. આપવું એટલે લેવું. પ્રણામ એટલે અહંકારરૂપી માથા પર બોજો જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી ટટાર રહે છે, જેટલું આપી દીધું એટલું ગ્રહણ થઈ ગયું. પ્રણામ બે પ્રકારના હોય છે. એક તો પાવડરની ડબ્બીમાંથી નીકળેલા પાવડર જેવા, અને એક જાણે માટલી ઢાળી દીધી. જો ગ્રંથિ ખુલે તો પૂરેપૂરું ઢળી જશે. પ્રણામ કરવાની વિધિ છે. નમન એટલે 'ન+મન' અર્થાત્ મનનું ન રહેવું. જો મનરહિત થઈ જાય અર્થાત્ મનનું જે કંઈ છે તે અર્પિત થઈ જાય તો પોતાનું સ્વરૂપ - કોણ છે - આ પ્રકાશિત થઈ જાય.

●

આખો વખત ખુલ્લી હવા, ખુલ્લી જગ્યામાં રહેવાની ચેષ્ટા કરજો. ખુલ્લા પહાડો, ખુલ્લા સમુદ્રો મન ભરીને જોજો. ખુલ્લા મને વાતચીત કરજો. જો બીજું કંઈ ન કરી શકો તો અવસર મળે તો આકાશ સામે ટીકી ટીકીને જોયા કરજો. આમ કરતાં કરતાં જોશો કે તમારી જડ ગ્રંથિઓનાં બંધનો શિથિલ થઈને તમને મુક્ત કરી રહ્યાં છે. પૂર્ણ ચેતના ખુલ્લા આધારોમાં નિવાસ કરે છે, બંધન પંગુ કરી દે છે. સંસારમાં તમે કેવળ દેહનો જ પ્રવેશ કર્યો હતો, પાછા આ દેહને છોડીને જવું પડશે. વચગાળાના સમયમાં જે અતિરિક્ત આવરણ અને આમરણનો બોજો વધાર્યો છે, તે છોડવામાં દુઃખ થશે. દેહ હલકો રાખો, મન હલકું રહેશે. આ રીતે દેહ, મન હલકાં થશે તો જીવાત્માની સહજ મુક્તિ થશે.

●

ભાવનો અભાવ છે. પ્રાર્થના કરો - ભગવાન, મને શ્રદ્ધા આપો, ભક્તિ આપો, કૃપા કરો. સાધન વડે શોધન. દરેક સમય સાધના ટાઈમ છે, 'સાધનનો ટાઈમ નથી' એમ નહીં. દરેક સમય જ સાધનીય છે. સુકૃતિ સુકામ હોય તો નિરાશા નથી. એમ વિચારો કે ભગવાન અમને અપનાવવા માટે પોતાનું મનમાન્યું કરી રહ્યા છે. તેથી પોતાની ઈચ્છા એમનામાં મેળવી દેવી જોઈએ.

●

કોઈ પાસેથી કોઈ ચીજ જો લેવી હોય તો જેટલી આવશ્યકતા હોય તેટલી જ લેજો, તથા બીજાને આપતી વખતે પણ જેટલું મેળવીને એ સંતુષ્ટ થઈ જાય યથાશક્તિ એટલું જ આપજો. સંકુચિત ચિત્તને બૃહત્ કરીને સ્વાર્થ અને પરાર્થનું અભેદજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરવાના ઉદ્દેશ્યથી પરોપકાર, દાન, દયા ઈત્યાદિ દ્વારા યથાસાધ્ય સેવા કરજો. જ્યાં સુધી તમારી પોતાની ભોગવૃદ્ધિ અને અભાવનો બોજો છે, ત્યાં સુધી બીજાઓના અભાવને જોવો જોઈએ. આમ ન થાય તો મનુષ્યત્વ લાભ નથી થતો.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આશ્રમ-જીવન-સ્મૃતિ

(૪) - બ્ર. યોગાનંદ

(ભીમપુરામાં :) શ્રીશ્રીમાના મકાનની સામે (અત્યારનું ભોજનશાળાવાળું મકાન) થોડીક જમીન હતી, જેની વચ્ચોવચ એક સીતાઅશોકનો છોડ હતો. અત્યારે મોટું ઝાડ છે. ચારે બાજુ ફળનાં ઘણાં વૃક્ષો હતાં. એક બ્રહ્મચારી પાસેથી મેં જાણ્યું કે માને દૂર્વાનું 'લૉન' પ્રિય છે, તેથી મેં લૉન ઉગાડવાનું શરૂ કર્યું. દીવેટિયાજીએ માળી મોકલ્યો. એણે ઘાસ રોપી દીધું. થોડાક મહીનામાં લૉન બની ગયું. લૉનમાં વચ્ચે વચ્ચે એક જાતની ભાજી ઊગ્યા કરતી. કોઈના કહેવાથી મેં ખાધી તો શાક બહુ સ્વાદિષ્ટ છે તે જાણ્યું. (ઘણાં વર્ષો પછી હમણાં ૨૦૦૨માં ગંગનાથના એક ભક્ત પાસેથી જાણવા મળ્યું કે એ ભાજીનું નામ છે વિદુરની તંદુલની ભાજી - તાંદળજો.)

એક દિવસ સવારે મા વરંડામાં બેઠાં છે. ઉદાસદિએ મને બોલાવીને એક નવો અંગૂછો આપ્યો અને કહ્યું, ''માએ કહ્યું છે કે લૉનમાં જેટલી ભાજી હોય તે બધી ચૂંટીને અંગૂછામાં મૂકી દો.'' એટલામાં ભાસ્કરદા પણ આવી પહોંચ્યા. માએ અમને ત્રણેને નીચે બેસવા કહ્યું. અમે બેસી ગયા, આદિ (અર્થાત્ આદિત્ય - જ્યોતિર્મયાનંદ) માની ડાબી બાજુ, વચ્ચે ભાસ્કરદા અને જમણી બાજુ હું. માએ શીખવ્યું કે કેવી રીતે પાંદડાં ચૂંટીને છૂટાં પાડવાં અને દાંડી માને આપવી.

માએ એમ પણ કહ્યું કે લીલાં પાન તોડવાની જરૂર નથી. અમે ત્રણે જણ એ કાર્યમાં પરોવાઈ ગયા. ભાસ્કરદાને જ્યારે ખબર ન પડે કે ક્યાં પાન લીલાં છે, ત્યારે એ પાંદડાં સમેત ભાજી મારા હાથમાં મૂકી દેતા. હું ત્યારે જ સમજી ગયો કે ભાસ્કરદા કેટલા બધા બુદ્ધિશાળી છે. વચ્ચે માએ મને કહ્યું, ''તેં કહ્યું એટલે, નહીં તો આ ભાજી આપણે ક્યારેય નથી ખાધી.'' મેં કહ્યું, ''મા, મેં તો બહુ જ ખાધી છે.''

તે જ વખતે દૂરથી માની આ લીલા નિહાળીને પાનુદા હસ્યા. એમની જોડે અમે પણ હસી પડ્યા. પરંતુ મા તો બહુ જ એકાગ્રતાથી ભાજી ચૂંટી રહ્યાં હતાં. પાનુદાએ કહ્યું, ''મા, પાછો હાથમાં દુઃખાવો ન થાય.'' માએ એ બાજુ જોયું સુદ્ધાં નહીં.

એટલામાં ચિત્રાદિ મા પાસે વાંચવાના થોડાક પત્રો લઈને આવ્યાં. એમણે વાંચ્યું, ''મા, ... નો પત્ર આવ્યો છે..... '' માએ સાંભળીને માથું ઊંચું કર્યા વગર એમનું કાજ કરતાં કરતાં જ ચિત્રાદિ સાથે મજાક શરૂ કર્યો ! ચિત્રાદિ આમે ઓછું સાંભળતાં. ચિત્રાદિ જેટલું વાંચીને કહેતાં, મા ઊંચે જોયા વગર ધીમે ધીમે બોલતાં, ''બોલો....'' માનો ઉત્તરરૂપી અવાજ અમે તો બરાબર સાંભળતા હતા, પણ ચિત્રાદિને સંભળાતો નહોતો. અમે ત્રણ જણ હસી પડ્યા. પહેલાં તો ચિત્રાદિને કંઈ સમજાયું નહીં, પરંતુ અમારું હસવાનું અને માનું હોઠ હલાવવાનું - બન્ને જોઈને એ સમજી ગયાં અને એ પણ હસી પડ્યાં, આખરે પત્રો વાંચવાનું બંધ રાખ્યું. એટલામાં અંદરથી છબિદિ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust Funding by MoE-IKS

આવ્યાં. માને ભાજી ચૂંટતાં જોઈને બોલ્યાં, "વાહ, વાહ ! કેવી સુંદર લીલા !! સાધુઓને વળગાડી દીધા ભાજી દીટવાના કામે અને પોત પણ જાણે તન્મય થઈ ગયાં છો. આવું દશ્ય જોવા નથી મળતું."

સાચે જ, જીવનમાં આવું સદ્‌ભાગ્ય ફરી ક્યારેય મળ્યું હોય એવું યાદ નથી. સાક્ષાત્ જગન્માતાના ચરણોમાં બેસીને એમની આજ્ઞાનું પાલન કરવું ! પછીથી ઉદાસદિએ એ શાક બનાવ્યું, માને ભોગ આપ્યો, બધાને પ્રસાદ મળ્યો. બધાએ શાકની પ્રશંસા કરી, પણ મારે માટે રાખવાનું ભૂલી ગયા. મારા જીવનની આ એક વિશેષ મહત્ત્વપૂર્ણ ઘટના હતી - શ્રીશ્રીમાને એક નવી વસ્તુ ખવડાવવાનું ગૌરવ લાધ્યું.

●

(લગભગ સાડા-ત્રણ વર્ષ ભીમપુરામાં રહ્યા પછી) ભીમપુરા આશ્રમ છોડવાનો સંકલ્પ મનમાં જાગ્યો એટલે મેં ભાસ્કરદાને પત્ર લખ્યો : "તમે માને પૂછી જુઓ - હું પરિવ્રાજનમાં જવા ઈચ્છું છું. અહીંયાં તપન છે, આશ્રમ ચલાવી શકશે." થોડા દિવસમાં ભાસ્કરદાનો પત્ર આવ્યો. તમારો પત્ર માને વાંચી સંભળાવ્યો છે. માએ કહ્યું - "ઠીક હૈ, ઘૂમ આયે." પત્ર મળ્યા પછી મેં તપનને બધું સમજાવી દીધું. પ્રભુપાદ વિજયકૃષ્ણ ગોસ્વામી દ્વારા જણાવાયેલા નિયમાનુસાર પરિવ્રાજનમાં નીકળી ગયો. 'શ્રીશ્રીસદ્‌ગુરુ-સંગ' પુસ્તકમાં એ નિયમો છે :

૧. રૂપિયા-પૈસા સાથે ન રાખવા. કોઈ આપે તો પણ લેવા નહીં, સ્પર્શ સુદ્ધાં ન કરવો.

૨. ૬૦ વર્ષ કરતાં નાની વયની નારીઓ તરફ જોવું નહીં.

૩. ભિક્ષામાં જે મળે તેને તે જ દિવસે વાપરી નાખવું, બીજા દિવસ માટે રાખવું નહીં.

૪. એક જ સ્થળે ત્રણ રાત્રિથી વધારે વાસ ન કરવો.

૫. ચાલતી વખતે પગલે પગલે જપ કરવો.

૬. રસ્તાની બન્ને બાજુએ જેટલાં તીર્થો કે દેવાલયો આવે તે બધાંનાં શ્રદ્ધાપૂર્વક દર્શન કરવાં.

૭. વગર ટિકિટે મુસાફરી ન કરવી.

પ્રથમ રાત્રિ ચાંદોદથી ૧-૨ કિ.મી. દૂર હરસિદ્ધિ માતાના મંદિર સામેના વિશાળ વટવૃક્ષની નીચે રહ્યો. મારી યાત્રાના સમાચાર મળ્યા એટલે શ્રીરામરતનદાસજીના શિષ્ય માધોભાઈ ડભોઈથી આવ્યા. એમની સાથે નાના કરાળા ગયો. ત્યાં ત્રિકમજીના મંદિરની શાખા છે. માના જૂના ભક્ત ડાહ્યાભાઈને ઘેર બપોરનું ભોજન કર્યું. માધોભાઈએ કહ્યું, "અમારા ગુરુજી કહેતા કે માતાજી મા કાલીનો અવતાર છે."

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

હમણાંની જ વાત છે જ્યારે વૃંદાવન (માના આશ્રમ)ના યોગેશદાને પહેલવહેલી વાર ચાણોદ ત્રિકમજીના મંદિરમાં દર્શન કરવા હું લઈ ગયેલો. એમણે મહારાજજી (ત્રિકમજીના મંદિરના મહંતજી) વિષે પોતે જોયેલી ઘટના કહી સંભળાવી :

''એક વાર બાબા એમના થોડા શિષ્યો સાથે શ્રીશ્રીમાનાં દર્શન કરવા ચાણોદથી દિલ્હી પધાર્યા. એમણે પહેલેથી કોઈ જાતની ખબર નહોતી મોકલી. એ લોકો ભર બપોરે લગભગ ૨-૩ વાગે આશ્રમના ફાટક પાસે આવી પહોંચ્યા. ઉનાળાના દિવસો હતા. આશ્રમમાં બધા ભોજન બાદ વિશ્રામ કરતા હતા. શિષ્યોએ પૂછ્યું, ''મહારાજજી ઝાંપો તો બંધ છે, બૂમ પાડીએ ?'' બાબાએ કહ્યું, ''ના. અવાજ ન કરો. ચુપચાપ બેસી જાઓ. આપણે આટલે બધે દૂરથી આવ્યા છીએ. માતાજી જો જગન્માતા હોય તો એમની મેળે આપણને અંદર બોલાવશે.'' બધા ભીંત પાસે બેસી ગયા. એટલામાં માએ દિદિને કહ્યું, ''ખુકુની, ફાટક પર કોઈ આવ્યું છે કે ?'' દિદિએ જવાબ આવ્યો, ''મા, કોઈ આવ્યું હોત તો બૂમ પાડત.'' માએ કહ્યું, ''ના, તું ચાલ.'' મા તરત જ દિદિને સાથે લઈને પોતે જ ફાટક ખોલાવડાવ્યો અને બહાર આવ્યાં. બાબાને જોઈને દિદિ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયાં. સસ્મિત વદને મા બોલ્યાં, ''કેમ પિતાજી, બહાર કેમ બેઠા છો ?'' બાબા તો શું બોલે ? તેઓ તો ભાવવિભોર થઈ ગયા.

•

એક વાર હું કનખલ ગયેલો. તે વખતે શ્રીશ્રીમા સાધુ કુટિયાના ઉપલા માળના ઓરડામાં રહેતાં હતાં. આખી કુટિયા સાધુ-મહાત્માઓથી ભરેલી હતી. મને ત્રીજે માળે દાદરની બાજુનો નાનો ઓરડો રહેવા માટે મળ્યો હતો. મને બહુ જ આનંદ થયો, કારણકે એ ઓરડો માના કક્ષની નિકટ હતો. પહેલવહેલી વખત માને સાધુ કુટિયામાં રહેલાં જોયાં. એક નવું દૃશ્ય જોવા મળ્યું, કેમકે સાધુ કુટિયાના કમ્પાઉન્ડમાં જ મહિલાઓને પ્રવેશ-નિષેધ હતો, ફક્ત ઉદાસદિ, ગુરુપ્રિયા દિદિ તથા લક્ષ્મીદિદિ જ જઈ શકતાં. એટલે જે બહેનો હંમેશાં માને ઘેરી વળીને રહેતી, તે બધી હવે સામે રસ્તા ઉપર ઊભી ઊભી ઉપર જોઈ રહી હતી. એ દિવસોમાં હું નિયમિત રૂપે સાધન કરવાનો પ્રયત્ન કરતો. એક દિવસ સંધ્યા પછી હું આસન પર બેસીને ક્રિયાયોગની સાથે ધ્યાન કરતો હતો. કોણ જાણે કેમ એ દિવસે ધ્યાન સરસ જામી ગયું. બારણું ખુલ્લું હતું. સહસ્રારમાં જાણે મા બિરાજ્યાં હતાં. મારી આંખો અધુખુલ્લી હતી. બહાર મા ફરતાં હતાં તે સંભળાતું હતું. થોડી વારમાં એમ લાગ્યું કે મા બારણામાં ઊભાં છે અને મને જોઈ રહ્યાં છે. પછી મા એમના કક્ષ તરફ ચાલી ગયાં.

ઘણા સમય પૂર્વે માએ એક વાર કહેલું, ''જે ઘાસતેલવાળા સ્ટવથી રસોઈ કરો, તેને ૧૦-૧૫ દિવસમાં એક વાર ધોઈને નવું ઘાસતેલ ભરીને વાપરવો.'' અહીંયાં એક દિવસ પંપ-સ્ટવને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

બરાબર ધોઈને તડકે મૂક્યો. ફરતાં ફરતાં મા આવ્યાં અને જોઈ લીધું. મેં પ્રણામ કર્યા. માએ પૂછ્યું, "આ સ્ટવ તારો છે ?" મેં હા પાડી. માએ કહ્યું, "આ શું છે ?" મેં કહ્યું, "મા, આ ફોલ્ડિંગ સ્ટેન્ડ છે. સ્ટવની ઉપર ગોઠવીને રસોઈ કર્યા પછી સ્ટવ એંઠો નથી થતો ફક્ત સ્ટેન્ડને ધોઈ નાખવાથી ચાલે."

માએ કહ્યું, "એમ ! બધું ફિટ કરીને બતાવ તો." આનંદથી ગદ્‌ગદ્ થઈને મેં તરત જ રેન્ચ લાવીને પહેલાં ફોલ્ડિંગ સ્ટવ ફિટ કર્યો, પછી સ્ટેન્ડ ફિટ કરીને રસોઈ કરવા માટે તૈયાર કરી દીધો. મા પ્રસન્નમુખે બોલ્યાં, "વાહ ! આ તો સરસ છે. ઉદાસ, મારે માટે બે સ્ટેન્ડ બનાવડાવી દેજે." શ્રીશ્રીમાની વાતોથી મને જે અપાર આનંદ થયો તેનું વર્ણન કરવાની ભાષા મારી પાસે નથી. મને થયું, મારા એક કાર્યથી તો પરમ કરુણામયી મા પ્રસન્ન થયાં.

●

એક દિવસ બ્રહ્મચારી સુધાંશુ (સર્વાનંદ) શ્રીશ્રીમા પાસે આવ્યા. હું ત્યારે રસોઈ કરતો હતો. મા સાથેની એમની વાતચીત સંભળાતી હતી. એ કદાચ મુંબઈમાં કોઈ લક્ષ્મી-નારાયણ મંદિરમાં પૂજા કરતા હતા (?) નાનપણથી 'શ્રીશ્રીમાતા આનન્દમયી વિદ્યાપીઠ'માં ભણતા હતા, પછીથી વિદ્યાપીઠમાં જ ભણાવતા હતા. શ્રીશ્રીમાને તેઓ જે કહેતા હતા તે મને સંભળાતું નહોતું, પરંતુ માના શબ્દો સ્પષ્ટ રીતે સંભળાતા હતા. માના કથનથી એવું સમજાયું કે સુધાંશુ મંદિરની પૂજા કરવા નહોતા ઈચ્છતા, અને મા સમજાવતાં હતાં કે મંદિરમાં ભગવાનની સેવા-પૂજા કરતા કરતા મનુષ્ય જીવનનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

એક વાત જે માએ ખૂબ દૃઢતાપૂર્વક કરી તે હજી મને યાદ છે. મા બોલ્યાં, "પરમહંસદેવે બતાવી દીધું કે મૂર્તિપૂજા કરીને પણ ભગવત્ પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે.

●

શ્રીશ્રીમાની એમના પોતાના સ્વરૂપ વિષેની વાણી :

"ચિનબાર શક્તિ તો કારો નાઈ." અર્થાત્ ઓળખવાની શક્તિ તો કોઈની પાસે નથી.

●

દિવ્ય મમતામયી શ્રીશ્રીમા. એક વાર કોઈએ માને પૂછ્યું, "અમે તમને કેટલો બધો પ્રેમ કરીએ છીએ, તમને એની ખબર છે ?"

મા : હું તમને જેટલો પ્રેમ કરું છું એના એક અંશ જેટલો પણ પ્રેમ તમે મને નથી કરતાં.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

૧૯૮૨ના કુંભમાં મહાત્માઓની મા વિષેની ઉક્તિઓ

૧૯૮૨ના જાન્યુઆરીમાં પ્રયાગના કુંભમેળામાં શ્રીશ્રીમાના શિબિરમાં પ્રત્યેક અખાડાના સાધુઓને શ્રીશ્રીમાની પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિતિમાં આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા.

એક દિવસ નૈમિષારણ્યના પ્રસિદ્ધ મહાત્મા શ્રી ૧૦૮ નારદાનંદજીએ શ્રીશ્રીમા વિષે ત્રણ વિશેષ વાતો કહી કે :-

"૧. મા અને ભગવાનમાં કોઈ જ ભેદ નથી.

૨. એક વાર માનાં દર્શન કરવાં તે ૨૪ લાખ ગાયત્રી જપ કરવા સમાન છે.

૩. અમારા બધામાં ગમે તેટલા જ્ઞાનીઓ કે વિદ્વાનો હોય, માની પાસે અમે બધા જ બાળક સમાન છીએ."

●

'અખિલ ભારત સાધુ-સમાજ'ના અધ્યક્ષ શ્રી રામસ્વરૂપ મહારાજના શબ્દોમાં :-

"ત્રિવેણી સંગમ તે જ્ઞાન, ક્રિયા અને ભક્તિનો સમન્વય છે. સ્થૂલ રૂપે આપણે જોઈએ છીએ ગંગા-યમુનાનું મિલન, અને સરસ્વતી પ્રચ્છન્ન રૂપે છે. સરસ્વતીની પ્રચ્છન્નતાનો આશય એવો છે કે તમારા જ્ઞાનને સંતાડી રાખો, અહંકારનો ત્યાગ કરો, તો જ અમૃતકુંભનું સંધાન મળશે. મા સાક્ષાત્ ભગવતી છે, માની પાસેથી બધું જ મળશે."

●

ઉદાસીન પંચાયતી અખાડાના મહામંડલેશ્વર પૂ. બ્રહ્મર્ષિ મહારાજે કહ્યું : "માનું નામ લેવાથી જન્મોજન્મનાં પાપો કપાઈ જાય છે. એમનાં દર્શનથી તથા એમના ચરણોમાં બેસીને એમની વાણીનું શ્રવણ કરવું તેની તો કોઈ તુલના નથી. માની પાસે જેઓ આવશે તેઓ પણ પાપમુક્ત થશે. શ્રીશ્રીઆનન્દમયીમાને જગદંબા કહીએ તો પણ કદાચ બરાબર વર્ણન ન થાય. અમે બધા એમને માતા ભગવતી માનીએ છીએ, તેઓ સાક્ષાત્ ભગવતી અંબિકાનું સ્વરૂપ છે."

●

મહામંડલેશ્વર પૂ. સ્વામી ધર્મમુનિ મહારાજે કહ્યું :

"શ્રી શ્રી આનન્દમયી મા સ્વર્ગની સર્વ શક્તિઓનું પુંજીભૂત સ્વરૂપ છે. માતાજી આ કુંભમેળાનું Central Point છે. આપણે તો માત્ર "મા મા મા" એટલું જ કહી શકીએ."

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ટૂંકમાં, દિવ્યશક્તિસ્વરૂપિણી શ્રીશ્રીમાનો અભાવ કદાપિ ન હોઈ શકે તે તથ્યને ૧૯૮૯માંનાા પ્રયાગકુંભમાં પણ ઉપસ્થિત સર્વે સંતગણોએ સ્વીકાર્યું છે. શ્રીશ્રીમાની મહિમા દર્શાવતી અનેક સંતોની વાણી અહીંયાં આપી શકાય તેમ નથી, છતાં એમાંના કેટલાક વક્તવ્યોના કેટલાક અંશો આ પ્રમાણે છે - મહામંડલેશ્વર શ્રી શિવેન્દ્રપુરી મહારાજે કહ્યું : "ભારતીય સંસ્કૃતિમાં મહાપુરુષોના આવિર્ભાવ થતા રહ્યા છે. મહાપુરુષો આદર્શ હોય છે, એમાં વિભૂતિઓ આવે છે. એમનામાં એક પ્રકારની અલૌકિક સમતા હોય છે જે સમાજને નવી દિશા દર્શાવી શકે છે, એવી અલૌકિક પ્રતિભાઓમાં શ્રી શ્રી આનન્દમયી માનું નામ આવે છે." સંયમ-સપ્તાહનો ઉલ્લેખ કરતાં એમણે કહ્યું - "માની પાસે જવાથી મનમાં એક વિચિત્ર પ્રકારની શાંતિ અને આનંદનો અનુભવ થતો. શાસ્ત્ર પ્રભૃતિમાં નિષ્ઠા, સત્પ્રસંગ પ્રત્યે અત્યંત આદર-ભાવ. સદ્‌ગુણોથી સંપન્ન હોય એવામાં ઘણી વાર એવું જણાય છે કે અહમ્ પ્રવૃત્તિ બાધક બને છે. અહીંયાં મા પાસે બધી જ શક્તિઓ હતી, વૈભવ હતો, વિદ્યા પણ હતી, સમસ્ત સમાજના લોકો એમને માનતા હતા, એવું કોઈ ન હતું જેણે માતૃશક્તિનું સમ્માન ન કર્યું હોય, તેમ છતાં કોઈ પણ પ્રકારનો આડંબર વિકાર એમનામાં નહોતો. એક અલૌકિક વ્યક્તિત્વ. એમણે કરીને પણ શીખવ્યું અને દર્શનથી પણ. એમનાં દર્શનથી એવું લાગતું જાણે સાક્ષાત્ શ્રદ્ધાનું અવતરણ થયું હોય, એમને મળીને એક અદ્‌ભુત સુખ અનુભવાતું."

૧૯૭૭ના કુંભમાં માનાં દર્શન કરવા આવ્યા, ત્યારે સેવકોએ અસ્વસ્થતાનું કારણ જણાવી અંદર ન પ્રવેશવાની વિનંતિ કરી. તે વિષે કહે છે :

"મેં કહ્યું કે મારે કંઈ કરવું નથી, માત્ર દર્શન કરવાં છે, બસ, તમે એટલી સૂચના આપી દો." એટલામાં જોયું તો મા સ્વયમ્ દરવાજામાં ઊભાં છે ! મા એ કહ્યું, "બાબા, અંદર આવો." આ શું છે ? આ છે સમ્માન આપવું તે. મોટાઈ, કેટલાં આદર સમ્માન ! પરમાર્થમાં એનું મૂલ્ય નથી. (મોટાઈને) છોડવાનું કહ્યું છે, છતાં આપણે છોડી નથી શકતા. મને લાગે છે કે મા પાસે મનુષ્ય જ નહીં, સંસારનાં સમસ્ત પ્રાણીઓ સમ્માનિત હતાં. ઈશ્વરીય સૃષ્ટિમાં કોઈ તિરસ્કૃત નથી."

●

૨૪- જાન્યુ. એ નિરંજની અખાડાનાં શ્રીયોગશક્તિમાએ પ્રવચન કર્યું. એમને શ્રીશ્રીમા પ્રત્યે અગાધ શ્રદ્ધા છે. ઘણી વાર માનાં દર્શન કરવા આવતાં. આ વખતે કોઈ આશ્રમવાસીએ કહ્યું, "આપનું સ્થાન છે, આપ આવજો." એમણે સહર્ષ ઉત્તર આપ્યો, "મારી પોતાની મા છે, એટલે હું તો ચોક્કસ આવીશ જ."

તા. ૩૧ મીએ એમણે પ્રવચનમાં કહ્યું - "ભગવાનને પ્રાપ્ત કરવા માટે ચાર વસ્તુ આવશ્યક

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

છે - વિવેક, વૈરાગ્ય, સદાચાર અને મુમુક્ષત્વ. માનાં દર્શનમાત્રથી શ્રદ્ધા તથા આનંદ ઉભરાઈ જતાં. મા અત્યારે, પણ તમારા બધામાં વિરાજમાન છે."

●

મહામંડલેશ્વર સ્વામી કાશિકાનંદજી ઉચ્ચ કોટિના વિદ્વાન હતા. નર્મદા કિનારે બદરિકાશ્રમના સંયમ-સપ્તાહ વખતે કદાચ એમણે માનાં પ્રથમ વાર દર્શન કર્યાં હતાં. મા પ્રત્યે અપાર શ્રદ્ધા હતી. એમના ભાષણમાં એમણે વારાણસીના સિદ્ધ સંત પૂ. શંકર ભારતીજીનાં માતૃ-દર્શન-વિષયક વાત કરતાં કહ્યું કે મહાત્મા શંકર ભારતીજી જગદંબાના ઉપાસક અને ધુરંધર વિદ્વાન હતા. દેવી સાથે વાર્તાલાપ કરતા. એક દિવસ દેવીએ પોતે કહ્યું કે હું તો ભદૈનીમાં બેઠી છું. (ભદૈની મોહલ્લામાં માનો આશ્રમ છે.) પોતાનું સ્થાન છોડીને જેઓ ક્યાંય જતા નહીં, તે મહાત્મા શ્રીશ્રીમાનાં દર્શનાર્થે ભદૈની ગયા, અને "નમો દેવ્યૈ મહાદેવ્યૈ" વાળો શ્લોક બોલીને માને પ્રણામ કર્યા. માનાં દર્શન તે સાક્ષાત્ ભગવતીનાં દર્શન એમ સ્વીકાર્યું.

"આમ બધા વિદ્વાનો માને માતારૂપે જોતા. હું પહેલી વાર માના સંયમ-સપ્તાહમાં નર્મદાતટે ગયો. પૂ. સ્વામી સ્વતંત્રાનંદજીએ માને પ્રશ્ન પૂછ્યો - હું આપને ત્યારે ભગવતી માનીશ જ્યારે આપ ચાર હાથો સાથે દર્શન આપશો." મા તો હસતાં હતાં. એમને કાલીયે નહોતું થવું કે ભગવતીયે નહોતું થવું. એમણે સહજ સ્વાભાવિક રીતે કહ્યું - "બાબા, ઉનકી ભાવના હૈ ઈસીલિયે વે દર્શન કર લેતે હૈં" - કેટલો સુંદર યથાર્થ ઉત્તર હતો એ ! વ્યષ્ટિ-ભાવનાથી કૃષ્ણનાં દર્શન, અને સમષ્ટિ ભાવનામાં સંપૂર્ણ દ્વાપરનાં. ભાવના અનુસાર ભગવાનનાં દર્શન થાય. આપણે આપણી વાસના અને કર્મ અનુસાર જન્મ લઈએ છીએ, ભગવાન બીજાંઓની ભાવનાનુસાર જન્મ લે છે. એવી પરમ પવિત્ર મૂર્તિના સ્થાનમાં આપણે આવ્યા છીએ. આજે એમના ભક્તો ભગવતીરૂપે માને છે, હું પણ માનું છું. એમના આ તીર્થમાં બેસતાં મને હર્ષ થાય છે કે આવો અવસર મને પ્રાપ્ત થયો."

●

મહાનિર્વાણી અખાડાના આચાર્ય શ્રી ૧૦૦૮ સ્વામી વિશ્વદેવાનંદજી તા. ૩૦ મીએ પધાર્યા. એમણે કહ્યું, "માની દિવ્ય ચેતના અહીંયાં લહેરાઈ રહી છે."

●

તે જ દિવસે તે જ અખાડાના મહામંડલેશ્વર શ્રી ગીતા ભારતીજી (અમદાવાદના હરિહરાનંદ આશ્રમવાળાં) માની કુટિયામાં પ્રવેશ કરતાં જ બાલકવત્ બોલ્યાં, "મા અહીંયાં બેઠાં છે."

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

તે ઉપરાંત મહામંડલેશ્વર સ્વામી દયાનંદજી, મ.મ. સ્વામી વિદ્યાનંદજી, સ્વામી બ્રહ્માનંદજી, સ્વામી ચિદાનંદજી, સ્વામી નિરંજનાનંદજી, અટલ-અખાડાના આચાર્ય મ.મ. સ્વામી મંગલાનંદજી, સ્વામી પરમેશ્વરાનંદજી જેવા અનેક પ્રસિદ્ધ મહાત્માઓએ માની મહિમા વ્યક્ત કરી. પૂ. પરમેશ્વરાનંદજીએ કુંભનું માહાત્મ્ય જણાવ્યા બાદ કહ્યું, "શ્રીશ્રીમા જે રૂપે હતાં, આજે પણ તે જ રીતે સાક્ષાત્ સ્વરૂપે છે, અને માની પાસે રહેવાનું જે ફળ આપણને તે વખતે મળતું હતું, આજે પણ માના ચરણોમાં આવવાનું તે જ પુણ્યફળ આપણને પ્રાપ્ત થશે."

स तीर्थराजो जयति प्रयागः।

જય મા.

●

પુત્ર તથા પશુ ઈત્યાદિ વિષયોમાં આસક્ત મનુષ્યો ઉપર મૃત્યુ એવી રીતે આક્રમણ કરે છે, જે રીતે રાત્રે પૂર આવીને ગામમાં ઊંઘતા લોકોને વહાવી જાય છે. જ્યારે મૃત્યુ આવી પહોંચે છે, ત્યારે એને પુત્ર, પિતા કે બંધુ કોઈ બચાવી નથી શકતું. શીલવાન્ પંડિત એ વાત સમજીને પોતાને માટે નિર્વાણનો પથ સાફ કરે છે.

- ભગવાન બુદ્ધ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીશ્રીમા આનન્દમયીની ગુરુ-વિષયક વાણી

- પ્રો. કાર્તિકેય. અ. ભટ્ટ

મહાત્મા ગાંધીજીને તેમના આવનારા મૃત્યુની તાકીદ કરનારાં, સુભાષચન્દ્ર બોઝને દેશની સેવા સાંથે અંતર્મુખ થઈને પોતાના અંતરના દેશની સેવા કરવાનું કહેનારાં, જમનાલાલ બજાજને લાંબા સમયની શાંતિ પ્રદાન કરનારાં, ભારતના ભૂતપૂર્વ પ્રથમ વડાપ્રધાન સ્વ. જવાહરલાલ નહેરુ પાસે રોજ અમુક ચોક્કસ સમયે ઈશ્વર માટે એક અખંડ ક્ષણની માગણી કરનારાં, વિશ્વબૅંકના અધ્યક્ષને ગુરુમંત્ર આપનારાં; રાજમાતા સિંધિયા, કમલાપતિ ત્રિપાઠી, ત્રિગુણસેન, ખેતાન જેવા નામી લોકોને ભક્તિભાવથી ભરી દેનારાં, સર્વધર્મના લોકોને પોતાની પાસે આકર્ષી તેઓને સદુપદેશ દેનારાં મા આનન્દમયી શાળાનું ઔપચારિક શિક્ષણ પણ ન મળ્યું હોવા છતાં લોકો માટે આશ્ચર્યજનક રીતે બ્રહ્મૈક્યમાં વિરાજમાન્ હતાં. તેઓ આત્મસ્થ હોવાનો પરિચય જગતને મળ્યો હતો. પોતાના જન્મ વિષે તેઓએ કહ્યું હતું : ''આ શરીરનો જન્મ પૂર્વજન્મના ફળ ભોગને કારણે થયો નથી પરંતુ તમે લોકોએ જેવું ઈચ્છયું કે વિચાર્યું તેવું મેળવ્યું છે.'' ભગવદ્ગીતાની ભાષામાં તેમનાં જન્મ અને કર્મ દિવ્ય હતાં. મા તેમના જીવનપર્યંત લોકોના કલ્યાણ માટે સમગ્ર ભારતમાં ફરતાં રહ્યાં. મા જ્યાં જતાં ત્યાં તીર્થ બની જતું. દરેક ધર્મના કે સંપ્રદાયના લોકો, ધનિક, ગરીબ સૌ કોઈ માનાં દર્શનાર્થે જતા હતા. માએ આ સૌ લોકોને પરંપરાગત મૂલ્યો અને ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવાયેલા માર્ગો પ્રત્યે દૃઢ સમર્થન વ્યક્ત કરીને આત્મજ્ઞાનના માર્ગ પર ચાલવા માટે પ્રોત્સાહિત કર્યા હતા.

ઑગસ્ટ, ૧૯૨૨માં ઝૂલનપૂર્ણિમા એટલે કે રક્ષાબંધનને દિવસે માએ પોતે જ પોતાને દીક્ષા આપી. પોતે જ ગુરુ અને પોતે જ શિષ્યા. આજ સાલમાં એમના પતિ રમણીમોહન ચક્રવર્તી (કે જેઓ પાછળથી ભોલાનાથ તરીકે ઓળખાયા) પત્ની પાસેથી દીક્ષા ગ્રહણ કરીને એમના સૌ પ્રથમ શિષ્ય બન્યા. ભક્તો, દર્શનાર્થીઓ, જિજ્ઞાસુઓ વગેરે પાસે તેમના પ્રશ્નોના ઉત્તરરૂપે ગુરુ વિષેની કેટલીક રસપ્રદ અને તાત્ત્વિક બાબતો માને મુખેથી સાંભળવા મળતી. મા વિષેના અનેક ગુજરાતી, હિંદી, અંગ્રેજી તથા બંગાળી ભાષાના ગ્રંથોમાં આ વાતો ગ્રંથસ્થ થયલી જોવા મળે છે, જેને આધારે માની ગુરુ વિશેની વાણીને નીચે સ્પષ્ટ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે :

ગુરુ એટલે કોણ ?

ગુરુ એટલે કોણ ? મા કહે છે : ''આધ્યાત્મિક માર્ગનો ઉપદેશ આપે તે ગુરુ.'' ''જે દીક્ષા આપે તે ગુરુ.'' ''જે મંત્ર આપે તે ગુરુ'' ''માત્ર સ્પર્શથી જ તમારામાં દિવ્યશક્તિનો સંચાર કરે તે ગુરુ'' ''ગુરુ તે છે કે જે ગહન અંધકારમાં છુપાયેલ સત્યનો પ્રકાશ કરે છે.'' ગુરુ ક્યારેય અસદ્ગુરુ ન હોઈ શકે ? ''સદ્ગુરુ એટલે જે (શિષ્યમાં) ગતિ, સ્થિતિ, તત્ત્વનો પ્રકાશ કરી શકે.''

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"ગુરુ સાકાર પણ, અને નિરાકાર પણ. એમનામાં વિશ્વ બ્રહ્માંડ, વિશ્વ બ્રહ્માંડમાં તેઓ, એટલે કહેવાય છે-સદ્‌ગુરુ જગદ્‌ગુરુ, જગદ્‌ગુરુ, સદ્‌ગુરુ" "મેરાં ગુરુ જગદ્‌ગુરુ, જગદ્‌ગુરુ મેરા ગુરુ." એજ રીતે, "અંતર્યામીના રૂપમાં સહુની બુદ્ધિ-વૃત્તિનું સંચાલન કરે એ અંતર્ગુરુ." આમ ગુરુ, સદ્‌ગુરુ, જગદ્‌ગુરુ, અંતર્ગુરુ એ એક જ છે, જુદા નથી. શ્રી રમણમહર્ષિના શબ્દોમાં કહીએ તો "ઈશ્વર, ગુરુ અને આત્મા જુદા નથી, એક જ છે." શ્રીશ્રીમા આનન્દમયીની પરાવાણીને ખ઼રા અર્થમાં સમજનાર, સમજાવનાર અને એને યથાર્થરૂપે રજૂ કરનાર એકમાત્ર અધિકારી 'કાશી સંસ્કૃત વિશ્વવિદ્યાલય'ના કુલપતિ સ્વ. પંડિત ગોપીનાથ કવિરાજ હતા. મા પોતે પણ તેમના અર્થઘટનને માન્ય ગણાવતાં, જેને આધારે નીચે ગુરુના જુદા જુદા સ્વરૂપોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

ગુરુ-જગદ્‌ગુરુ :

મા કહે છે : ગુરુ જો આગળ નથી ગયા તો શિષ્ય પણ આગળ જઈ શકતો નથી. એટલા માટે શિષ્યે રસ્તામાં પ્રતીક્ષા કરવી પડે. જ્યાં સુધી ગુરુ આગળ નથી ગયા. જેમણે ભગવાનને પામવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને એટલામાં જ દીક્ષા આપવાનું શરુ કરી દે, તેમને એ જ સ્થાને પડી રહેવું પડશે. વળી શિષ્ય ગુરુથી આગળ પણ જઈ શકે. પૂર્વસંસ્કાર અનુસાર દીક્ષા લઈને પોતાની અંતઃશક્તિ એટલી વધી જાય કે ગુરુથી આગળ જઈ શકે." માની વાણીને સ્પષ્ટ કરતાં શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે : (ઉપરની સ્થિતિમાં) શિષ્ય ગુરુનો અતિક્રમ કરી આગળ વધી શકતો નથી. પરંતુ શિષ્ય જો ગુરુનો જગદ્‌ગુરુના રૂપમાં વિશ્વાસ કરે તો એને માટે ઉન્નતિનો માર્ગ અવરોધાતો નથી. અનેક સ્થળે ગુરુને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતાં પહેલાં શિષ્યને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. એટલે શાસ્ત્રમાં ગુરુ ઉપર ભગવાનનારૂપમાં વિશ્વાસ રાખવાની સૂચના છે. ગુરુ પોતાના સાધનાના બળથી જો ભગવત્તા પ્રાપ્ત ના કરે તો પણ શિષ્ય પોતાના વિશ્વાસના પ્રભાવથી મુક્ત થઈ જાય છે.

ગુરુ-સદ્‌ગુરુ :

ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે. "ગુરુ અને સદ્‌ગુરુ બન્ને એક જ છે કારણકે અસદ્‌ગુરુ નામની કોઈ વસ્તુ નથી. પરંતુ સમજાવવાની સરળતાને માટે ગુરુથી સદ્‌ગુરુ શબ્દનું વૈલક્ષણ જોવામાં આવે છે. જેની કૃપાથી પૂર્ણ સત્યનું રૂપ પ્રત્યક્ષ થાય - જે પ્રત્યક્ષ થયા પછી કોઈ આવરણ રહેતું નથી તે જ સદ્‌ગુરુ." શ્રીમા કહે છે ગુરુશક્તિનો પ્રકાશ થઈ શકે, જ્યાં હું કોણ ? નો પ્રકાશ, આ શક્તિ જે આપી શકે, તે જ સદ્‌ગુરુ. ગાઢ અંધકારમાંથી જે નિગૂઢ તત્ત્વ પ્રકાશ કરી શકે છે એ જ તો મારા ગુરુ." કવિરાજ ગોપીનાથ લખે છે : "જેઓ આવરણની આંશિક નિવૃત્તિમાં સહાયક થાય છે તે તેનો ગુરુ કહેવાય છે. જેઓ આવરણની અંશતઃ પણ નિવૃત્તિ કરવામાં સહાય નથી કરી શકતા તેને ગુરુ નથી કહી શકાતા. પ્રકૃત ગુરુ એકમાત્ર ભગવાન જ છે, દ્વિતીય કોઈ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પણ ગુરુ નથી.''

નિજગુરુ અને જગદ્‌ગુરુ :

કેશવસેનની પૌત્રીએ પોતાની આધ્યાત્મિક સમસ્યા રજૂ કરતાં માને કહ્યું : ''હું ધ્યાનમાં બેસું છું (ત્યારે) સાકાર તો જોઈએ નહીં, નિરાકાર પણ કેવી રીતે આવે ? પરંતુ જોઉં છું કોઈ કોઈ વાર ધ્યાનમાં કેટલાંયે રૂપો દેખાય (છે.)'' ત્યારે માએ કહ્યું : ''જે રૂપ આવે તેનું ધ્યાન કર. .... પહેલાં આસન પર બેસી મૂર્તિનું ધ્યાન, પછી મૂર્તિનું આસન પર સ્થાપન કરી પ્રણામ કર, ત્યાર પછી જપ. તે પછી ફરી પ્રણામ કરી તેઓને હૃદયમાં સ્થાપિત કરી ઊઠી જવું. ટૂંકમાં તને એવું બ્રહ્મજ્ઞાન ન ફાવે તો આટલું કરીને.... વિચારવું તેઓ મારી સહાયતા માટે આ રૂપે પ્રકટ થયા છે. તેઓ સાકાર પણ, નિરાકાર પણ. તેમનામાં વિશ્વ બ્રહ્માંડ, વિશ્વ બ્રહ્માંડમાં તેઓ, એટલે કહેવાય છે - સદ્‌ગુરુ જગદ્‌ગુરુ, જગદ્‌ગુરુ સદ્‌ગુરુ.''

મહામહોપાધ્યાય ગોપીનાથ કવિરાજ માની વાણીની વિશેષરૂપે સમજૂતી આપતા લખે છે કે આમ જોવા જઈએ તો કોઈ વ્યક્તિ કે ભગવાન ગુરુ થઈ શકે નહીં કારણકે મનુષ્યને જ્ઞાન થવા છતાં સર્વથા એ અજ્ઞાનના હાથથી (સ્પર્શથી) મુક્ત થઈ શક્તો નથી. એ જ રીતે ભગવાન વાસનાશૂન્ય છે તેથી તે પણ કઈ રીતે ગુરુના રૂપમાં પ્રકાશિત થઈ શકે ? આમ છતાં ભગવાન અથવા મનુષ્યને ગુરુપદમાં અધિષ્ઠિત કરી શકાય કારણકે :

૧. અસંગ એવા ભગવત્ સ્વરૂપમાં પણ મહાકરુણાનો ઉદય થાય છે ત્યારે ભગવાનને પણ એકમાત્ર ગુરુ કરીને ગ્રહણ કરવામાં કશી હરકત નથી. આમ વિશ્વગુરુ - જગત્‌ગુરુ - ભગવાનને પણ પોતાના વ્યક્તિગત ગુરુ કરીને ગ્રહણ કરવાનું સંભવિત બને છે.

૨. એ જ રીતે પોતાના વ્યક્તિગત ગુરુમાં પણ જગતગુરુનો આવેશ રહેલો છે. શાસ્ત્રોમાં પણ ગુરુમાં ઈશ્વરભાવ કરવાનો આદેશ અપાયેલો છે, કારણ આવી ભાવના કેળવવાથી મનુષ્યગુરુની સર્વ ઊણપ અને ત્રુટિઓ અથવા ભૂલો અવગત થાય છે અને એ બધી સાધકો - શિષ્યોને સ્પર્શી શકતી નથી. ઈશ્વરનું દિવ્યજ્ઞાન મનુષ્યગુરુની ભીતરમાં સંચરિત થઈને યોગ્ય શિષ્યને પરમાર્થ માર્ગ પર ખેંચી લાવશે.''

૩. જેવી રીતે ''मदात्मा भूतात्मा'' જેટલું સત્ય છે તેવી જ રીતે ''सद्‌गुरु श्रीजगद्‌गुरु'' એ પણ એટલું જ સત્ય છે.

અંતર્ગુરુ :

શ્રીમા કહે છે : ''એક સ્થાન છે કે જેને કદાચ તમે ના જાણો, ના સમજો - જેમ કે આસન તમે જાણતા નથી તે અજાણમાં થઈ જાય છે. કોણ કરાવે છે ? - અંતર્ગુરુ. આ રીતે આ જે મંત્ર - સ્ફુરણ, એનો ઉત્તર, એનું તત્ત્વ - પ્રત્યક્ષમૂર્તિ ખડી થાય, તત્ત્વની સાથે મૂર્તિનો પ્રકાશ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

થાય, ત્યારે જ અંતર્ગુરુનો પરિચય - ભીતરમાં રહીને કાર્ય કરી રહ્યો છે. કેવળ ઉત્તર જ નહીં, એ તત્ત્વને મેળવવું, એ જ દર્શન, અજ્ઞાત ભાવનો ઉત્તર મેળવવો તે જ આ.'' શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે કે શ્રીમાએ અંતર્ગુરુના સંબંધમાં જે કહ્યું છે તેનું તાત્પર્ય હૃદયંગમ કરવું ઉચિત છે. જે સર્વદા મનુષ્યના હૃદયમાં અવસ્થિત થઈને માનવીનાં મન, બુદ્ધિ અને ઈન્દ્રિયોને યથાવત્ પ્રેરિત કરી શકે તે જ અંતર્ગુરુ. સર્વદા જ કાર્ય કરતો રહ્યો છે પરંતુ હંમેશાં સર્વને એનો પરિચય મળતો નથી.'' ''પ્રાણની ગતિ જ્યારે વિભિન્ન કેન્દ્રોમાં પહોંચે ત્યારે એ સઘળાં કેન્દ્રોનું ઉપયોગી કર્મ આપોઆપ નિષ્પન્ન થઈ જાય.'' ''...... મંત્ર, તત્ત્વ, ગુરુ, ઈષ્ટગુરુ સ્વયં સમજાવી, જણાવી દે કે કોણ શું છે ? અને તેની સાર્થકતા શું છે ? ખરું જોતાં એ સર્વ અંતર્ગુરુની રહસ્યલીલા, એટલે સ્વભાવની ગતિમાં પડતાં એ સર્વ પ્રત્યેકને જ થઈ શકે, કારણક અંતર્યામીરૂપમાં સહુની બુદ્ધિ-વૃત્તિનો સંચાલક શ્રીભગવાન સર્વના હૃદયમાં જ નિવાસ કરી રહ્યો છે.'' મા સ્વયં કીર્તનમાં ગવડાવતાં-''આત્મગુરુ શરણં મમ નમોનમો.''

ગુરુની આવશ્યકતા : ૧૯૩૮ની સાલમાં મા જ્યારે સૌ પ્રથમ વખત અમદાવાદ આવ્યાં ત્યારે અંબાલાલ નામના વૈદ્યની બહેનો, મા અને ગુરુપ્રિયા દિદિને પોતાને ઘેર લઈ ગઈ હતી. આ પ્રસંગે માને પૂછવામાં આવ્યું હતું કે : ''ગુરુનું પ્રયોજન છે કે નહીં ?'' ઉત્તરમાં માએ કહ્યું : ''જન્મ લેતાંની સાથે જ ગુરુ કરો છો. માતા, પિતા, શિક્ષક અને એટલે સુધી કે જેની પાસેથી કોઈ એક વાત જાણવા મળે એ બધા ગુરુ કહેવાય. બધાં કામ માટે એક આધાર જોઈએ, કોઈ પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો ગુરુની જરૂર પડે.'' લગભગ આજ પ્રકારનો વાર્તાલાપ દિલ્હીમાં શ્રીમાને જે કૃષ્ણમૂર્તિ સાથે થયો હતો. શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિએ કહ્યું હતું : ''કોઈ નામે ભગવત્ પ્રાપ્તિ થતી નથી. અમે તો કેવળ વિચાર કરીએ છીએ, મનમાં જે પ્રશ્ન ઊઠે, વિચાર કરતાં સમાધાન થઈ જાય, પોતે સમાધાન ન કરી શકે તો અન્યની સહાય જે કોઈની લે, પરંતુ ત્યાં ગુરુ શિષ્યનો સંબંધ હોય નહીં. ગુરુ વળી અમારા શું ? બધાના એક.'' એટલે શ્રીમાએ પ્રશ્ન કર્યો : ''બાબા આ જે તમે ઉપદેશ આપ્યો એ જ બાબા, તમે ગ્રહણ કરી લો. તે શું તમે ગુરુ નથી કરી લીધા ? શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિએ કહ્યું : ''ના પણ પ્રશ્ન સમાધાન જે કરે તે બધા જ એક levelમાં'' માએ કહ્યું : ''હા, એ જાણવામાં આવ્યું છે, સંન્યાસમંત્ર આપ્યા પછી ગુરુ શિષ્યને પ્રણામ કરે છે. ''ઉદ્દેશ્ય એ છે કે પછી ગુરુ શિષ્ય બધું એક. શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે કે ગુરુ જરૂરી છે અને ઉપનિષદો પણ તેમ કહે છે પરંતુ ગુરુ એક માત્ર આત્માને જોતો હોવાને કારણે ગુરુની દૃષ્ટિએ ગુરુશિષ્યનો ભેદ નથી. પરંતુ શિષ્યની દૃષ્ટિએ "Guru is absolutely necessary".

''ગુરુની આવશ્યકતા છે કે નહીં ? મને લાગે છે કે ગુરુની આવશ્યકતા નથી. કોઈની જરૂર નથી.'' આના પ્રત્યુત્તરરૂપે શ્રીમાએ કહ્યું હતું : ''ગુરુમાં ઈશ્વરબુદ્ધિ રાખો. તમારી આંતરિક વૃત્તિ, આકાંક્ષા, શી છે તે ગુરુ સમજે છે. મનુષ્યભાવે ગુરુનો વિચાર કરો નહીં. ગુરુનાં દર્શનમાં

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પૂજ્ય ઈશ્વરીય ભાવ હોતાં તમારી શક્તિને એ જાગૃત કરશે. તેનાથી તમને જગતને જીતવાની શક્તિ મળશે. સૃષ્ટિ માત્ર ઈશ્વરમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે ને એનામાં લય પામે છે. તે ગુરુ કોણ ? એક સૃષ્ટિનો ગુરુ માત્ર ઈશ્વર છે. ઈશ્વરને ઓળખવો સહેલો નથી. ઘણું મુશ્કેલ છે. મનુષ્યની બુદ્ધિ એને કેટલે દોરી જશે ? ઈશ્વરને જાણવા કે ઓળખવા ગુરુની જરૂર છે, તમારો ગુરુ તે સહુનો ગુરુ છે."

"શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરતાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તો શું ગુરુની આવશ્યકતા નથી ?" એવા એક પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપે શ્રીમાએ કહ્યું હતું : "શાસ્ત્રના અધ્યયનથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તો હું કહીશ કે એ રૂપે ગુરુનો આશ્રય લીધો. શાસ્ત્ર પણ ગુરુ છે, વળી જેણે જે લખ્યું તે ગુરુ બન્યો." શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે કે એ જરૂરી નથી કે ગુરુ માનવસ્વરૂપે જ હોય. સંસારનું કોઈપણ સ્વરૂપ ગુરુ હોઈ શકે છે. મહર્ષિએ અરુણાચલ પર્વતને સાક્ષાત્ શિવનું સ્વરૂપ ગણીને ગુરુ તરીકે બિરદાવ્યો છે.

માની વાણીનું વિશ્લેષણ કરતા શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે કે જ્યાં સુધી દેહાભિમાન છે, જ્યાં સુધી સંદેહ કે સંશય છે ત્યાં સુધી તેના સમાધાન માટે ગુરુ આવશ્યક છે. વળી બાહ્યગુરુની પેઠે પ્રત્યેકના હૃદયમાં અંતરગુરુ પણ છે જે નિયામકરૂપે સત્યના માર્ગમાં સંચાલન કરે છે. અંતરગુરુના આ કાર્યનો અસ્વીકાર નથી કરી શકાતો. વિવેક આપોઆપ જાગી ઊઠે અથવા આત્મા પોતે જ પોતાનામાં વિશ્રાંત થઈ જાય તેવું તો વિરલ જ જોવા મળે અને આથી ગુરુ આવશ્યક જ નહીં અનિવાર્ય છે. જ્યાં એ પૂર્ણસત્તા અનવચ્છિન્ન, સ્વયંસિદ્ધ સત્તા જ્ઞાનના સહકારથી મનુષ્યદેહ ધારણ કરી પ્રકટ થાય છે ત્યાં બાહ્યગુરુ કે આંતરગુરુનો પ્રશ્ન રહેલો જ નથી. શ્રી શ્રીમા આનન્દમયી આનું પ્રતાપી ઉદાહરણ છે.

ગુરુની પ્રાપ્તિ : મહત્ત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે ગુરુ મળે કેવી રીતે ? આ સંદર્ભમાં માના પરમ ભક્ત ડૉ. પન્નાલાલે તેમના પુસ્તક "माँ आनन्दमयी" માં નીચેનો વાર્તાલાપ રજૂ કર્યો છે.

प्र. : गुरु कैसे मिलें ? चाह तो बहुत है।

माँ : "सच्ची चाह होने से गुरु जरूर मिल जाते हैं।

प्र. : सच्ची चाह कैसे हो ?

माँ : सत्संग से। सत् का संग करना। महापुरुष का संग करना, महात्मा बुलाते भी नहीं, भगाते भी नहीं, वृक्षकी तरह होते हैं। जैसे धूपमें चलते-चलते वृक्षके नीचे जाने से कैसी ठंडक मिलती है।"

માએ કહ્યું છે કે કોણ કયા માર્ગે આગળ વધી શકશે તે ગુરુ સમજી શકે છે. તેથી ગુરુ કરવા, ગુરુ માટે વ્યાકુળ થઈને પ્રાર્થના કરો જેથી ભગવાન સ્વયં ગુરુના રૂપમાં પ્રગટ થઈને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પ્રકાશ આપશે.

ગુરુ અને ધારા : શ્રીમા કહે છે : "કોની કઈ ધારા તે ગુરુ જાણે." શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ 'અમરવાણી' પુસ્તકમાં લખે છે સાધકની વ્યક્તિગત પ્રકૃતિ એટલે તેનો સાધનપથ અથવા આધ્યાત્મિક જીવનની ધારા નિરૂપિત થાય. જેવી રીતે રોગી પોતના રોગની વિશેષતાની ધારણા કરી શકતો નથી અને નિદાનના સંબંધમાં ચિકિત્સકની વિચાર-શક્તિ ઉપર નિર્ભર થવું પડે છે તેવી રીતે સાધક પોતાની વાસ્તવિક ધારાને ઓળખી શકતો નથી. આથી તેણે ગુરુ પર જ નિર્ભર હોવાનું બાધ્ય હોય છે. ગુરુ જ સાધના આપે છે. કરતાં કરતાં ફળલાભ- સ્વયં પ્રકાશ. શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ કહે છે કે સાધકનું કર્તવ્ય છે કે નિર્વિચારથી ગુરુના આદેશનું પાલન કરે જવું. ગુરુ જેને જે કરવું અથવા જે ના કરવું તે પ્રકારે નિદર્શન-સૂચના આપે છે તેણે તે નિર્દેશ અનુસાર યથાશક્તિ ચાલવાનો પ્રયત્ન કરવો એ જ એનું એકમાત્ર કર્તવ્ય.

ગુરુની આજ્ઞાના પાલન વિશે શ્રીમાએ બહુ જ સુંદર વાત કરી છે. મા કહે છે "आज्ञा गुरुणाम् अविचारणीया" વિચાર કર્યા વગર ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કરવું. સાધારણ અધિકારી માટે નથી. તેણે તો ગુરુની આજ્ઞાનો અમલ કરવાની સાથે યુક્તિ, વિવેક કે બુદ્ધિશક્તિનો ઉપયોગ કરવાનો રહે છે. પરંતુ જો કોઈ શિષ્ય નિર્વિચારે સર્વ સમર્પણ કરી ગુરુની અનુચિત (અયોગ્ય, અઘટિત) આજ્ઞાનું પાલન કરવા માટે તત્પર હશે તો પણ તેને દોષ નહીં લાગે, કારણકે ઈશ્વરીય નિયમ અનુસાર એ આજ્ઞાપાલનમાં અવરોધો ઊભા થશે. આમ ગુરુની આજ્ઞાના ઉલ્લંઘનનો અપરાધ પણ ન થાય તથા અનુચિત કાર્યનું આચરણ પણ અટકી જાય.

ગુરુની કૃપા : મા કહે છે : "ગુરુ જેને જે નિર્દેશ કરે તે વિના વિચારે ગ્રહણ કરવું, નિત્ય સદ્‌ગ્રંથ વાચન તથા સત્સંગ કરવો, સત્ય સ્વરૂપ ભગવાનના પ્રકાશ માટે સ્થિર ભાવથી મનને શૂન્યમાં રાખીને બેસવું." સંસ્કૃત ભાષાના વિનમ્ર વિદ્વાન, પૂજ્ય શ્રીમોટાના પરમ ભક્ત સ્વ. પ્રૉ. એ.જી.ભટ્ટ ('મોટા ચરણે'ના રચયિતા) 'કૃપારહસ્ય' નામના, તેમના એક લેખમાં લખે છે : "કૃપાનું અસ્તિત્વ સર્વત્ર હોવા છતાં તે વરતાતી નથી તેનું કારણ અજ્ઞાન છે. "अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः।" અજ્ઞાનથી જ્ઞાન ઢંકાયેલું છે તેથી પ્રાણીઓ મોહ પામે છે. એ ગીતાની ઉક્તિ આ વિષયમાં પણ લાગુ પડે છે. જેમ કોઈ ગાંડો માણસ લક્ષાધિપતિ હોવા છતાં તેને લાખોની માલિકીનું ભાન હોતું નથી તેમ સંસારના વિષયોથી મોહાંધ થયેલાને કૃપા હાજર હોવા છતાં તેનું ભાન હોતું નથી. જેમ બાળકને હીરાનું મહત્ત્વ સમજાતું નથી તેમ સંસારની માયામાં વ્યસ્ત પુરુષને કૃપા હોવા છતાં તેનું મહત્ત્વ સમજાતું નથી." શ્રીમા કહે છે : "બહિર્મુખ વૃત્તિથી ગુરુકૃપાને ઝીલી શકાતી નથી એટલે કે તેને સમજી શકાતી નથી. જ્યાં સુધી અંતર્મુખ વૃત્તિ ન થાય ત્યાં સુધી અંતર્યામીને પત્તો મળતો નથી." મા કહે છે : "ગુરુમંત્રને સાધના ગણવી આવશ્યક, સાધન કરવું એટલે પોતે પોતા ઉપર કૃપા કરવી આરંભમાં તેની જરૂર છે પછી 'ગુરુકૃપા હિ કેવલમ્.'

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

મા કહે છે કે દરેક સમયે ગુરુની કૃપા વરસતી જ રહે છે. પરંતુ તમારું પાત્ર જો અધોમુખી હોય તો કૃપા ઝીલી શકતી નથી. આથી દરેક સમયે વરસતી કૃપા માટે તમારું પાત્ર ઉન્મુખ રાખો. ઈશ્વરાભિમુખ વૃત્તિ હોય તો ગુરુની કૃપા તરત જ કામ કરે છે. મા ગુરુકૃપાને બે પ્રકારની ગણાવે છે. એક હેતુપૂર્વકની કૃપા અને બીજી અહૈતુક કૃપા. પહેલામાં પોતાના કાર્ય, સત્ક્રિયા, આદિથી ગુરુકૃપાને પાત્ર થવાય જ્યારે બીજામાં - અહૈતુક કૃપામાં, બીજી કંઈ જ ધારણા કે ક્રિયાના આધાર સિવાય ગુરુની કૃપા થાય છે. મા કહે છે : "ગુરુની અહૈતુક કૃપા છે જ. પોતાનામાં તો ગુરુ છે. કાર્ય કરવાની (પુરુષાર્થ કરવાની) જે ઈચ્છા જાગે છે એ પણ ગુરુની કૃપા છે. એટલે કહે છે ગુરુની કૃપાથી સઘળું થાય છે પછી એક અવસ્થા (આવે) છે જ્યારે ગુરુની કૃપાનો અનુભવ થાય છે. (અને) ગુરુની કૃપાનો અનુભવ થાય છે ત્યાં બીજું શું જોઈએ ?"

માની વાણીની વિશેષરૂપે સમજૂતી આપતાં શ્રી ગોપીનાથ કવિરાજ લખે છે : "જો કૃપા અને પુરુષાર્થ સાપેક્ષ છે તો પણ કૃપાનો મહિમા અધિક છે, કારણ પુરુષાર્થની ન્યૂનતા ઉત્કટ કૃપાના બળથી દૂર થઈ શકે છે." મા કહે છે ગુરુશક્તિથી ક્રિયા, ઈચ્છાશક્તિથી ગ્રહણ. આ જે ઈચ્છાશક્તિ તેના સંબંધી પણ કહી શકાય ગુરુશક્તિથી જ." કવિરાજજી લખે છે : પુરુષાર્થના મૂળમાં ઈચ્છાશક્તિ અને કૃપાના મૂળમાં ગુરુશક્તિ (રહેલી છે.) જરા અંતર્મુખ થઈને મનન કરતાં સમજમાં આવી જશે કે ગુરુશક્તિ હોવાથી જ ઈચ્છાશક્તિનો આવિર્ભાવ થાય છે. એટલે ઈચ્છાશક્તિની તીવ્રતા ગુરુશક્તિ ઉપર નિર્ભર રહે છે. ગુરુશક્તિ મહાશક્તિ છે. માએ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવી દીધું છે કે ઈચ્છાશક્તિ અને ગુરુશક્તિ આ બન્નેના મૂળમાં એક માત્ર સ્વયંપ્રકાશ મહાશક્તિ જ કામ કરી રહેલ છે."

માએ કહ્યું છે : "સદ્‌ગુરુની કૃપા થયા પછી પતનનો ભય રહેતો નથી. કોઈ કોઈ એ રીતે પણ જીવન પસાર કરે છે કે મેં સદ્‌ગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરી છે પછી મારે સાધન ભજનનું શું કામ ? ગુરુ જ મારું સઘળું કંઈ કરશે. હું આનંદથી જીવન વ્યતીત કરું. તો કોઈની વળી વ્યાકુળતા થાય છે એ જલ્દીથી આગળ વધવા નામ, જપ આદિ કરે છે. કેટલાએ એ પ્રકારના હોય છે. જો એક વાર લાકડીને સળગાવવામાં આવે તો તે ક્રમથી લાકડીને બાળીને રાખ કરી નાંખે છે." રેલ્વેયાત્રા દરમ્યાન ટ્રેનમાં એક જિજ્ઞાસુએ માને પ્રશ્ન કર્યો : "મા, સદ્‌ગુરુ પાસેથી દીક્ષા લીધા પછી પણ કર્મભોગ (શિષ્ય) કરે જાય તો એનું ફળ (તે વ્યક્તિ) ભોગવે છે. ? તમે (માએ) એક દિવસ કહ્યું હતું કે ગુરુ-આશ્રિત શિષ્ય અપકર્મ કરે તો પણ તેની ઊર્ધ્વગતિ થાય છે !" ઉત્તરમાં માએ કહ્યું હતું : "જો વાસ્તવમાં (શિષ્ય) સદ્‌ગુરુનો આશ્રય પામે તો જુદી વાત, ગુરુ એક નિમેષમાં શિષ્યને મુક્તિ આપી શકે છે. જે શિષ્ય દ્વારા ભોગવાસના પૂર્ણ કરાવી લે છે, જે સમસ્ત કર્મનો ક્ષય કરી શકે છે તે શું પ્રારબ્ધ કર્મનો ક્ષય ન કરી શકે ? વળી ગુરુની

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ઈચ્છાથી શિષ્યના કર્મક્ષય માટે કેટલાક જન્મ થાય છે ! આ વિષયમાં અનેક વાતો છે.''

આ સાથે મા ભક્તોને ચેતવણી આપતાં કહે છે : ''ગુરુકૃપાથી તમને યત્કિંચિત્ મળ્યું છે ને મળતું જાય છે તે તેને પ્રસાદીરૂપ ગણી વધુ અધિકારી બનવાની વિનમ્ર પાર્થના અંતરમાં થવી જોઈએ.... ...... તમને જે કંઈ મળ્યું છે અને મળતું જાય છે તે માટે અભિમાની ન બનો તો જ પ્રગતિ સાધી શકાય અને સાધનાના માર્ગમાં ગુરુકૃપાથી આત્મોન્નતિ થતી રહે. તમને કંઈ મળ્યું છે એમ તમે માનો એટલે તમારું 'અહમ્' જ્યાં સુધી વચમાં છે ત્યાં સુધી એ પૂર્ણસ્વરૂપને તમે પામી શકવાના અધિકારી નથી.''

દીક્ષા ગુરુમંત્ર-બીજમંત્ર : શ્રીમા કહે છે કે ભગવત્ શક્તિ સાથે જીવની શક્તિને જોડવી તેનું નામ દીક્ષા છે. સામાન્ય રીત મંત્ર દ્વારા, સ્પર્શ દ્વારા, દૃષ્ટિ દ્વારા, સ્વપ્ન દ્વારા ગુરુ શિષ્યને દીક્ષાદાન કરતા હોય છે. એક વાર જો એ ભગવત્શક્તિ સાથે જીવની શક્તિને સંયુક્ત કરી દેવામાં આવે, તો એ સ્રોતના ખેંચાણથી જ કોઈને કોઈ દિવસે શિષ્ય પરમપદ પામી શકે. માએ કહ્યું છે ગુરુએ જેને જે આપ્યું છે તે લઈને કામ શરૂ કરો.... ગુરુમંત્ર, ઈષ્ટમંત્ર બધું એક જ છે, કારણ નામ અને નામી એક જ છે.... તમને ગુરુ પાસેથી જે મંત્ર મળ્યો છે તેનો જપ શરુ કરી દો.'' ''જ્યાં ગુરુમંત્ર છે ત્યાં ગુરુ પોતે જ છે.'' ''ગુરુએ તમને જે મૂર્તિની કલ્પના કરવાનું કહ્યું છે તેનું તથા ગુરુના ફોટાનું જપ કરતી વખતે ધ્યાન કરો.'' એ ધ્યાન ક્યાં કરશો ? મા નીચેનાં કારણોસર હૃદયમાં ધ્યાન કરવાનું સૂચવે છે.

- સુખ દુઃખના અનુભવનું સ્થાન હૃદય છે.

- બીજમાંથી વૃક્ષ ઉત્પન્ન કરવા માટે માટીની જરૂર છે. વૃક્ષ ઉત્પન્ન થતાં પણ એનું મૂળ તો માટીમાં જ રહે છે અને એ મૂળ વૃક્ષનો પ્રાણ છે. કારણ કે ડાળીઓ કાપી નાંખો તો પણ મૂળ છે જ એને પાણી આપતાં તે મૂળમાં પહોંચાડી દે છે. એ જ રીતે શરીરરૂપી વૃક્ષનું મૂળ છે શિર, ડાળીઓ, નીચેની બાજુ હૃદય વૃક્ષનું થડ છે એને પાણી આપતાં તે મૂળમાં પહોંચાડી દે છે. આથી હૃદયમાં ધ્યાન કરવાનું.

- ગુરુને હૃદયસાસન પર બેસાડી શ્વાસ-પ્રશ્વાસ પ્રત્યે લક્ષ્ય રાખવાથી મન જલ્દી સ્થિર થાય છે.

- શ્વાસ-પ્રશ્વાસ એ તમારો પ્રાણ છે અને એનાથી તમે જીવિત છે. મનુષ્ય, પશુ, પંખી સહુ કોઈ પ્રાણ થકી જીવિત છે. ગુરુ પ્રાણરૂપથી બ્રહ્માંડમાં વ્યાપ્ત છે તેથી શ્વાસ-પ્રશ્વાસ પર લક્ષ્ય રાખીને ગુરુમંત્રનો જપ કરતાં રહેવું.

મા કહે છે : ''આમ કરતાં જોઈ શકશો કે મન સ્થિર થઈ ગયું છે તેનો પ્રકાશ થયો છે અને પ્રકાશ થતાં જ સંશયોનો અંત આવશે. આમ કરતાં એક સ્થિતિ એવી આવે છે કે જ્યારે

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

સામે ગુરુ કે ઈષ્ટદેવની છબિની પણ જરૂર રહેતી નથી.'' માએ કહ્યું છે કે જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ આ સઘળા માર્ગના લોકો આ કરી શકે છે :

- હૃદય-આસન પર ગુરુને સ્થાપવા એ **ભક્તિમાર્ગ.**
- ગુરુની સાથે પ્રાણીમાત્રમાં પ્રાણરૂપથી ગુરુને સ્થાપવા એ **જ્ઞાનમાર્ગ.**
- જપ આદિ ક્રિયા તે **કર્મમાર્ગ.**

મા કહે છે આ પદ્ધતિ ત્રણે માર્ગમાં સહાયક બને છે. અલબત્ત, ગુરુએ જે માર્ગ બતાવ્યો હોય તે માર્ગે શિષ્યે ચાલવું જોઈએ. શ્રી રમણ મહર્ષિ અને પૂજ્ય શ્રીમોટા પણ હૃદયમાં જ ધ્યાન કરવા જણાવે છે. મહર્ષિ કહે છે હૃદય શીતલ અને આહ્લાદક હોય છે. એ રીતે તમારું ધ્યાન સરળ બનશે. પૂજ્ય શ્રીમોટાએ કહ્યું છે : ''ધ્યાન હૃદયે લક્ષ રાખીને, ભ્રૂમધ્યે ચિંત (ધારણ) રાખીને અથવા નાકના ટેરવા પર દૃષ્ટિ રાખીને કરી શકાય. આ બધામાં લક્ષ તો હૃદયે જ હોય.''

'स्वक्रिय स्वरसामृत' પુસ્તકમાં માની વાણીમાં એવી નોંધ જોવા મળે છે કે સાધકના જીવનમાં ક્રિયાનું કરવું અને ક્રિયાનું આપોઆપ થવું એ બન્ને થતાં હોય છે. ''बीज बो कर मिट्टी डाल देना'' એ પછી બીજમાંથી આપોઆપ અંકુર ઉત્પન્ન થઈ વૃક્ષ થાય છે. ''क्योंकि बीज से अंकुर खींच कर निकाला नहीं जा सकता'' આવું જ પંચભૂત શરીરના ક્ષેત્રમાં છે. એક બાજુ ગુરુદત્તક્રિયા અને બીજી બાજુ ગુરુશક્તિપાત દ્વારા આ ફળીભૂત થાય છે. મા કહે છે : બીજમંત્રથી ગુરુશક્તિ દ્વારા શરીરમાં ઝંકાર થાય છે તેમ જ મંત્ર ચૈતન્ય થઈ એ લક્ષ્ય પ્રત્યે પહોંચાડી દે છે.'' ''ગુરુએ બી વાવ્યું પરંતુ જમીન જો તૈયાર ન કરી હોય તો વૃક્ષ થશે નહીં.'' જો કે મા ભક્તોને ધીરજ બંધાવતાં કહે છે : ''સામાન્ય બી નાશ પામે, પરંતુ ગુરુએ રોપેલું બી કદી નષ્ટ થતું નથી. તે સાથે જમીન ખેડવી, અને તેને ખાતર વગેરેથી ફળદ્રુપ કરવી. માટીમાંથી કાંકરા પથરા કાઢી નાંખવા એ કર્તવ્ય. તે સાથે બીજને પાણી પાવું પડશે તે વગર અંકુર ફુટશે નહીં. તે સાથે ગુરુએ બતાવેલા માર્ગ પર ચાલવું, તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરવું.'' 'બીજ' શબ્દનો અર્થ સ્પષ્ટ કરતાં મા કહે છે : '' 'બીજ' શબ્દનો અર્થ છે વિશેષ પરિચય, જેમ કે, તમે નામ જાણો છો અને પરિચય જાણતા નથી, પણ નામ દઈને સાદ પાડવાથી પાસે આવતાં એનો સઘળો પરિચય મળી જાય છે.''

'શ્રીશ્રીમા આનન્દમયી જીવનસુધામૃત' એ સ્વ. ચૈતન્યબહેન દિવેટીયાનો મા વિશેનો એક આધારભૂત ગ્રંથ છે. જેમાં એક જિજ્ઞાસુના પ્રશ્નના ઉત્તરના સંદર્ભમાં મા દ્વારા બીજમંત્ર અને નામમાં શું ભેદ છે તેની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે. માએ કહ્યું છે : ''ભેદ જરૂર છે. બીજમંત્ર સહુની વચમાં નથી કહી શકાતો. નામ સમુદાયમાં લઈ શકાય છે. જેમ જમીન સરખી કરીને બીજ વાવ્યું એમ સદ્‌ગુરુ જમીન (વ્યક્તિરૂપી) ઠીક કરીને બીજમંત્ર આપે છે અથવા શક્તિપાત

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કરે છે. બીજમંત્રોને ઋષિઓએ પ્રતિષ્ઠિત કર્યા છે. નામ અને બીજમાં ગુરુશક્તિ રહે તો બન્નેથી કામ થઈ શકે છે. પ્રકાશ ન થાય ત્યાં સુધી ગુરુ પાસેથી મળેલ નામ અથવા બીજમંત્ર કર્યા કરો.

ગુરુપ્રિયાદિદિ દ્વારા લિખિત 'શ્રીશ્રીમા આનન્દમયી' ગ્રંથોના પાંચમા ભાગમાં એવી નોંધ માના શબ્દોમાં મૂકાયેલી છે. : "નામની અંદર બીજ છે, એથી જ નામ લેતાં રહેવાથી બીજ વિકસિત થાય છે. વળી બીજની અંદર પણ નામ છે. બધામાં છે. જે ભાવથી જે કોઈ નામ લેવાથી તેનું પ્રાગટ્ય થાય તે વાંચ્છનીય છે. તમારાથી થાય તે કરતાં રહો, વૃથા સમય અને શ્વાસ નષ્ટ કરો નહીં.

માનો કે કોઈને મંત્ર દીક્ષા ન મળી હોય તો શું તેનો ઉદ્ધાર ન થાય ? મા કહે છે : "રખે વિચારતા કે સંસ્કૃત શબ્દથી (મંત્ર) દીક્ષા લીધી ન હોય તો ભગવાનની ભક્તિ થઈ શકતી નથી, કે કોઈ કામ થતું નથી. તમને જે નામ ગમે તેનું સ્મરણ લેતાં રહો. જરૂર મુજબ બધું આવી મળશે."

દીક્ષા, બીજ અને નામના સંદર્ભમાં માના પરમભક્ત પ્રો. અમૂલ્યકુમાર દત્તગુપ્તનો મા સાથે વાર્તાલાપ થયો હતો. જેની નોંધ તેમના પુસ્તક "In Association with Sri Sri Ma Anandamayi : Volume - 1" માં જોવા મળે છે. વાર્તાલાપ આ પ્રમાણે છે :

Ma : Yes, I have recommended a name but it does not amount to initiation. (દીક્ષા)

I : What is initiation ?

Ma : Initiation consists in transmission of a Beej *(મંત્ર) by the Guru.

I : Why do you link up Beej with initiation ? Is not name sufficient for it ?

Ma : If a disiple has an inborn inclination for Beej, the guru uses Beej during initiation.

I : Can one do with a name, in the absence of a Beej ?

Ma : Yes, the name alone does it. You may have seen that very little childern cannot say 'Ma', when they cry, the mother understands that they are calling her. But this does not hold good of a grown up son. In the same way, so long as we are ignorant, we can call God by any name and he will understand us."

ગુરુનું નિર્દેશન, શિષ્યની લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ : માને પ્રશ્ન પૂછાયો કે શું એ સાચું છે કે બધા જ શિષ્યો મુક્ત નથી થતા ત્યાં સુધી ગુરુ પણ મુક્ત થતા નથી, જેવી રીતે ભરવાડ બધી જ ગાયોને એક પછી એક નદી પાર કરાવ્યા પછી પોતે નદી પાર કરે છે. ઉત્તરમાં માએ કહ્યું હતું હા, એ સાચું છે પરંતુ મુક્ત પુરુષોને એ લાગુ પડતું નથી કારણ કે મુક્ત પુરુષો સાધકની યોગ્યતા અનુસાર તેને નિર્દેશન કે દોરવણી આપે છે. આ દોરવણી જ અંતે સાધકને તેના લક્ષ્ય સ્થાને

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

પહોંચાડી દે છે. ગુરુ-મંત્ર લીધા પછી શું શિષ્યે જપ, તપ વગેરે કરવાં જોઈએ ? એવા પ્રશ્નના સંદર્ભમાં શ્રીમાએ કહ્યું કે જેવી રીતે લાકડામાં અગ્નિ હોવા છતાં તેને સળગાવવા માટે લાકડું ઘસવું પડે છે તેવી રીતે પ્રારબ્ધ કર્મનો અંત લાવવા માટે સાધકે જપ, તપ, ભક્તિ વગેરે રૂપી કર્મ કરવું પડે છે.

ગુરુ અંદર તેમ જ બહાર : મા કહે છે : ''ગુરુ અંદર પણ છે અને બહાર પણ છે.'' શ્રી રમણમહર્ષિ પણ આમ જ કહે છે. તેઓ કહે છે : ''ગુરુ અંદર તેમજ બહાર પણ છે, એટલે તે એવા સંજોગો ઉભા કરે છે કે જેથી તમે અંતર્મુખ થાઓ અને સાથે સાથે અંદરના પ્રદેશની એવી તૈયારી કરે છે કે તમે હૃદયકેન્દ્ર તરફ ખેંચાઈ જાઓ. આ પ્રમાણે તેઓ બહારથી ધક્કો મારે છે અને અંદરથી ખેંચે છે જેથી તમે હૃદયકેન્દ્ર પર દૃઢ થઈ જાઓ.'' પ્રશ્નકર્તાએ કરેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં માએ કહ્યું : ''અંદર બહાર ગુરુ એક જ છે તમારા અંતરના જન્મજન્માંતરના અજ્ઞાનને ગુરુ દૂર કરે છે. ભગવાન અંતર્યામી ગુરુરૂપથી અંધકારનો નાશ કરે છે, તો શું ગુરુ અંદર નથી ? ભગવાને પરીક્ષિતની ગર્ભમાં કેવી રીતે રક્ષા કરી ? એટલે એ અંદર નથી એમ ના સમજો, અંદર પણ છે અને બહાર પણ છે.

ગુરુના દેહત્યાગ પછી પણ શિષ્યને મદદ : શ્રી રમણ મહર્ષિએ કહ્યું છે : "The Guru is the same whether he wears a body or not." આથી ગુરુના દેહત્યાગ પછી પણ શિષ્યને ગુરુની મદદ મળ્યા કરે છે. જિજ્ઞાસુએ માને પ્રશ્ન કર્યો : ''જો દીક્ષા-ગુરુનો દેહાન્ત થાય તો શું કરવું ?'' માએ ઉત્તરમાં કહ્યું : ''દીક્ષાગુરુનો દેહાંત એ તમારો ભ્રમ છે. દેહદૃષ્ટિથી અવશ્ય શરીર છૂટી જાય છે, પરંતુ તમારી સાથે જે આધ્યાત્મિક સંબંધની ગાંઠ બંધાઈ તે કદી છૂટતી નથી. એક દૃષ્ટિ એ છે - એક દૃષ્ટિ એ નથી. આત્મિક દૃષ્ટિથી જુઓ તો સર્વદા છે. ખૂબ ધ્યાન કરો તો ગુરુનું દર્શન થશે.'' વર્ષોપર્યંત માની સેવા કરનારા, માના અંતેવાસી પૂ. સ્વામી શ્રી ભાસ્કરાનંદજી - રચિત 'વાઙ્મયી મા' પુસ્તકમાંના શ્રીશ્રીમાના આ શબ્દો સાથ વિરમીશું.

''જો એક વાર ગુરુ આશ્રય આપે તો જ્યાં સુધી શિષ્યનું લક્ષ્ય પૂર્ણ ન થાય, ત્યાં સુધી ગુરુ જતા નથી. આ પ્રશ્ન જ નથી ઉઠતો. એ જશે ક્યાં ? એમને શું આવવા-જવાનો કોઈ પ્રશ્ન છે ? સમજ્યા નહિ. એટલે જ્યાં ગુરુ કહેશો ત્યાં દેહનો પ્રશ્ન આવતો જ નથી, કારણ ત્યાં દેહ રહી જ શકતો નથી. અને એક વાત છે, ગુરુના ચાલી ગયા પછી પણ તમે જો દેહમાં એમને ન પણ જુઓ તો પણ સર્વદા સર્વક્ષણ - જ્યાં સુધી તમારું લક્ષ્ય પુરૂં નહિ થાય ત્યાં સુધી તમારું જે પ્રયોજન છે તે રસ્તો એ તમને પકડાવી જ દેશે. દેશે અર્થાત્ શું ? એ જશે ક્યાં ? જવાનો પ્રશ્ન જ નથી, પ્રકાશિત થશે.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શક્તિતત્ત્વ

- (બ્રહ્મલીન પૂ. ઉડિયાબાબાજીના વિચારો)

પ્ર. – શક્તિતત્ત્વ શું છે ?

ઉ. – જે નિર્વિશેષ શુદ્ધ તત્ત્વ સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડનો આધાર છે, તે પુંસ્ત્વદૃષ્ટિએ 'ચિત્' અને સ્ત્રીત્વદૃષ્ટિએ 'ચિતિ' કહેવાય છે. શુદ્ધ ચેતન અને શુદ્ધ ચિતિ–આ એક જ તત્ત્વનાં બે નામો છે. માયામાં પ્રતિબિંબિત એ જ તત્ત્વની જ્યારે પુરુષરૂપે ઉપાસના કરવામાં આવે ત્યારે એનું ઈશ્વર, શિવ અથવા ભગવાન નામ કહેવાય છે, અને જ્યારે સ્ત્રીરૂપે એની ઉપાસના કરે ત્યારે એને જ ઈશ્વરી, દુર્ગા અથવા ભગવતી કહે છે. આમ શિવ-ગૌરી, કૃષ્ણ-રાધા, રામ-સીતા તથા વિષ્ણુ-મહાલક્ષ્મી–આ પરસ્પર અભિન્ન જ છે. એમનામાં કંઈજ વાસ્તવિક ભેદ નથી, કેવળ ઉપાસકોના દૃષ્ટિભેદથી જ એમનાં નામો અને રૂપોમાં ભેદ માનવામાં આવે છે.

પ્ર. – શક્તિ-ઉપાસનાનો અધિકારી કોણ હોઈ શકે ? અને એનું અંતિમ ફળ ક્યું છે ?

ઉ. – શક્તિની ઉપાસના બનતાં સુધી સિદ્ધિઓની પ્રાપ્તિ માટે કરાય છે. તંત્રશાસ્ત્રનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધિ-લાભ જ છે. આસુરી પ્રકૃતિના પુરુષો એને મદ્ય-માંસ આદિથી પૂજે છે, જેથી એમને મારણ-ઉચ્ચાટન જેવી આસુરી સિદ્ધિઓ મળે છે, તથા દૈવી પ્રકૃતિના પુરુષો ગંધ-પુષ્પ આદિ સાત્ત્વિક પદાર્થો વડે, જેથી તેઓ જાતજાતની દૈવી સિદ્ધિઓ (અષ્ટ સિદ્ધિ) પ્રાપ્ત કરે છે.

આમ શક્તિના ઉપાસકો ઘણું ખરું સકામ પુરુષો જ હોય છે, છતાં એમ ન કહી શકાય કે એના નિષ્કામ ઉપાસકો નથી હોતા. પરમહંસ રામકૃષ્ણ આવા જ નિષ્કામ ઉપાસક હતા. આવા ઉપાસકો તો સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિઓની અવગણના કરીને પેલા પરમ પદને જ પામે છે કે જે પરમહંસોનું ગંતવ્ય સ્થાન છે, અને એ જ શક્તિ-ઉપાસનાનું ચરમ ફળ છે. 'દુર્ગાસપ્તશતી'માં દેવીને જેમ 'સ્વર્ગપ્રદા' કહ્યાં છે, તેમ 'અપવર્ગદા' પણ કહ્યાં છે, યથા –

"स्वर्गापवर्गदे देवि नारायणि नमोऽस्तु ते॥"

પ્ર. – શક્તિ-ઉપાસનાનું મહત્ત્વ સૂચિત કરે એવી કોઈ સાચી ઘટના કહો.

ઉ. – લગભગ સવા સો વર્ષ પૂર્વે જગન્નાથપુરી પાસે એક જમીનદાર હતા. લોકો એમને 'કર્તાજી' કહીને બોલાવતા. એમણે એક પંડિત પાસેથી વૈષ્ણવ ધર્મની દીક્ષા લીધી. પંડિતજી બહારથી તો વૈષ્ણવ બનેલા પણ સાચે તો શ્યામા (કાલી)ના ઉપાસક હતા. હકીકતમાં એમની દૃષ્ટિમાં શ્યામ અને શ્યામામાં કંઈ ભેદ નહોતો. આ બાજુ કેટલાક લોકોએ કર્તાજી પાસે એમની ફરિયાદ કરવાનું શરૂ કર્યું. પરંતુ કર્તાજીને એ વિષે એમના ગુરુને પ્રશ્ન પૂછવાનું સાહસ ન થયું. એ પ્રદેશના લોકો પોતાના ગુરુનું અત્યધિક ગૌરવ માને છે. પંડિતજી રાત્રિમાં કાલી માની ઉપાસના

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કરતા, તેથી પેલા લોકોએ કર્તાજીને ખાત્રી કરાવવા માટે રાતમાં, જ્યારે પંડિતજી પૂજામાં બેસતા, ત્યાં લઈ જવાનું નક્કી કર્યું. એક વાર જ્યારે પંડિતજી માતાની પૂજા કરતા હતા ત્યારે એકાએક એ લોકો કર્તાજીને લઈને આવી પહોંચ્યા. કર્તાજીને આવેલા જાણીને પંડિતજી સહજ ડઘાઈ ગયા. એમણે જગદંબાની પ્રાર્થના કરી, ''મા, જો તારા ચરણોમાં મને અનન્ય પ્રેમ હોય તો તું શ્યામામાંથી શ્યામ થઈ જા.'' પંડિતજીની પ્રાર્થનાથી એ મૂર્તિ કર્તાજી સહિત અન્ય દર્શકોને બધાને શ્રીકૃષ્ણરૂપે જ દેખાઈ. આમ ભક્તની પ્રાર્થના સ્વીકારીને ભગવતીએ ભગવાન સાથેનો એનો અભેદ સિદ્ધ કરી આપ્યો.

●

ધર્મ એ જ ધર્મનો પુરસ્કાર છે. ધર્મથી ચાલો તો, શાસ્ત્ર અનુસાર, ધર્મ રક્ષા કરે છે. ધર્મ ધર્મની રક્ષા કરે છે. ધર્મથી ચાલજો તો કષ્ટરૂપી ભગવાન નહીં આવે. ધર્મ નીતિથી રક્ષા થાય, કષ્ટ ન આવે.

●

સંસારયાત્રામાં કદી કોઈ સુખી નથી થતું. પરમાર્થયાત્રા જ પરમ સુખનો માર્ગ છે. તે જ પોતાના માર્ગ પર સ્વયં ચાલવાની ચેષ્ટા કરો કે જ્યાં સુખ-દુઃખનો પ્રશ્ન નથી. અભિમાનશૂન્ય પરમાનંદ તરફ.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીમા અને કન્યાપીઠ

- ડૉ. બીથિકા મુખર્જી

ગંગાદેવીના શાસનમાં ઝૂલન અને જન્માષ્ટમીના ઉત્સવોનું મહત્ત્વ કન્યાપીઠમાં વધારે હતું. ગંગાદેવી વૈષ્ણવ હતાં, પોતાની સાથે રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિઓ લાવેલાં. ગુજરાતના ભક્તોએ શ્રીમાને એક ખાસ હીંચકો અર્પણ કર્યો હતો. ત્યાં બધાં ઘરોમાં એવા હોય છે. એ હીંચકો કન્યાપીઠને આપવામાં આવ્યો. આવે પ્રસંગે એને લટકાવીને ફળો, ફૂલો અને માળાઓથી શણગારવામાં આવતો. શ્રાવણી પૂર્ણિમાએ થોડીક વાર માટે હીંચકા પર બેસવાની માને વિનંતિ કરતાં. ઝૂલન પછીને આઠમે દિવસે જન્માષ્ટમી આવતી. આખું અઠવાડિયું રોજ સાંજે ગંગાદેવી શ્રીમાને હૉલમાં આમંત્રિત કરતાં, અને કન્યાપીઠની વિદ્યાર્થિનીઓ જાતજાતના પ્રોગ્રામો કરીને માને આવકારતી.

હૉલને એક છેડે સ્ટેજ બનાવેલું હતું - જ્યાં છોકરીઓ ટૂંકાં નાટકો ભજવતી. સ્ટેજને જુદું પાડવા માટે હૉલની વચ્ચે પડદો પાડવામાં આવતો. શહેરની ભક્તમહિલાઓથી અને આશ્રમની સ્ત્રીઓથી વીંટળાયેલાં શ્રીમા ત્યાં બેસતાં. કોઈક વાર શ્રીમા દ્વારા બોલાવાયેલા કેટલાક પુરુષો વરંડા સુધી આવતા અને નાટક જોતા. એમાં ડૉ. પન્નાલાલ, પટલદા અને એક-બે બીજા હતા.

યોગ્ય છોકરીઓને ભાગ ભજવવા માટે રેણુ અમુક પુસ્તકોમાંથી વાતો લઈને એનું નાટ્ય રૂપાંતર કરતી.. અમે જાણ્યું હતું કે વધારે પડતા પોષાકોને મા મહત્ત્વ નહોતાં આપતાં. આશ્રમમાંથી જે કંઈ સહેલાઈથી મળી રહેતું, તેનો ઉપયોગ થતો, બાકીનું દર્શકોની કલ્પના પર છોડી દેવામાં આવતું. રેણુએ ડઝનેક નાટકો લખ્યાં હશે અને ભજવ્યાં હશ, જે માટે એને દર્શકોની ખૂબ પ્રશંસા મળી. એમાંના કેટલાક પ્રસંગો હવે લખું છું જે મારી સ્મૃતિમાં હજી એવા ને એવા છે.

એક વાર છોકરીઓએ શ્રી રામાનુજાચાર્યની લીલા ભજવી. એમના જીવનચરિત્રને ટૂંકાવીને રેણુએ નાટ્યમાં રૂપાંતરિત કર્યું હતું. એ વખતે અમારી સાથે રમા નામની એક છોકરી હતી. એણે યુવાન આચાર્યનું પાત્ર સાચે જ અત્યંત સુંદર રીતે ભજવ્યું. તેઓ જ પછીથી 'શ્રીભાષ્ય'ના રચયિતા મહાન રામાનુજાચાર્ય બન્યા. બીજે વર્ષે શ્રીમાએ અમને પૂછ્યું કે અમે ફરી વાર એ ભજવી શકીશું કે કેમ ? કોઈ પણ તૈયારી વગર કરવાનું હોવાથી રેણુએ મોટી છોકરીઓને પાત્રો આપ્યાં. હું ગુરુ બની. શિષ્યના આવતાં પહેલાં એમનું અવસાન થાય છે. દુર્ભાગ્યે રમા હવે આશ્રમમાં નહોતી, એટલે એનું પાત્ર વિશુદ્ધાને અપાયું, કારણકે એ જ એકલી એક દિવસમાં એનો ભાગ ગોખી જાય એવી હતી.

વાર્તા એવી હતી કે શિષ્યના આવતાં પહેલાં ગુરુની આંગળીઓ હથેળીમાં બંધ થઈ ગઈ હતી. રામાનુજાચાર્ય આવીને દુઃખ વ્યક્ત કરે છે, પરંતુ ગુરુ શું કહેવા માગે છે તે સમજી જાય છે. એ ત્રણ કાર્યો પૂરાં કરવાનું વચન આપે છે ત્યારે આંગળીઓ આપોઆપ ખુલીને સ્થિર થઈ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

જાય છે. શ્રીમા કોઈ કોઈ વાર આ નાટક વિષે સંદર્ભ આપતાં "ગુરુની વળેલી આંગળીઓવાળું નાટક".

બીજું એક નાટક જે શિક્ષિકાઓ અને વિદ્યાર્થિનીઓએ ભજવ્યું તે હતું કઠોપનિષદ્‌માંથી લીધેલું નચિકેતાનું આખ્યાન. રેણુને રીહર્સલ કરાવવામાં થોડી મુશ્કેલી પડી, કારણકે નચિકેતા બનેલી વિશુદ્ધા પ્રત્યે પિતા બનેલી ક્ષમા એવું બોલી નહોતી શકતી કે - "જા, તને મૃત્યુને આપું છું." આખરે ક્ષમાએ ખાત્રી આપી કે છેવટે નાટકની રાતે એ ચોક્કસ બોલશે જ. આત્મજ્ઞાનના દૃશ્યને વધુ અસરકારક બનાવવા માટે અમે મહેનત કરીને વિંશેષ પ્રકારના પ્રકાશની વ્યવસ્થા કરી હતી. સરોજદિદિ નામનાં એક શિક્ષિકાએ યમના પાત્ર માટે ઘણી પ્રશંસા મેળવી.

એક વાર રેણુએ ક્રાઈસ્ટના જીવન વિષે નાટક લખ્યું. ક્રૉસ પર ચઢવાનું દૃશ્ય એટલું બધું પ્રભાવશાળી હતું કે બ્લૅન્કાજી (આત્માનંદજી)થી જોઈ ન શકાયું, તેથી ઊભાં થઈને બહાર જતાં રહ્યાં. પવિત્રા નામની એક સરસ કલાકાર છોકરીએ ક્રાઈસ્ટનું પાત્ર ભજવેલું. હાથ પહોળા કરીને અને પગ ક્રૉસ કરીને 'બેલેરિના'ની જેમ ઊભેલી ત્યારે ખૂબ સચોટ લાગતું હતું. સ્ટેજ ઉપરનાં દૃશ્યો માટે અમારી પાસે કોઈ સાધન નહોતું, ફક્ત અભિનય દ્વારા બધું રજુ કરવામાં આવતું. લીલા સમાપ્ત થયા પછી જોયું તો શ્રીમાની જીભ ઉપર લોહીનું ટીપું હતું. ડૉ. પન્નાલાલનું મંતવ્ય એવું હતું કે શ્રીમા ક્રાઈસ્ટ સાથે તદ્‌ભાવમાં હતાં તેથી.

આ સંદર્ભમાં એક અન્ય પ્રસંગ નોંધવા જેવો છે, આપણને એ સમજવામાં સહાયક થશે કે શ્રીમાની નાટ્ય-અભિનયની દુનિયા પ્રત્યે કેવી દૃષ્ટિ છે. ડૉ. પન્નાલાલ મિલારેપા નામના એક પ્રસિદ્ધ તિબેટી સંતનું જીવનચરિત્ર વાંચતા હતા. તેઓ શ્રીમાને એ કહેતા કે મિલારેપાને કેટકેટલી હાડમારીઓ વેઠવી પડેલી, અને એમને યોગ્ય શિષ્ય તરીકે સ્વીકારતા પહેલાં એમના ગુરુએ વારંવાર કેવી કઠોર કસોટીઓ કરેલી. રેણુએ એમની પાસેથી એ પુસ્તક લીધું, અને શ્રીમા સાથે ચર્ચા કરીને નાટક લખ્યું. શ્રીમાએ ખૂબ રસ દર્શાવ્યો, શ્રીમાએ દૃશ્યો અને વક્તવ્યો વિષે સૂચનો કર્યાં ! રેણુ આખો વખત એની નોટબુક અને પૅન્સિલ સાથે રાખીને ફરતી. શ્રીમા ગમે ત્યારે એ નાટક વિષે કંઈ ને કંઈ કહેતાં. રીહર્સલનો સમય આવ્યો. રેણુ એની નોટબુક લઈને શ્રીમાના કક્ષમાં આવી. શ્રીમાએ કહીને બતાવ્યું કે શિષ્યની મનઃસ્થિતિ કેવી હોવી જોઈએ. એકદમ જ શ્રીમા એમની પાટ પાસે ઊભેલી રેણુ જાણે ગુરુ હોય તેમ એની સામે નીચાં નમી ગયાં. શ્રીમાનું આખું રૂપ બદલાઈ ગયું - આંખોમાં આંસુ સાથે લગભગ પ્રણામની સ્થિતિમાં રેણુના પગ પાસે આવી ગયાં ! રેણુ ખૂબ ત્વરાથી પાછળ ખસી ગઈ કે જ્યાં શ્રીમા પહોંચી ન શકે, અને તરત જ દિદિએ બહુ જ સાધારણ રૂપે નાટક વિષે વાતચીત શરૂ કરી દીધી, કે જેથી શ્રીમાનો એ અદ્‌ભુત ભાવ દૂર થઈ જાય. શ્રીમા જાણે 'ગુરુ પ્રત્યે સંપૂર્ણ શરણાગતિ'વાળા ભાવમાં પાટ પર સૂઈ ગયાં.

બીજા પણ અનેક પ્રસંગોએ અમે જોયું છે કે શ્રીમા માટે સત્ય અને અભિનય વચ્ચે કોઈ

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ભેદ નથી. એમની સામે જે કંઈ ભજવવામાં આવતું, તે અસત્ય નહોતું, કાલ્પનિક નહોતું કે અસત્ પણ નહોતું. સર્વ કાંઈ એ એક સર્વવ્યાપી શાશ્વતની જ દિવ્ય અભિવ્યક્તિ હતી.

કન્યાપીઠમાં 'મિલારેપા' ઘણી વાર ભજવવામાં આવ્યું હતું, કેમકે શ્રીમા એમાં પ્રસન્ન હતાં. એક વાર તો વળી દિદિ અને ગંગાદેવીને પણ ભાગ લેવો પડેલો. કપડાં બદલવાની જરૂર ન હોવાથી દર્શક માટે ગમે ત્યારે અભિનેતા બનવાનું કામ મુશ્કેલ ન હતું. સ્ટેજ પર દૃશ્ય ઊભાં કરવાનાં કૃત્રિમ સાધનો વાપરવાનું અમારે મન મહત્ત્વ નહોતું, અને તે અમે હરિબાબાજીના ગ્રામ્ય ભક્તો દ્વારા ભજવાતી લીલાઓ જોઈને સમજી ગયાં હતાં. એમાં ભયંકર મૂછોવાળો ગામડિયો એનું મુખ અને માથું અંગૂછો ઓઢીને ઢાંકી દેતો અને વૃંદાવનની 'સખી' કે રાધાનું પાત્ર બહુ જ સજીવ રૂપે ભજવતો. એમાંનો એક ઉત્તમ અભિનય મેં જોયો, જેમાં એક છોકરો સાવ સાદી લાલ કિનારીવાળી સાડી પહેરીને વિષ્ણુપ્રિયાનું પાત્ર ભજવતો હતો. એનાં વિરહની વેદના અને છતાં વૈરાગ્યનો શાંત ભાવે સ્વીકાર જોઈને બધા જ દર્શકોએ આંસૂ સાર્યાં.

એક અત્યંત સફળ નાટક હતું 'શિશુપાલવધ'. અંતિમ દૃશ્ય ખૂબ જ અસરકારક હતું. - કૃષ્ણ હજી પણ એમના દૈવી ક્રોધમાં હતા, એકઠા થયેલા રાજાઓ પૂજ્યભાવે સ્તોત્ર બોલતા હતા, કૃષ્ણના ચરણોમાં શિશુપાલ મરેલો પડ્યો હતો. હંમેશની માફક ત્યારે પણ હું સ્ટેજની બાજુએ 'વિંગ'માં ઊભી હતી. શ્રીમા હૉલમાં વિરાજમાન્ હતાં. એટલામાં કોઈ દોડતું આવીને મને ત્યાં બોલાવી ગયું. શ્રીમા શું કહે છે તે સાંભળવા માટે હું નીચી નમી. શ્રીમાએ કહ્યું, ''શિશુપાલને પણ ઊભા થઈને કૃષ્ણ પ્રત્યેની પ્રાર્થનામાં જોડાવાનું કહો.'' હું સ્ટેજ પર ગઈ, અને 'રાજા'ઓની પાછળથી સરકીને ભોંય પર પડેલા મુખ્ય પાત્ર પાસે જઈને મેં એના કાનમાં ધીરેથી કહ્યું, ''ઊભી થા અને પ્રાર્થનામાં જોડાઈ જા.'' શિશુપાલનું પાત્ર મનમોહનદાદાની પુત્રી આગમનીએ ભજવ્યું હતું. પહેલાં તો એ સમજી જ નહીં કે 'વિંગ'માંથી આવો વિચિત્ર આદેશ કેમ આવ્યો, છતાં પણ એ ઊભી થઈ અને કહ્યા પ્રમાણે કર્યું પણ ખરું. દર્શકોને કદાચ એમ લાગ્યું કે કથાના ભાગરૂપે આ એક ચમત્કારનો પ્રસંગ છે !

પછીથી શ્રીમાએ કારણ સમજાવ્યું. એમણે કહ્યું, ''જો, એની મા અને બહેનો દર્શકોમાં હતાં. એમને એ જોવું ન ગમ્યું હોત કે બીજી છોકરીઓ જ્યારે કૃષ્ણનો સ્તોત્રપાઠ કરતી હતી ત્યારે આગમની સ્ટેજ પર નિર્જીવ થઈને પડી રહેલી.'' શ્રીમાની દયા-સહાનુભૂતિ પ્રત્યેક પાત્ર સુધી પહોંચતી. સ્ટેજ પર ભજવાતું નાટક દર્શકો કરતાં વધારે સાચું નહોતું. એ ઉત્સવો કેવા આનંદદાયક હતા ! નજીકમાં રહેતા ભક્તોની છોકરીઓ પણ કન્યાપીઠ સાથે જોડાતી. એ આખું અઠવાડિયું આનંદ-ઉત્સવથી ભરપૂર રહેતું.

એક વાર વિંધ્યાચલના એક ભક્તે શ્રીમાને ચાંદીનાં ઘરેણાં અર્પણ કર્યાં. ગ્રામ્ય શૈલીના

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

એ અલંકારો વડે શ્રીમાને આભૂષિત કરવામાં આવ્યાં, ત્યારે લીલા કરવાનો શ્રીમાને 'ખયાલ' આવ્યો. શ્રીમા શું કરવાનાં છે તેની જાણ ફક્ત અમને મોટી છોકરીઓને જ હતી. એક આખો દિવસ મેં અને રેણુએ શ્રીમાના આદેશ મુજબની વસ્તુઓ બનાવીને દેખાડવા માટે માના કક્ષમાં આવ-જા કર્યા કરી.

રાત્રે હંમેશની માફક કાર્યક્રમ શરૂ થયો. એક નાટક ચાલતું હતું તે દરમ્યાન શ્રીમા ધીમેથી ચુપચાપ ઊભાં થઈને અંદરના 'ગ્રીનરૂમ'માં જતાં રહ્યાં. એમને નીલવર્ણી સાડી તથા ભક્તએ આપેલાં આભૂષણો પહેરાવવામાં આવ્યાં. અમારે ભજવવાની હતી 'છદ્મયોગી'ની વાત, જેમાં કૃષ્ણ છાનેમાને વેશ બદલીને રાધાની કુંજમાં પ્રવેશે છે, કારણકે રાધાને 'માન' થયું છે કે કૃષ્ણ એના પ્રત્યે કેમ ધ્યાન નથી આપતા, અને તેથી રાધા કૃષ્ણને અંદર આવવાની અનુજ્ઞા નથી આપતી. શ્રીમાએ રાધાના પાત્ર માટે બૂબાને નક્કી કરી. સતી, તારા અને હું સખીઓ બની. થોડી થોડી વારે અમારે બોલવાનાં વાક્યો શ્રીમા ધીરેથી કહી દેતાં. અમારી પાસે રીહર્સલ કરાવવાનો કે કથા કેવી રીતે ભજવવાની છે તે કહેવાનો શ્રીમાને સમય નહોતો. બૂબાને શણગારીને તૈયાર કરવામાં મને બહુ વાર લાગી. શ્રીમાએ કહ્યું, ''એને માટે વધારે સારી સાડી તમને ન મળી ? એના માથા ઉપર અને પીઠ ઉપર (ગોઝ જેવું) પારદર્શક આવરણ જોઈએ જેમાંથી એનો લાંબો કાળો ચોટલો ચળકતો દેખાય.'' બૂબાના સરસ સુંવાળા ભૂખરા રંગના વાળ છે. એને વધારે લાંબા અને કાળા દેખાડવા માટે અમે કાળી પટીઓ જોડી. રાધાના દેખાવ પ્રત્યે શ્રીમાએ બહુ ધ્યાન આપ્યું, પણ અરે, અમારાથી શ્રીમાના કહેવા જેટલું સરસ ન થઈ શક્યું. શ્રીમા કહ્યા કરતાં, ''આના કરતાં વધારે સુંદર તમારી પાસ કંઈ નથી ?''

આખરે અમે તૈયાર થઈ ગયાં. પહેલું દશ્ય આવ્યું જેમાં નિકુંજવનમાં સખીઓ સાથે રાધા બેઠી છે. શ્રીમા યોગીના વેશમાં, મુખ પાસે શંખ રાખીને પ્રવેશે છે. સ્ટેજ પાછળથી શંખ ફૂંકવાનો અવાજ આવે છે. શ્રીમાએ વ્યાઘ્રચર્મ વીંટાળેલું છે, અને નાનકડા સ્ટેજ ઉપર આમથી તેમ આંટા મારે છે અને બોલે છે, ''મને ભૂખ લાગી છે.'' સખીઓ યોગીને વાતો કરાવે છે, એ કૃષ્ણની ટીકા કરે છે, રાધાને નથી ગમતું અને કુંજમાંથી એને બહાર કાઢી મૂકવાનો આદેશ આપે છે. યોગી પોતાનું સાચું રૂપ દેખાડે છે અને બધે આનંદ આનંદ થઈ જાય છે !

મને બરોબર યાદ નથી કે આ છેલ્લું દશ્ય કેવું ભજવાયું, કારણકે દર્શકો શ્રીમાને ઓળખીને, આભૂષણોમાં વિભૂષિત થયેલાં જોઈને એકદમ એકી સાથે ''જય મા ! જય મા''ની બૂમો પાડી અને ઉલ્લાસમાં આવી ગયા. શ્રીમા દર્શકોમાં બેઠાં ન હોવાથી બધાં એમને માટે તલપાપડ હતાં. મને નથી લાગતું કે અમારા 'ડાયલોગ' પર કે અમારી ઉપર કોઈએ ધ્યાન આપ્યું હોય. તે પછી શ્રીમા હૉલમાં ગયાં, બધાં આનંદિત થઈ ગયાં અને નાટકનો સુખદ અંત આવ્યો.

●

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ઋભુગણો

- રાજેન્દ્ર પ્રસાદ મિશ્ર.

(આ કથાનક દ્વારા મનુષ્ય એનાં કર્મોથી દેવત્વ તેમ જ યજ્ઞમાં દેવતાતુલ્ય ભાગ મેળવી શકે છે તે સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. જાતિ કરતાં કર્મ મોટું છે. કર્મ વડે સર્વ કંઈ પામી શકાય છે. દેવતાઓના શિલ્પી હોવા છતાં ઋભુગણો ઈન્દ્ર તથા સૂર્ય સાથે સોમપાન કરવાનો અધિકાર કર્મને પરિણામે મેળવી શક્યા. એમને માટે આહુતિઓ અપાતી થઈ.)

ઋષિ અંગિરસના પુત્ર સુધન્વન. સુધન્વનના ત્રણ પુત્રો ઋભુ, વિમ્બન અને વાજં હતા. ત્રણે પુત્રો ત્વષ્ટાના શિષ્યો હતા. (ત્વષ્ટા : દેવોના શિલ્પી) તેઓ કુશળ શિલ્પીઓ હતા.

ત્વષ્ટાએ એ સમસ્ત વિષયોનું શિક્ષણ ત્રણે શિષ્યોને આપ્યું કે જેમાં તેઓ સ્વયં પારંગત હતા.

એમની કળા માત્ર નિર્માણ સુધી સીમિત ન હતી. એમણે ગાય પણ બનાવી. એ અમૃતતુલ્ય દૂધ આપતી. સત્યાશય, સરળ અને સ્નેહાળ ઋભુઓએ જરાજીર્ણ, અશક્ય માતા-પિતાને પોતાની કળા દ્વારા યુવાન બનાવી દીધા.

ત્વષ્ટાએ ચમસ પાત્ર બનાવ્યું હતું. (યજ્ઞીય સોમરસને ધારણ કરનારું પાત્ર ચમસ કહેવાય છે. ઉદુંબરના લાકડામાંથી બનાવેલું પાન-પાત્ર) ગુરુ ત્વષ્ટા કરતાં પણ શિષ્યો કળામાં આગળ નીકળી ગયા. એમણે એકની જગાએ ચાર ચમસ પાત્રો બનાવ્યાં. એમની કળા, હસ્તકૌશલ તથા કર્મ વડે તેઓ સ્તુતિ પ્રાપ્ત કરતા થયા. દેવતાઓની વચ્ચે પણ વિચરણ કરતા થયા. તેઓ માનવો હોવા છતાં એમને યજ્ઞમાં ભાગ પણ મળવા લાગ્યા.

ઋભુઓની કાર્યકુશળતાએ સૂર્યને પ્રસન્ન કર્યા. મરણધર્મી હોવા છતાં ઋભુઓને અમરત્વ મળ્યું. નિરંતર પરિશ્રમ તથા શુભ કર્મો કરીને સૂર્ય પાસેથી અમરત્વ પ્રાપ્ત થયું.

દેવતાઓના દૂત બનીને અગ્નિદેવ પધાર્યા. એમણે ઋભુઓના કાષ્ઠકર્મની પ્રશંસા કરી. ઋભુઓએ પ્રણામ કર્યા.

અગ્નિ બોલ્યા, ''ઋભુગણો, હું દેવતાઓને કામે તમારી પાસે આવ્યો છું.''

''આજ્ઞા ?''

''ત્વષ્ટાએ એક ચમસ પાત્ર બનાવ્યું છે.''

''જાણીએ છીએ, મહાત્મન્.''

''એક ચમસને ચાર ભાગોમાં વિભક્ત કરી દો.''

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

"એથી શો લાભ ?"

"દેવતાઓની જેમ તમે પણ યજ્ઞભાગ મેળવશો."

ઋભુગણોએ વિચાર કર્યો.

●

"મહાત્મન્, એક ચમસના અમે બે બનાવી દઈશું." મોટા ઋભુએ કહ્યું.

"ના, ચાર બનાવો."

"મહાત્મન્, ત્રણ બનાવી દઈશું." વચલા ઋભુએ કહ્યું.

"ના, ચાર બનાવો."

"મહાત્મન્, ચાર બનાવી દઈશું." છેલ્લા ઋભુએ કહ્યું.

અગ્નિ પ્રસન્ન થયા, બોલ્યા, "તમારા ગુરુ ત્વષ્ટાએ ચમસોને ચાર બનાવવાની યોજનાને સમ્મતિ આપી છે."

ઋભુઓ હર્ષ પામ્યા. એમણે ચાર ચમસો બનાવી આપ્યા. અગ્નિને નમસ્કાર કરીને બોલ્યા, "મિત્રસ્વરૂપ અગ્નિ, બીજી કંઈ સેવા ?"

"ઋભુઓ, તમે હસ્તવ્યાપાર-કુશળ છો. અમરત્વ-પ્રાપ્તિને માર્ગે ગમન કરો."

પ્રસન્નમુખે અગ્નિએ પ્રસ્થાન કર્યું. ઋભુઓને યજ્ઞભાગ મળતો થયો. ત્વષ્ટા ચમસોને જોઈ પ્રસન્ન થયા.

ઋભુ, વિમ્બન તથા વાજ પૂર્વકાળમાં મનુષ્યો હતા. એમણે કર્મો વડે યજ્ઞભાગ મેળવ્યો, દેવત્વ મેળવ્યું. દેવતાઓ સાથે એમણે પુષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી, અને સોમપાનનો અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યો.

એમને વિષે સ્તોત્રની રચના થઈ. એમની સ્તુતિ કરવામાં આવી. એમને નિમિત્તે યજ્ઞો થવા માંડ્યા. સોમ એમની સેવામાં ઉપસ્થિત રહેતા.

ઋભુઓએ અશ્વિનીકુમારો માટે ત્રણ આસનોવાળા દિવ્ય રથનું નિર્માણ કર્યું. ઈન્દ્રને માટે બે અશ્વોથી ચાલતો શીઘ્રગામી રથ બનાવ્યો. ગાય તથા અશ્વ બનાવ્યાં. દેવતાઓ માટે અભેદ્ય કવચ બનાવ્યું. આકાશ અને પૃથ્વીને જુદાં પાડ્યાં. સુંદર સંતાન ઉત્પન્ન થાય એવાં કાર્યોનું સંપાદન કર્યું. તેઓ પ્રથમ સોમપાન કરનારા થયા. ત્રીજા સવનમાં સ્વધાના અધિકારી થયા.

એમણે સુંદર પૈડું બનાવ્યું. ઉત્તમ પૈડાંવાળો રથ બનાવ્યો. વિશ્વને પ્રેરણાદાયક એવી અનેક પ્રકારની ગાયો બનાવી.

ઈન્દ્રે એમને વરદાન આપ્યું. ઋભુઓએ અશ્વ, રથ ઈત્યાદિનું નિર્માણકાર્ય કરવાનું સ્વીકાર્યું.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

કનિષ્ઠ ઋભુ વાજ દેવતાઓના, મધ્યમ ઋભુ વિભ્બન વરુણના તથા જ્યેષ્ઠ ઋભુ ઈન્દ્રના સંબંધી થયા, ઈન્દ્રના સખા બન્યા. તેઓ ઈન્દ્ર સાથે સોમપાન કરતા થયા. તેઓ વરુણ તથા મરુદ્ગણ સાથે સોમપાન કરતા થયા. તેઓ દેવાંગનાઓ સાથે સોમપાન કરતા થયા. મરણધર્મી હોવા છતાં તેઓ ઉપાસનીય દેવો સાથે મળી ગયા.

ઋભુઓએ અશ્વિનીકુમારો માટે ત્રણ પૈડાંવાળો એક દેદીપ્યમાન્ રથ બનાવ્યો. એ રથ અશ્વો વગર અંતરિક્ષમાં વિચરણ કરતો. એ રથ એમના દેવત્વની સાક્ષી પૂરાવતો હતો. રથને ગો-ચર્મથી ઢાંક્યો, તેથી દેવતાઓમાં અવિનાશી પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

તેઓ દેવતાઓના શ્રેષ્ઠ ભાગોમાંથી યજ્ઞોમાં આવતા થયા. પ્રથમ સવનમાં એમનું અનુષ્ઠાન થતું. એમણે વિશ્વેદેવો માટે વાહનો તથા આયુધોનું નિર્માણ કર્યું. તૃતીય સવનમાં વિશ્વેદેવો સાથે એમના ભાગનું પણ નિર્ધારણ થયું.

કર્તવ્યનિષ્ઠાને લીધે તેઓ દેવતા બન્યા. એમણે માનવને માટે દેવત્વપ્રાપ્તિનો માર્ગ ખુલ્લો કર્યો. માનવ દેવ બની શકે છે એવી આશા માનવોમાં ઉત્પન્ન કરી. માનવ દેવતાઓને પૂજે છે, પરંતુ પોતાનાં કર્મો દ્વારા સ્વયમ્ પૂજાયોગ્ય બની શકે છે.

•

(આધાર-ગ્રંથો : ઋગ્વેદ, ઐતરય બ્રાહ્મણ, બૃહદ્દેવતા.)

(સૌજન્ય : વૈદિક કથા-વલ્લરી)

વસિષ્ઠ દ્વારા આદિત્ય-સ્તુતિ : દ્વાદશ આદિત્યો, ઓગણપચાસ મરુત્ગણો, તેત્રીસ સો તેત્રીસ દેવતાઓ, ત્રણે ઋભુઓ, બન્ને અશ્વિનીકુમારો, ઈન્દ્ર તથા અગ્નિની હું સ્તુતિ કરું છું. તેઓ અમારા પાલક થાઓ. અન્યકૃત્ય પાપોનાં ફળ ભોગવવાને અમે ભાગી ન બનીએ. વસુગણો, જે કર્મોને લીધે આપ અમને નષ્ટ કરો છો, એવાં કર્મોમાં અમે રત ન થઈએ.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

શ્રીમદ્‌ભાગવત-કથાનો માર્મિક રહસ્યબોધ

વક્તા : શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજ (વૃંદાવન) સ્થળ : શ્રી સંતરામ મંદિર, નડિયાદ

સંકલન તથા ભાવાનુવાદ : અનુરાધા જોષી

"કર્દમઋષિ અને માતા દેવહૂતિનું આદર્શ જીવન"

તપશ્ચર્યાની શક્તિથી તેમને સંતાનોત્પત્તિનો પ્રભુઆદેશ હતો. કર્દમઋષિએ સારી પત્ની મેળવવા માટે તપશ્ચર્યા કરી. પ્રાચીનકાળમાં ઋષિઓ તપ કરીને, મન-બુદ્ધિને નિર્મળ કરીને પછી પ્રભુ-ઈચ્છાથી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશતા હતા, તેથી તેમનાં સંતાનો પણ સાત્ત્વિક, તેજસ્વી અને પવિત્ર થતાં. કર્દમઋષિ અને માતા દેવહૂતિનું દાંપત્યજીવન ગૃહસ્થાશ્રમીઓ માટે પ્રેરણારૂપ છે. સંપૂર્ણ સંસાર-સાગર તરવાને માટે આલંબનની જરૂર પડે છે. તે માટે આપણાં શાસ્ત્રોએ જ વ્યવસ્થા કરી છે કે પતિ-પત્ની શાસ્ત્રોક્ત રીતે સહયોગી બનીને જીવન વિતાવે. પતિ-પત્ની આધ્યાત્મિક જીવન જીવવામાં પણ પરસ્પર સહાય કરે તે આદર્શ દંપતિ છે. કર્દમઋષિની મનોવાંછનાને ભગવાન વગર કહ્યે જાણે છે. જે ભક્ત સંપૂર્ણ રીતે ભગવાનને સમર્પિત છે, તેની ચિંતા ભગવાન સ્વયં કરે છે. ("योगक्षेमं वहाम्यहम्" - ગીતા) હૃદયમાં વિરાજમાન્ પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે. ક્યારે, કોને, કેટલું અને શું આપવું તે તેઓ બરાબર જાણે છે. યાદ રાખો કે ભગવાનની પ્રાર્થનામાં ક્યારેય કોઈ જ દુન્યવી યાચના ન કરવી. ભગવાન કહે છે – હે કર્દમ, તમારા માટે સુકન્યા મેં પ્રથમથી જ રાખી છે. એને તમે પત્નીરૂપે સ્વીકારો અને તમારે ત્યાં હું પુત્ર બનીને આવીશ. એવું વચન ભગવાને કર્દમઋષિને આપ્યું. ભગવાન પણ અવતાર ધારણ કરવા માટે પવિત્રમાં પવિત્ર માતા-પિતાની શોધમાં હોય છે. આવાં પવિત્ર માતાપિતાના પુત્ર બનવાનું થશે તે વિચારતાં પ્રભુની આંખમાં પણ અશ્રુ આવ્યાં. આ હર્ષનાં અશ્રુ ભગવાનનાં જ્યાં પડ્યાં તે સરોવરનું નામ પડ્યું - 'બિંદુ-સરોવર'. ઋષિઓએ પણ શરત મૂકી કે ભગવાનના પુત્રરૂપે અવતરણ બાદ તેઓ સંન્યાસ લેશે. મનુમહારાજે પોતાની પુત્રી દેવહૂતિનાં લગ્ન કર્દમઋષિ સાથે કર્યાં. પુત્રીમાં દંભ અને દ્વેષ ન હતાં.

દંભ - જે નથી તે બતાવવું.

દ્વેષ - અન્યમાં જે સારું છે તે જોઈને ઈર્ષ્યા કરવી.

કર્દમઋષિ દેવહૂતિને દિવ્યદૃષ્ટિ આપે છે, ત્યારે તે પોતાના ઋષિપતિને યથાર્થ રીતે જાણી શકી કે તેઓ કોઈ સામાન્ય પુરુષ નથી, પરંતુ ભવિષ્યમાં સ્વયં પ્રભુના પિતા બનનાર છે, અને ભગવાનની માતા બનવાનું સૌભાગ્ય પોતાને મળવાનું છે. માતા દેવહૂતિને પ્રથમ નવ પુત્રીઓ જન્મી. ત્યારબાદ ભગવાન દપિલદેવનો જન્મ થયો. ભગવાન કપિલદેવે સાંખ્યશાસ્ત્રના અધિષ્ઠાતા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

તથા તત્ત્વજ્ઞાનના દાતા બનીને સમગ્ર સંસારને તત્ત્વનો ઉપદેશ કર્યો. સર્વત્ર, સર્વભાવે, પરમાત્મદર્શન એ જ સાધનાની સર્વોચ્ચ કક્ષા છે. મૂર્તિમાં તો સર્વને ભગવાનનાં સ્થૂળ દર્શન થાય, પરંતુ સર્વત્ર, કણેકણમાં ઈશ્વરદર્શન થાય ત્યારે જ સાચો સાધક. સર્વત્ર આત્મદર્શન અને સર્વત્ર પરમાત્મ દર્શનમાં જ સાધુતા છે.

એકવાર નામદેવજી ભગવાન શંકરના મંદિરે દર્શને ગયા. ત્યાં એક સાધુને તેમણે શંકરના લિંગ પર પગ મૂકીને સૂતેલો જોયો. તેમને ક્રોધ આવ્યો અને સાધુને પૂછ્યું કે ભગવાન પર પગ મૂકાય ? સાધુએ નામદેવને ઉત્તર આપ્યો કે મારામાં શક્તિ નથી, તું મારા પગ લિંગ પરથી ઊતારી બાજુ પર મૂકી દે. નામદેવજીએ સાધુના પગ બાજુમાં મૂક્યા કે ત્યાં શંકરનું સ્વયંભૂ લિંગ પ્રગટ થયું. આમ જ્યાં જ્યાં પગ ખસેડ્યા ત્યાં ત્યાં ભગવાન લિંગરૂપે પ્રગટ થયા. અર્થાત્ ઈશ્વર સર્વત્ર છે. આ જ્ઞાનની ચરમસીમા છે. જ્ઞાની જાણે છે કે, એક્કે પદાર્થ, એક્કે રજકણ કે એક્કે વ્યક્તિ ઈશ્વરીય અંશ વિનાની નથી. સાધનાની શરૂઆતમાં પ્રતીકની જરૂર પડે છે પરંતુ જેમ સાધના આગળ વધતી જાય તેમ સર્વત્ર ''તું જ તું'' નો અનુભવ થવા લાગે છે. આધ્યાત્મિક સાધનાનો અર્થ છે પોતાના જીવનનું નિર્માણ કરવું તે. પોતાનું જીવન પવિત્ર અને શુદ્ધ બનાવીને પરમાત્મદર્શન કરવું તે.

ભગવાન કપિલદેવ માતા દેવહૂતિને તત્ત્વનો ઉપદેશ કરતા કહે છે, ''હે માતા, જ્યાં સુધી સંસાર મારો લાગે, ત્યાં સુધી ભગવાનનો રસ મીઠો લાગે નહીં. જ્યારે સંસારરસ સૂકાઈ જાય ત્યારે જ પ્રભુપ્રેમરસ ઉત્પન્ન થાય છે. આપણા જીવનને શુદ્ધ, પવિત્ર તેમજ શાંતિપૂર્ણ કરવા માટે એકમાત્ર ઉપાય છે 'આધ્યાત્મિક - સાધના'. મન જ્યારે નિરાસક્ત થાય ત્યારે જ પરમસુખની પ્રાપ્તિ થાય. એ યાદ રાખવું કે આધ્યાત્મિક સાધનાની ઉન્નતિ થતાં પોતાનાં સગાં-સંબંધી-કુટુંબીઓ પરેશાનીનું કારણ બને છે, બહારના લોકો નહીં. બધા જ સંબંધો રાગ-દ્વેષની ઉપલબ્ધિ છે. માત્ર સત્સંગ જ આસક્તિનું રૂપાંતર પરમાત્મ પ્રેમમાં કરી દે છે. દિવ્યપ્રેમમાં પલટાઈ જાય છે. વાસ્તવિક ભક્તિનું સ્વરૂપ સમજાવતાં ભગવાન કપિલદેવ કહે છે - ''નિમિત્ત વગરનો પ્રેમ એ ભક્તિનું સર્વોત્તમ લક્ષણ છે. ભગવાન અને ભક્ત વચ્ચે પ્રેમનું કોઈ જ નિમિત્ત કારણ ન હોવું જોઈએ. પ્રેમ ખાતર પ્રેમ, અ-કારણ પ્રેમ એ વાસ્તવિક દિવ્યપ્રેમ છે. પરમાત્મા પાસે ક્યારેય સાંસારિક પદાર્થોની આકાંક્ષા ન રાખવી. નિષ્કામ-પ્રેમભક્તિ એ જ સર્વોચ્ચ ભક્તિ છે.

સૃષ્ટિનાં ૨૪ તત્ત્વોને જાણીને પરમાત્માના હાર્દને જાણવું તે સાંખ્યદર્શન છે. પિંડથી પરમાત્મા સુધી પહોંચવું તે જ સાંખ્ય-દર્શન છે. ''यत्पिण्डे तद्ब्रह्माण्डे'' નશ્વર શરીરને મારું મારું શા માટે કહેવું ? આને કહે છે પુરુષ અને પ્રકૃતિનો વિચાર. જે આજે છે ને કાલે નથી, જે અનિત્ય છે, તેમાં આસક્તિ ન રાખવી. મનથી શરીરને અલગ પાડી દેવું. પૂર્ણ શરણાગતિના

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ભાવથી પરમાત્માને ભજવા. ઈશ્વરેચ્છા સિવાય કંઈજ થતું નથી.

અષ્ટાંગ યોગ, અહિંસા, અપરિગ્રહ, સત્ય આ બધું જ બાહ્ય અને આંતરિક બંને રીતે શુદ્ધિ રાખવી. સંપૂર્ણ જીવનની ક્રિયાઓમાં સત્ય-પ્રમાણ રાખવું. અસત્ય બોલવાથી આંતરિક સંકલ્પશક્તિનો નાશ થાય છે. સત્યથી સ્વનિયંત્રણ આવે છે.

અસ્તેય - બીજાની વસ્તુઓ કે પરિસ્થિતિ ઉપર ક્યારે પણ અધિકાર ન જમાવવો.

અપરિગ્રહ - જરૂરી વસ્તુઓ જ જીવન ઉપયોગમાં રાખવી. વધારે સંગ્રહ ન કરવો.

બ્રહ્મચર્ય - તેનાથી અસીમ શક્તિ ભેગી થાય છે. શક્તિવ્યય અટકે છે, અને નિર્મલતાનો ક્ષય થતો અટકે છે.

એ સિવાય તપ, શૌચ, આંતરિક અને બાહ્ય કર્મેન્દ્રિયોથી બાહ્યતપ અને જ્ઞાનેન્દ્રિયોથી આંતરિક તપ કરવું. શૌચ એટલે શુદ્ધિકરણ - સ્વચ્છતા, જે બાહ્ય તેમજ આંતરિક રાખવી. બાહ્ય-શૌચથી મનની શુદ્ધિ થાય છે. મનુષ્યમાત્ર સાથે સદ્‌વ્યવહાર કરવો એ પરમાત્માની પૂજા છે. સાંસારિક બધા જ સંબંધો સ્વાર્થપૂર્ણ છે, અનિત્ય છે, આગલા જન્મના રાગ અને દ્વેષથી ઉભા થયેલાં ઋણાનુબંધો છે. નિત્ય સંબંધ જીવનો તો માત્ર પરમાત્મા સાથેનો જ છે. પ્રત્યેક જીવ તેના કર્મબંધનો પૂરાં થતાં પરમાત્મામાં મળી જાય છે.

આ તત્ત્વનો બધો ઉપદેશ કપિલદેવે પોતાની માતા દેવહુતિને આપ્યો. પુત્ર હોવા છતાં માતાએ પુત્રનું ગુરત્વ સ્વીકાર્યું અને પોતે શિષ્યા બન્યાં. જીવનને અંતે માતા દેવહૂતિને પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર થયો અને નદીના રૂપમાં સ્વયં પરિવર્તિત થઈ ગયાં.

●

પ્રજાપતિ દક્ષનો પ્રસંગ અને તેનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય

પ્રજાપતિ દક્ષની કથા આપણે બધાં જાણીએ છીએ, તેનું તાત્ત્વિક રહસ્ય સમજીએ. શાસ્ત્ર શ્રવણના બે પ્રયોજનો છે. (૧) પ્રેરણા - સારી વાતોને જીવનમાં ધારણ કરવી તે, સારા વિચારો ઉદ્‌ભવે તે, સારી ભાવના મનમાં પ્રગટે તે, વિચાર અને ભાવનાથી જ જીવન બને છે. પ્રેમભક્તિની ધારા વ્યક્તિના જીવનને પ્રેરિત કરે છે. આધ્યાત્મિક સાધકો માટે આ કથાનું પ્રયોજન પ્રેરણારૂપ છે જેનાથી જીવનમુક્ત બનાય છે. (૨) પુણ્ય - સામાન્ય લોકો માટે ભાગવત શ્રાવણ એ માત્ર પુણ્ય કમાવાનું પ્રયોજન છે. તેઓ કથાના મૂળ-હાર્દમાં જતા નથી, માત્ર બાહ્યાર્થ પકડે છે અને પુણ્યકર્મ કર્યાનો સંતોષ લે છે. તેનાથી જીવનમુક્ત બનાતું નથી.

ભાગવતજીની દરેક કથા - પ્રસંગ જીવનમાં પ્રેરણાદાયી બને છે. પ્રશ્ન થાય છે કે દક્ષરાજા પોતાની પુત્રી સતી પ્રત્યે શા માટે વૈર ભાવના રાખતા હતા ? જ્યારે જીવનમાં ધારણ કરવા

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

જેવી ભાવના તો નિર્વૈરતા છે. પરંતુ ભગવાન પ્રતીકાત્મક રીતે સમજાવે છે કે, સાધક પોતે નિર્વૈર હોય તેમાં તેની સ્વયંની સ્વતંત્રતા છે, પણ સામેની વ્યક્તિ તમારી સાથે વેર રાખે કે ન રાખે તેમાં તમારી સ્વતંત્રતા નથી. સાચો ભગવદ્ભાવ એ છે કે, કોઈના પ્રતિ વેરભાવના ન રાખવી.

ભગવાન શંકરનો બીજો ભાવ - **શાંતભાવ** - છે. ભગવાનના સ્વભાવનું, તેમના સ્વરૂપનું જે ધ્યાન કરે તે ઈષ્ટના **ભાવ+સ્વભાવ+પ્રભાવ** સાધકમાં આવે છે. ભગવાનનો શાંતિવિગ્રહ છે. ભાવનું પ્રયોજન આપણા માટે છે, ભગવાન માટે નથી. ભગવાન શંકર તો સ્વયં ભાવાતીત છે, આત્મારામ છે. આત્મારામ એટલે - જે કેવળ સ્વયંમાં રમણ કરે છે. રમણ થવું એટલે મન ક્યાં ક્યાં ફરે છે તે સાધકે શાંતભાવથી જોવું. વિચારો અને ભાવનામાં રમવું તે સ્વયંનું રમણ નથી. આલંબન વિના સામાન્ય વ્યક્તિ રમણ કરી શકતી નથી. જ્યારે પરમાત્માને કોઈ આલંબનની જરૂર નથી. તેઓ સ્વયંમાં આત્મ-રમણ કરે છે. સાધક જપ-ધ્યાન દ્વારા મન એકાગ્ર કરી એક જ જગ્યાએ રમણ કરે ત્યારે મંત્રાર્થ, ધ્યાનાર્થમાં પહોંચી જશે. ત્યાર બાદ પોતાના આત્મા સાથે આત્માનું રમણ - આ સાધનાની પ્રક્રિયા છે. અંતે તો દરેક સાધક આત્મા સાથેના આત્માના રમણની અવસ્થાએ પહોંચે છે જ.

દક્ષ પ્રજાપતિ (જીવાત્માનું પ્રતીક) - એ કર્મ-કાર્યમાં-ક્રિયામાં દક્ષ એટલે કે પ્રવીણ છે, પરંતુ તેનામાં હજુ દ્વંદ્વભાવ છે.

પરમાર્થમાં તે દક્ષ નથી. જો સ્વયં સન્માન મેળવવા માગતા હો તો કોઈ પાસેથી સન્માન મેળવવાની ભાવના છોડી દો. (સૂત્ર) - સન્માન સ્વયં આવશે. ભગવાન શંકર તો આત્મારામમાં મસ્ત હતા. તેમને તો દક્ષ આવ્યા ક્યારે તે જ ખબર ન હતી. માનવીઓમાં ભય અને પ્રલોભનથી જ સન્માન થાય છે. તે સન્માન વાસ્તવિક સન્માન નથી. ભગવાનમાં તો નથી ભય કે નથી પ્રલોભન. રાજા દક્ષ- અપશબ્દો બોલે છે, છતાં ભગવાન શંકર પ્રતિક્રિયા કરતા નથી. સામાન્ય વ્યક્તિ કોઈને અપશબ્દ કહે અને સાંભળનાર જો પ્રતિક્રિયા ન કરે તો અપશબ્દ બોલનારને જ સંતાપ થાય છે. ભગવાનને તટસ્થ બેઠેલા જોઈને દક્ષ ભગવાનને શાપ આપે છે કે, હવેથી શંકરને યજ્ઞભાગ નહીં મળે, તો પણ ભગવાન શંકર શાંત જ રહ્યા, પરંતુ નંદીએ દક્ષને શાપ આપ્યો કે, તારી વૃત્તિ પશુની હોવાથી તારું મુખ બકરાનું થઈ જાય. બીજો અર્થ એ કે, પશુ ક્યારેય પરમાત્માને ભજી શકતું નથી. તેનામાં વિવેક-બુદ્ધિ હોતી નથી. જે પરમાત્માનો અપરાધ કરે છે. તે પરમાત્માથી વિમુખ બની જાય છે. દક્ષ પ્રજાપતિ ઐશ્વર્યવિહીન બની ગયો. ભગવાન શંકર દક્ષના યજ્ઞમાંથી ઉઠીને ચાલી ગયા. અહંકારી-વ્યક્તિ પાસે શક્તિ આવતાં તે વધારે અહંકારી બની જાય છે. તેથી રાજા દક્ષે ફરીથી યજ્ઞ કર્યો ત્યારે ભગવાન શંકરને આમંત્રણ પણ ન આપ્યું અને એમનો યજ્ઞભાગ પણ ન રાખ્યો. ભગવાનને અપમાનિત કરવા માટેની આ તેની યોજના

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

હતી. જે દ્વેષી છે, જે અહંકારી છે, તેને ત્યાં વગર આમંત્રણે જવું ન જોઈ. ભગવાન સતીને કહે છે - ''હે દેવી, હું કોઈનું અપમાન કરતો નથી કે સ્વયં કોઈથી અપમાનિત થતો નથી. હું તો આત્મસ્થ છું. બ્રહ્મજ્ઞાની બધાંને પોતાનો આત્મા માને છે. તે સૌથી મોટું સન્માન છે. અજ્ઞાની હંમેશાં દ્વૈતભાવે જ સન્માન કરે છે. આત્મીયજન દ્વારા થતું અપમાન ક્યારેક મૃત્યુનું કારણ બને છે. માટે હે, સતી, તમારું જવું યોગ્ય નથી.'' જ્યારે વ્યક્તિ શોક અને ક્રોધથી વ્યાકુળ થઈ ઉઠે ત્યારે પરમાત્મા તેનાથી દૂર થઈ જાય છે, વિવેકબુદ્ધિનો નાશ થાય છે. સતીનું પણ આમ જ બને છે. ત્યાં જઈને સતીએ જોયું કે ભગવાન શંકરનો યજ્ઞમાં ભાગ નથી રખાયો, વળી પોતાનું સન્માન પણ યથોચિત નથી, પિતા પણ મુખ ફેરવીને બેઠા છે. સતી અતિ ક્રોધિત થઈને પિતાને કહે છે, ''હે પિતા, તમે ગુણોના ભંડાર એવા ભગવાન શંકરમાં દોષબુદ્ધિ કરી. સ્વયંમાં જો દોષ હોય તો જ બીજામાં દોષ દેખાય છે. કોઈપણ વિકાર જો મનમાં હશે તો જ તેનું બહારી પ્રક્ષેપણ ક્યારેક થઈ જશે. ભગવાન તો સર્વશ્રેષ્ઠ અને મંગલરૂપ, કલ્યાણકારી છે. આ શરીરે પ્રભુનો સાથ છોડી, જીવનો સાથ કર્યો છે, દક્ષથી મળેલું આ શરીર વિકારી છે. તે અપવિત્ર શરીરને સતીએ યાગાગ્નિમાં બાળીને ભસ્મ કરી નાખ્યું. હવે દક્ષનો વિનાશ નિશ્ચિત હતો. દુષ્ટોને દંડ આપવા ભગવાન શંકર તેમના પર ક્રોધિત થયા. ખરેખર તો ભગવાનનો ક્રોધ તે દુષ્ટો પર અનુગ્રહ સમાન છે. જે જીવ ભગવાનનો દ્વેષ કરે છે, તેનો જીવનયજ્ઞ કદી પૂરો થતો નથી. પરંતુ ભગવાન શંકરનું બીજું નામ આશુતોષ છે. ભગવાન પ્રસન્ન પણ તુરત જ થાય છે. ભગવાન મૃત દક્ષને પુનઃ જીવિત કરે છે. આ પ્રસંગથી આપણને પ્રેરણા મળે છે કે ક્યારેય કોઈની નિંદા કે સ્તુતિ ન કરવી. તટસ્થ રહેવું.

•

(ક્રમશઃ)

શું મારા વિચારોનું સ્તર એવું છે કે હું પરમાત્માનું બાળક કહેવડાવવાનો અધિકારી છું ?

•

આળસુને સરળમાં સરળ કામ પણ અઘરું લાગે છે. આળસ જ માનવ-જીવનની પ્રગતિમાં બાધક છે.

•

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

આશ્રમ સમાચાર

ભીમપુરા - પદ્મકાંત ત્રિવેદી

તા. ૨૫-૧૦-૦૩ દિવાળીને દિવસે અન્નપૂર્ણા-પૂજન આશ્રમમાં કરવામાં આવ્યું.

તા. ૨૫-૧૦-૦૩ ના રોજ સ્વામી શ્રી ભાસ્કરાનંદજી મહારાજ યુ.એસ.એ., યુ.કે. ફ્રાન્સ કેનેડા હવાઇ, સિંગાપુર વિ. દેશના બે માસના પ્રવાસ બાદ અમદાવાદ પાછા પધાર્યા. તેમના પરદેશના પ્રવાસ દરમ્યાન શિકાગોમાં તથા ફ્રાન્સમાં સંયમવ્રત, ફલોરિડામાં નવરાત્રિ તથા દરેક સ્થળે સત્સંગના કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. પરદેશમાં વસતા ભક્તજનોએ સત્સંગનો લાભ લીધો.

આશ્રમના આગામી કાર્યક્રમો :

તા. ૨૨-૦૧-૨૦૦૪ થી ૨૮-૦૧-૨૦૦૪ શ્રીમતી જ્યોતિબેન વત્સરાજ તરફથી સદ્ગત ભરતભાઈ વત્સરાજની સ્તૃતિમાં શ્રીમદ્ ભાગવત-સપ્તાહનું આયોજન. તા. ૩૧-૦૧-૨૦૦૪ થી ૦૭-૦૬-૨૦૦૪ ભીમપુરા આશ્રમ આયોજિત પંચમ સંયમ-સપ્તાહ.

તા. ૧૮-૦૨-૨૦૦૪ મહાશિવરાત્રિ. ચાર પ્રહરની શિવ-પૂજા તથા લઘુરુદ્ર.

સ્વામી શ્રી ભાસ્કરાનંદજીની પાવન ઉપસ્થિતિની આશા છે.

શોક સમાચાર :

શ્રીશ્રીમાના પરમ ભક્ત શ્રી રમેશભાઈ ત્રિવેદી (ફાધર) તા. ૧૮-૧૧-૨૦૦૩ના રોજ ટૂંકી માંદગી ભોગવી શ્રીશ્રીમાના ચરણકમળમાં સીધાવી ગયા, જે સમાચાર જાણી સમસ્ત માતૃપરિવાર શોકમગ્ન બની ગયો. તેઓ સ્વભાવે ખૂબ માયાળુ તથા પરગજુ હતા. તેમની આદર્શ શિક્ષક તરીકેની કારકિર્દીમાંથી તેઓ ૧૯૮૨માં રીટાયર્ડ થયા. તેઓ સુંદર ભજનો ગાતા તથા જ્યારે જ્યારે આશ્રમમાં પધારતા ત્યારે ભાવવાહી, કીર્તન કરાવતા. ૧૯૪૭માં તેમણે પ્રથમ શ્રીશ્રીમાનાં દર્શન કર્યાં અને ત્યારથી તેઓ મા-મય બની ગયા. તેમની ૭૭ વર્ષની જીંદગીમાં તેઓ એક ધૂપસળી જેવી સુવાસ મૂકી ગયા.

દિવંગત આત્માને શ્રીશ્રીમા એમનાં શ્રીચરણોમાં સ્થાન આપે તેવી સમસ્ત માતૃભક્ત પરિવારની પ્રાર્થના.

॥ જય મા ॥

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

With best compliments from :

"हरि कथा ही कथा
और सब वृथा व्यथा।"
–श्री श्री माँ

MODTECH MACHINES Pvt. Ltd.,
Plot No. C2A/2, G.I.D.C. Phase I,
Nr. Choksi Tubes,
Vatva, Ahmedabad-382 445.

Tel/Fax : 079-589 3784
e-mail : modtech@icenet.net

Manufacturer/Exporter :
Investment Casting Machines.

With best compliments from :

At the lotus feet of Shree Shree Ma

B.K. Jhala & Associates
"NIRMAL" Commercial Complex
158, M.G. Road,
Pune.

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

ॐ नित्यं नमामि जननि तव पादयुग्मं
संसारतापभयनाशकरं सुगौरम्।
मुक्तिप्रदं सुखकरं शुभदं सदैव
शरणागतस्य मम श्रीशरणं हृदिस्थम्॥

शरणागतोऽहम् शरणागतोऽहम् शरणागतोऽहम्

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

Branch Ashrams

14. NEW DELHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kalkaji, New Delhi-110019 (Tel : 011-26826813)
15. PUNE	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ganesh Khind Road, Pune-411007, (Tel : 020-5537835)
16. PURI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Swargadwar, Puri-752001, Orissa. (Tel : 06752-223258)
17. RAJGIR	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O.Rajgir, Nalanda-803116, Bihar (Tel : 06112-255362)
18. RANCHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Main Road,P.O. Ranchi- 834001 (Tel : 0651-2312082)
19. TARAPEETH	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Chandipur-Tarapeeth, Birbhum-731233,
20. UTTARKASHI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Kali Mandir, P.O. Uttarkashi-249193,
21.VARANASI	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Bhadaini, Varanasi-221001, U.P. (Tel : 0542-2310054+2311794)
22. VINDHYACHAL	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, Ashtabhuja Hill, P.O. Vindhyachal, Mirzapur-231307, (Tel : 05442-242343)
23. VRINDABAN	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Vrindaban, Mathura-281121 U.P. (Tel: 0565-2442024)

*

IN BANGLADESH	:	
1. DHAKA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, 14, Siddheshwari Lane, Dhaka- 17 (Tel _ 8802-9356594)
2. KHEORA	:	Shree Shree Ma Anandamayee Ashram, P.O. Kheora, Via-Kasba, Brahmanbaria.

*

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

REGISTERED WITH THE REGISTRAR OF NEWSPAPERS
FOR INDIA AS NO. 65433/97

श्री श्री आनन्दमयी संघ

ॐ माँ

मातृ शरणं

रत्ना ऑफसेट्स लिमिटेड कमच्छा, वाराणसी, फोन- २३१२८२०

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi

Digitization by eGangotri and Sarayu Trust. Funding by MoE-IKS

CC0. In Public Domain. Sri Sri Anandamayee Ashram Collection, Varanasi